

มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ISSN : 2539-5777

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
www.pali.mcu.ac.th

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2565

Vol 8 No. 3 September – Desember 2021

ISSN : 2539-5777

❖ **วัตถุประสงค์**

1. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและการวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้อง
ด้านมนุษยศาสตร์ (ศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม) ศีลศาสตร์ (จิตวิทยา
บริหารการศึกษา การสอนสังคมศึกษา) และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้
ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันอุดมศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการอิสระทั้งภาครัฐ
และเอกชน
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่จะก่อให้เกิดความ
ก้าวหน้าทางวิชาการและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

❖ **กำหนดการเวลาเผยแพร่**

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ 3 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1	มกราคม – เมษายน เผยแพร่ 30 เมษายน ปิดรับบทความ 31 มีนาคม
ฉบับที่ 2	พฤษภาคม – สิงหาคม เผยแพร่ 31 สิงหาคม ปิดรับบทความ 31 กรกฎาคม
ฉบับที่ 3	กันยายน – ธันวาคม เผยแพร่ 31 ธันวาคม ปิดรับบทความ 30 พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ **ข้อกำหนดของบทความที่ตีพิมพ์**

บทความทั้งหมดที่ตีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed)
ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 2 ท่านต่อ 1 บทความ โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Review

❖ การพิจารณาบทความ

1. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
3. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณาถ่วงน้ำหนักของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน ต่อบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)
4. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ เจ้าของ

วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 108/5 หมู่ที่ 2 วัดมหาสวัสดิ์นาครพุทธาราม ซอยวัดมหาสวัสดิ์ ถนนศาลายา-นครชัยศรีตำบล หอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 73170

โทรศัพท์/โทรสาร: 0 3429 9357

www. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/index>

“ทรงสนทนและความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรงสนทนความรับผิดชอบของ
กองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์”

❖ พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ 44/132 หมู่ที่ 6 ซอยก้านน้มน้ำมัน 36 ถนน
ก้านน้มน้ำมัน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150

โทรศัพท์ 0-2812-2119, 08-1566-2540

<http://www.prayoonsanthai.co.th/>

❖ บรรณาธิการ

พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.

Ven.Assoc. Prof. Dr. Phra Dhamvajiracarya (Suchart Kittipaño)

❖ กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเมธาวิสัยสร, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.สุวิญ รัตตย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ผศ.ดร.สรณีย์ สายศรี

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดร.จุฬารัตน์ วิชาชาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Prof. Dr. Chamnong Adiwathanasit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Assoc. Prof. Dr. Phramedhavinaiyaros Suteb

Mahamakut Buddhist University

Assoc. Prof. Dr. Wate Bannakornkul

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Assoc.Prof.Dr. Suvin Ruksat

Mahamakut Buddhist University

Asst. Prof. Dr. Amnat Yodtong

Mahidol University

Asst. Prof. Dr. Uthai Satiman

Suan Dusit University

Asst. Prof. Dr. Soranee Saisorn

Kasetsart University

Dr. Juralut Vichanati

Phranakhon Rajabhat University

Asst. Prof. Dr. Thanee Suwanprateep

Mahachulalongkornraavidyalaya University

❖ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ว่าที่ ร.ท.อุทัย ภูมิประมาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Acting Lt. Uthai Phoomparmarn

Mahachulalongkornraavidyalaya University

บรรณธิการแถลง

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม และฉบับที่ 3 กันยายน – เดือนธันวาคมของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากนักน้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.)

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	V
บรรณาธิการแถลง	V
บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
❖ ผู้สูงอายุ : แนวทางการปรับความสมดุลของชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการ	1
The Elderly: The Way to Adjust the Balance of Life according to Buddhist Integration สิงหนาท ประศาสน์ศิลป์, อัมพล บุคตาสาร, ศุภกาญจน์ วิชานาติ, ชาติเมธี หงษา, ศุภกานต์ มังกรสุรกาล	
❖ ทศนคติของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษาวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร	15
People's Attitudes Toward Buddhahiseka Rite: A Case Study Of Wat Rat Sattatham (Wat Bangchan) Khan Na Yao District, Bangkok พระปลัดชนะศึก สุนตจิตโต, พระมหาวิโรจน์ คุตตวีโร	
❖ นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน	24
Innovation for Inheriting the Culture Tradition of Lamphun Province พระครูภาวนาโสภิต, พระสมนึก ทับโพธิ์, นิกร ยาอินตา, ประเด็น แบนปิง, สราวุฒิ ะสารชัย	
❖ พุทธนวัตกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตเพื่อแก้ปัญหาโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน	41
Buddhist innovation to promote mental well-being for depression in the elderly in Lamphun province วลีษฐ์พล กุลพรม, พระครูสิริสุตานุยุต, พระครูสิริสุตานุยุต, พระครูโกวิทธรรมวาทิ, ไพรินทร์ ณ วันนา	
❖ การตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จรรยา	57
Goal Setting to Achievement According to Bodhisattavacariya วรรัตน์ พัฒนวรเศรษฐ์	
❖ การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ	72
Consumption of Online Media with Integrated Buddhist Wisdom พระกมลรัตน์ อภิปัญญา, พระเมธาวิเชียร,	

- ❖ **แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา อำเภอยะผิง จังหวัดน่าน 87**
Guidelines for Developing and Promoting Temple Affairs Managers in Buddhism Affairs,
Phu Phiang District, Nan Province to Ruins according to Buddhism
สว่างจิต ชันดี, พระชยานันท์หมณี, ชำนาญ เกิดช่อ,
- ❖ **จิตตภาวนาประชารัฐภิบาล : พุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรม
แบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์ 99**
Pracharat Mental Therapy: Buddhist Innovation of Structural Learning for Practicing
Dhamma in Accordance with Empirical Goal
นิกร ยานินตา, พระครูสิริสุตานุยุต, พระครูภาวนาโสภิต, พระมหาอรรถพล นริสสุโร, ปิ่นปิ่นท์ เหลืองพิทักษ์
- ❖ **การขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่ 116**
Buddhist Based Community Mobilization Through Powerful Participation of
Family – Tempie – Community in Saraphi District, Chiang Mai Province
พระบุญช่วย ลือจิตโต (ยังสามารถ), พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวฑฺฒโ
- ❖ **การดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท: ศึกษากรณวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค
กรุงเทพมหานคร 128**
An Implementation of The Dhamma Heir Training Program: A Case Study of
Wat Bunyapradit, Bang Khae District, Bangkok
พระครูโสภณบุญธรรมรังสี, พระมหาวิโรจน์ คุณุตติโร
- ❖ **นวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกร เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ
ตามแนวทางฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานรากประชารัฐโมเดล จังหวัดลำพูน 138**
Innovative Management of Household Debt of Agriculturists to Reduce Inequality,
In Accordance With The Economic Rehabilitation Along With Pracharat Model,
Lamphun Province
พระนฤพันธ์ สมเจริญ, นิกร ยานินตา, บุศรา โพธิสุข, ปกรณ์ มหากันธา
- ❖ **โอวาทปาติโมกข์ : การเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต 153**
Ocadapatimokkha: Reinforcement of Life Balance Network
สุกเชษฐ์ จงธนากร, สุวิญ รักษัตย์

- ❖ **การพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อมุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์** 165
Development of Vipassana Meditation Practice Methods for Achievement
พระครูปลัดสัมพัฒน์พัฒนธรรมจารย์ (นิรันดร์ ศิริรัตน์) นรารัตน์ สงวนทรัพย์,สังข์वाल เสริมแก้ว,
พระประเทือง ขนุดิโก (ศรีสมบุญ),พระครูพิบูลกิจจากรักษ์
- ❖ **หลักกัลยาณมิตรธรรม : หลักพุทธธรรมสำหรับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา
ในศตวรรษที่ 21** 179
Kalyanamittadhamma: Buddhist principles for the Leadership of School Administrators
in the 21st Century.
ชนากร ศาสตร์สกุล
- ❖ **นโยบายสาธารณะเป็นหน้าที่ของรัฐบาล** 193
Public Policy : the Duty of Government
บุษกุล ไชยตันเทือก, ภัคดี โพธิ์สิงห์
- ❖ **แนวทางสร้างสุขสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรังด้วยหลักพุทธธรรม** 205
THE WAY TO BUILD HAPPINESS FOR CAREGIVERS OF CHRONIC PATIENTS
รังษิยา อุ่นใจ
- ❖ **บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ** 219
Integration of the Buddha's Teaching Methods in Buddhist Based Schools
พระปลัดสิทธิเดช สิลเตโช, พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโฒ, โสภณ ขำทัพ,
- ❖ **ทักษะการคิดเชิงคำนวณกับอิทธิบาท 4 หลักธรรมแห่งความสำเร็จ** 232
Computational Thinking Skills and Iddhipada 4 Principles of Success.
อรุณรัชช์ ศาสตร์สกุล
- ❖ **กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา เขต 5** 243
The Strategies for Academic Administration According to Tisikkhā Principles
in Phrapariyattidhamma Schools, General Education, Region 5
พระศราวุธ วชิรปัญญา, พระมหาพิสิฐ วิสิฐบุญปัญญา, ประจิตร มหาหิง

❖ รูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5	251
Th The Academic Administration Model Based on the Four Iddhipāda Dhammas in Phrapariyattidhamma Schools, General Education, Region 5 พระมหาไชยิต ใสสัตตมโม, พระมหาพิสิฐ วิสิฏฐปญโญ, ประจิตร มหาหิง,	
บทวิจารณ์หนังสือ	
❖ สมมติแบบพุทธ	271
แม่ชีนวพร ทองศรีเพชร	
❖ คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	277

ผู้สูงอายุ : แนวทางการปรับความสมดุลของชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการ

The Elderly: The Way to Adjust the Balance of Life according to
Buddhist Integration

สิงหนาท ประศาสน์ศิลป์, Singhanart Prasartsin¹

อำพล บุคตาสาร, Amphon Buddasarn²

ศุภกาญจน์ วิชาชาติ, Supakan Vichanati³

ชาติเมธี หงษา, Chatmetee Hognsa⁴

ศุภกานต์ มังกรสุรกาล, Supakran mangkronsurakarn⁵

E-mail: amphon.b@pnru.com

Received: August 09, 2022 Revised: August 19, 2021

Accepted: August 28, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัย เรื่องผู้สูงอายุ : แนวทางการปรับความสมดุลของชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ 2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ และ 3. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมเพื่อวิถีชีวิตที่มีความสุขของผู้สูงอายุ ใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตของผู้สูงอายุมีปัญหาเกิดขึ้นหลายด้านด้วยกัน กล่าวสรุปได้เป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและจิตวิทยา หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับแก้ไขปัญหาและปรับความสมดุลเรื่องสุขภาพอนามัย ได้แก่ ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 กาวนา 4 หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับปรับความสมดุลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ สันโดษ 3 และหลักพุทธธรรมที่

¹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Mahamakut Buddhist University.

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Faculty of Humanities and Social Science Phranakhon Rajabhat University.

³ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Faculty of Humanities and Social Science Phranakhon Rajabhat University.

⁴ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Faculty of Humanities and Social Science Phranakhon Rajabhat University.

⁵ คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข Faculty of Social Science and Education Thongsook College.

เหมาะสมสำหรับแก้ไขปัญาและปรับความสมดุลด้านสังคมและจิตวิทยา ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ 3 การบูรณาการหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมเพื่อปรับความสมดุลด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ การเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง มีศีลธรรมจรรยา รู้จักประมาณในการรับประทานอาหาร มีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ออกกำลังกายอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอ และดูแลสุขภาพร่างกายในยามเจ็บป่วย ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ความพอใจในสิ่งที่มี และละเว้นอบายมุข ด้านสังคมและจิตวิทยา ได้แก่ ไม่หลงใหลไปตามโลกธรรม มีกัลยาณมิตรที่ดี หมั่นทำบุญให้ทาน ทำงานอยู่เสมอ อย่าเป็นทุกข์ล่วงหน้า อย่ายอมเป็นทาสของอดีต ทำให้สงบด้วยสมาธิและวิปัสสนา และต้อนรับสิ่งที่หนีไม่พ้นด้วยความสงบ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ **BMS MODEL** กล่าวคือ การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุต้องประกอบด้วยความสุขกาย สบายใจ และไร้กังวล

คำสำคัญ: (ผู้สูงอายุ), (แนวทางการปรับความสมดุล), (หลักพุทธบูรณาการ)

Abstract

Research article on the elderly : a guideline for adjusting the balance of life according to Buddhist integration principles. The objectives are as follows: 1. to study the way of life of the elderly; 2. to study the Buddhist principles that are suitable for the elderly's lifestyle; and 3. to integrate the appropriate Buddhist principles for a happy lifestyle for the elderly. Use a qualitative method by collecting documentary data such as Tripitaka, Commentary, Dika, Academic articles dissertation work and related documents and collecting field data, including in-depth interviews with 4 experts/person. Content analysis and present descriptive information. The results of a study found that the lifestyle of the elderly has many problems which can be summarized in three aspects, namely health, economic, social, and psychological problems. The Buddhist principles appropriate for solving health problem and adjusting the health balance are Three Common Characteristics (*Tilakkhana*), Four Noble Truths (*Ariyasacca*) and four principles of *Bhavana*. The Buddhist principles suitable for the economic balance are the principles of Present Benefit and Contentment, and the Buddhist principles proper for solving the social and psychological problems and adjusting the social and psychological balances are the principles of Meritorious Action. The integration of the Buddhist principles suitable to improve Health Balance is to realize the fact of life as it is, follow the moral principles, have moderation in eating, stay in suitable abode, exercise regularly and take care of

one's body during illness. In economic aspect, the elderly should be content with what they have or possess and avoid causes of ruin. In social and psychological aspect, they should not be under the influence of worldly conditions, should associate with good companions, make merit, keep working, not worry about the future and the past, control the mind with Concentration Meditation and Insight Meditation and welcome inevitable situations mindfully and calmly. The integration of the Buddhist principles suitable to the happy way of life of the elderly can be concluded in **BMS Model** or Bodily Happiness, Mental Happiness and Spiritual Happiness.

Keywords: (Elderly), (The Way to Adjust the Balance of Life), (Buddhist integration)

1. บทนำ

โดยทั่วไป เมื่อพูดถึงผู้สูงอายุมักจะมีความคิดถึงคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่ทำอะไรทำ ว่างงาน อยู่เฉยๆ หรือกลุ่มคนที่มีหน้าที่เฝ้าบ้าน ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ และนอนหลับกลางวันเป็นประจำทุกวัน ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวยังไม่ถูกต้องนัก ทั้งนี้ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นและความต้องการของผู้สูงอายุ⁶ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุยังมีความต้องการที่จะทำให้ชีวิตของตนมีความสุขขึ้นมีชีวิตชีวาและมีประโยชน์มากขึ้น เช่น การพบปะพูดคุยกันในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน การทำสวน ปลูกต้นไม้และการทำงานอดิเรกต่างๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะใช้เวลาที่เหลืออยู่ของชีวิตตนร่วมกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวของตนเอง มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ช่วยทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานและคอยให้คำแนะนำ ตลอดจนช่วยเหลือเมื่อครอบครัวตนเองประสบปัญหาในด้านต่างๆ นอกจากนั้น ยังมีผู้สูงอายุบางกลุ่มที่มีความคิดที่จะอุทิศตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมของตนเองด้วย

มีประเด็นคำถามที่ว่า พอคนเราแก่แล้วไม่มีคุณค่า หรือไร้คุณค่า ไร้ความหมายเลยนั้นจริงหรือไม่ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว สามารถตอบแบบฟันธงได้ทันทีเลยว่า ขึ้นอยู่กับวิธีคิด วิธีมอง หรืออยู่ที่การที่เราจะสร้างหรือทำให้เป็นอย่างไรมากกว่า ไม่ได้อยู่ที่อายุของคน แต่อยู่ที่การมอง

⁶ อรทัย อาจอ้า, “แก่แล้วไม่มีคุณค่าจริงหรือ?”, เอกสารวิชาการสถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, (นครปฐม : สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2553), หน้า 175.

ทัศนคติและการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร ถ้าคนเรามีอายุยืนมากๆ แต่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ และจำเป็นต้องเป็นภาระให้กับคนอื่น ๆ ทั้งลูกหลานและสังคม ก็อาจจะถูกมองว่าอยู่อย่างไร้คุณค่า แต่ถ้าผู้สูงอายุบางคนที่มีพระคุณต่อลูกหลาน ต่อคนรุ่นหลัง หรือเป็นผู้สูงอายุที่เลี้ยงดูเรามาเป็นพ่อแม่ของเรา ญาติพี่น้องของเรา ไม่ว่าท่านจะมีสภาพเป็นเช่นไร ปกติหรือป่วยไข้ เราก็ควรจะมีความกตัญญูต่อท่าน เพราะหากจะกล่าวตามความเป็นจริงแล้ว ท่านเป็นผู้สร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นในตัวเรา ดังนั้น ทัศนนะ มุมมอง หรือแนวคิดเกี่ยวกับ “บทบาท” หรือ “คุณค่า” จึงมีความสำคัญมาก เพราะช่วยทำให้มนุษย์ปรับกระบวนทัศน์ที่มีต่อมนุษย์ด้วยกันได้ กล่าวคือ เมื่อมองว่ามีคุณค่าหรือได้รับการส่งเสริมการเห็นคุณค่าก็จะได้รับการปฏิบัติอย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในสถานภาพใด มีอายุ เพศ สีผิว ชาติพันธุ์ ศาสนา อาชีพ ชนชั้นใด รวยหรือจนอย่างไร ก็ล้วนมีคุณค่า ดังนั้น ถ้าทุกคนยึดถือเรื่องนี้เป็นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานของสังคม ก็น่าจะเป็นมิติใหม่ที่มีประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

อย่างไรก็ตาม มนุษย์และสังคมของมนุษย์กลับไม่ได้ง่าย หรือตรงไปตรงมาดังที่ควรจะเป็นตามที่กล่าวข้างต้น ทว่ามนุษย์กลับมีวิธีคิดที่สลับซับซ้อน ทำให้ปัญหาต่างๆ สลับซับซ้อนตามไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการละเลย “คุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐาน” จึงทำให้สังคมมนุษย์เดินห่างไกลออกจากเรื่องนี้มากขึ้นทุกที และทำให้ทุกอย่างดูสลับซับซ้อน ยากแก่การแก้ไขเยียวยา

สำหรับประเด็นเรื่องผู้สูงอายุนี้ก็เช่นกัน ที่กำลังจะกลายเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของสังคมไทย ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หรือการที่สังคมไทยเปลี่ยนเป็นสังคมผู้สูงอายุในช่วงเวลาไม่นาน ขณะที่ยุโรปและอเมริกาใช้เวลาครึ่งศตวรรษ หรือเกือบศตวรรษในการเปลี่ยนผ่านเป็นสังคมผู้สูงอายุ แต่สังคมไทยเราไม่ได้เป็นเช่นนั้น จนกระทั่งนักวิชาการสาขาวิชาต่างๆ จำเป็นต้องลุกขึ้นมาวิเคราะห์กันยกใหญ่ว่า มันเกิดอะไรขึ้น และในที่สุดก็พบว่า สังคมของเรากำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคม “ผู้สูงอายุ” แล้ว เพราะคนเกิดน้อยลง ตายน้อยลง พุงดงๆ ก็คือ ในประชากรจำนวน 10 คน จะมีประชากรสูงอายุ 1 คน และในอนาคตอันไม่ไกลก็จะมีประชากรสูงอายุ 1 คน ในจำนวนประชากร 5 คน ซึ่งจะก่อผลกระทบทั้งต่อตัวผู้สูงอายุเอง ต่อกลุ่มประชากรรุ่นอื่นๆ และต่อสังคม⁷

ด้วยเหตุนี้ ประเด็นผู้สูงอายุจึงได้รับความสนใจจากสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะหมายถึงว่าเราจะอยู่ร่วมกันต่อไปอย่างไรในอนาคต ใครจะเป็นผู้ผลิตหลัก เพราะคนเกิดน้อยลง และ

⁷ สุชาดา ทวีสิทธิ์, “การเปลี่ยนกระบวนทัศน์เพื่อการวิจัยผู้สูงอายุ”, เอกสารวิชาการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, (นครปฐม : สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2553), หน้า 7.

ในอนาคตด้วยแรงงานก็จะลดลงตามไปด้วย ใครจะต้องแบกรับภาระการเลี้ยงดูผู้สูงอายุจะถูกทอดทิ้งหรือไม่ แต่ในอีกด้านหนึ่ง เราก็จำเป็นจะต้องรู้และเข้าใจควบคู่กันไปในเวลาเดียวกันด้วยว่า ผู้สูงอายุได้เคยสร้างและเคยเลี้ยงดูพวกเรามาก่อนหรือพุดังๆ ว่า ถ้าไม่มีผู้สูงอายุ ก็ไม่มีพวกเรา ไม่มีคนรุ่นหลัง ไม่มีสังคมปัจจุบัน

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าการค้นคว้าวิจัยเรื่อง “ผู้สูงอายุ : แนวทางการปรับความสมดุลของชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการ” จึงเป็นการศึกษาค้นคว้าหาแนวทางการใช้ชีวิตให้เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ทั้งด้านสุขภาพอนามัย ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและจิตวิทยา เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ความทำความเข้าใจโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างแท้จริง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้ผู้สูงอายุมีหลักในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุขและความสมดุลที่ยั่งยืนได้นั้น ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะเป็นทางออกหรือวิธีแก้ปัญหาได้ถูกต้องและดีที่สุดในยุคปัจจุบันนี้ เช่นปัญหาเรื่องการเจ็บป่วยหรือการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ผู้สูงอายุควรนำหลักไตรลักษณ์มาพิจารณาให้สมำเสมอ เพราะเป็นหลักธรรมชาติที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบแล้วนำมาเปิดเผยแก่มวลมนุษยชาติให้ยอมรับความจริงในข้อที่ว่า ทุกสรรพสิ่งแม้แต่ชีวิตเราย่อมตกอยู่ในสภาพที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และหาสภาพที่เป็นตัวตนไม่ได้ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ใน**มนขสูตร** ความว่า

“...อัคคิเวสสนะ รูปกายนี้เกิดจากมหาภูตรูป 4 มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เติบโตด้วยข้าวสุก และขนมกุมมาส มีความไม่เที่ยง มีการไถ่หาบิณฑเวต แดกสลาย และกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา ท่านควรพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นจุจโรค เป็นจุจหวัฬ เป็นจุจลูกศร เป็นสิ่งคับแคบ เป็นสิ่งเปื่อยเน่า เป็นดุจผู้อื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เมื่อท่าน พิจารณาเห็นกายนี้โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นจุจโรค เป็นจุจหวัฬ เป็นจุจลูกศร เป็นสิ่งคับแคบ เป็นสิ่งเปื่อยเน่า เป็นดุจผู้อื่น เป็นสิ่งที่ต้องแตกสลายเป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา ท่านย่อมละความพอใจในกาย ความเยื่อใยในกาย และความยอมตามกายได้...”⁸

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าวมา คณะผู้วิจัยจึงได้เลือกที่จะทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยในหัวข้อเรื่อง “ผู้สูงอายุ : แนวทางการปรับความสมดุลของชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการ” เพื่อนำเสนอแนวทางเกี่ยวกับรูปแบบหรือองค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับความสมดุลของชีวิตผู้สูงอายุตามหลักพุทธบูรณาต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสมดุลของชีวิตผู้สูงอายุในยุคปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการปรับความสมดุลของชีวิตผู้สูงอายุ

⁸ม.ม.13/275/242.

3. เพื่อเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับความสมดุลของชีวิตผู้สูงอายุตามหลักพุทธบูรณาการ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากภาคเอกสาร (Documentary Research) และภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ (In-depth Interview) เป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยจะได้แสดงรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. สรุปประเด็นปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

4. ศึกษาค้นคว้าหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ปรับความสมดุลของผู้สูงอายุ

7. นำประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยได้มาจากการวิเคราะห์สังเคราะห์จากงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุมาออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป/คน

8. นำหลักพุทธธรรมมาเรียบเรียงให้เหมาะสมกับปัญหาที่ได้จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จากนั้นผู้วิจัยจะได้บูรณาการโดยการจับคู่หลักพุทธธรรมให้สอดคล้องกับปัญหาการดำเนินชีวิตของผู้สูงวัยที่ไม่เกิดความสมดุลเพื่อให้เกิดความสุข

9. ผู้วิจัยจะทำการสังเคราะห์ออกมาเป็น Model โดยทำการอธิบายให้เห็นแนวทางแก้ปัญหาการปรับความสมดุลของผู้สูงวัยในแต่ละประเด็น แล้วใช้หลักพุทธธรรมมาบูรณาการเพื่อให้เกิดความสุขที่เหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

4. ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผู้สูงอายุหรือในยุคปัจจุบันนิยมเรียกว่าผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปีขึ้นไปนั้นมักจะมีการเสื่อมสมรรถภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความต้านทานโรคต่ำ ความคล่องตัวและความคิดอ่านมีจำกัดมากขึ้น ดังนั้น วัยนี้จึงเหมาะที่จะหยุดจากงานที่ต้องใช้กำลังกายและความคิดที่ก่อให้เกิดความเครียด แม้ปัญหาและผลกระทบจะมีหลากหลายก็ตามแต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้สรุปเฉพาะปัญหาและผลกระทบที่สำคัญๆ เฉพาะ 3 ประเด็นปัญหา ได้แก่ ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาด้านสังคมและจิตวิทยา

แนวทางแก้ปัญหาโดยทั่วไปด้านสุขภาพอนามัยในการดำเนินชีวิตปัจจุบันมี 4 ประการ คือ การกินเป็น นอนเป็น อยู่เป็น และสังคมเป็น เป็นการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม จะช่วยส่งเสริมสุขภาพกายและใจ เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้เกษียณอายุมีความสุขในบั้นปลายของชีวิต หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับแก้ไขปัญหามาและทำให้ตนเองมีความสุขด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ หลักไตรลักษณ์ หลักอริยสัจ 4 หลักภาวนา เมื่อนำมาบูรณาการกันแล้วจะได้ผลลัพธ์ดังนี้ 1) เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง 2) มีศีลธรรมจรรยา 3) รู้จักประมาณในการรับประทานอาหาร 4) มีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม 5) ออกกำลังกายอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอ และ 6) ดูแลรักษาร่างกายในยามเจ็บป่วย การกำหนดรูปแบบเพื่อปรับความสมดุลของชีวิตผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในครั้งนี้มีความสำคัญ เพราะเมื่อมีการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเพื่อให้เกิดความสมดุลในชีวิตผู้สูงอายุแล้ว ย่อมทำให้เกิดผลดี คือ **สุขภาพ (Bodily Happiness)** เป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากความสบายกาย การสามารถลดทุกข์ทางกายให้เบาบางลง ในเรื่องของการกินอยู่ เช่น การได้รับประทานอาหารแต่พอดี ตรงต่อเวลา และเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย คือ รับประทานอาหารที่ย่อยง่าย ไม่บริโภคสิ่งที่เป็นพิษ มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง คือ การได้ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม อนึ่ง ผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดความสมดุลในชีวิตก็ต้องรู้จักกินอยู่อย่างพอดี รู้จักประมาณในการรับประทานอาหาร คือ ไม่ให้มากหรือน้อยจนเกินไปตามอัตรภาพของแต่ละบุคคล จะต้องรับประทานอาหารเป็นเวลา เป็นอาหารที่ช่วยให้เกิดประโยชน์แก่ร่างกาย โดยวัยนี้ร่างกายมีการใช้พลังงานน้อยลงจากกิจกรรมที่ลดลง จึงควรลดอาหารประเภทแป้ง น้ำตาล และไขมัน ให้เน้นอาหารโปรตีนจากเนื้อสัตว์ โดยเฉพาะปลา และเพิ่มแร่ธาตุที่ผู้สูงอายุมักขาด ได้แก่ แคลเซียม สังกะสี และเหล็ก ซึ่งมีอยู่ในนมถั่วเหลือง ผัก ผลไม้ ธัญพืชต่าง ๆ และควรกินอาหารประเภทต้ม นึ่ง ย่าง อบ แทนประเภทผัด ๆ ทอด ๆ จะช่วยลดปริมาณไขมันในอาหารได้ นอกจากนี้ควรหลีกเลี่ยงอาหารที่มีรสหวานจัด เค็มจัด และดื่มน้ำสะอาดอย่างน้อย 6-8 แก้วต่อวัน ไม่รับประทานอาหารที่เป็นโทษ เช่น ของหวาน ของมัน กาแฟ สุรา ไม่รับประทานอาหารที่เป็นพิษต่อร่างกายหรือของแสลงโรค นอกจากการดูแลสุขภาพร่างกายโดยส่วนตัวแล้ว เวลาที่ผู้สูงอายุหรือวัยเกษียณเข้าสังคมเพื่อพบปะเพื่อน ๆ กัลยาณมิตรก็เป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพพลานามัย เนื่องจากกัลยาณมิตรมีส่วนส่งเสริมให้รู้จักพอประมาณในการใช้ชีวิตในวัยเกษียณ เช่น เมื่อเข้าสังคมก็ไม่ควรดื่มสุราหรือสิ่งมีเมาจนทำให้เสียสุขภาพร่างกาย ไม่ควรนอนดึกจนทำให้ร่างกายเกิดความผิดปกติ เป็นต้น ดังที่ **พระธรรมวิสุทธิกวี** ได้แนะนำว่า “หลังเกษียณหรือเข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้วต้องแสวงหากัลยาณมิตรให้มากที่สุด และสุดท้ายการรู้จักพอประมาณในการใช้ชีวิตในวัยเกษียณ”⁹

⁹สัมภาษณ์ พระธรรมวิสุทธิกวี (เกษม สนญโต) ดร., 10 มกราคม 2565, เวลา 13.00 น.

ในขณะที่ **ชัยวัฒน์ อัดพัฒน** กล่าวให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้วต้องมีการลดปริมาณการบริโภคอาหารและการออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพพลานามัย รู้ว่าอะไรควรรับประทานเพราะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกาย อะไรไม่ควรรับประทานเพราะก่อให้เกิดโทษต่อร่างกาย และรู้ว่าควรบริโภคในปริมาณที่เหมาะสมเพื่อให้ร่างกายได้รับประโยชน์ จิตใจก็จะพลอยได้รับความสบายไปด้วย”¹⁰ ดังนั้น ความพอประมาณจึงเป็นความพอเพียงประการหนึ่งที่ผู้สูงอายุควรนำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ผจญ คำชูสังข์** ที่กล่าวว่า “ความพอเพียง ความรู้จักประมาณ ช่วยให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ควรกินอาหารประเภทต้ม นึ่ง ย่าง อบ แทนประเภทผัด ๆ ทอด ๆ จะช่วยลดปริมาณไขมันในอาหารได้”¹¹ เมื่อเกิดอาการไม่สบายหรือเกิดปัญหาสุขภาพก็ควรบรรเทาอาการให้ทุเลาและดูแลสุขภาพให้แข็งแรง ปราศจากโรคให้มากที่สุด ดังที่ **ลลิต บุตริณทร** ได้สรุปไว้ว่า “ปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของผู้เกษียณอายุราชการว่า มีความสำคัญมาก ๆ ต่อการดำเนินชีวิตให้มีความสุข เพราะความสุขของมนุษย์เรานั้นโดยสรุปก็มีแค่ 2 ประเภทหลักๆ เท่านั้น คือ สุขกายกับสุขใจ”¹²

แนวทางแก้ปัญหาโดยทั่วไปด้านเศรษฐกิจในการดำเนินชีวิตปัจจุบันนี้ ผู้สูงอายุควรมีการวางแผนการเงินให้ดีตั้งแต่ก่อนเข้าวัยผู้สูงอายุหรือวัยเกษียณ รวมทั้งต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักประมาณในการใช้จ่าย มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย และใช้จ่ายเฉพาะในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น นอกจากนี้ แม้ว่าผู้สูงอายุบางท่านอาจจะเคยประสบปัญหาทางการเงิน แต่ด้วยอุปนิสัยและวิถีชีวิตที่เคยช่วยเหลือหรือเกื้อกูลผู้อื่น ทำให้ในยามที่มีปัญหาก็จะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น เช่นเดียวกัน หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับแก้ไขปัญหาก็จะทำให้ตนเองมีความสุขด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาและการทำให้ตนเองมีความสุขด้านเศรษฐกิจตามหลักที่ภิกษุธรรมิกัตถประโยชน์ การใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามหลักหลักสันโดษ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการปฏิบัติไว้โดยให้ละเว้นอบายมุข 6 ได้แก่ 1) การติดสุราและของมีเมา 2) การชอบเที่ยวกลางคืน 3) การชอบเที่ยวดูการละเล่น 4) การติดการพนัน 5) การคบคนชั่วเป็นมิตร และ 6) การเกียจคร้านในหน้าที่การงาน เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้แล้วผลที่เกิดขึ้นก็คือ **ความสบายใจ (Mental Happiness)** ทั้งนี้การที่ผู้สูงอายุจะเกิดความสุขใจได้ต้องมีระบบการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจที่ดี เพียงพอต่อการดำรงชีวิตแบบพอเพียง และรู้จักการให้ทานที่เหมาะสม และที่สำคัญต้องหลีกเลี่ยงจากอบายมุขทุกประเภทด้วย ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะต่าง ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านที่ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ดังนี้ **พระธรรมวิสุทธิกวี** ให้ความเห็นว่า “ผู้เกษียณอายุมีอยู่ 2 กลุ่ม

¹⁰ สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 18 มกราคม 2565, เวลา 15.00 น.

¹¹ สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ผจญ คำชูสังข์, 6 มกราคม 2565, เวลา 15.30 น.

¹² สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร. ลลิต บุตริณทร, 17 กุมภาพันธ์ 2565, เวลา 09.30 น.

ใหญ่ๆ กลุ่มที่ 1 มีเส้นทางที่ไปได้ดี กลุ่มที่ 2 ไม่คลุกคลีกับคนอื่น ซึ่งกลุ่มนี้จะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ไม่มีความสุขเท่าที่ควร สำหรับผู้เกษียณอายุแล้วควรรู้จักประหยัดอดออมรักษาทรัพย์สิน คบกัลยาณมิตร และการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ควรมีการนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์มาบูรณาการในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของผู้เกษียณอายุ กล่าวคือ ผู้เกษียณอายุราชการเมื่อผ่านวัยที่ยันหาทรัพย์สินมาแล้ว ต้องรู้จักเก็บออม หลังเกษียณแล้วต้องแสวงหากัลยาณมิตรให้มากที่สุด และสุดท้ายการรู้จักพอประมาณในการใช้ชีวิตในวัยเกษียณ หลักธรรมอีกประการหนึ่งคือหลักสันโดษ เป็นหลักธรรมที่สอนให้มนุษย์รู้จักความพอใจในสิ่งที่ตนหามาได้ พอใจในศักยภาพกำลังของตนเอง และพอใจตามสมควรแก่ฐานะฐานะของตน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงควรนำหลักสันโดษมาบูรณาการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ”¹³

ในขณะที่**ชัยวัฒน์ อัตพัฒน** ลงความเห็นว่า “ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจเป็นปัญหาเรื่องปากท้อง หากผู้เกษียณอายุราชการประมาทในการใช้จ่ายใช้สอยก็อาจประสบกับความล้มเหลวหมดตัวได้ ฉะนั้นปัญหาด้านเศรษฐกิจจึงเป็นตัวอย่างชีวิตที่ขัดขวางความสุขของผู้เกษียณได้ ส่วนหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์เป็นหลักธรรมกลางๆ ที่บุคคลทุกเพศทุกวัยย่อมเลือกสรรมาประพฤติปฏิบัติได้ตามโอกาสจะอำนวย โดยท่านให้ความเห็นว่าคนที่ประสบความสำเร็จนั้นจะต้องไม่ขยันผิดที่ ขยันผิดคน ขยันผิดกาลเวลา จึงเห็นด้วยหากมีการนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์มาบูรณาการในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้เกษียณอายุราชการที่ยันหาทรัพย์สินมาแล้ว ต้องรู้จักเก็บออม หลังเกษียณแล้วต้องแสวงหากัลยาณมิตรให้มากที่สุด และสุดท้ายการรู้จักพอประมาณในการใช้ชีวิตในวัยเกษียณ อนึ่ง หลักสันโดษ เป็นหลักธรรมที่สอนให้มนุษย์รู้จักความพอใจในสิ่งที่ได้ ยินดีในสิ่งที่ได้ กล่าวคือให้รู้สึกพอใจตามมี ยินดีตามได้ หากมีการนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตด้วยก็จะได้รับความสุขเพิ่มขึ้น”¹⁴

นอกจากนี้ **ผจญ คำชูสังข์** ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “ปัญหาด้านเศรษฐกิจถือว่ามีผลต่อการดำเนินชีวิตให้มีความสุขของผู้เกษียณอายุราชการ เพราะเป็นเรื่องของปากท้องหรือการใช้จ่ายใช้สอยในวัยที่ทำงานไม่ได้แล้ว ส่วนหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ว่า เป็นหลักธรรมที่พูดถึงการหาทรัพย์สินเพื่อมาเลี้ยงชีพ การรักษาทรัพย์สินที่หามาได้แล้ว การลงทุนกิจการค้ากับกัลยาณมิตร และการใช้ชีวิตแบบพอเพียง จึงมีความเห็นด้วยที่จะนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์มาบูรณาการในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ เพราะคนวัยสูงอายุต้องยันหาทรัพย์สินโดยเฉพาะทรัพย์สินคือทรัพย์สินอันประเสริฐได้แก่ บุญกุศล คุณงามความดี ให้มาก จากนั้นต้องรู้จักรักษาคุณงามความดีไว้ให้ลูกหลานได้ดูเป็นแบบอย่าง คบค้าสมาคมกับคนดีมีศีลธรรม และใช้ชีวิตแบบ

¹³ สัมภาษณ์ พระธรรมวิสุทธิกวี, 10 มกราคม 2565, เวลา 13.00 น.

¹⁴ สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, 18 มกราคม 2565, เวลา 15.00 น.

พอเพียง ส่วนหลักสันโดษ ได้แก่ ยินดีพอใจในลาภสักการะที่เกิดขึ้นกับตน ยินดีพอใจในกำลังกาย ในการแสวงหาทรัพย์ของตน และยินดีพอใจตามสมควรแก่อัตภาพของตนเอง จึงเห็นด้วยหากจะ นำเอาหลักธรรมเรื่องสันโดษมาบูรณาการในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เพราะผู้เกษียณอายุ ราชการนั้นมีรายได้ลดลงอย่างชัดเจน หลักสันโดษจึงเหมาะสมมากที่สุดที่ผู้สูงอายุต้องทำความเข้าใจ ยินดีพอใจกับสิ่งที่ตนได้รับให้ได้ แล้วความสุขก็จะเกิดขึ้นตามสมควรแก่วัย”¹⁵ สอดคล้องกับ **สิทธิ บุตรอินทร์** กล่าวว่า “ปัญหาด้านเศรษฐกิจถือว่ามีจำนวนมากๆ ในการวางแผนการใช้จ่าย ใช้สอยเพื่อให้ได้ปัจจัย 4 บริโภคแบบพอดีตามหลักมัชฌิมนิยาม อย่าให้ขาดอย่าให้เกินตามสถานะ ตนเองทางสังคม ส่วนหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หรือเรียกอีกอย่างว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” กล่าวคือ รู้จักขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร และใช้ชีวิตแบบพอเพียง โดยเฉพาะผู้สูงอายุถือว่ามี ความสำคัญที่จะต้องระมัดระวังในการใช้จ่ายใช้สอย เพราะรายได้ของตนไม่เหมือนตอนรับ ราชการอยู่ ฉะนั้นหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์จึงมีจุดเด่นอยู่ที่สอนให้เก็บออม คบเพื่อนที่ดีมี ศีลธรรมประจำใจ และใช้ชีวิตพอเพียง ดังนั้น จึงเห็นด้วยที่จะต้องนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ มาประยุกต์หรือบูรณาการในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ เพราะหลักธรรมบอก รายละเอียดเป็นขั้นเป็นตอน เห็นภาพชัดเจน ส่วนหลักสันโดษนั้นเป็นหลักธรรมกลางๆ ที่ใช้ได้ สำหรับบุคคลทุกประเภท โดยเฉพาะผู้สูงอายุด้วยแล้วยังมีความสำคัญอย่างมาก หลังเกษียณอายุ แล้วต้องให้ความพึงพอใจในชีวิตที่สงบสุข สง่างาม และพึงพอใจในความมีตัวตนตามสภาพที่ แท้จริงของตนเอง จึงเห็นด้วยอย่างยิ่ง ถ้าผู้สูงอายุรู้สึกยินดีพอใจในสิ่งของหรือทรัพย์สินเงินทองที่ ตนเองได้มา ยินดีพอใจในศักยภาพของตนที่จะหาได้ และยินดีพอใจในสิ่งที่ตนเองมีตนเองได้ตาม สมควรแก่สภาพ”¹⁶

กล่าวโดยสรุป ผู้สูงอายุที่มีการปรับความสมดุลด้านเศรษฐกิจที่บูรณาการด้วยหลักพุทธ ธรรม โดยนำเรื่องการละเว้นอบายมุขมาบูรณาการในการดำเนินชีวิต ย่อมช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณค่า สูงสุดต่อการดำรงอยู่ เป็นการรักษาชื่อเสียง ภาพลักษณ์ และความน่าเชื่อถือให้คงอยู่ตลอดไป จนกว่าจะถึงวันสุดท้ายของชีวิต การได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นเป็นของยาก เมื่อได้เกิดมาแล้วจึงได้ชื่อ ว่าเป็นลาภอันประเสริฐสุด ควรที่จะแสวงหาสิ่งที่ดีงามเข้ามาเสริมเติมชีวิตให้มีความสุข ด้วยการ ละเว้นสิ่งที่เป็นบาป อุกุศลธรรม และอบายมุขทั้งปวง ดำรงชีวิตบนทางแห่งความดี ไม่ทำให้ตนเอง และผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ก่อเวรภัยกับใครด้วยเหตุแห่งอบายมุข เพราะทางแห่งความเลื่อมใสย่อม เกิดขึ้นได้กับคนทุกเพศทุกวัย

¹⁵สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร. พจณ คำชูสังข์, 6 มกราคม 2565, เวลา 15.30 น.

¹⁶สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร. สิทธิ บุตรอินทร์, 17 กุมภาพันธ์ 2565, เวลา 09.30 น.

แนวทางแก้ปัญหาโดยทั่วไปด้านสังคมและจิตวิทยานั้น ครอบครัว สังคม องค์กร ตลอดจนทั้งหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องเอาใจใส่ผู้เกษียณอายุให้มาก เพราะภาวะของผู้สูงอายุนั้นจะเกิดความว้าเหว่ ความรู้สึกว่าตนเองไม่มีค่าหรือถูกรังเกียจ ถูกทอดทิ้งจากครอบครัว ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างผู้เกษียณอายุกับสมาชิกในครอบครัว รวมไปถึงความไม่ยุติและเพิกเฉยต่อกิจกรรมทางสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมลง การสูญเสียบุคคลที่ใกล้ชิด หรือสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งความสามารถทางสมองที่ลดลง ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวส่งผลให้ผู้เกษียณอายุแสดงอารมณ์ที่ผิดปกติและพบได้บ่อย เช่น อารมณ์เศร้า เบื่อหน่าย ท้อแท้ เหงา ร้องไห้ง่าย น้อยใจ ซึมเศร้า แยกตัว วิตกกังวล เครียด หงุดหงิดง่าย บ่น ลับสน หลงลืม หรือกระทั่งเกิดอาการทางจิตที่รุนแรง เช่น หูแว่ว ประสาทหลอน หวาดระแวง เป็นต้น ซึ่งแนวทางแก้ปัญหาทางด้านสังคมและจิตวิทยาโดยทั่วไปนั้น ผู้เกษียณควรต้องศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม เจริญสติ รวมทั้งทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติหรือธรรมชาติของชีวิต จะช่วยพัฒนาจิตใจให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีความเบิกบาน ผ่องใส ไม่ยึดติดกับความทุกข์ นอกจากนี้พยายามสร้างทัศนคติเกี่ยวกับความตายในเชิงบวกว่าเป็นธรรมชาติของทุกชีวิตและไม่รู้สึกรังเกียจหรือกังวลกับความตายที่จะต้องเผชิญ และควรใช้เวลาทำงานอดิเรกที่ตนเองชื่นชอบและสนใจ ก็จะทำให้มีความสุขและเพลิดเพลินในการใช้ชีวิตอีกด้วย หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับแก้ไขปัญหและทำให้ตนเองมีความสุขด้านสังคมและจิตวิทยา ได้แก่ ข้อปฏิบัติด้านสังคมและจิตวิทยาตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล และภาวนา

อย่างไรก็ตาม ในการบูรณาการการแก้ปัญหาผู้สูงอายุด้านสังคมและจิตวิทยานี้ ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางบูรณาการเพื่อการปฏิบัติไว้ดังนี้ 1) ไม่หลงใหลไปตามโลกธรรม 2) ใจกว้างและให้อภัย 3) มีกัลยาณมิตรที่ดี 4) หมั่นทำบุญให้ทาน 5) ทำงานอยู่เสมอ 6) อย่าเป็นทุกข์ล่วงหน้า 7) อย่ายอมเป็นทาสของอดีต 8) ทำใจให้สงบด้วยสมาธิและวิปัสสนา และ 9) ต้อนรับสิ่งที่หนีไม่พ้นด้วยความสงบ ดังนั้นผู้สูงอายุ จึงควรมีการวางแผนเป็นกิจวัตรประจำวันในการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมจรรยาให้ครบองค์ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา ดังที่ **พระเทพวิสุทธิกวี** อธิบายว่า “ทาน ศีล ภาวนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุเพราะถือว่าเป็นปฏิทินชีวิตที่ต้องวางแผนทำให้เป็นกิจวัตร เพื่อเป็นเครื่องประกันความเหงาความหว้าเหว่ของผู้เกษียณอายุได้เป็นอย่างดี”¹⁷ ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์** ที่กล่าวว่า “ทาน ศีล ภาวนา เป็นหลักธรรมที่ประกันความเหงาความหว้าเหว่ของผู้เกษียณอายุได้เป็นอย่างดี”¹⁸ ดังนั้น ทาน ศีล ภาวนา จึงเป็นหลักธรรมที่ควรปฏิบัติให้เคยชินเป็นอุปนิสัยเพื่อให้ชีวิตในบั้นปลายได้มีคุณค่าต่อสังคม และ

¹⁷สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิกวี, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๙, เวลา ๑๔.๐๐ น.

¹⁸สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๙, เวลา ๑๕.๐๐ น.

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ **ผจญ คำชูสังข์** ที่กล่าวถึง “หลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา ว่าถือเป็นหลักที่ผู้เกษียณอายุควรปฏิบัติให้เป็นนิสัย เพราะถือว่าช่วยให้ผู้เกษียณอายุราชมีชีวิตที่ไม่ขาดทุน เช่น ทำทานหรือการช่วยเหลือเจือจุนสังคม การรักษาศีล การเจริญจิตภาวนา เพื่อให้ชีวิตในบั้นปลายได้มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น จึงเป็นหลักธรรมที่จำเป็นและสำคัญของผู้ครองเรือนที่จะได้นำไปบริหารให้ครอบครัวเกิดคุณความดีและมีความสุข และสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ **สิทธิ บุตรอินทร์** ที่กล่าวถึง “หลักบุญกิริยาวัตถุ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้กับคนที่ครองเรือน ที่มีครอบครัว ที่นอกจากจะบริหารกิจการในครอบครัวของตนเองให้เรียบร้อยแล้ว จะต้องใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ได้แก่การรู้จักให้ทานรักษาศีล และเจริญจิตภาวนา เพื่อตนเองมีความสุขในชีวิต”¹⁹

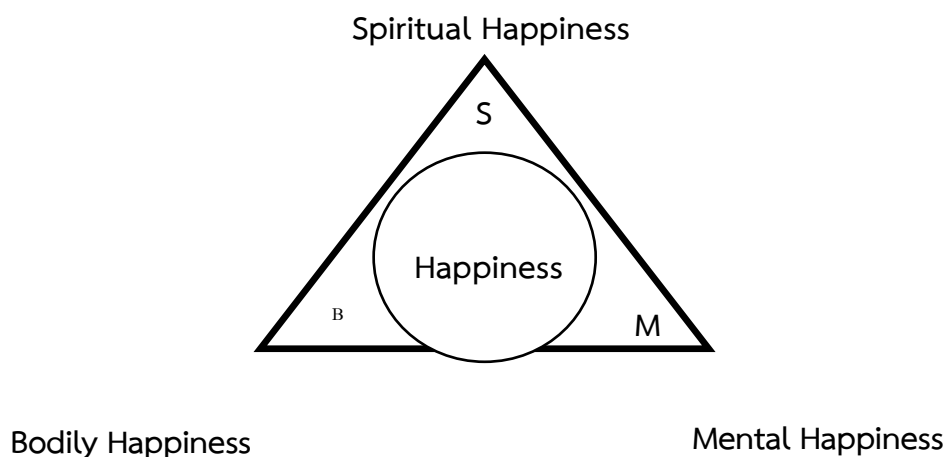
ดังนั้น เมื่อปัญหาของผู้สูงอายุด้านสังคมและจิตวิทยาได้รับการบูรณาการการแก้ปัญหาด้วยหลักพุทธธรรมเหล่านี้แล้วผลที่เกิดขึ้น ได้แก่ ความ **ไร้กังวล (Spiritual Happiness)** จัดเป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นสิ่งต่างๆ ให้เกิดความทุกข์ เมื่อจิตใจไม่ยึดมั่นถือมั่นความปลอดโปร่งใจ ไร้กังวล ย่อมเกิดขึ้น งานทางใจที่ช่วยให้เกิดความไร้กังวลมีความสำคัญไม่แพ้ทางกาย เช่น การแผ่เมตตาถึงสรรพสัตว์ หรือนั่งฝึกสติทำให้สงบ ปราศจากนิเวศความฟุ้งซ่านที่หมกมุ่นอยู่เป็นทุกข์ล่วงหน้าหรือทุกข์ในอดีต การยึดมั่นถือมั่นกับความทุกข์ล่วงหน้าเป็นเหตุให้เกิดการเสียเวลา เสียการงาน เสียสุขภาพจิตไปโดยเปล่าประโยชน์ ผู้สูงอายุควรมีใจจดจ่ออยู่กับงานที่ทำในปัจจุบัน ใส่ใจกับสิ่งที่ดำเนินอยู่ เมื่อใจอยู่กับสิ่งที่ปรารถนาในปัจจุบันจะทำให้เห็นคุณค่าและเป็นประโยชน์ จิตจะสามารถตัดอารมณ์ในอนาคตต่างๆ ออกไปได้

กล่าวโดยสรุป การนำหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมมาบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุนั้น ก็เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุขตามความเป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาด้านสังคมและจิตวิทยา การแก้ปัญหาปัญหาโดยทั่วไปนั้นแม้จะได้ผลบ้าง แต่ก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ปัญหาส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุมักจะเป็นปัญหาในเชิงจริยธรรมหรือปัญหาทางจิตใจ จะแก้ไขได้ก็ต้องแก้จากพฤติกรรมเชิงจริยธรรมและจิตใจให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมและสมควรกับบริบทในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อลดปัญหาในการดำเนินชีวิตและส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่มีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งโดยส่วนตัวและทางสังคมและเป็นการสร้างเหตุปัจจัยที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมในที่สุด

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

¹⁹สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร. สิทธิ บุตรอินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙, เวลา ๐๙.๓๐ น.

เมื่อนำหลัก สุขกาย (Bodily Happiness) สบายใจ (Mental Happiness) ไร้กังวล (Spiritual Happiness) มาสรุปเป็นรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิตที่มีความสุขของผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดความสมดุลแล้ว ก็จะได้องค์ความรู้ที่เรียกว่า “BMS MODEL” ซึ่งมีรูปแบบดังนี้

BMS MODEL แบบสามเหลี่ยมมั่นคงและสมดุล

กล่าวโดยสรุป การปรับความสมดุลของชีวิตผู้สูงอายุมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบูรณาการหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสมดุล เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุนั้นล้วนบั่นทอนความสุขทางกาย ทางใจ และทางจิตวิญญาณทั้งสิ้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า “BMS MODEL” เป็นหลักการหนึ่งที่เกิดจากการบูรณาการหลักพุทธธรรมให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการนำปัญหาของผู้สูงอายุมาวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งประเมินค่าสิ่งที่เป็นโทษจากปัญหาที่เกิดขึ้น และประเมินสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์จากการแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงประเด็น ดังนั้น หากผู้สูงอายุมีการนำรูปแบบ BMS MODEL มาใช้ตามกุศโลบายที่วางไว้ได้จริงแล้ว ผู้วิจัยย่อมเชื่อมั่นว่าจะสามารถแก้ปัญหการดำเนินชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้เกิดความมั่นคง สมดุลและยั่งยืนได้

ดังนั้น หลักการ BMS MODEL นี้ จึงเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ที่ผู้สูงอายุควรคำนึงถึงและนำมาบูรณาการใช้ในการใช้ชีวิตประจำวันให้เกิดเป็นมรรคผลที่แท้จริง ดำเนินชีวิตให้เกิดความสุขอย่างต่อเนื่อง และถ่ายทอดความสุขความดีงามเหล่านี้ไปสู่ผู้สูงอายุในรุ่นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชาติ ทวีสิทธิ์. (2553). “การเปลี่ยนกระบวนทัศน์เพื่อการวิจัยผู้สูงอายุ”. **เอกสารวิชาการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล**. นครปฐม : สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- อรรถ อัจฉา. (2553). “แก่แล้วไม่มีคุณค่าจริงหรือ?”. **เอกสารวิชาการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล**. นครปฐม : สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม.
- สัมภาษณ์ พระธรรมวิสุทธิกวี (เกษม สอนบุญโต)
- สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร. สิทธิ บุตรอินทร์
- สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์
- สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร. พจณ คำชูสังข์

ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษาวัดราษฎร์ศรัทธา
ธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร

People's Attitudes Toward Buddhahiseka Rite: A Case Study Of Wat
Rat Sattatham (Wat Bangchan) Khan Na Yao District, Bangkok

พระปลัดชนะศึก สนต์จิตโต, Phrapalad Chanasuk Santacitto¹

พระมหาวิโรจน์ กุตุตวิโร, PhramahaViroj Guttaviro²

Email: chanasuk@gmail.com

Received: June 21, 2022 Revised: December 29, 2022

Accepted: December 29, 2022

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก กรณีศึกษา วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก กรณีศึกษาวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) คือ ประชาชนที่เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก จำนวน ๑,๐๐๐ คน และกลุ่มตัวอย่างที่ จำนวน ๒๗๔ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการกรอกแบบสำรวจ ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก มีทัศนคติโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๖$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ประชาชนมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในพิธีพุทธาภิเษก ช่วยคุ้มครองรักษา ให้แคล้วคลาดจากอันตราย โดยเฉพาะวัตถุมงคลที่ได้เข้าพิธีพุทธาภิเษกพกติดตัวจะทำให้เกิดความสุขดี เป็นที่พึงพอใจอันประเสริฐ เมื่อเปรียบเทียบทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก โดยการทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์หาความแตกต่างระหว่างตัวแปร จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกันมีทัศนคติแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ข้อเสนอแนะต่อทัศนคติของประชาชน

¹ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Buddhist Studies Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย/ Mahamakut Buddhist University, Thailand.

ที่มีต่อพิธีพุทธภิเษก พบว่า ๑) ได้สวดมนต์ในโรงพิธี ทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเอง ได้รับกำลังใจ และ
สิ่งดี ๆ ในการดำเนินชีวิต ๒) การที่ได้นำวัตถุมงคลที่ตนเองเข้าร่วมพิธีพุทธภิเษกด้วย เป็นการเพิ่ม
อานุภาพ พลังให้วัตถุมงคล โดยเฉพาะวัตถุมงคลที่พกพาติดตัวเป็นประจำ ๓) การจัดการของวัด
โดยรวมดีมาก

คำสำคัญ: (ทัศนคติ), (พิธีพุทธภิเษก), (วัดราชสุวรรณศรีท้าวธรรม), (วัดบางชัน)

Abstract

The thesis aims at study people's attitude towards Buddha-Bhiseka ritual, a case study of Wat Rat Sattha Tham (Wat Bang Chan), Khan Na Yao district, Bangkok, comparing the people's attitude towards Buddha-Bhiseka ritual there and study the problems and recommendations on people's attitudes towards the coronation ceremony. This research was quantitative research conducted by a random sampling 1,000 persons attended the ritual and 278 sample heads. The results of the research revealed that the attitude of people who participated in Buddha-Bhiseka ritual showed their attitudes towards the ritual, in overall, was at a high level ($\bar{x} = 4.06$). When considering the details of each item, it was found that the people believed that the sanctity, miraculous power related to the ritual could help and protect them escaping from dangers, especially sacred objects carried with them while performing the ritual will bring good luck and the mental refuge for living. Comparing the attitudes of the people towards Buddha-Bhiseka ritual revealed that hypothesis test done by analyzing the differences between variables classified by sex, age, education level, domicile, occupation and average monthly income According to the hypothesis, it was found that the people who participated in the said ritual with difference of gender, age, education level, domicile, occupation, and average monthly income have different attitudes towards the Buddha-Bhiseka ritual no statistically significant difference at the 0.05 level. As for the suggestions on people's attitude towards Buddha-Bhiseka ritual, it was found that 1) after attending Buddha-Bhiseka ritual and prayed in the ritual performing hall, they became prosperous, better living, received encouragement and good things in life, 2) the sacred objects brought to the ritual help the power increasing of their sacred objects especially sacred objects carried with them everyday, 3) the overall management of the temple was very good.

Keywords: (Elderly), (The Way to Adjust the Balance of Life), (Buddhist integration)

1. บทนำ

ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา หรือเหตุผลซึ่งเรียกว่า ศรัทธาเพื่อปัญญา แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงสอนให้คนมีศรัทธา แต่ศรัทธาของพระองค์นั้นต้องผ่านการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาให้รอบคอบเสียก่อน ดังที่ทรงสอนชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคม ในแคว้นโกศล ศรัทธาในกระบวนการพัฒนาตามหลักพุทธศาสนานั้น หมายถึงความเชื่อมั่น การซาบซึ้ง ความมั่นใจเหตุเท่าที่ตนสามารถพิจารณาเห็นได้ โดยมีเหตุผลว่าจดหมายหรือเป้าหมายที่อยู่ข้างหน้านั้นเป็นไปได้จริง และมีคุณค่าควรที่จะไปให้ถึง ศรัทธาจึงเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำไปสู่ปัญญาหรือความรู้ ซึ่งตรงกันข้ามกับศรัทธาที่เป็นแบบมอบตัว มอบความไว้วางใจให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่คิดหาเหตุผล ศรัทธาที่ถูกต้องเป็นสื่อนำไปสู่การพัฒนาปัญญาโดยมีความเชื่อมั่นในกฎการกระทำ (กัมมสัทธา) เชื่อมั่นในผลของการกระทำ (วิปากสัทธา) เชื่อมั่นในการขึ้นของเราเกิดจากกรรมที่เราได้ทำไว้ (กัมมสกตาสัทธา) และมีความเชื่อมั่นในศักยภาพในการเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงของมนุษย์ (ตถาคตโพธิสัทธา)³

พิธีพุทธาภิเษก เป็นพิธีกรรมที่ชาวพุทธทั่วโลกทุกนิกาย ต่างให้ความสำคัญกับพิธีพุทธาภิเษกโดยมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าเมื่อมีความประสงค์จะสร้างพระพุทธรูปในปางต่าง ๆ อันจะเป็นพระผาง พระดิน พระพิมพ์ต่าง ๆ วัตถุมงคล จะมีการตระเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในพิธีบวงสรวง เช่น ไห้ว พิธีพราหมณ์และพิธีกรรมนิยมสงฆ์ พิธีพุทธาภิเษกสวดมนต์ สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร หากเป็นการปลุกเสกหรือสมโภชพระพุทธรูป ที่ผ่านกระบวนการเททองหล่อ หลอมตักแต่งเป็นองค์พระพุทธรูปที่สวยงามแล้ว ต้องประกอบพิธีพุทธาภิเษก เพื่อความสมบูรณ์ของพุทธรูป วัตถุมงคล ตามความเชื่อจึงต้องนำวัตถุดังกล่าวมาทำการบวช ตามขนบธรรมเนียมประเพณีจารีตของชาวพุทธที่ปฏิบัติสืบกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล การนิมนต์พระมหาเถระมาเจริญพระพุทธมนต์ พระพิธีธรรมสวดบทพุทธาภิเษก พระเกจิอาจารย์มานั่งปรกอธิษฐานจิตภาวนาเจริญเวทมนต์คาถาบทต่าง ๆ ประสิทธิ์ประสาทวิทยาคมประจุลงในองค์พระพุทธรูป วัตถุมงคล เครื่องราง ของขลังทุกชนิดโดยการถ่ายปรายด้วยพลังจิต ผ่านสายสิญจน์ที่โยงไปยังวัตถุมงคล

³ พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๔

ดังนั้น พิธีพุทธาภิเษก จึงเป็นพิธีที่มีความสำคัญมากมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมที่ละเอียดประณีตมีผลสืบไปถึงการก่อสร้างวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ โดยล้วนแต่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ เอาไว้ภายใน เพื่อประกอบศาสนพิธีทางพุทธศาสนาตามหลักพระพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาเป็นเวลา ๒๖๐๐ กว่าปีมาแล้วให้ดำรงคงอยู่สืบไปตราบนานเท่านาน พิธีพุทธาภิเษกในอดีต จัดพิธีการขึ้นได้ต้องใช้เวลาพุทธาภิเษกกัน ๗ วัน ๗ คืน แต่มาในยุคปัจจุบันนิยมประกอบพิธีกรรมภายในระยะเวลาอันสั้น ๆ พิธีกรรมบางขั้นตอน พิธีพุทธาภิเษก จึงถือเป็นการเผยแพร่ธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง การทำพิธีพุทธาภิเษก จึงเป็นสิ่งที่ชักจูงโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้ประพฤติตามหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสุขสงบในสังคม นอกจากนี้ผู้เผยแพร่จะต้องเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ชี้แนะที่ถูกต้องให้ ถ้าชี้แนะผิด ๆ ก็อาจพาไปนอกทางหรือผิดพลาดได้ อย่างไรก็ตามบทบาทของนักเผยแผ่ คือ “ชี้แนะแนวทาง”⁴

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษา วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษา วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษา วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยเรื่อง เรื่อง “ทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษา วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เครื่องมือที่ใช้ และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสอบถาม (Questionnaire) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมพิธี

⁴ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก*. (กรุงเทพมหานคร: เพชรรู้การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

พุทธาภิเษก จำนวน ๒๓/๘ คน ในวันศุกร์ ที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๔ โดยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จากประชาชนที่เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก

2. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษาวัดราชสุวรรณศรีทวารวรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร เปรียบเทียบทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก

4. ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

จากการศึกษา พบว่า 1. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก จำแนกตามเพศ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๑๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๖ รองลงมา คือ เพศหญิง จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๔ ตามลำดับ

2. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก จำแนกตามอายุ ส่วนใหญ่มีอายุ ๒๖-๔๐ ปี จำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘ รองลงมาคือ อายุ ๔๑-๕๕ ปี จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๓ อายุต่ำกว่า ๒๕ ปี จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓ และอายุมากกว่า ๕๕ ปีขึ้นไป จำนวน ๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๓ ตามลำดับ

3. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก จำแนกตามระดับการศึกษา ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๗ รองลงมา คือ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๖๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๑ มีการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน ๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๒ และมีการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีจำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๓ ตามลำดับ

4. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก จำแนกตามภูมิลำเนา ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ภาคกลาง จำนวน ๑๖๓ คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๕๕ รองลงมามีภูมิลำเนาอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๖๘ คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๒๒ มีภูมิลำเนาอยู่ภาคเหนือ จำนวน ๒๕ คิดเป็นร้อยละ ๙.๒๘ และมีภูมิลำเนาอยู่ภาคใต้ จำนวน ๒๒ คิดเป็นร้อยละ ๗.๙๕ ตามลำดับ

5. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษกจำแนกตามอาชีพ ส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓ รองลงมาคือ พนักงานบริษัท/โรงงาน จำนวน ๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๗ รัฐวิสาหกิจ จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๔ นักเรียน/นักศึกษา จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๐ และอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๖ ตามลำดับ

5. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษกจำแนกตามอาชีพ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ ๑๐,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๐๐ รองลงมา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ ๒๐,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๕๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๔๙ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ ๓๐,๐๐๑-๔๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๙๐ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑๕ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า ๔๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๔๒ ตามลำดับ

การศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษาวัดราชวรวิหาร ธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลศึกษาประสิทธิภาพของการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท ด้วยสถิติพื้นฐาน คือค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมการแปลผลตามเกณฑ์ที่ได้กำหนด ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. ทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษาวัดราชวรวิหาร ธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษกของวัดราชวรวิหาร ธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร มีทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก: กรณีศึกษาวัดราชวรวิหาร ธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.06$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า ประชาชนมีความเชื่อว่าได้รอดชีวิตจากอุบัติเหตุเพราะได้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = 4.34$) ประชาชนมีความเชื่อว่าพิธี พุทธาภิเษกช่วยบำบัดเป่าอุบาทว์ เสนียดจัญไร สิ่งอวมงคลไม่เป็นที่พอใจ ($\bar{x} = 4.36$) ประชาชนมีความเชื่อในปาฏิหาริย์ที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = 4.35$) ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักศรัทธาที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = 4.34$) ประชาชนมีความเชื่อว่าพิธีพุทธาภิเษกช่วยขจัดภัยอันตราย สิ่งชั่วร้ายที่พึงเกิดมี ($\bar{x} = 4.28$) ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธา ซาบซึ้งสิ่งที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = 4.23$) ประชาชนมีความเห็นว่าความต้องการความดีอันเกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = 4.22$) ประชาชนมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ อธิษฐานปาฏิหาริย์เกี่ยวกับพิธีพุทธาภิเษกส่งผลต่อชุมชน ($\bar{x} = 4.22$) ประชาชนมีความเชื่อว่าพิธีพุทธาภิเษกช่วยบำบัดทุกข์โรคภัย รวมทั้งความรู้ร้อนใจนานาประการ ($\bar{x} = 4.18$) มีความต้องการที่พึงประเสริฐอันเกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = 4.12$) ประชาชนมีความเชื่อว่าพิธีพุทธาภิเษก ช่วยคุ้มครองรักษาให้ปราศจากอุบัติเหตุอันตราย โรคพาธ ($\bar{x} = 4.11$) ประชาชนมีความเชื่อว่าพิธีพุทธาภิเษกช่วยให้แคล้วคลาดประสบความสวัสดิ์มีชัย เจริญอกงามในทางพระพุทธศาสนา ($\bar{x} = 4.08$) ประชาชนมีความเชื่อว่าเมื่อนำวัตถุมงคลที่ได้เข้าพิธีพุทธาภิเษกพกติดตัวแล้วท่านจะไม่ทำผิดศีล ๕ ($\bar{x} = 4.04$) ประชาชนมีความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} =$

๔.๐๓) ประชาชนมีความเชื่อมั่น และมีคตินิยมที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษกมีใจโน้มมนุ่มง่่าไป ตามพิธีกรรม ($\bar{x} = ๔.๐๓$) ประชาชนมีความเชื่อว่าพิธีพุทธาภิเษกปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = ๔.๐๒$) มีความต้องการความสุขขั้นสูงอันเกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = ๓.๙๔$) ประชาชนมีความเชื่อว่าเมื่อได้ร่วมพิธีพุทธาภิเษกหรือได้บูชาวัตถุมงคลที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกแล้วจะทำให้ท่านเป็นคนมีจิตใจดี มีเมตตา ($\bar{x} = ๓.๙๔$) ประชาชนมีความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคล ($\bar{x} = ๓.๙๕$) ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = ๓.๙๓$) ประชาชนมีความศรัทธาในเรื่องของพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = ๓.๘๖$) มีความต้องการความพร้อมสมบูรณ์อันเกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = ๓.๘๓$) ประชาชนมีความศรัทธาในสิ่งที่ตั้งง่าที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = ๓.๗๑$) มีความต้องการปรัชญาชีวิตสามารถช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจอันเกิดจากพิธีพุทธาภิเษก ($\bar{x} = ๓.๖๗$) และประชาชนคิดว่าพิธีพุทธาภิเษกเป็นพิธีสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม ($\bar{x} = ๓.๕๙$) ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษกของวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน การทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์หาความแตกต่างระหว่างตัวแปร จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน โดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ตามสมมติฐาน พบว่าประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิลำเนา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกันมีทัศนคติของประชาชนต่อพิธีพุทธาภิเษกของวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร มีทัศนคติแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

3. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก พบว่า ๑) ประชาชนที่เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก มีความเห็นว่าเมื่อได้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก และได้สวดมนต์ในโรงพิธี ทำให้เกิดศรัทธาในตนเอง ได้รับกำลังใจ และสิ่งดี ๆ ในการดำเนินชีวิต ๒) ประชาชนที่เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก มีความเห็นว่าการที่ได้นำวัตถุมงคลที่ตนเองเข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษกด้วย เป็นการเพิ่มอานุภาพ พลังให้วัตถุมงคล โดยเฉพาะวัตถุมงคลที่พกพาติดตัวเป็นประจำ ๓) ประชาชนที่เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก มีความเห็นว่าการจัดการของวัดโดยรวมดีมากแต่จำนวนประชาชนที่เข้าร่วมพิธีมีจำนวนมากกว่าที่ทางวัดจัดเตรียมสถานที่ไว้ อีกทั้งในช่วงสถานการณ์โรคระบาดอาจเสี่ยงกับการแพร่เชื้อและติดเชื้อ หากทางวัดจัดเจ้าหน้าที่เพิ่มในการดูแลสถานที่และผู้เข้าร่วมพิธีจะรู้สึกปลอดภัยจากโรคระบาด และ ๔) ประชาชนที่เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษกมี

ความเห็นว่าการจัดจำหน่ายหรือรับจองวัตถุมงคลในวันงานมีเพียงจุดเดียว ซึ่งทำให้ต้องรอแคว้นนาน อีกทั้งสภาพอากาศค่อนข้างร้อน ทางวัดควรเพิ่มจุดบริการเพิ่ม

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก ณ วัดราชวรานุสรณ์ (วัดบางชัน) เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่เป็นเพศ อายุ ระดับการศึกษา ภูมิฐานะ อาชีพ และรายได้เฉลี่ย ไม่เป็นปัจจัยสำคัญต่อทัศนคติการเข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก ประชาชนมีความเชื่อว่าได้รอดชีวิตจากอุบัติเหตุเพราะได้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษก มีความเชื่อว่าพิธีพุทธาภิเษกช่วยบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ เสริมดวงชะตา สิ่งอวมงคล เชื่อในปาฏิหาริย์ที่เกิดจากพิธีพุทธาภิเษก เข้าใจในหลักศรัทธาว่าพิธีพุทธาภิเษกช่วยขจัดภัยอันตราย สิ่งชั่วร้ายที่พึงมี ความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ พิธีพุทธาภิเษกช่วยบำบัดทุกข์โรคภัย รวมทั้งความรู้ร้อนใจนานาประการ และประชาชนมีความเชื่อปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพิธีพุทธาภิเษก

จะเห็นว่า ทัศนคติของประชาชนที่ได้ทำการศึกษา มีความเชื่อความศรัทธาในพิธีพุทธาภิเษกที่ทางวัดจัดขึ้น มีความเชื่อมั่นว่าจะผ่านพ้นปัญหาอุปสรรค แคล้วคลาดจากสิ่งไม่ดีทั้งปวง ทำให้ชีวิตมีแต่ความสุข ความเจริญในการใช้ชีวิต และในการปฏิบัติหน้าที่

พิธีพุทธาภิเษกน่าจะเป็นกุศโลบายอันลึกซึ้งที่สามารถโน้มน้าวให้คนได้มีโอกาสหันมาทำความดีได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ในการรักษาศีลสวดมนต์ ภาวนา แต่ในความเป็นจริงในทางปฏิบัติแล้ว กลับปรากฏปัญหายังมีคนอีกจำนวนมากที่ยังคงสร้างและใช้วัตถุมงคลอย่างมกมายอยู่ในอิทธิปาฏิหาริย์ หนึ่งเหนียว คงกระพัน เมตตามหานิยม โดยไม่เคยสนใจในการปฏิบัติธรรม ถือศีล เจริญสมาธิภาวนา หรือบางคนก็มองวัตถุมงคลที่ฝ่าพิธี พิธีพุทธาภิเษกเป็นเพียงแค่สินค้าทำเงินในธุรกิจพุทธพาณิชย์อย่างหนึ่งโดยไม่เคยสนใจในการปฏิบัติธรรมไหว้พระสวดมนต์

ปัจจุบันสังคมยุคใหม่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ส่งผลให้การประกอบพิธีพุทธาภิเษกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม ประชาชนบางส่วนหันไปนับถือศาสนาอื่น เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ส่งผลให้ทัศนคติทางสังคมที่มีต่อพิธีพุทธาภิเษก และรูปแบบการประกอบพิธีพุทธาภิเษกเปลี่ยนไป น้อมนำเอาพิธีของศาสนาอื่นมาใช้กับพิธีพุทธาภิเษก ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมด้านความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธาจากหลายศาสนาด้วยขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เกิดศูนย์รวมของศาสนาขึ้นในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

เทพย์ สารีบุตร. **คัมภีร์พุทธมนต์โอสถ**. กรุงเทพมหานคร: เจริญกิจ, ๒๕๒๖.

_____. **พุทธาภิเษกพิธีฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๒๘.

พระครูวิสิฐกิจจารักษ์ (กฤษฏา รตนโชโต). “ศึกษาความเชื่อต่อแม่น้ำพระโขนงในการบำเพ็ญบุญกุศลของประชาชนผู้เคารพบูชาในวัดมหาบุศย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๔

พระมหาประคัตต์ อุดคฺคปญฺโญ (ซ่งแสง). “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหามนตรี วสุลโก (ป้อมสุข). “อิทธิพลของวัตถุมงคล ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**. (กรุงเทพมหานคร: เพชรรู้การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน Innovation for Inheriting the Culture Tradition of Lamphun Province

พระครูภาวนาโสภิต, Phrakhru Pavanasopit¹

พระสมณีก ทับโพธิ์, Phra Somnuk Thappho²

นิกร ยาอินตา, NiKorn Ya-inta²

ประเด่น แบนปิง, Praden Banping²

สรารวุฒิ ะสารชัย, Sarawut Wasanchai²

E-mail: bunyavisit6626@gmail.com

Received: February 11, 2022 Revised: April 10, 2022

Accepted: April 10, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน 2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน และ 3. เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน ใช้ระเบียบวิธีวิจัย 3 ประเภท คือ การวิจัยในเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า 1. องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน ทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วยด้านพุทธศิลป์ (พระสกุลลำพูน) ด้านการแต่งกาย (ผ้าไหมยกดอกลำพูน ผ้าฝ้าย ผ้าทอไทยลื้อ ผ้ากระเหรี่ยง) ด้านพิธีกรรม (มัตคนายก/ปู่จ่าน) ด้านเทศกาล (เทศกาลลอยกระทงหรือยี่เป็ง) และด้านประเพณี (สลากย้อม) ล้วนเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อและวิถีชีวิตดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ อาศัย

¹ หัวหน้าโครงการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564./ Head of Research Project. Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2021

² ผู้ร่วมวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564./Corresponding Author, Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2021.

ความเชื่อ ความศรัทธาตามหลักทางพระพุทธศาสนา โดยผู้ที่มีบทบาทในการชี้นำด้านความเชื่อ คือ มัคทายกหรือปู่จ่าน ผู้ซึ่งทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงระหว่างวัดและประชาชน และยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังนั้น บทบาทของมัคทายกหรือปู่จ่านจึงมีความสำคัญต่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี 2. ผลการพัฒนานวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน พบว่า ควรใช้แนวคิดการบูรณาการนวัตกรรมเข้าในระบบการศึกษาของท้องถิ่น ให้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในเบื้องต้นและเข้าใจในบริบททางพุทธศาสนามากขึ้น ผู้วิจัยจึงพัฒนาเป็นชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “ปู่จ่านน้อย ในวันพระ” และ “แผนการจัดการเรียนรู้”

คำสำคัญ: (นวัตกรรม), (สืบสาน), (วัฒนธรรมประเพณี), (จังหวัดลำพูน)

Abstract

This research article. There are 3 objectives: 1. To study the cultural and cultural knowledge of Lamphun Province. 2. To develop innovations for the continuation of the culture and traditions of Lamphun Province. and 3. To spread innovations for the continuation of the culture and traditions of Lamphun Province. This research used 3 types of integrated research methodology: quantitative research, qualitative research, and action research. 1. The results of the study found that Knowledge of culture and traditions of Lamphun Province in all 5 areas, consisting of Buddhist arts (Lamphun amulet), dress (Lamphun Brocade Thai Silk, Cotton, Tai Lue textiles, Karen woven fabric), ritual (deacon/Phujhan), festival (Loy Krathong or Yi Peng) and tradition (Salak Yom Festival) that All of them are cultural traditions that arise from the combination of Buddhism and traditional beliefs and lifestyles of each ethnic group. and cultural traditions of Lamphun Province that existed until the present all based on faith in Buddhism The people who play a role in guiding beliefs are Deacon or Phujhan who serves as a link between the temple and the people and also a spiritual leader Rituals related to the way of life from birth to death, therefore, the role of the deacon or Phujhan is important for the continuation of cultural traditions. 2. The result of innovation development for the continuation of the culture and traditions of Lamphun province revealed that the idea of integrating innovation into the local education system should be applied. to be part of the course content To develop learners to have basic skills and understand more in the Buddhist context, Therefore, the researcher developed into a series of workshops "Phujhan Noi on Buddhist Holy Day" and "Learning Management Plan".

Keywords: (Innovation), (Inherit), (The Culture Tradition), (Lamphun province)

1. บทนำ

จากอารยธรรมของมนุษย์ที่ยาวนาน ทำให้ชนชาติมากมายได้สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อกำหนด กฎเกณฑ์ เครื่องมือ รวมถึงการสร้างสถานที่ต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของตนเอง ในแง่ของความสงบสุขและเครื่องอำนวยความสะดวก ในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างเป็นระบบสืบมา จนเกิดการพัฒนาระบบและสืบทอดรุ่นต่อรุ่น จนกลายเป็น “วัฒนธรรม” ที่มีความโดดเด่นในเอกลักษณ์ที่ชัดเจน³ ซึ่งวัฒนธรรมนั้น เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์เริ่มเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่เกิดไปจนวันตาย⁴

กลุ่มชนชาวไทยที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยนั้น มีกำเนิดความเป็นมาทางการเมืองและวัฒนธรรมร่วมกับไทใหญ่ ลาว และชนชาวไทยในภาคกลาง มีการผสมผสานทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีมาเป็นเวลานาน มีลักษณะเด่นจากการนับถือศาสนาและเชื่อถือในจารีตประเพณีรวมทั้งการเกษตรสำหรับประเพณีทางภาคเหนือ นั้น มักจะเกี่ยวข้องกับอาชีพของชุมชนเป็นส่วนใหญ่และมีประเพณีมาก ถึง 42 ประเพณี เช่น ประเพณีปอยหลวง ประเพณีสืบชะตา ประเพณีสืบชะตา ประเพณีการทานข้าวสลาก ประเพณียี่เป็ง และประเพณีสงกรานต์ และรดน้ำดำหัว เป็นต้น⁵

จังหวัดลำพูน เดิมชื่อเมืองหริภุญไชย เป็นเมืองโบราณ มีอายุประมาณ 1,343 ปี ตามพงศาวดารโยนกเล่าสืบต่อกันถึงการสร้างเมืองหริภุญไชย โดยฤๅษีวาสุเทพ เป็นผู้เกณฑ์พวกเม็งคบุตร หรือชนเชื้อชาติมอญมาสร้างเมืองนี้ขึ้น ในพื้นที่ระหว่างแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำกวง และแม่น้ำปิง เมื่อมาสร้างเสร็จได้ส่งทูตไปเชิญราชธิดาक्षัตริย์เมืองละโว้พระนาม “จามเทวี” มาเป็นปฐมกษัตริย์ปกครองเมืองหริภุญไชย สืบราชวงศ์กษัตริย์ ต่อมาหลายพระองค์ จนกระทั่งถึงสมัยพระยาธิบาชจึงได้เสียการปกครองให้แก่พอลูนเม็งรายมหาราช ผู้รวบรวม แคว้นต่างทางเหนือเข้า

³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒.

⁴ งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓-๒๔.

⁵ จักรพงษ์ คำบุญเรือง, (๑๒ ต.ค. ๕๙), “ตามรอยฮีต คนเมือง จากประเพณี ๑๒ เดือน”, **เชียงใหม่นิวส์**, [ออนไลน์], ๑๓ ย่อหน้า, แหล่งที่มา : <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/508482/> [๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๓].

เป็นอาณาจักรล้านนา เมืองลำพูน ถึงแม้ว่าจะตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา แต่ก็ได้เป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางศิลปและวัฒนธรรมให้แก่ผู้ที่เข้ามาปกครอง เมืองลำพูนจึงยังคงความสำคัญในทางศิลปะและวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านนา จนกระทั่งสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมืองลำพูนจึงได้เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทย มีผู้ครองนครสืบต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เมื่อเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้าย คือ พลตรีเจ้าจักรคำ ขจรศักดิ์ ถึงแก่พิราลัย เมืองลำพูนจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ปกครอง สืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน⁶ ปัจจุบันจังหวัดลำพูนมีแหล่งข้อมูลและความรู้ด้านวัฒนธรรม จำนวน 228 แห่ง ประกอบด้วย พิพิธภัณฑ์ หอสมุด ศูนย์วัฒนธรรม สถานวัฒนธรรม โบราณสถาน โรงเรียนวิถีพุทธ และช่างฝีมือพื้นบ้าน มีการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ซึ่งได้มีการจัดการเรียนการสอนขึ้นในชุมชนของตนเอง โดยได้เชิญบุคลากรที่มีความรู้ด้านวัฒนธรรมและมีความชำนาญด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ การเรียนการสอนในวัด ได้แก่ การอ่านและการเขียนอักษรพื้นเมือง ศิลปะการตีกลองหลวง การเรียนรู้ทางศิลปะการฟ้อนรำ เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนยอ ฟ้อนหริภุญไชย สำหรับการเรียนการสอนในหมู่บ้าน และสถานศึกษา ได้แก่ การฝึกสอนดนตรีพื้นเมือง การทอผ้าพื้นเมือง ช่างฝีมือ งานปั้นหม้อน้ำดินเผา ผ้าทอเกี๊ว ฯลฯ ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของจังหวัดลำพูน อาทิ ประเพณีสงกรานต์น้ำพระบรมธาตุหริภุญชัย ประเพณีทำบุญสลากภัต (ตานก๋วยสลาก) ประเพณีวันสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) ปาเจณีสงกรานต์พระพุทธรูปปีใหม่เมืองหละปูน ประเพณีไหว้สาปารมีครูบาเจ้าศรีวิชัยนิกายเถรวาทล้านนาไทย ประเพณีแต่งสือวลลายผ้าฝ้ายดอนหลวง ประเพณีฟังเทศน์มหาชาติ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจังหวัดลำพูน มีการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว แต่ด้วยสภาพการณ์ในปัจจุบันเป็นยุคโลกไร้พรมแดน (Globalization) มีการติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วไร้ขีดจำกัด ส่งผลให้คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มทัศนคติวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ทำให้สภาพสังคมโดยรวมของจังหวัดลำพูน มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมเกษตรกรรมชนบทสู่ความเป็นสังคมเมืองอย่างรวดเร็ว แบบก้าวกระโดด ขณะเดียวกัน จากการเป็นเมืองอุตสาหกรรม ส่งผลให้จังหวัดลำพูน มีแรงงานเพิ่มขึ้นทั้งจากต่างจังหวัดและจากประเทศเพื่อนบ้าน เข้ามาพักพิงอาศัยเป็นประชากรแฝงจำนวนมากขึ้น การเคลื่อนย้ายประชากรดังกล่าว นำมาด้วยวัฒนธรรมที่แตกต่าง การไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างถิ่นส่งผลให้เมืองลำพูนกลับกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม จึงส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมเดิม ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและคล้อยตาม

⁶ จังหวัดลำพูน, ประวัติความเป็นมาจังหวัดลำพูน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.lamphun.go.th> [๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๓].

วัฒนธรรมใหม่ สังคมจึงมีความขัดแย้งและแตกแยกมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตทั้งระดับครอบครัว หมู่บ้าน/ชุมชน แม้ว่าหน่วยงานภาครัฐได้ดำเนินการแก้ไขและป้องกันปัญหาดังกล่าวในเบื้องต้น แต่ด้วยความจำกัดของงบประมาณแผ่นดินทำให้ไม่สามารถดูแล พัฒนา รักษาและสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึง ซึ่งข้อมูลจากแผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (พ.ศ.2561 – 2564) ฉบับบททวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ที่ได้รวบรวมปัญหาของประชาชนในพื้นที่จังหวัดลำพูน โดยดำเนินการรวบรวมและวิเคราะห์ปัญหาด้านสังคมของประชาชนในพื้นที่ พบว่า การเปลี่ยนแปลงโยกย้ายข้าราชการเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบบ่อยครั้ง ทำให้การดำเนินงานหรือกิจกรรมด้านสังคมไม่ต่อเนื่อง และบางหน่วยงานขาดแคลนบุคลากร การสนับสนุนงบประมาณของภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านสังคม ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ยังมีน้อย ลำบาก มีเงื่อนไขมาก ขาดความคล่องตัว ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังขาดการพัฒนา การอนุรักษ์สืบทอดที่จริงจังต่อเนื่องรวมทั้งขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดการจัดการข้อมูลสารสนเทศ⁷

ผลกระทบอันเนื่องจากปัญหาดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัย ได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของปัญหาที่ต้องเร่งหาแนวทางแก้ไข ซึ่งคณะผู้วิจัยได้มุ่งประเด็นการแก้ไขไปยังระดับนโยบาย การจัดการของจังหวัด โดยการขับเคลื่อนของผู้ว่าราชการจังหวัด ยึดตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 ตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ โดยการพัฒนาสังคมและครอบครัวไทย ในประเด็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งในสถาบันทางศาสนา การปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน การใช้สื่อและสื่อสารมวลชนในการปลูกฝัง ค่านิยมและวัฒนธรรมของคนในสังคม และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยใช้วัฒนธรรมประเพณี เป็นฐาน คณะผู้วิจัยจึงต้องการจัดเก็บองค์ความรู้ของวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนอย่างเป็นระบบ อันเป็นสารสนเทศเพื่อการรับทราบเนื้อหาสาระที่ถูกต้องแก่ผู้ปกครองในทุกภาคส่วน ราชการได้อาศัยเป็นเครื่องมือในการส่งเสริม พัฒนา รักษา การสืบทอด วัฒนธรรมประเพณีของ จังหวัดลำพูน มิให้เกิดความคลาดเคลื่อนหรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ขณะเดียวกัน ต้องเกิดการต่อยอดทางเศรษฐกิจ สร้างรายได้ให้กับชุมชน ช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ เพิ่มโอกาสทางการแข่งขันบนเวทีโลก อีกทั้งเนื้อหาดังกล่าวนี จะช่วยให้ประชาชนในจังหวัดลำพูน เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของตนเอง ให้เกิดความ

⁷ เลขาณูการ ก.บ.จ.ลำพูน, แผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (พ.ศ.2561 – 2564) ฉบับบททวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2562, (สำนักงานจังหวัดลำพูน : กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนา จังหวัดลำพูน, ๒๕๖๒), หน้า 109 – 129.

ภาคภูมิใจ รักและผูกพันในท้องถิ่นของตนเอง และเกิดจิตสำนึกที่จะร่วมกันฟื้นฟูสืบสานวัฒนธรรมประเพณีนี้สืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน
- 2) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน
- 3) เพื่อเผยแพร่นวัตกรรมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการศึกษาเรื่อง “นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)) มีขั้นตอนการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสาร ตำรา วิทยานิพนธ์ บทความ แผ่นซีดี ฐานข้อมูลออนไลน์ อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง เอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน

2. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มุ่งเน้นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดลำพูน เพื่อทราบถึงการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี โดยการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 8 อำเภอ ของจังหวัดลำพูน แล้วนำมาประมวลความคิดเห็นในรูปแบบของข้อมูลทางสถิติ ระบบสารสนเทศ และพัฒนาไปสู่ประเด็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในเชิงนโยบาย และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นฐานการวิจัย สังเคราะห์ ข้อมูล จัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเป็นรูปแบบนวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การลงพื้นที่ใน 8 อำเภอของจังหวัดลำพูน เพื่อการสัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากพระสังฆาธิการ ผู้นำองค์กรภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสัมภาษณ์นักวิชาการ วัฒนธรรมจังหวัดและอำเภอ ผู้นำท้องถิ่น เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลต่าง ๆ

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการจัดฝึกอบรมการเป็นมัคทายกของเด็กในโรงเรียนวัดบ้านเหล่า ต.บ้านเรือน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน จำนวน 10 คน โดยใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรม 30 ชั่วโมง ฝึกขั้นตอนในการเป็นผู้นำพิธีกรรมทางศาสนาให้รู้

ความหมายขององค์ประกอบในการบูชาพระรัตนตรัย เช่น เทียน 2 เล่ม หมายถึง บูชาพระธรรม กับพระวินัย รูป 3 ดอก หมายถึง บูชาพระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ สำหรับดอกไม้ที่บูชา หมายถึง พระสงฆ์ทั้งปวงที่ร้อยรัดด้วยพระธรรมวินัย เป็นต้น มัคคทายกจึงเป็นผู้นำทางพิธีกรรมและนำทางจิตวิญญาณให้กับพุทธบริษัทได้อย่างสมบูรณ์

5. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายข้อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน และการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

6. ขั้นตอนผลการศึกษา เรียบเรียงและเสนอผลการวิจัย องค์ความรู้ที่ค้นพบจากการศึกษา โดยนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิง คำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4. ผลการวิจัย

4.1 การศึกษาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน

จากการศึกษาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนใน 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านพุทธศิลป์ (พระสกุลลำพูน) 2) ด้านการแต่งกาย (ผ้าไหมยกดอกลำพูน ผ้าฝ้าย ผ้าทอไทยลื้อ ผ้ากระเหรี่ยง) 3) ด้านพิธีกรรม (มัคนายก/ปุ๋จ่าน) 4) ด้านเทศกาล (เทศกาลลอยกระทงหรือยี่เป็ง) และ 5) ด้านประเพณี (สลากย้อม)

1) ด้านพุทธศิลป์ (พระสกุลลำพูน) จากการวิจัยพบว่า พุทธศิลป์ ที่มีชื่อเสียงโด่งดังของจังหวัดลำพูน คือ พระสกุลลำพูน ซึ่งเป็นพระเครื่องที่ได้รับความนิยมนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 จนถึงปัจจุบัน โดยมีประวัติเล่ากันว่า หลังพระนางจามเทวีเสด็จขึ้นครองราชย์ ทานถวายสาธุเทพและสุกกษัตริย์ ทั้งสองได้ดำริสร้างพระเครื่องขึ้นเพื่อให้พุทธคุณในองค์พระ ปกป้องบ้านเมือง จึงได้จัดสร้างพระรอด พระคง พระลือ พระบาง พระเปิม พระเลียง และพระลบ ขึ้น และนำไปบรรจุไว้ตามวัดสี่มุมเมืองในยุคสมัยนั้น ซึ่งจากการสังเคราะห์ข้อมูลตามประวัติ และชื่อที่เรียกขานพระสกุลลำพูน ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ชื่อหรือนามเรียกขานพระแต่ละองค์นั้น ได้แฝงไว้ด้วยคติธรรมและพุทธลักษณะเด่นขององค์พระ เพราะทุกรูปแบบจะมีใบโพธิ์เป็นสัญลักษณ์ ด้านบนองค์พระ เช่น พระคง พระรอด เป็นต้น ในปัจจุบันยังพบว่า มีการสืบสานพุทธศิลป์ด้านพระสกุลลำพูนอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าพระสกุลลำพูนจะเป็นองค์เล็กๆ แต่มาด้วยมูลค่าแห่งความศรัทธาที่ยังไม่มีวันเสื่อมคลาย

2) ด้านการแต่งกาย (ผ้าไหมยกดอกลำพูน ผ้าฝ้าย ผ้าทอไทยลื้อ ผ้ากระเหรี่ยง) จากการวิจัยพบว่า เครื่องแต่งกายจัดได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของแต่ละชาติพันธุ์ จังหวัดลำพูนเป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่มีความโดดเด่นของเครื่องแต่งกายที่หลากหลาย อาทิ ผ้าไหม

ยกดอกลำพูน ซึ่งคำว่า “ยกดอก” นั้น เป็นการบ่งบอกถึงเทคนิคที่ใช้ทอผ้าและบ่งบอกถึงลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำพูน จึงเรียกว่า “ผ้าไหมยกดอก” หรือ “ผ้าไหมยกดอกลำพูน” ส่วน**ผ้าฝ้าย**นั้น ตามวัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทยของ มักเป็นการทอผ้าฝ้ายและออกลวดลายแบบพื้นฐานเพื่อใช้กันเองในครัวเรือน คุณสมบัติของผ้าฝ้ายทอมือ คือ เหมาะกับภูมิอากาศ ด้วยผ้าทอมือเป็นผ้าที่สวมใส่สบายทั้งเนื้อผ้าฝ้ายและผ้าไหม สามารถปรับตัว ยืดหยุ่นกับอุณหภูมิต่างๆ ได้ดี **ผ้าทอไทยลื้อ** ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คือ แม่ ยาย หรือเครือญาติ และผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการทอผ้าไหมลื้อในท้องถิ่น ลายผ้าทอไหมลื้อ แสดงถึงภูมิปัญญาด้านโครงสร้างของลายผ้า คือ ลายชะแฉ่งหงส์ (กุญแจหงส์) การนำกุญแจมาทำเป็นลายผ้า ขณะเดียวกัน มีการเรียนรู้และพัฒนาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการนำมาย้อมสีธรรมชาติ ด้านความเชื่อของลายผ้านั้น ลายผ้าทอไหมลื้อทุกลายมีความเชื่อคล้ายกันว่าเป็นของสูงและมักนำไปถวายในงานบุญต่างๆ และ**ผ้ากระเหรี่ยง** ในชุมชนชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง การทอผ้าจัดว่าเป็นศิลปะพื้นบ้านชนิดโดยเฉพาะการทอด้วย กี่ และกี่กระตุก ซึ่งมีทั้งการทอธรรมดาหรือลายขัด และการทอเป็นลวดลาย การประดิษฐ์ลวดลายในผืนผ้าขณะทอทำได้หลายลักษณะ ได้แก่ ลายในเนื้อผ้า ลวดลายสลับสี ลายจก และลายขีด ลวดลายบนผืนผ้าแสดงถึงตัวตนของชนเผ่ากระเหรี่ยง โดยการนำเอกลักษณ์เด่นของสิ่งที่พบเห็นในธรรมชาติ ทั้งวิถีชีวิต พืชพรรณ ตลอดจนประเพณีและคตินิยม นำมาเป็นลวดลาย เป็นต้น

3) ด้านพิธีกรรม (มัคนายก/ปู่จ๋าน) จากการวิจัยพบว่า มัคนายก หรือปู่จ๋าน เป็นผู้นำทางบุญ เป็นบุคคลที่มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและพุทธศาสนพิธี เป็นผู้นำในด้านประกอบพิธีต่างๆ เป็นผู้ประสานระหว่างวัดกับชาวบ้านในกิจกรรมต่างๆ มัคนายกต้องมีคุณธรรมต่อตนเองและปลูกฝังให้แก่สมาชิกในสังคม เป็นผู้เสียสละ เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยมัคนายกมีบทบาทช่วยสร้างศาสนทายาท การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสนับสนุนด้านปัจจัยในการเผยแผ่ธรรม การชักจูงไปฟังธรรม การสนทนาธรรม การสังคมสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ด้านต่าง ๆ และยังมีบทบาทด้านศาสนพิธี และพิธีกรรม มัคนายกจำเป็นต้องถือปฏิบัติระเบียบแบบแผนในศาสนา อย่างที่พึงปฏิบัติเพื่อรักษาแบบแผนอันดีงามที่ควรรักษาไว้ควบคู่กับพระพุทธศาสนา และชี้แนะให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติได้ตรงกันตามหลักวิธีการ เพื่อให้เกิดทั้งผลบุญและความสบายใจของทั้งพุทธศาสนิกชนและมัคนายก

4) ด้านเทศกาล (เทศกาลลอยกระทงหรือยี่เป็ง) จากการวิจัยพบว่า ประเพณียี่เป็งหรือลอยกระทงนั้น จังหวัดลำพูน มีการจัดอย่างต่อเนื่อง แต่ที่พิเศษและมีชื่อเสียงคือ เทศกาลโคมแสนดวง ที่เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในประเพณีลอยกระทง เทศกาลโคมแสนดวง เกิดขึ้นจากความเชื่อเรื่องการถวายโคมเพื่อการสักการะถวายเป็นพุทธบูชาต่อองค์พระธาตุเจ้าหริภุญชัย และเพื่อเคารพสักการะพระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งเมืองลำพูน รวมถึงเป็นการสะเดาะเคราะห์

ตามความเชื่อของชาวล้านนา เทศกาลโคมแสนดาวที่เมืองลำพูนจึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความสวยงามและศรัทธาของคนลำพูน โดยแฝงเข้าไปอยู่ในรูปแบบเชิงส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนรุ่นใหม่สามารถซึมซับได้และสร้างรายได้แก่ชุมชน แก่ผู้สูงอายุที่ผลิตโคม

5) ด้านประเพณี (สลากย้อม) ประเพณีสลากย้อม เป็นการถวายนตามประเพณีปรากฏหลักพุทธธรรมแฝงอยู่ในการถวายนสลากย้อมคือการให้ทาน เพราะเป็นการทำบุญถวายนทาน แต่หลักธรรมอื่นๆ ก็ปรากฏอยู่ในสลากย้อมเช่นเดียวกัน ได้แก่ หลักศรัทธา หลักทาน หลักกตัญญู หลักสามัคคีธรรม และหลักการใช้ทรัพย์ ประเพณีสลากย้อมมักทำกันตั้งแต่เดือน 12 เหนือ ถึงเดือนยี่เหนือ หรือตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี ในจังหวัดลำพูนเป็นประเพณีสำคัญของชาวยองในจังหวัดลำพูนที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำปิงด้านตะวันตกเมืองลำพูน สลากย้อม คือต้นสลากที่ทำมาจากไผ่ทั้งลำ ค่อนข้างมีความสูง มีการประดับประดาสิ่งของ ผลไม้ มีสีสันอย่างสวยงาม จึงได้ชื่อว่า สลากย้อม มีองค์ประกอบหลักๆ คือ ก้างสลาก ก้างฐาน ไม้เสียว จ้อง เป็นต้น ดังนั้นสลากย้อมจังหวัดลำพูนจึงมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือสูงและใหญ่ ได้รับการผลักดันจากหลายภาคส่วน ทำให้เกิดกิจกรรมสลากย้อมเมืองลำพูนหนึ่งเดียวในโลก เป็นการสร้างคุณค่า ความสำคัญของสลากย้อมและวัฒนธรรมของจังหวัดลำพูนให้ยั่งยืน

จากการศึกษาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน ทั้ง 5 ด้าน สรุปได้ว่า จังหวัดลำพูน มีวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อและวิถีชีวิตดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยความเจริญรุ่งเรืองในพระนางจามเทวีอันเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยจำนวนวัดที่เกิดขึ้นจำนวนมากอันเป็นหลักฐานจนถึงปัจจุบัน เมื่ออาณาจักรหริภุญชัยล่มสลายลง มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอาศัย อาทิ ชาติพันธุ์ไทยยอง ไทยลื้อ มอญ และกระเหรี่ยง เป็นต้น ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้นำอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนมาใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด และอาศัยทุนเดิมของศาสนสถาน ศาสนวัตถุที่มีอยู่แต่เดิมผสมผสานและต่อยอดไปเป็นอาชีพเลี้ยงปากท้อง โดยด้านพุทธศิลป์นั้น พบว่า พระสกุลลำพูน ยังได้รับความนิยมและเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวเพื่อความสุขใจของคนในปัจจุบัน ขณะที่เครื่องแต่งกายได้รับการพัฒนาต่อยอดให้เป็นอุตสาหกรรมเพื่อสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจต่อการเลี้ยงชีพ อย่างไรก็ตาม ในชาวจังหวัดลำพูนยังมีความยึดมั่นต่อพระพุทธศาสนา ด้วยยังมีการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องใช้หมั่นยากหรือปูจวนเป็นผู้นำปฏิบัติ ประเพณีลอยกระทงหรือยี่เป็ง ยังได้รับการส่งเสริมด้วยกิจกรรมเพื่อการสร้างรายได้แก่ประชาชน และประเพณีสลากย้อมได้ถูกพัฒนาให้เกิดความน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว แต่เมื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ พบว่า วัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน ที่ดำรงอยู่ได้จวบจนปัจจุบันนั้น ล้วนอาศัยความเชื่อ ความศรัทธาตามหลักทางพระพุทธศาสนา โดยผู้ที่มิพบาทในการชี้นำด้านความเชื่อนอกจากพระสงฆ์แล้วคือ หมั่นนายก

หรือปูจ่าน ผู้ซึ่งทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงระหว่างวัดและประชาชน และยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ ด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังนั้น บทบาทของมัคทายกหรือปูจาจึงมีความสำคัญต่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี

4.2 การพัฒนานวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน

จากผลการวิจัยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน โดยรวม พบว่า ประชาชนในจังหวัดลำพูน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า การสืบสานพิธีกรรมและความเชื่อตามแบบของจังหวัดลำพูน มีค่าเฉลี่ยสูงสุดรองลงมาคือ การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในอดีต และการสืบสานภูมิปัญญาและงานศิลปะของจังหวัดลำพูน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด และจากการศึกษารูปแบบการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัด ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ควรที่จะปลูกฝังความเชื่อในการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพราะพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในจังหวัดลำพูนอิงกับหลักของศาสนา แต่ด้วยสภาพปัญหาปัจจุบัน คนรุ่นใหม่ไม่ว่าจะเป็นเด็กและเยาวชน นักศึกษา คนทำงาน ต่างไม่ใส่ใจที่สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น กลับนำวัฒนธรรมต่างชาติมาใช้ วัตถุดิบคนรุ่นใหม่ที่จะเข้าไปร่วมกิจกรรม จึงทำให้ไม่ซึมซับหลักการปฏิบัติด้านพิธีกรรม และขาดความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คนรุ่นใหม่บางส่วนไม่มีศาสนา ดำเนินชีวิตอยู่กับการทำงาน ใช้ชีวิตแบบสังคมเมือง ดังนั้น แนวทางเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่นั้น ควรเริ่มต้นจากการฝึกให้เด็กและเยาวชนเชื่อและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยให้เด็กและเยาวชนได้เข้าวัด ได้เข้าใจในพิธีกรรม ได้ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ ได้ฝึกปฏิบัติการเป็นผู้นำพิธีกรรมต่างๆ จะช่วยให้เด็กซึมซับแนวปฏิบัติและเกิดความศรัทธาขึ้น การศึกษาวิจัยนี้ จึงเห็นควรที่จะสร้างนวัตกรรมเพื่อการ สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน โดยการจัดทำชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “ปูจ่าน้อย ในวันพระ” เพื่อใช้เป็นนวัตกรรมที่จะนำไปฝึกอบรมเด็กและเยาวชน ด้วยการเล็งเห็นว่า เด็กและเยาวชนจะเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยกันสืบต่อวัฒนธรรมประเพณีในอนาคต ซึ่งหลักสำคัญที่จะชักจูงให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญที่ต้องรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนเองไว้ คือ การสร้างความศรัทธาและความเชื่อให้เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนก่อนเป็นเบื้องต้น ให้ซึมซับบทบาทหน้าที่ที่ตนจะต้องไปวัด ไปร่วมกิจกรรมในวันพระ และเพื่อให้เข้าใจถึงหลักปฏิบัติ คำสวดต่างๆ ให้ลึกซึ้ง ให้เข้าใจว่าหมายถึงอะไร ทำไปเพื่อให้เกิดผลอย่างไร ซึ่งการฝึกปฏิบัตินี้จะช่วยขัดเกลาจิตใจของเด็กให้มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน มีการประพฤติปฏิบัติที่ดีงามต่อไปในอนาคต

การพัฒนานวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนจึงควรใช้แนวคิดการบูรณาการนวัตกรรมการเข้าในระบบการศึกษาของท้องถิ่น โดยบูรณาการนวัตกรรมการดังกล่าวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะใน

เบื้องต้นและเข้าใจในบริบททางพุทธศาสนามากขึ้น การพัฒนานวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยพัฒนาเป็นชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “ปุ๋จ่านน้อย ในวันพระ” และ “แผนการจัดการเรียนรู้” โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาและเผยแพร่ใน 7 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับมัคทายก (ปุ๋จ่าน) และแผนการจัดการเรียนรู้ (Data and Knowledge) 2) การวางกรอบความคิด (Conceptual to Dimensions) เพื่อนำไปจัดทำเป็นชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและแผนการจัดการเรียนรู้ 3) ออกแบบชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและแผนการจัดการเรียนรู้ (Creative Prototype) เป็นการร่างรูปแบบของชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ 4) สร้างชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและแผนการจัดการเรียนรู้ (Development to Model) เป็นการนำร่างรูปแบบของชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการไปสร้างเป็นชุดปฏิบัติการจริง 5) ชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและแผนการจัดการเรียนรู้ (Creative & Innovation) 6) ปรับปรุงและพัฒนาชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและแผนการจัดการเรียนรู้ แล้วนำชุดปฏิบัติไปใช้ทดลองกับกลุ่มทดลอง (Improvement & Promotion) 7) นวัตกรรมการเรียนรู้ (Learning Innovation) เป็นกระบวนการสำคัญในการที่จะทำให้นวัตกรรมได้เกิดการนำไปประยุกต์ใช้อย่างแท้จริง ซึ่งขั้นตอนที่ 6 และ 7 จะเป็นขั้นตอนในส่วนการเผยแพร่ ชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “ปุ๋จ่านน้อย ในวันพระ” และ “แผนการจัดการเรียนรู้” ใช้เป็นนวัตกรรมที่จะนำไปฝึกอบรมเด็กในสถานศึกษาและบุคคลที่สนใจ โดยผู้ที่ใช้งานชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียน หน่วยงานศาสนา และบุคคลทั่วไป ชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการนี้ มีรายละเอียดเกี่ยวกับภารกิจและหน้าที่มัคทายก (ปุ๋จ่าน) จังหวัดลำพูน ในการรับผิดชอบด้านพิธีกรรมทางศาสนา และเรื่องลำดับการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา นิยมตามประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมของจังหวัดลำพูน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ของชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “ปุ๋จ่านน้อย ในวันพระ” เพื่อใช้ในการวางแผนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แผนการจัดการเรียนรู้จะเป็นคู่มือที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ทำให้สอนได้ครบถ้วนตรงตามหลักสูตรและสอนได้ทันตามระยะเวลาที่กำหนด แผนการจัดการเรียนรู้สามารถเผยแพร่เป็นตัวอย่างให้กับผู้ที่สนใจที่จะนำไปใช้งานได้ แผนการจัดการเรียนรู้มีทั้งหมด 12 แผนการเรียนรู้ กำหนดระยะเวลาในการฝึกอบรม 30 ชั่วโมง

4.3 เผยแพร่นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน

การเผยแพร่นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน ดำเนินการตามขั้นตอนที่ 6) ปรับปรุงและพัฒนาชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและแผนการจัดการเรียนรู้ แล้วนำชุดปฏิบัติไปใช้ทดลองกับกลุ่มทดลอง (Improvement & Promotion) และ 7) นวัตกรรมการเรียนรู้ (Learning Innovation) เป็นกระบวนการสำคัญในการที่จะทำให้นวัตกรรมได้เกิดการนำไปประยุกต์ใช้อย่างแท้จริง โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

ในกลุ่มทดลอง และส่วนของการเผยแพร่นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนสู่สาธารณะ

จากการวิจัยพบว่า การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในกลุ่มทดลอง ใช้ระยะเวลาฝึกอบรม 30 ชั่วโมง(เฉลี่ย 1 ชั่วโมงต่อวัน เรียนวันอังคาร-ศุกร์ ผลการฝึกอบรมทำให้กลุ่มทดลองได้รับความรู้ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติเกินจากเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยกลุ่มทดลองทุกคนมีคะแนนผ่านเกณฑ์ จากการฝึกอบรมทำให้ได้ผลการเรียนรู้คือ นักเรียนสามารถอธิบายความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของมัตนายกและสรุปหน้าที่ของมัตนายกได้ สามารถนำเสนอการจัดสถานที่เพื่อประกอบศาสนพิธี อธิบายองค์ความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนนั้นในถิ่นล้านนา โดยเฉพาะจังหวัดลำพูน พร้อมกับสามารถปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทมัตนายก(ปู่จ่าน) ได้ สามารถกล่าวคำสวดต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีในวันพระได้

จากการวิจัย การเผยแพร่นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนสู่สาธารณะ กิจกรรมการถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้ คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้ โดยนำเสนอผลการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีใน 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านพุทธศิลป์ (พระสกุลลำพูน) 2) ด้านการแต่งกาย (ผ้าไหมยกดอกลำพูน ผ้าฝ้าย ผ้าทอไทยลื้อ ผ้ากระเหรี่ยง) 3) ด้านพิธีกรรม (มัตนายก/ปู่จ่าน) 4) ด้านเทศกาล (เทศกาลลอยกระทงหรือยี่เป็ง) 5) ด้านประเพณี (สลากย้อม) ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมประเพณีทั้ง 5 ด้านนี้ เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่บุตรหลานได้รับการสืบสาน สืบต่อกันมา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการนำเสนอให้กับเกิดการรับรู้ในสังคมอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีคุณค่าต่อจิตใจ และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ต่อไปได้นั้น ต้องอาศัยอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปสู่การสร้างอาชีพเพื่อยกระดับเศรษฐกิจของครัวเรือนและเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนให้เข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม ต้องมีการดำเนินการร่วมกับภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนงบประมาณและช่องทางการตลาด การประชาสัมพันธ์ ซึ่งการจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องใช้กระบวนการพัฒนาต่อยอด ปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ผู้ที่ประกอบการจึงต้องมีการจัดการด้านผลิตภัณฑ์/แหล่งกิจกรรม ด้านการตลาด ด้านบุคลากร และด้านการจัดการ

5. อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนใน 5 ด้านนั้น คือด้านพุทธศิลป์ (พระสกุลลำพูน) ด้านการแต่งกาย (ผ้าไหมยกดอกลำพูน ผ้าฝ้าย ผ้าทอไทยลื้อ ผ้ากระเหรี่ยง) ด้านพิธีกรรม (มัตนายก/ปู่จ่าน) ด้านเทศกาล (เทศกาลลอยกระทงหรือยี่เป็ง) และด้านประเพณี (สลากย้อม) มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมประเพณีทั้ง 5 ด้านนี้ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์พัฒนาขึ้นเพื่อนำมาใช้ช่วยขัดเกลา

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมให้ดีขึ้น เจริญงอกงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **สุชีพ ปุญญานุภาพ** ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดที่สังคมสร้างขึ้นมานำมาใช้ช่วยพัฒนาขัดเกลาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมให้ดีขึ้น และเป็นมรดกของสังคมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่น⁸ จากแนวคิดดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมประเพณีเป็นวิถีปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของคนในสังคมตามอัตลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ผลการพัฒนานวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนว่าประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน โดยเฉพาะด้านการสืบสานภูมิปัญญาและงานศิลปะของจังหวัดลำพูนเมื่อลูกหลานไม่เห็นความสำคัญจึงขาดการสืบสานต่อ และจะเลือนหายไปในที่สุด ขณะเดียวกัน แม้ว่าภูมิปัญญาที่สามารถถ่ายทอดให้กับบุคคลต่าง ๆ ได้ แต่หากขาดปัจจัยสนับสนุนการถ่ายทอด อาทิ หน่วยงานภาครัฐงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ในการถ่ายทอดแล้ว การสืบสานไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนในการร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ **เจษฎา สอนบาลี และคณะ** ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ของชาวไทยอง จังหวัดลำพูน ผ่านประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และพิธีกรรม” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการฟื้นฟูอัตลักษณ์วัฒนธรรม มีทั้งสิ้น 5 แนวทาง ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการช่วยกันสร้างความตระหนักและจิตสำนึกถึงความเป็นชาวไทยอง ให้คงอยู่จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่สู่รุ่นต่อไป 2) มีแผนการจัดการวัฒนธรรมของตนเอง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง 3) ควรอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชนและองค์กรต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่ระดับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนเรื่องงบประมาณ 4) ควรมิกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ 5) ควรพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสโดยใช้ปัจจัยที่เป็นแรงดึงดูดจากภายในและภายนอก⁹ แนวทางดังกล่าวนี้จะช่วยให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้ยั่งยืนต่อไปได้ จาก

⁸ สุชีพ ปุญญานุภาพ, **วัฒนธรรมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 24.

⁹ เจษฎา สอนบาลี และคณะ, “การศึกษาอัตลักษณ์ของชาวไทยอง จังหวัดลำพูน ผ่านประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และพิธีกรรม”, **รายงานการวิจัย**, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม : กระทรวงวัฒนธรรม , 2555).

การวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า รูปแบบและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้านวัฒนธรรมประเพณีนั้น เกิดจากการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาพัฒนา ต่อยอดให้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ พัฒนาให้มีรูปแบบที่ทันสมัย เน้นคุณภาพ แต่ยังคงอัตลักษณ์และวิธีการผลิตดั้งเดิมไว้ ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีที่เด่นชัด คือ การส่งเสริมการทำโคมล้านนา เพื่อใช้ในเทศกาลโคมแสนดวงที่ จัดขึ้นในวันลอยกระทง หรือวันยี่เป็ง และการเกิดขึ้นของเทศกาลโคมนี้ เป็นการส่งเสริมความร่วมมือของภาคีเครือข่ายที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทุนทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ด้วยเกิดเป็น อาชีพ สร้างรายได้แก่ผู้สูงอายุและชุมชน เป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำพูนที่ใช้ทุนทาง วัฒนธรรมเป็นฐาน ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อ นำไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้นั้น ยังมีในด้านประวัติศาสตร์ ศาสนสถานและแหล่ง โบราณสถาน ด้านประเพณีที่เชื่อมกับความเชื่อ ด้านวัฒนธรรมการแต่งกายและเครื่องใช้ไม้ออย ต่าง ๆ และด้านอาหาร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนใน จังหวัดลำพูน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ **จิรวัดน์ พิระสันต์ และคณะ** ที่ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “โครงการการพัฒนานวัตกรรมทางด้านศิลปะในการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบวัฒนธรรม ประเพณีและเทศกาลในพื้นที่ภูหินร่องกล้า ภูทับเบิก และเขาค้อ” ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า นวัตกรรมทางด้านศิลปะสำหรับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทาง ไปยังแหล่งท่องเที่ยววันนั้น ซึ่งภาพรวมได้แก่ ด้านความสวยงาม ลักษณะเด่นอัตลักษณ์ ความสำคัญ ทางวัฒนธรรมประเพณี ประวัติศาสตร์ สภาพภูมิทัศน์ สภาพอากาศ วิถีชีวิต และเทศกาลต่าง ๆ¹⁰ อย่างไรก็ตาม แนวทางการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมประเพณีนั้น ชุมชนต้องเข้าใจในวัฒนธรรม ของตนเองและเลือกที่จะใช้ทุนวัฒนธรรมใดให้เกิดประโยชน์ที่จะสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้ และ ต้องมีการปรับตัววัฒนธรรมนั้นให้ทันกับยุคสมัย โดยไม่ตัดวัฒนธรรมเดิมทิ้ง ผู้วิจัยพบว่า พื้นฐาน การดำเนินชีวิตของคนในจังหวัดลำพูนยังอิงกับหลักของศาสนา ดังนั้นจึงควรปลูกฝังความเชื่อให้ เด็กและเยาวชนเชื่อและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะช่วยให้เด็กซึมซับแนวปฏิบัติและเกิด ความศรัทธาที่จะสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่อไปได้ด้วยแนวคิดดังกล่าวนี้ นำไปสู่การพัฒนาเป็นชุด ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “ปูจ่าน้อย ในวันพระ” และ “แผนการจัดการเรียนรู้” ซึ่งเป็นแนวคิดใน การบูรณาการนวัตกรรมการเข้าในระบบการศึกษาของท้องถิ่น โดยบูรณาการนวัตกรรมการดังกล่าวเข้า ไปเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในเบื้องต้นและ

¹⁰ จิรวัดน์ พิระสันต์ และคณะ, “การพัฒนานวัตกรรมทางด้านศิลปะในการจัดการท่องเที่ยว รูปแบบวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาลในพื้นที่ภูหินร่องกล้า ภูทับเบิก และเขาค้อ”, *โครงการวิจัย, (กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2560).*

เข้าใจในบริบททางพุทธศาสนามากขึ้น ผู้ที่ใช้งานชุดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียน หน่วยงานศาสนา และบุคคลทั่วไป

จากการเผยแพร่นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนพบว่า กลุ่มทดลองได้ความรู้ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สามารถทบทวนสิ่งที่ได้ฝึกได้ และจากการติดตามผลกับครูผู้สอนทำให้ทราบว่า ก่อนเข้าร่วมการทดลอง เด็กมีปฏิริยาปฏิเสธที่จะเข้าร่วม เนื่องจากมองว่าเป็นสิ่งที่ยากที่ตนจะสามารถกระทำได้ แต่เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมแล้ว กลับมีมุมมองที่เปลี่ยนไปและไม่ใช้เป็นสิ่งที่ยากที่จะเรียนรู้ จึงทำให้เด็กๆ ชอบที่จะทดลองฝึกปฏิบัติต่อจนสำเร็จในที่สุด ผลจากการฝึกปฏิบัติทำให้เด็กมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น สามารถสวดมนต์ตามบทสวดในหลักสูตรที่ใช้ฝึกอบรม และเด็กผู้เข้าทดลองได้ร่วมสวดมนต์ให้พระกับผู้ปกครอง ส่งผลให้ผู้ปกครองมีความซาบซึ้งในความเปลี่ยนแปลงของเด็ก และทั้งครูและผู้ปกครองต้องการให้มีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง ด้วยเห็นว่ากิจกรรมนี้ช่วยให้เด็กมีสมาธิในการเรียน ฝึกฝนให้เด็กสนใจที่จะศึกษาหลักทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีมากขึ้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยมองว่า ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นนี้ เกิดจากการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen, JM; & Uphoff; N.T. ที่มีทัศนะของการมีส่วนร่วมว่า จะเกิดขึ้นได้นั้น ควรพิจารณาใน 4 ประเด็นด้วยกัน คือ 1) พื้นฐานของการมีส่วนร่วม คือแรงที่กระทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมาจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง 2) รูปแบบของการมีส่วนร่วม คือการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม 3) ขอบเขตของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับระยะเวลาที่เข้ามามีส่วนร่วม และช่วงของกิจกรรม 4) ประสิทธิผลของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับการให้อำนาจแก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม และปฏิสัมพันธ์ของคุณลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม¹¹ จากผลที่เกิดขึ้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมทางพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนนี้ จะส่งผลให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่อไป

จากการวิจัย การเผยแพร่นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูนสู่สาธารณะ พบว่า กิจกรรมการถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้ทำให้เกิดมุมมองเรื่องของความคิดที่จะช่วยกันเผยแพร่พุทธศาสนาให้เข้าถึงเยาวชนผู้ที่ได้รับผิดชอบสังคมต่อไปในภายภาคหน้า โดยใช้แนวคิดทางสังคม มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการนำเสนอให้กับเกิดการรับรู้ใน

¹¹ Cohen, JM; & Uphoff; N.T., Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Development Committee Center for International Studies, (Cornell University, 1980), pp. 219 – 222.

สังคมอย่างกว้างขวาง และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ต่อไปได้นั้น ต้องอาศัยอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปสู่การสร้างอาชีพให้เป็นเศรษฐกิจของครัวเรือนและเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน จำต้องมีการดำเนินการร่วมกับภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสนับสนุนงบประมาณและช่องทางการตลาด การประชาสัมพันธ์ และต้องใช้กระบวนการพัฒนาต่อยอด ปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ผู้ที่ประกอบการจึงต้องมีการจัดการด้านผลิตภัณฑ์/แหล่งกิจกรรม ด้านการตลาด ด้านบุคลากร และด้านการจัดการ ดังนั้น การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน ต้องริเริ่มสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้เกิดการบูรณาการกัน จึงจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **นเรศ สงเคราะห์สุข** ที่ให้ทัศนะว่า การริเริ่มกิจกรรมการพัฒนาสามารถกระทำได้ด้วยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์การร่วมกันโดย ต้องมียุทธวิธีการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้เกิดการรวมตัวกันของผู้แทนประชาชน ให้ร่วมคิดร่วมทำร่วมแก้ไขปัญหาและสร้างแรงจูงใจทั้งในระยะสั้นและระยะยาว¹²

เอกสารอ้างอิง

- จักรพงษ์ คำบุญเรือง, (12 ต.ค. 59). “ตามฮอยฮิต คนเมือง จากประเพณี 12 เดือน”. **เชียงใหม่ นิวส์**. [ออนไลน์]. 13 ย่อหน้า. แหล่งที่มา : <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/508482/> [19 ตุลาคม 2563].
- จิรวัดณ์ พิระสันต์ และคณะ.. “การพัฒนานวัตกรรมทางด้านศิลปะในการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาลในพื้นที่ภูหินร่องกล้า ภูทับเบิก และเขาค้อ”. **โครงการวิจัย. กองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว., 2560.**
- เจษฎา สอนบาลี และคณะ. “การศึกษาอัตลักษณ์ของชาวไทยอง จังหวัดลำพูน ผ่านประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และพิธีกรรม”. **รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม : กระทรวงวัฒนธรรม, 2555.**
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.

¹² นเรศ สงเคราะห์สุข, **กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2541), หน้า 113 – 114.

นเรศ สงเคราะห์สุข. **กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2541.

เลขานุการ ก.บ.จ.ลำพูน. **แผนพัฒนาจังหวัดลำพูน พ.ศ.2561 – 2564 ฉบับบททวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2562**. สำนักงานจังหวัดลำพูน : กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัดลำพูน, 2562.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. **วัฒนธรรมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, 2540.

Cohen, JM; & Uphoff; N.T. **Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Development Committee Center for International Studies**. Cornell University, 1980.

**พุทธนวัตกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตเพื่อแก้ปัญหา
โรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน**
**Buddhist innovation to promote mental well-being for depression
in the elderly in Lamphun province.**

วชิษฐ์พล กุลพรม, Wasitpol Goolprom¹

E-mail: Wisidpol@hotmail.com

พระครูสิริสุตานุยุต, Phrakru Sirisutanuyut²

เสนห์ ใจสิทธิ์, Sanae Jaisit²

พระครูโกวิทธรรมวาทิ, Phrakhu Kovit Attawate²

ไพรินทร์ ณ วันนา, Phairin Na Wanna²

Received: February 14, 2022 Revised: March 30, 2022

Accepted: March 30, 2022

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน 2) เพื่อศึกษากระบวนการพุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาวะทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน และ 3) เผยแพร่พุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาวะทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน วิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการทดลองในผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยโรคซึมเศร้า จำนวน 2 คน โดยใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์และแบบทดลอง ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มี 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวเรื้อรังที่รักษาไม่

¹ หัวหน้าโครงการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564./Head of Research Project. Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2021.

² ผู้ร่วมวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564./Corresponding Author, Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2021.

หายขาด มีความวิตกกังวลต่ออาการเจ็บป่วย ด้านจิต ผู้สูงอายุมีความน้อยใจที่ไม่ได้รับการดูแล เอาใจใส่จากบุตรหลาน ทำให้เกิดภาวะเครียดสะสมจากอาการป่วยด้านร่างกาย ด้านสังคม ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีบทบาทในด้านชุมชนที่น้อยลง อำนาจการตัดสินใจน้อยลง การให้ความสำคัญของผู้สูงอายุในด้านชุมชนน้อยลง จึงทำให้ผู้สูงอายุเข้าสู่สังคมน้อยลง และด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุบางส่วนไม่สามารถจะเกื้อหนุนตัวเองได้ เพราะยังต้องหาเลี้ยงครอบครัว เงินที่ได้มาไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ทำให้เครียดจนทำให้เป็นโรคซึมเศร้า 2) ผู้สูงอายุควรยึดหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นคติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง และสามารถปรับตัวปรับใจรับกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดหมายได้อย่างมีสติ ซึ่งหลักธรรมที่นำมาใช้ คือ หลักธรรมภavana 4 ภavana การจะเข้าสู่กระบวนการหลักภavana 4 ให้ได้ประสิทธิผลอย่างแท้จริง ควรปฏิบัติตามชุดกิจกรรม ชื่อว่า “3ป 1ส” 3) การเผยแพร่พุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหา สุขภาวะทางจิตด้านโรคซึมเศร้า ได้ดำเนินการเผยแพร่โดยการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ โดยชุดชื่อกิจกรรม 3ป 1ส เป็นชุดกิจกรรมที่ประกอบด้วย 4 ชุดกิจกรรม คือ ชุดที่ 1 “ปลูก” ชุดที่ 2 “ประดิษฐ์” ชุดที่ 3 “ปล่อย” และชุดที่ 4 “สร้างสรรค์สังคม”

คำสำคัญ: (พุทธนวัตกรรม), (สุขภาวะทางจิต), (โรคซึมเศร้า), (ผู้สูงอายุ)

Abstract

This research entitled has the objectives as follows: 1. To study the problems and causes of depression of the elderly in Lamphun Province. 2. To study the innovative Buddhist process to solve the problem of depression mental well-being in Lamphun Province. and 3. To spread buddhist innovation to solve depression mental well-being in Lamphun province. The research method was a combination of qualitative research and Action Research. This was an experiment in 2 elderly patients with depression using interview and experimental tools. The findings of this research as follows: 1) There are 4 areas of problems and causes of depression for the elderly in Lamphun province: Physically, the elderly have a chronic, incurable disease. have anxiety about illness. Psychologically, the elderly are distressed for not being cared for by their children. causing accumulated stress from physical illnesses. Socially, the elderly are the age who have less role in the community. Less decision-making power, opportunity, less emphasis on the elderly in the community, Therefore, the elderly are less socially active. and economic Some elderly people are unable to retire. The money earned is not enough for a living. causing stress to the point of depression 2) The elderly should adhere to the teachings of Buddhism as a motto in their

lives. in order to achieve wisdom, enlightenment and able to adapt and adapt to various events that may occur unexpectedly consciously The dharma principles that have been adopted are the 4 dharma bhavana principles, the 4 body meditative process, in order to get into the process of the 4 meditative principles to be truly effective. should follow a series of activities called "3P 1S" 3) dissemination of Buddhist innovations in solving mental health problems in the field of depression has been published by organizing academic conferences The name of the 3P 1S activity is a set of 4 activities which are the first set, "Plant", the second set, "Pradit", the third set, "Release", and the 4th set, "Creating Society".

Keywords: (Buddhist innovation), (Mental well-being), (Depression), (Elderly)

1. บทนำ

องค์การอนามัยโลก(World Health Organization) ซึ่งเรียกโดยย่อว่า WHO ได้ให้นิยามของคำว่าสุขภาพไว้ว่า สุขภาพ คือความสุขที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายจิตใจ และสังคม ไม่เพียงแต่ความปราศจากโรคหรือทุพพลภาพเท่านั้น³ สำหรับประเทศไทยการเข้าสู่สังคมของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างรวดเร็ว และเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายควรวางแผนทั้งเชิงรุกและเชิงรับ แนวโน้ม จำนวนผู้สูงอายุของไทยกำลังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ความเสี่ยงที่มากับการสูงวัยคือ ความเสี่ยง ต่อภาวะความพิการและการดูแลตนเองไม่ได้ ภาวะโรคซึมเศร้า อนึ่ง สังคมไทยเป็นสังคมที่ลูกหลานดูแลพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย โดยผู้ดูแลผู้สูงอายุมักเป็นผู้หญิง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พร้อมกันกับการที่มีผู้สูงอายุมากขึ้นคือ การมีเด็ก และคนวัยทำงานลดลง รวมถึงการเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้หญิงมากขึ้น ดังนั้น ในอนาคตการที่จะมีลูกหลานเป็นผู้ดูแล ผู้สูงอายุอย่างเพียงพอ นั้น ไม่น่าจะเป็นไปได้⁴

³ ประเวศ วะสี,การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพเสรีภาพและความสุข, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2548), หน้า 13.

⁴ ยศ วัชรคุปต์ (บรรณาธิการ), “ระบบประกันการดูแลระยะยาว : ระบบที่เหมาะสมกับประเทศไทย”, รายงานทีดีอาร์ไอ, ฉบับที่ 138 (มีนาคม 2561): 3.

จากการศึกษาของ **นภา พวงรอด** พบว่า โรคซึมเศร้าในผู้สูงอายุมักพบบ่อยและการวินิจฉัยทำได้ยาก เพราะผู้ป่วยอาจแสดงอาการไม่ชัดเจน จึงไม่ได้รับการวินิจฉัยโรคและรักษาอย่างเหมาะสมตั้งแต่ระยะเริ่มแรก ผลที่ตามมาคือการเจ็บป่วยเรื้อรังกลับเป็นซ้ำ บ่อยเกิดผลเสียต่อ ผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายจิตใจและสังคมนอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวคนใกล้ชิดและผู้ดูแลรวมทั้ง ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ที่เกิดจากค่าใช้จ่ายในการรักษาผู้สูงอายุ⁵ ส่วน **สินศักดิ์ชนม์ อุ่นพรมมี** ได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า การสร้างเสริมสุขภาพเป็นกระบวนการที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสามารถเพิ่มความสามารถในการควบคุมและปรับปรุงสุขภาพของตนเอง การจะเข้าถึงสถานะที่สมบูรณ์ทั้งกาย จิตและสังคมนั้น บุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องสามารถระบุถึงสิ่งที่ต้องการบรรลุและบรรลุในสิ่งที่ต้องการได้ รวมถึงสามารถปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมหรือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ สุขภาพจึงมิใช่เป้าหมายแห่งการดำรงชีวิตอยู่อีกต่อไป หากแต่เป็นแหล่งประโยชน์ของทุกวันที่ดำเนินชีวิต สุขภาพเป็นแนวคิดด้านบวกที่มุ่งเน้นแหล่งประโยชน์ทางสังคมและแหล่งประโยชน์ส่วนบุคคล รวมถึงศักยภาพทางกายของบุคคล ดังนั้น การสร้างเสริมสุขภาพ จึงไม่เป็นเพียงความรับผิดชอบของภาคส่วนที่ดูแลสุขภาพเท่านั้น แต่ยังมุ่งไปที่รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ส่งผลดีต่อสุขภาพซึ่งจะนำไปสู่การมีสุขภาวะในที่สุด⁶ ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ควรมีการจัดโปรแกรมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพด้านการรับประทานอาหาร การลดน้ำหนักและลดความดันโลหิต เพื่อลดภาวะเสี่ยงทางสุขภาพให้กับผู้สูงอายุกลุ่มนี้

จากการศึกษางานวิจัยจึง สรุปได้ว่า ในวัยผู้สูงอายุนั้นเป็นวัยที่มีความเครียดมากกว่าวัยอื่น ๆ ความเครียดจึงเป็นสาเหตุที่สำคัญของการเป็นโรคซึมเศร้าสูงกว่าวัยอื่น ๆ ด้วย สรุปคือ ภาวะโรคซึมเศร้านั้นเกิดขึ้นได้โดยผลกระทบเชิงลบคือเมื่อผู้สูงอายุได้รับผลกระทบในทางที่ไม่ดี ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิต การคาดหวังไม่สมหวัง ด้านสุขภาพกายใจ ก็จะมีผลให้เกิดความเครียด และเป็นที่มาของภาวะซึมเศร้า ซึ่งในวัยผู้สูงจะมีความเสี่ยงต่อผลกระทบดังกล่าวมากกว่าวัยอื่น ๆ ดังนั้น ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีโอกาสเกิดโรคซึมเศร้าได้มากกว่าคนในวัยอื่น โดยพบว่าร้อยละ 10-13 ของผู้สูงอายุจะมีการของโรคซึมเศร้า⁷

⁵ นภา พวงรอด, “การศึกษาภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดนนทบุรี”, **วารสารมหาวิทยาลัย นราธิวาสราชนครินทร์** สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2558) : 63 – 74.

⁶ สินศักดิ์ชนม์ อุ่นพรมมี (ผู้แปล), “พัฒนาการสำคัญของการสร้างเสริมสุขภาพ”, **รายงานการประชุมระดับโลกเรื่องการสร้างเสริมสุขภาพ**, (นนทบุรี : โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันพระบรมราชชนก, 2556), หน้า 1 – 2.

⁷ **โรคซึมเศร้า**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://articlekey.com> [12 สิงหาคม 2563].

สำหรับปัญหาการเพิ่มจำนวนผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนและปัญหาการฆ่าตัวตาย จังหวัดลำพูน โดยเฉพาะในอำเภอเมืองและอำเภอแม่ทาเป็นปัญหาที่ 2 ของจังหวัดที่มีอัตราการฆ่าตัวตายสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ มาตั้ง พ.ศ. 2540-2558⁸ สาเหตุสำคัญของการฆ่าตัวตาย คือ โรคซึมเศร้า จากการศึกษา พบว่าผู้ที่ฆ่าตัวตายมากกว่าครึ่งเป็นโรคซึมเศร้า ก่อนที่จะเสียชีวิต โดย 1) สาเหตุทางจิตใจ มาจากบุคลิกภาพ/การปรับตัวเข้า คนที่มีบุคลิกภาพที่ไม่เข้มแข็ง และมีภาวะทางอารมณ์ต่ำ ตลอดจนไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี 2) สาเหตุทางสังคม เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลกระทบต่อการฆ่าตัวตายแต่ไม่ใช่เป็นสาเหตุประการเดียว เช่น เศรษฐกิจตกต่ำ ผิดหวังในความรัก หรือสูญเสีย ไม่เป็นไปตามความคาดหวังของผู้ปกครอง มีปัญหาครอบครัว ความเชื่อในบางลัทธิ 3) โรคทางจิตเวชพบว่าโรคทางจิตเวช ดังนั้น สำนักงานทางการแพทย์และสาธารณสุขจึงออกแนวทางการป้องกันการฆ่าตัวไว้ 5 แนวทาง ได้แก่ 1) พัฒนาระบบบริการด้านการแพทย์และสาธารณสุข และ 2) ให้ความรู้ สร้างความตระหนักให้ประชาชน ทั้งในระดับชุมชน โรงเรียนสถานประกอบการ จนถึงครอบครัวในการช่วยเหลือดูแลผู้ที่มีปัญหา ทั้งโดยการรณรงค์ เป็นวงกว้าง หรือการอบรมสัมมนาเฉพาะกลุ่ม 3) การมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐและเอกชนและเครือข่าย องค์กรภาครัฐแม้จะมีบุคลากรมาก 4) มาตรการควบคุมสารพิษ มาตรการป้องกันการฆ่าตัวตายที่พบว่าได้ผลในระดับมหภาค และ 5) มาตรการทางสังคม ในการควบคุมปัจจัยเสริมต่อการฆ่าตัวตาย⁹

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะเป็นบุคลากรประจำอยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยในเรื่อง พุทธนวัตกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตเพื่อแก้ปัญหาโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน วิจัยเรื่องดังกล่าวนี้ จะสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาด้านสุขภาวะทางจิตผู้สูงอายุ พัฒนาจิตใจให้สู่ภาวะปกติสามารถดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัว สังคมได้อย่างปกติสุขต่อไป

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

⁸ อภิชัย มงคล, รายงานอัตราการฆ่าตัวตายของประเทศไทย 10 จังหวัดแรกที่มีอัตราการฆ่าตัวตายสูงสุด, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <https://www.suicidethai.com/report/> [23 สิงหาคม 2563].

⁹ สำนักงานสถิติจังหวัดลำพูน, รายงานวิเคราะห์สถานการณ์การจัดทำข้อมูลเชิงพื้นที่ จังหวัดลำพูนตามแผนพัฒนาจังหวัดลำพูนปี พ.ศ. 2558-2561, (สำนักงานสถิติจังหวัดลำพูน, 2561), หน้า 7-13.

2) เพื่อศึกษากระบวนการพุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน

3) เพื่อเผยแพร่พุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการศึกษาเรื่อง “พุทธนวัตกรรมการเสริมสร้างสุขภาพทางจิตเพื่อแก้ปัญหาโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีขั้นตอนการศึกษา ดังต่อไปนี้

1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การศึกษาภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ (Interview Study) สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยการลงพื้นที่โรงเรียนผู้สูงอายุ 3 แห่ง คือ โรงเรียนผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลอุโมงค์ โรงเรียนผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านแป้น และโรงเรียนผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และรวบรวมข้อมูลจากนักจิตวิทยา นักจิตเวช พระสงฆ์ระดับเจ้าคณะตำบล หัวหน้าสาธารณสุข/เจ้าหน้าที่ สาธารณสุข อำเภอเมืองลำพูน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ประธานผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล ต่าง ๆ

2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ทดลองโดยใช้ชุดการทดลองเชิงปฏิบัติการกับผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยโรคซึมเศร้า จำนวน 2 ราย ในพื้นที่ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ทั้งนี้ การปฏิบัติและติดตามประเมินผลการปฏิบัติดำเนินการภายใต้การควบคุมดูแลของทีมสาธารณสุขของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้นธง ประกอบด้วย ผู้อำนวยการพยาบาลวิชาชีพ อาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) และผู้ดูแลผู้สูงอายุ (แคร์กิฟเวอร์) ซึ่งผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากผู้เข้าร่วมการทดลองให้สามารถทดลองได้ โดยการทดลองอยู่ภายใต้ขอบเขตของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

3) **ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล** นำผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา และนำผลการศึกษาจากชุดการทดลอง มาวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis)

4) **ชั้นเสนอผลการศึกษา** เรียบเรียงและเสนอผลการวิจัย องค์ความรู้ที่ค้นพบ จากการศึกษาในเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการทดลองเชิงปฏิบัติ โดยนำมาอธิบายประเด็นหลักของเรื่อง (Traits) และจำแนกเหตุการณ์หลัก ๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ตามเนื้อหาสาระที่สำคัญจากการศึกษาวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และเสนอข้อแนะ

4. ผลการวิจัย

1) ปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

การศึกษาปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน พบว่า ปัญหาภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น ด้วยสาเหตุจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุ โดยในปี 2563 มีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.95 ส่วนใหญ่ เกิดจากการเสียชีวิตของคนในบ้าน คนที่รัก คู่ชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุคิดว่าอยู่ตัวคนเดียวเหงา เบื่อ นอนไม่หลับ ซึ่งทำให้เสี่ยงต่อการเป็นโรคซึมเศร้าได้ และลูกหลานทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่คนเดียว เพราะลูกหลานต้องไปทำงานนอกบ้าน กลับบ้านไม่ตรงเวลา และจะไม่ได้สนใจผู้สูงอายุมากนัก จึง เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดปัญหาภาวะซึมเศร้าได้เช่นกัน และสาเหตุการเกิดปัญหาภาวะซึมเศร้าของ ผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ประกอบด้วย

(1) ด้านร่างกาย ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวเรื้อรังที่รักษาไม่หายขาด จึงเกิดความวิตกกังวลต่ออาการเจ็บป่วยด้านร่างกาย ขาดความรู้ความเข้าใจในโรคที่ตนเป็นอยู่ จนนำไปสู่ปัญหาทางจิต

(2) ด้านจิต ผู้สูงอายุมีความน้อยใจที่ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน และมีภาวะเครียดสะสมจากการป่วยด้านร่างกาย บางรายเกิดจากสภาวะสูญเสียของบุคคลในครอบครัวคู่ชีวิต ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวเหงา

(3) ด้านสังคม ด้วยผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีบทบาทในด้านชุมชนที่น้อยลง อำนาจการตัดสินใจน้อยลง การให้โอกาส การให้ความสำคัญของผู้สูงอายุในด้านชุมชนน้อยลง จึงทำให้ผู้สูงอายุเข้าสังคมน้อยลง

(4) ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุบางส่วนไม่สามารถจะเกียรยตัวเองได้ เพราะยังต้องหาเลี้ยงครอบครัว หาเลี้ยงตนเองและจุนเจือบุตรหลานอยู่ เงินที่ได้มาไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ทำให้เครียดจนทำให้เป็นโรคซึมเศร้า

2. กระบวนการพุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาวะทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน

การสร้างกระบวนการพุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาวะทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน มีการดำเนินการใน 5 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 2) สร้างความรู้ 3) พัฒนาระบบการ 4) สร้างนวัตกรรม 5) พัฒนาสังคม

1) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1.1) แนวทางการป้องกันปัญหาภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ประกอบด้วย (1) การใช้เครื่องมือที่เรียกว่า 2G ในการคัดกรองและป้องกันภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ เพื่อประเมินและส่งต่อรักษาต่อไปในขั้นตอนทางการแพทย์ (2) การจัดอบรมให้ความรู้

ความเข้าใจแก่ญาติและอาสาสมัครในด้านการดูแลผู้สูงอายุ และให้ผู้สูงอายุได้รับฟังข่าวสารที่ทันสมัยเป็นประโยชน์ต่อตนเองในวัยสูงอายุ ตัวผู้สูงอายุเอง หรือญาติพี่น้อง จำเป็นต้องมีความรอบด้านการใช้ชีวิตในการป้องกันไม่ให้เกิดภาวะซึมเศร้า ทั้งเรื่องการกิน การดำเนินชีวิต เป็นต้น (3) การลงพื้นที่ติดตามและตรวจสอบผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้าน คอยให้คำปรึกษาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ (4) การจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ อาทิ การฟังเทศนา เพื่อทำจิตใจให้สงบ อบรมการให้ข้อมูลเรื่องสัญญาณเตือนของโรคซึมเศร้า และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้จัดอบรมแก่ญาติพี่น้องในเรื่องการเฝ้าระวังภาวะซึมเศร้าด้วยเช่นกัน (5) การรวมกลุ่มของสมาชิกผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน เพื่อพบปะ และเจ้าหน้าที่สามารถลงตรวจสุขภาพ รวมถึงลงไปเยี่ยมบ้านของผู้สูงอายุ ให้ความรู้แก่ลูกหลานเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้สูงอายุในบ้าน ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกอบอุ่นใจ สบายใจเมื่ออยู่ใกล้ลูกหลาน

1.2) หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน คือ หลักภาวนา 4 ซึ่งสามารถปฏิบัติได้จริง เพื่อให้เข้าใจตนเอง ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ปฏิบัติภาวนาและศีลภาวนา สามารถประยุกต์ได้จริง ก่อนที่จะเข้าสู่หลักภาวนา 4 ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงนั้น ผู้ป่วยภาวะซึมเศร้าจะต้องสร้างจิตใจด้วยการฝึกศีล 5 ก่อน ซึ่งเป็นหลักธรรมระดับพื้นฐาน

2) สร้างความรู้ เป็นขั้นตอนการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 จากการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน และจากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่จะนำมาใช้เพื่อการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน มาสังเคราะห์เป็นความรู้ที่เป็นวิธีการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุโดยอาศัยหลักภาวนา 4 คือ (1) วิธีการพัฒนากายภาวนาในผู้สูงอายุ ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายได้ ไม่ว่า กิจกรรมนันทนาการ การออกกำลังกาย กิจกรรมเข้าสังคม รวมไปถึงการจัดอบรม ล้วนแล้วมีการเชื่อมโยงที่จะพัฒนากายภาวนาในผู้สูงอายุได้ (2) วิธีการพัฒนาศีลภาวนาในผู้สูงอายุ จัดให้มีอบรมกิจกรรมด้านสัมมาชีพแก่กลุ่มผู้สูงอายุ เช่น การทำอาหารพื้นบ้าน การจักสาน การส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น ควรมีเครือข่ายในการส่งเสริมการตลาดผลผลิตของผู้สูงอายุในชุมชน ให้ผู้สูงอายุมีรายได้มีงานทำ และนิมนต์พระมาอบรมให้ความรู้ด้านศีล 5 หรือศีล 8 สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามศีล เพราะเมื่อผู้สูงอายุปฏิบัติตามศีลแล้วทำให้จิตใจมีความมั่นคง มีจิตเป็นปกติ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ก็ย่อมสามารถป้องกันตนจากโรคซึมเศร้าได้ (3) วิธีการพัฒนาจิตภาวนาในผู้สูงอายุ ควรมีการนิมนต์พระสงฆ์มาอบรมทางจิตแก่ผู้สูงอายุ เช่น การให้ผู้สูงอายุได้เจริญสมาธิภาวนา ให้องค์ความรู้ด้วยการส่งเสริมสุขภาพทางจิตแก่ผู้สูงอายุ สร้างคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญในตนเองยามประสบปัญหาทำให้รู้จักหนักแน่นไม่หวั่นไหว มีจิตใจที่มั่นคง และมีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทำสมาธิภาวนา โดยการนิมนต์พระสงฆ์ให้มาอบรม การทำ

สมาธิอย่างถูกต้องเหมาะสมกับผู้สูงอายุ ซึ่งการทำสมาธินั้นสามารถทำได้ทุกที่ ทุกเวลาไม่จำกัด เมื่อผู้สูงอายุทำสมาธิบ่อย ๆ จิตใจก็จะมั่นคง เบิกบาน ผ่องใส ไม่เครียด เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาโรคซึมเศร้าได้ (4) วิธีการพัฒนาปัญญาภวณาในผู้สูงอายุ ควรมีวิธีการคือให้พระสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุขมาอบรมแก่ผู้สูงอายุ ด้านสติปัญญาการรู้เท่าทันทางจิต ด้านการคิดถึงสภาพทั้งกาย จิต ให้เกิดปัญญา รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ผู้สูงอายุจะได้มีความเข้าใจชีวิตอย่างประจักษ์ชัด (5) กิจกรรมส่งเสริมด้านสังคมแก่ผู้สูงอายุ เช่น จิตอาสา พัฒนาวัด โรงเรียน ชุมชน เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม คือ ควรส่งเสริมกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมอย่างหลากหลาย เช่น การส่งเสริมการพัฒนาทำความสะอาดวัด โรงเรียน ชุมชน รวมถึงกิจกรรมด้านการช่วยเหลือสังคมด้านอื่น เพื่อแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุ

3) การพัฒนากระบวนการ โดยกระบวนการพุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน จากการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน และจากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่จะนำมาใช้เพื่อการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อสร้างเป็นกระบวนการพุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน ชื่อว่า “3ป 1ส” โดยมีรายละเอียด คือ

ป.ที่ 1 หมายถึง ปลุก คือปลุกความคิดเชิงบวกในผู้สูงอายุด้วยการปลุก

ป.ที่ 2 หมายถึง ประดิษฐ์ คือประดิษฐ์สิ่งที่เป็นประโยชน์

ป.ที่ 3 หมายถึง ปลอ่ย คือ ปลอ่ยวางความทุกข์กาย ทุกข์ใจ

1ส หมายถึง การสร้างสรรค์สังคม คือ การส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาสังคม

4) การสร้างนวัตกรรม ผู้สร้างนวัตกรรมตามลำดับกิจกรรม ป.ที่ 1 ไปจนถึงสิ้นสุดที่ 1ส โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การสร้างชุดกิจกรรม จากการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน และจากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่จะนำมาใช้เพื่อการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อสร้างเป็นกระบวนการพุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน ชื่อว่า “3ป 1ส” โดย

ป.ที่ 1 หมายถึง ปลุก ปลุกความคิดเชิงบวกในผู้สูงอายุด้วยการปลุก คือปลุกในสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการปลุก สำหรับแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า ซึ่งมี 3 กิจกรรม คือ ปลุก “ถั่วอก” ปลุก “ต้นอ่อนทานตะวัน” และปลุก “เห็ดนางฟ้า”

ป.ที่ 2 หมายถึง ประดิษฐ์ คือประดิษฐ์สิ่งของที่เป็นประโยชน์ เพื่อป้องกันการเกิดภาวะซึมเศร้าสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน ติดเตียงและพิการ มี 3 กิจกรรม คือ ประดิษฐ์ “ดอกไม้” ประดิษฐ์ “โคม” และประดิษฐ์ “ตุ๊ก”

ป.ที่ 3 หมายถึง ปล่อย คือ (1) ปล่อยวางความทุกข์กาย ด้วยกิจกรรมการเดิน จกรม การยืดเหยียดร่างกาย การทำความสะอาดที่พักอาศัย ปลุกผักสวนครัว ดอกไม้ในบ้าน เอนกายพักผ่อน ทุกข์ใจ (2) ปล่อยวางกิเลสเพื่อรักษาศีล ด้วยกิจกรรมพิจารณาศีลข้อที่ 1-5 ประกอบด้วย งดเว้นการฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต การเบียดเบียนผู้อื่นทางกาย การลักทรัพย์ ถือนาฬิกาของผู้อื่นโดยไม่ได้รับการยินยอม การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ โกหกเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อและเดือดร้อน การดื่มสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท (3) ปล่อยจิตให้หลุดพ้นจากทุกข์ ด้วยกิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ ฟังวิทยุ, ดูรายการโทรทัศน์ เช่น ฟังขอ, รายการตลก ยิ้มให้กับตัวเอง และการถือศีล 5 (4) ปล่อย อวิชชา ความไม่รู้ ให้เกิดเป็นปัญญา ด้วยกิจกรรม พิจารณาจิต การสังคสมสเคราะห์ การถือศีล 5 และการสนทนาระหว่างพระสงฆ์

1ส หมายถึง การสร้างสรรค์สังคม คือ การส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาพัฒนา สังคม เป็นการปฏิบัติเฉพาะบุคคล เช่น การพัฒนาภูมิทัศน์โรงเรียนผู้สูงอายุ (การจัดสวนหย่อม ปลุกดอกไม้) จิตอาสาในวันพระ การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เยาวชน ทัศนศึกษาต่างพื้นที่ (จัดโดยโรงเรียนผู้สูงอายุ) การช่วยจัดสถานที่ในงานพิธีต่าง ๆ (งานศพ, งานบวช, งานประเพณี) และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น

(2) การตรวจสอบ นวัตกรรมนี้ มีการตรวจสอบโดยการสนทนากลุ่ม จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน ได้พิจารณาถึงความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมของรูปแบบ ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และการใช้ประโยชน์จากพหุนวัตกรรม

(3) การทดลองเชิงปฏิบัติการ เป็นการทดลองเชิงปฏิบัติการกับผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยโรคซึมเศร้า จำนวน 2 ราย โดยนำชุดกิจกรรมพหุนวัตกรรมเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตเพื่อแก้ปัญหาโรคซึมเศร้าไปให้ผู้สูงอายุที่ป่วยด้วยโรคซึมเศร้าปฏิบัติและติดตามประเมินผล การปฏิบัติภายใต้การควบคุมดูแลของทีมนักวิชาการสุขของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้นธง ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ พยาบาลวิชาชีพ อาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) และผู้ที่ดูแลผู้สูงอายุ (แคร์กิฟเวอร์) ซึ่งผู้วิจัยได้รับการอนุญาตจากผู้เข้าร่วมการทดลองให้สามารถทดลองได้ โดยการทดลองอยู่ภายใต้ขอบเขตของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ การทดลองเชิงปฏิบัติการสรุปว่า กลุ่มทดลองซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะของโรคซึมเศร้า เมื่อได้ทดลองปลูกถั่วงอกจะทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกเพลิดเพลินและผ่อนคลาย มีความหวังในชีวิตเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ทดลองได้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมไปแล้วนั้น แต่ตัวผู้ทดลองยังมีการซึมเศร้าอยู่ แต่อาการซึมเศร้านั้นได้คลายลงไปเยอะ แต่ช่วงนี้ตัวผู้ทดลองเองมีแค่ความเหนื่อยหน่าย ซึ่งอยากจะทำให้ผู้ทดลองได้ฟื้นฟู

ตัวเอง ในกรณีของกลุ่มทดลองทั้งสองท่านนี้ ถือว่าประสบความสำเร็จในเบื้องต้น ซึ่งจากการชักชวนให้เข้าร่วมการอบรมเผยแพร่องค์ความรู้ของการทดลอง กลุ่มผู้ทดลองยินยอมที่จะเข้าร่วมการอบรมและเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับผู้อื่น สามารถเป็นต้นแบบของการพัฒนาจิตที่ดี เพราะสิ่งที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุจะสุขภาพดี ผู้สูงอายุจะต้องเข้าโซเชียล เข้าสังคม

5. การเผยแพร่พุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน

ผลการเผยแพร่พุทธนวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน พบว่า ได้ดำเนินการเผยแพร่โดยการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เพื่อการเผยแพร่องค์ความรู้ของ “พุทธนวัตกรรมการเสริมสร้างสุขภาพทางจิตเพื่อแก้ปัญหาโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน” สู่สาธารณะในระดับจังหวัด ร่วมกับภาคีเครือข่ายความร่วมมือ และผู้ใช้งานจากนวัตกรรม จำนวน 50 ราย ซึ่งประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ผู้นำชุมชนในพื้นที่ผู้สูงอายุ นักวิชาการ สถาบันศึกษา โดยใช้พื้นที่เผยแพร่คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากพุทธนวัตกรรม ชุดชื่อกิจกรรม 3ป 1ส เป็นชุดกิจกรรมที่ประกอบด้วย 4 ชุดกิจกรรม คือ ชุดที่ 1 “ปลูก” การปลูกนี้ก่อเกิดประโยชน์ในมิติด้านจิตใจ ที่ผู้ปลูกมีความหวังในชีวิต ลดความซึมเศร้าในใจลง มีพลังที่จะต่อสู้กับการดำเนินชีวิตต่อไปได้อีกครั้ง มิติด้านร่างกาย เป็นการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ปลอดภัย ไม่ทำลายสุขภาพ มิติด้านสังคม ผู้ที่ดำเนินกิจกรรมจะเกิดการส่งต่อข้อมูลความสำเร็จของตนเองให้กับคนในครอบครัวและคนรอบข้าง จึงเกิดปฏิสัมพันธ์ในสังคมที่ดี ลดอาการซึมเศร้า โดดเดี่ยวลงได้ และในมิติด้านเศรษฐกิจ ด้วยการปลูกพืชที่มีต้นทุนต่ำแต่ได้ผลผลิตมากขึ้น เมื่อเทียบกับจำนวนเงินที่ต้องจ่ายเพื่อการซื้อ ดังนั้น การปลูกพืชไว้สำหรับการบริโภคจึงเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ครัวเรือนลดค่าใช้จ่ายลงได้ ชุดที่ 2 “ประดิษฐ์” การประดิษฐ์ “โคม” และ “ตุ๊ก” ช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความตั้งใจ ใจจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ จะเกิดเป็นสมาธิ เกิดความสงบของอารมณ์ จิตใจไม่ฟุ้งซ่าน จะส่งผลดีต่อสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ ชุดที่ 3 “ปล่อย” “ปล่อยวางความทุกข์ทางกาย” โดยการเดินจงกรม ทำให้ปอด หัวใจ แข็งแรงหรือระบบไหลเวียนเลือดที่ดีและระบบหายใจ และการดูแลกล้ามเนื้อให้แข็งแรงอดทน ดูแลข้อต่อให้มีความยืดหยุ่น ช่วยฝึกจิตให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่านผ่อนคลายความตึงเครียด “ปล่อยวางกิเลสเพื่อรักษาศีล” โดยพิจารณา 5 ซึ่งเป็นการพัฒนาจิตให้เจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรม มีสุขภาพจิตที่ดี มีสติ มีความเบิกบาน สดชื่น อิ่มใจ ผ่องใสและสงบสุข โดยการสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การฟังวิทยุ ดูรายการโทรทัศน์ การยิ้มให้ตัวเอง การให้กำลังใจกับตัวเอง และการถือศีล 5 เป็นการสร้างบุญกุศลจากผลของการถือศีล “ปล่อย อวิชชา ความไม่รู้ ให้เกิดเป็นปัญญา” เป็นการพัฒนาให้รู้จักคิด โดยการฝึกอบรมเสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิดพิจารณา วินิจฉัย ไตร่ตรอง แก้ปัญหา

ดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญา มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความจริง ปราศจากอคติ มีปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะ และชุดที่ 4 “สร้างสรรค์สังคม” เป็นการฝึกจิตอาสาเพื่อสังคม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ ฝึกทักษะการเข้าสังคม สร้างคุณค่าในตนเอง พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ

5. อภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่า ปัญหาและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน มี 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวเรื้อรังที่รักษาไม่หายขาด มีความวิตกกังวลต่ออาการเจ็บป่วย ขาดความรู้ความเข้าใจในโรคที่เป็นอยู่ ด้านจิต ผู้สูงอายุมีความน้อยใจที่ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน ทำให้เกิดภาวะเครียดสะสมจากอาการป่วยด้านร่างกาย บางรายเกิดจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัวชีวิต ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวเหงา ด้านสังคม ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีบทบาทในด้านชุมชนที่น้อยลง อำนาจการตัดสินใจน้อยลง การให้อาหาร การให้ความสำคัญของผู้สูงอายุในด้านชุมชนน้อยลง จึงทำให้ผู้สูงอายุเข้าสังคมน้อยลง และด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุบางส่วนไม่สามารถจะเกื้อหนุนตัวเองได้ เพราะยังต้องหาเลี้ยงครอบครัว หาเลี้ยงตนเองและจุนเจือบุตรหลานอยู่ เงินที่ได้มาไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ทำให้เครียดจนทำให้เป็นโรคซึมเศร้า

กระบวนการพุทธทศวรรษธรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน ผู้สูงอายุได้ยึดหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นคติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดปัญญาที่แจ่มแจ้งเห็นจริง และสามารถปรับตัวปรับใจรับกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดหมายได้อย่างมีสติ ซึ่งหลักธรรมที่นำมาใช้ คือ หลักธรรมภาวนา 4 กายภาวนา ศิลภาวนา ปัญญาภาวนา และจิตภาวนา ซึ่งสามารถแก้ได้หมด แต่ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการหลักภาวนา 4 ให้ได้ประสิทธิผลอย่างแท้จริง ผู้ป่วยภาวะซึมเศร้าต้องสร้างจิตใจให้มีพื้นฐาน คือ การฝึกศีล 5 สอดคล้องกับ**พระฉัตรชัย จันทนุโธ (จะท่า)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรม การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ตามหลักภาวนา 4 ในเขตอำเภอวังทอง จังหวัดแพร่” พบว่า แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามหลักภาวนา 4 ในเขตอำเภอวังทอง จังหวัดแพร่ ด้านกายภาวนา พระสงฆ์ส่วนใหญ่ดำเนินตามแนวทางที่เหมาะสมด้วยการออกกำลังกาย รับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ ปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน เช่น ทำวัตร นั่งสมาธิ และปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นต้น ด้านศิลปภาวนา พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความมุ่งมั่นที่จะรักษาพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ทั้งกายวาจาและใจ เพราะศีลถือเป็นรากฐานหรือเป็นแนวทางในการที่จะพัฒนาความประพฤติแห่งตนให้ตั้งอยู่ในความมีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย สามารถที่จะปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ด้วยการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับสิ่งแวดล้อมและเพื่อนมนุษย์ ด้านจิตภาวนา พระสงฆ์ได้ฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดความเข้มแข็งเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น ทำให้จิตใจมีความมีเมตตา มีความพึงพอใจ มีความขยันหมั่นเพียร อดทนและมีสมาธิมีจิตใจสดชื่นเบิกบานสุขผ่องใสพัฒนาจิตได้ ดังคำว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” และด้านปัญญาภาวนา มีการ

เจริญปัญญา ผูกอบรมปัญญาให้รู้จักเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลาย ด้วยสติและปัญญาสามารถทำให้จิตใจเป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสตัณหาและปลดปล่อยจากความทุกข์และแก้ไขปัญหาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา¹⁰

การเผยแพร่พุทธทศวัตกรรมการแก้ปัญหาสุขภาพทางจิตด้านโรคซึมเศร้าในจังหวัดลำพูน โดยใช้ชุดกิจกรรม ชื่อว่า “3ป 1ส” มีรายละเอียดดังนี้

ป.ที่ 1 หมายถึง ปลุก คือปลุกความคิดเชิงบวกในผู้สูงอายุด้วยการปลุก เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เพื่อที่จะได้ไม่เหงา เกิดความสนุกเพลิดเพลินกับการปลุก สามารถนำไปทำอาหารให้กับครอบครัวช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุอีกด้วย

ป.ที่ 2 หมายถึง ประดิษฐ์ คือประดิษฐ์สิ่งที่เป็นประโยชน์ ผู้สูงอายุนำวัสดุเหลือใช้ในครัวเรือนมาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ต่อการใช้สอย นำไปทำบุญ ประดับตกแต่งบ้าน ผู้สูงอายุเกิดความตั้งใจในสิ่งที่ทำ มีสติ จิตใจไม่ฟุ้งซ่าน

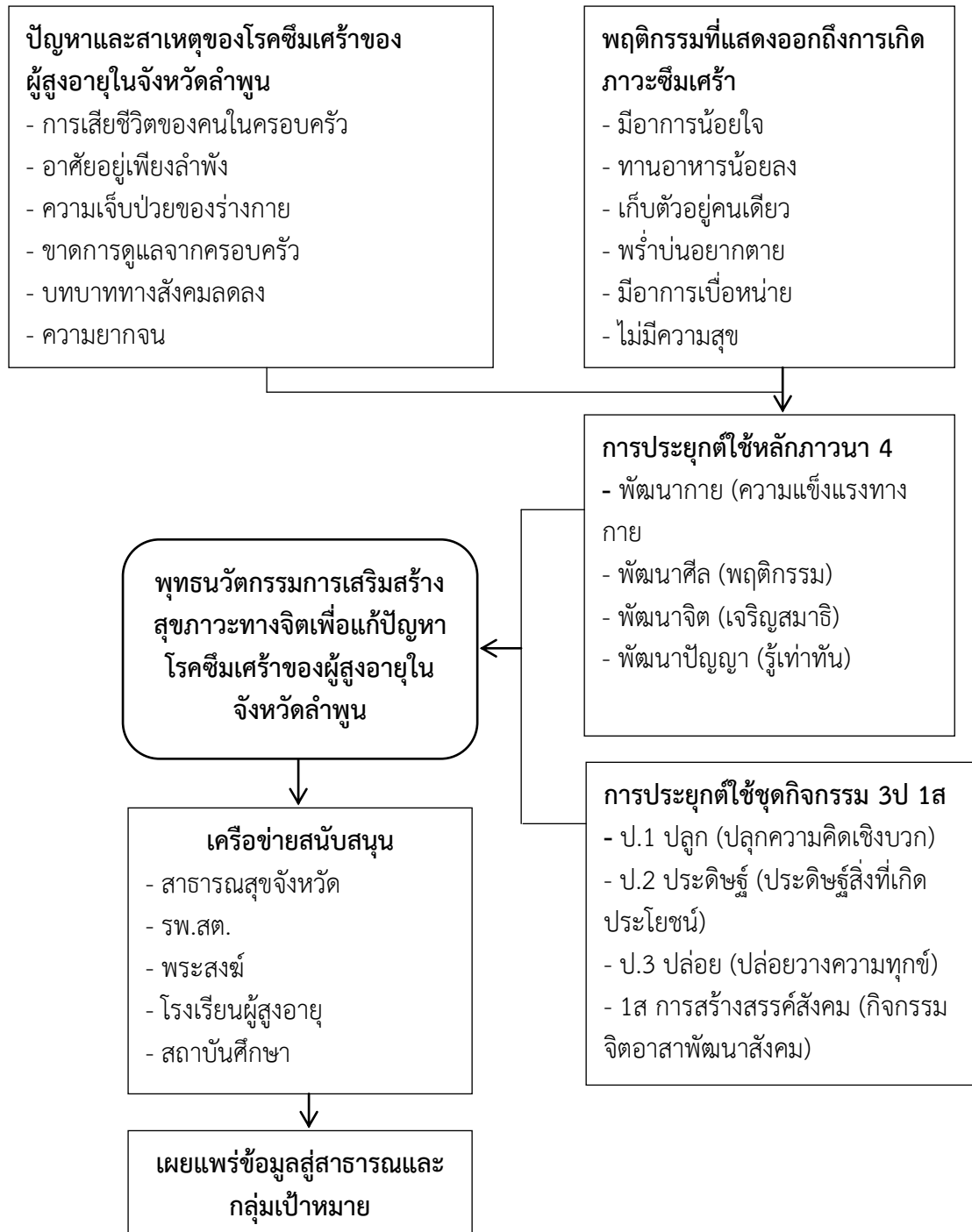
ป.ที่ 3 หมายถึง ปล่อย คือ ปล่อยวางความทุกข์กาย ทุกข์ใจ คือ 1) “ปล่อยวางความทุกข์ทางกาย” 2) “ปล่อยวางกิเลสเพื่อรักษาศีล” 3) “ปล่อยจิตให้หลุดพ้นจากทุกข์” และ 4) “ปล่อย อวิชชา ความไม่รู้ ให้เกิดเป็นปัญญา”

1ส หมายถึง การสร้างสรรค์สังคม คือ การส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาสังคม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ ผูกทักษะการเข้าสังคม สร้างคุณค่าในตนเอง พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เยาวชน ซึ่งการถ่ายทอดจะเกิดความสุขในฐานะเป็นผู้มอบความรู้ของตนสู่ชุมชน เห็นคุณค่าของตัวเอง เกิดความภาคภูมิใจต่อตนเองและคนในครอบครัว เป็นแบบอย่างที่ดี การได้ศึกษาต่างพื้นที่ ก็เป็นการช่วยกระตุ้นการพัฒนาการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุมีจิตใจแจ่มใส ไม่เบื่อหน่าย การได้ช่วยเหลืองานต่าง ๆ ในชุมชน เช่น งานศพ, งานบวช, งานประเพณี เป็นการสร้างบุญกุศลของการให้ และการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง จะเป็นการสร้างบุญกุศลจากผลพวงของการให้ความรู้ ผู้สูงอายุจะเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

¹⁰ พระฉัตรชัย จันทนุโธ (จะทำ), “พฤติกรรมและการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ตามหลักภavana 4 ในเขตอำเภอวังทอง จังหวัดแพร่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558).

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้องค์ความรู้ “พุทธนวัตกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตเพื่อแก้ปัญหาโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน” ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การแก้ไขปัญหและสาเหตุของโรคซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนนั้น เบื้องต้นต้องศึกษาถึงปัญหาและสาเหตุก่อน ว่ามีปัญหในข้อใดที่เข้าข่าย อาทิ มีคนในครอบครัวที่เสียชีวิต และยังสร้างความเจ็บปวดให้แก่ผู้สูงอายุ การอาศัยอยู่เพียงลำพังหรืออยู่ กับบุคคลในครอบครัว มีความเจ็บป่วยของร่างกายหรือไม่ ได้รับการดูแลเอาใจใส่จาก ครอบครัวหรือไม่ และบทบาททางสังคมลดลงหรือไม่ มีปัญหาเศรษฐกิจของครัวเรือนหรือไม่ จากนั้นสังเกตพฤติกรรมของผู้สูงอายุว่ามีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงอาการน้อยใจ ทานอาหาร น้อยลง เก็บตัวอยู่คนเดียว พร่ำบ่นอยากตาย มีอาการเบื่อหน่าย ไม่มีความสุข ซึ่งหากพบ ปัญหาและพฤติกรรมดังกล่าว คนในครอบครัวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันหา แนวทางป้องกัน โดยแนวทางที่ผู้วิจัยค้นพบคือ ควรประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ที่มีองค์ประกอบ ของการพัฒนากาย (ความแข็งแรงทางกาย ปราศจากโรคระบาด) พัฒนาศีล (เป็นการควบคุม พฤติกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจ) พัฒนาจิต (เจริญสมาธิ เป็นการฝึกให้มีสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน) และพัฒนาปัญญา (รู้เท่าทันของความทุกข์ที่ตนเองประสบ และใช้ปัญญาจัดความ ทุกข์นั้น)

การประยุกต์ใช้ชุดกิจกรรม 3ป 1ส เป็นชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นตามหลักภาวนา 4 ชุด กิจกรรมประกอบด้วย กิจกรรม ป.1 ปลุก เป็นการปลุกความคิดเชิงบวก ด้วยกิจกรรมการปลุก ถ่วงอก ปลุกตื่นอ่อนทานตะวัน และปลุกเห็นนางฟ้า ป.2 ประดิษฐ์ เป็นการประดิษฐ์สิ่งที่เกิด ประโยชน์ อาทิ ประดิษฐ์ดอกไม้ โคม และตุ๊ก ป.3 ปลอ่ย เป็นการสร้างความสมดุลของชีวิต แบบองค์รวม ตามหลักภาวนา 4 คือปลอ่ยวางความทุกข์ทางกาย ปลอ่ยวางกิเลสเพื่อรักษาศีล ปลอ่ยจิตให้หลุดพ้นจากทุกข์ และปลอ่ยอวิชชา ความไม่รู้ ให้เกิดเป็นปัญญา และ 1ส คือการ สร้างสรรค์สังคม เป็นกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้กลับเข้าสังคมอีกครั้ง สร้างคุณค่าของตนเองให้กลับคืนมาด้วยกิจกรรมทางสังคม

อย่างไรก็ตาม การใช้พุทธนวัตกรรมให้บรรลุเป้าประสงค์นั้น ต้องอาศัยความ ร่วมมือของเครือข่ายสนับสนุน ซึ่งในเบื้องต้นควรเป็นความร่วมมือของทุกภาคส่วน ประกอบด้วย ครอบครัว สาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) พระสงฆ์ โรงเรียนผู้สูงอายุ และสถาบันศึกษา เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- นภา พวงรอด. “การศึกษาภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุในจังหวัดนนทบุรี”. วารสารมหาวิทยาลัย
นราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 2 ฉบับที่
(มกราคม – มิถุนายน 2558).
- พระฉัตรชัย จันทน์โท (จะทำ). “พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ตามหลักภavana 4 ใน
เขตอำเภอวังทอง จังหวัดแพร่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
2558.
- พวงแก้ว จินดา, สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์, สุชาติ แสงทอง. “ยุทธศาสตร์การพัฒนารูปแบบการ
สร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโรคเบาหวาน”. ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร. ปีที่ 17. (2558).
- ยศ วัชรคุปต์ (บรรณาธิการ). “ระบบประกันการดูแลระยะยาว: ระบบที่เหมาะสมกับประเทศไทย”. รายงานที่ดีอาร์ไอ. ฉบับที่ 138 (มีนาคม 2561): 3.
- วิราพรณ วิโรจน์รัตน์ และคณะ. “พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพและภาวะเสี่ยงทางสุขภาพของ
ผู้สูงอายุโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ คณะพยาบาลศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล”. วารสารสภาการพยาบาล. ปีที่ 26 ฉบับพิเศษ (มกราคม-
มีนาคม 2554): 140.
- อภิชัย มงคล. รายงานอัตราการฆ่าตัวตายของประเทศไทย 10 จังหวัดแรกที่มีอัตราการฆ่า
ตัวตายสูงสุด. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <https://www.suicidethai.com/report/> [23
สิงหาคม 2563].

การตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา

Goal Setting to Achievement According to Bodhisattavacariya

วรารัตน์ พัฒนวรเศรษฐ์¹

Wararat Pattanaworasate

E-mail: Originalpatta@gmail.com

Received: May 24, 2022 Revised: October 04, 2022

Accepted: October 30, 2022

บทคัดย่อ

การตั้งเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชีวิตของบุคคลประสบความสำเร็จ และการมีบุคคลต้นแบบจะทำให้การดำเนินตามเป้าหมายเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการตั้งเป้าหมายความสำเร็จ 2) ศึกษาการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา 3) บำรุงการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตว์จริยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและมีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายพระภิกษุ จำนวน 5 รูป และฝ่ายคฤหัสถ์จำนวน 7 ท่าน จากนั้นนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตว์จริยา และนำเสนอผลงานด้วยวิธีการบรรยายเชิงคุณภาพและการบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า 1) การตั้งเป้าหมายความสำเร็จของบุคคลเริ่มจากการจินตนาการ การกำหนดเป้าหมาย การมองอนาคต การริเริ่มวางแผน การลงมือกระทำและการฝ่าฟันอุปสรรคโดยยึดมั่นในเป้าหมาย 2) การตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา ประกอบด้วยความมุ่งมั่น รอบรู้ ตั้งใจและเอื้อเฟื้อ 3) เมื่อบูรณาการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยแนวโพธิสัตว์จริยาแล้วจะได้องค์ความรู้การตั้งเป้าหมายประกอบด้วย รอบรู้ ตั้งใจมั่นและความเพียร 4) รูปแบบการบูรณาการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตว์จริยา คือ IME Model เมื่อใช้ IME Model ในการตั้งเป้าหมายแล้ว จะทำให้บุคคลสามารถประสบความสำเร็จได้และมีประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

คำสำคัญ: (การตั้งเป้าหมายความสำเร็จ), (โพธิสัตว์จริยา)

¹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, Mahamakut Buddhist University, Thailand.

Abstract

Setting goals is essential to a successful person's life. Having a role model will make it possible to achieve person's goals effectively. The objectives of the dissertation entitled Goal setting to Achievement According to Bodhisattavacariya were as follows: 1) to study success goal setting 2) to study success goal setting according to Bodhisattva Path 3) to integrate success goal setting with Bodhisattavacariya. This is a qualitative research using data from related documents and research and an in-depth interview with 5 monks and 7 lay experts. By using this information, researcher then analyzes and synthesizes success goal setting model with Bodhisattavacariya and presents the work with a qualitative and integrated descriptive method. The results of the research showed that 1) Setting goals for success is essential in life. starting with imagination goal setting, foresight, planning initiatives, action and overcome obstacles by sticking to goals. 2) Setting goals according to Bodhisattavacariya is a goal setting using wisdom and compassion as the basis for setting goals. The composition of the goal achievement according to Bodhisattavacariya is effortful, knowledgeable, determined and generous. 3) After integrating goal-setting for success with the Bodhisattavacariya, the goal-setting principle that consists of wisdom, determination and effort. This can be applied in a person's daily life. 4) The IME Model represents an integrating success goals with Bodhisattvacariya, where I = Intelligence in setting goal , M = Mindful with the goal and E = Effort in reaching the goal. Therefore, when using the IME Model in goal setting will enable a person to be able to achieve good goals which will be beneficial for both oneself and the public.

Keywords: (Goal setting to achievement), (Bodhisattavacariya), (Integrating),
(Goal setting to achievement according to Bodhisattavacariya)

1. บทนำ

การตั้งเป้าหมายเป็นส่วนที่สำคัญในการทำให้ชีวิตของคนประสบความสำเร็จ โดยความสำเร็จของคนนั้นเริ่มต้นจากความคิดที่อยากประสบความสำเร็จ และเมื่อมีความคิดแล้วจากนั้นคือการลงมือทำอย่างมีวินัย แม้ในระหว่างทางจะต้องเจอกับผลสะท้อนกลับทั้งทางบวกและทางลบ บุคคลจึงต้องมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าในการพัฒนาตนเอง การเรียนรู้และปรับ

กระบวนการต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ นอกจากนี้ในชีวิตของแต่ละคน ในเรื่องแต่ละเรื่องจะมีทางเลือกและโอกาสต่างๆเข้ามามากมาย หากไม่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ก่อนอาจทำให้เสียเวลาไปกับเรื่องต่างๆที่ไม่ได้นำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ จากการศึกษาของศาสตราจารย์นอร์คอส พบว่าชาวอเมริกันร้อยละ 45 มีการตั้งเป้าหมายที่จะทำเมื่อถึงปีใหม่² และจากการรายงานของ US News & World พบว่าร้อยละ 80 ของเป้าหมายที่ตั้งไว้ตอนวันขึ้นปีใหม่ นั้น ล้มเหลวภายในเดือนกุมภาพันธ์ และมีเพียงร้อยละ 8 เท่านั้นที่สามารถบรรลุเป้าหมายเมื่อถึงวันสิ้นปีได้³ เป้าหมายยังสามารถแบ่งได้เป็นระดับจากเป้าหมายใหญ่ไปจนถึงเป้าหมายเล็ก โดยเป้าหมายเล็กจะต้องมีความสอดคล้องกับเป้าหมายใหญ่ ยกตัวอย่างระดับของเป้าหมายใหญ่ เช่น การที่รัฐบาลมีการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ยุทธศาสตร์ชาติ : 2561-2580) เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ โดยเมื่อทำการกำหนดยุทธศาสตร์และตัวชี้วัดระดับประเทศแล้ว ต่อมาหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทำการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดของหน่วยงานให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ⁴

ทฤษฎีการตั้งเป้าหมายของเอดวิน ล็อก (Edwin Locke's Goal setting theory) กล่าวไว้ว่า หลักการการตั้งเป้าหมายให้สำเร็จประกอบด้วย เป้าหมายชัดเจน (Clarify) เป้าหมายที่มีความท้าทาย (Challenge) การทำให้มีส่วนร่วมในเป้าหมาย (Commitment) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) และความซับซ้อนของงาน (Task Complexity) ที่ไม่ยากหรือไม่ง่ายเกินไป⁵

ทฤษฎีความคาดหวังของวรูม (Vroom's Expectancy theory) มีองค์ประกอบคือ V.I.E โดย $V = \text{Valence}$ หมายถึง ระดับความรุนแรงของความตองการและความพึงพอใจของบุคคลในเป้าหมาย มีรางวัลคือคุณค่าหรือความสำคัญของรางวัลที่บุคคลให้ กับรางวัลนั้น $I = \text{Instrumentality}$ หมายถึง สื่อเครื่องมือ วิธีทางที่จะนำไปสู่ความพึงพอใจเป็นเครื่องมือของผลลัพธ์

² Norcross, J. C., & Vangarelli, D. J, **The resolution solution: longitudinal examination of New Year's change attempts**, Journal of Substance Abuse, 1(2), 127-134. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/s0899-3289\(88\)80016-6](https://doi.org/10.1016/s0899-3289(88)80016-6), 1988.

³ Morgenroth, T., Michelle K. Ryan, K. P, **The Motivational Theory of Role Modeling: How Role Models Influence Role Aspirants' Goals**, Review of General Psychology, 19(4), 465-483. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/10.1037/gpr0000059>, 2015.

⁴ สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติและสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561-2580**, สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf, 2561.

⁵ Locke, E. A. and Latham, G. P, **A theory of goal setting and task performance**, (NJ: PrenticeHall. 1990).

(Outcomes) หรือรางวัลระดับที่ 1 ที่จะนำไปสู่รางวัลอีกอย่างหนึ่ง E = Expectancy หมายถึง ความคาดหวังถึงความเป็นไปได้ของการได้ซึ่งผลลัพธ์หรือรางวัลที่ต้องการเมื่อแสดงพฤติกรรมบางอย่าง (การเชื่อมโยงระหว่างผลงานกับความพยายาม) บุคคลจะพิจารณาทางเลือกต่างๆที่มีอยู่ โดยจะเลือกทางที่เชื่อว่าจะนำไปสู่ผลตอบแทนหรือรางวัลที่ต้องการมากที่สุด ทฤษฎีความคาดหวังของวรูมมีข้อสังเกตคือ บุคคลใดจะได้รับการจูงใจที่จะใช้ความพยายามในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ หรือให้สำเร็จต่อเป้าหมาย ก็ต่อเมื่อเชื่อในความสามารถของตนเองว่า ความพยายามในการปฏิบัติงานจะมีผลในทางดี และผลการปฏิบัติงานจะช่วยให้ได้ผลตอบแทนตามที่ต้องการหรือพึงปรารถนา⁶

การกำหนดเป้าหมายลักษณะ SMART หรือ Smart goal เป็นเป้าหมายที่เป็นรูปธรรม ต้องกำหนดให้เป็นขั้นตอน เป้าหมายนั้นอาจเป็นระยะสั้น หรือเป้าหมายระยะยาวก็ได้ แต่เป้าหมายที่ดีประกอบด้วย S : Specific หมายถึง มีความเฉพาะเจาะจง มีความชัดเจน M : Measurable หมายถึง สามารถวัดและประเมินผลได้ A: Attainable หมายถึง ความเป็นจริงเพื่อให้สามารถบรรลุได้ เป็นที่ยอมรับได้ของผู้ปฏิบัติ R : Relevant หมายถึง ต้องมีความเกี่ยวข้องที่ดีกับตัวเรา และองค์กร T : Time bound หมายถึง ต้องมีกรอบระยะเวลาที่แน่นอนและชัดเจน และไม่ยาวเกินไป⁷

ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พระโพธิสัตว์เป็นผู้ที่มีเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ในการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยจะต้องเป็นผู้ที่มีธรรม 8 ประการ (ธรรมสโมธาน) คือ ความเป็นมนุษย์ ความถึงพร้อมด้วยเพศ ความถึงพร้อมด้วยเหตุ ได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บรรพชา ความถึงพร้อมแห่งคุณ การกระทำที่ยิ่งได้ทำในสิ่งที่เหนือมนุษย์ทั่วไป และความพอใจในพุทธภูมิ⁸

พระโพธิสัตว์เป็นผู้ที่มีจริยาบำเพ็ญบารมีตลอดเวลาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือการสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า⁹ ซึ่งประกอบด้วย 1. ทาน คือ การให้ของที่สะอาด ประณีต การให้ตาม

⁶ Vroom, V, **Work and motivation**, (New York: Wiley, 1964).

⁷ Blanchard, K., Zigarmi, P., & Zigarmi, D, **Leadership and the one minute manager: Increasing effectiveness through situational leadership**, (New York: William Morrow and Company, 1985).

⁸ บรรจบ บรรณรุจิ, **พระโพธิสัตว์ในนิกายเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2529).

⁹ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539).

กาล การให้ของที่สมควร การเลือกให้คือเลือกสิ่งที่ไม่ดีออกแล้วถวายแต่สิ่งที่ดีพร้อมกันนั้นก็แสวงบุคคลที่สมควรรับ การให้เป็นนิมิต การทำจิตใจให้ผ่องใสขณะกำลังให้ 2. ศีล คือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย มีความประพฤติดีงามมีจิตใจที่ประกอบด้วยความสงบเย็นเป็นปกติและมีรูปลักษณะงดงาม 3. เนกขัมมะ คือการกำหนดใจอยู่เสมอว่า จะไม่เข้าไปหมกมุ่นกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าใคร่น่าพอใจโดยไม่มีเหตุอันควร และการมีสติสำรวมระวังตลอดเวลา 4. ปัญญา คือการมีความรอบรู้และเข้าใจเหตุผลของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงานปกติหรือใช้ปัญญาแก้ปัญหา 5. วิริยะ คือความเพียรพยายาม มุ่งมั่น บากบั่น ไม่ทอดทิ้ง 6. ขันติ คือการมีความอดทน ความอดกลั้น ความไม่ดูร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด สามารถใช้สติปัญญา ควบคุมตนให้อยู่ในเหตุผล และมีความเข้มแข็งแห่งจิต 7. สัจจะ คือการพูดจริง ทำจริง และมีความจริงทั้งจริงใจ จริงวาจา และจริงการเป็นหลัก ใช้สัจจะเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงานปกติ 8. อธิษฐาน คือความตั้งใจมั่น ปักใจมั่น การตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยว และการดำเนินชีวิตตามจุดมุ่งหมายอย่างแน่วแน่ 9. เมตตา คือความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ใช้เมตตาธรรมเป็นเครื่องนำทาง ในการทำหน้าที่การงานปกติหรือใช้เมตตาธรรมเป็นหลักในแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา 10. อุเบกขา คือการวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้าย¹⁰ พระโพธิสัตว์เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ 4 ประการคือ อุสสาหะ คือ ความเพียรอันมั่นคง อุมมังคะ คือ การมีปัญญาอันเชี่ยวชาญหาญกล้า อวัตถานะ คือ การพยายามยังจิตให้ประกอบด้วยอธิษฐานที่มั่นคง หิตจริยา คือ ความเมตตาแก่สัตว์เป็นเบื้องหน้า¹¹

จากที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงมีทำการวิจัยเกี่ยวกับการตั้งเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสำเร็จในชีวิต โดยมีบุคคลต้นแบบคือพระโพธิสัตว์ที่มีปัญหานั้นที่ยิ่งใหญ่ มีแนวทางปฏิบัติคือการบำเพ็ญบารมี 10 ประการ มีคุณลักษณะเฉพาะตน 4 ประการที่บุคคลสามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำให้สามารถประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการตั้งเป้าหมายความสำเร็จ
2. เพื่อศึกษาการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา
3. เพื่อบูรณาการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตว์จริยา

¹⁰ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ทศบารมี ในพุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ 4, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2543).

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2546).

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ประเภทของงานวิจัย การศึกษาริชัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากบุคคลซึ่งเป็นผู้รอบรู้และมีประสบการณ์ในประเด็นที่สัมภาษณ์ หรือเป็นบุคคลที่รู้รายละเอียดในประเด็นที่สัมภาษณ์ สามารถให้รายละเอียดข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง คือเป็น Key Informants เพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงให้ได้อย่างลึกซึ้ง เพื่อสนับสนุนข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือ

เครื่องมือวิจัย ใช้เครื่องมือสัมภาษณ์เป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (In-depth informal interview) เป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ที่เป็นบุคคลเป้าหมายสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีอิสระตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพิธีสวดเจริญและการตั้งเป้าหมายทั้งที่เป็นพระภิกษุและคฤหัสถ์ เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของข้อคำถามภาคสนามตามระเบียบวิธีวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความแม่นยำและมีความน่าเชื่อถือได้มากที่สุด ในประเด็นของคำถามที่สัมภาษณ์ มีลักษณะคำถามกว้างๆ และมีความยืดหยุ่นสูง นอกจากนี้เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์สามารถปรับเปลี่ยนคำถามได้ตามความเหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนได้ จึงมีแบบรายการสัมภาษณ์ (Interview guide) เป็นแนวทางในการพูดคุย ซักถามและจดบันทึก

ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ใช้การคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) กับประชากรเป้าหมาย แบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Nonprobability sampling) โดยพิจารณาจากลักษณะของกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยร่วมกับการใช้วิธีการอ้างอิงด้วยบุคคลและผู้เชี่ยวชาญในการอ้างอิงต่อเนื่องแบบปากต่อปาก (Snowball Sampling Technique) จากบุคคลที่กล่าวถึงจนข้อมูลมีความอิ่มตัว โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก (Inclusion Criteria) จากกลุ่มเป้าหมาย ที่ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการตั้งเป้าหมายบุคคล และผู้เชี่ยวชาญด้านการพิธีสวดเจริญภาวนา

การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แต่ละประเด็นอย่างเป็นระบบ โดยใช้การจัดระเบียบข้อมูล จัดหมวดหมู่ และการสังเคราะห์ข้อมูลสู่ข้อสรุปการวิจัย

4. ผลการวิจัย

การตั้งเป้าหมายความสำเร็จ

การตั้งเป้าหมายความสำเร็จพบประเด็นสำคัญดังนี้

การตั้งเป้าหมายบุคคลประกอบด้วย 6 ขั้นตอนคือ

1. จินตนาการ: การวาดมโนภาพให้ชัดเจน ทั้งภาพของเป้าหมายและภาพความสำเร็จ เมื่อบรรลุเป้าหมายนั้นๆ บุคคลสามารถเพิ่มความชัดเจนของมโนภาพให้มากขึ้นโดยการวาดบนกระดาษหรือทำเป็นเอกสาร การนำภาพเป้าหมายความสำเร็จออกมาประกาศให้ผู้อื่นได้รับทราบ จะเป็นแรงผลักดันสนับสนุนให้บุคคลมีความพยายามให้ไปถึงเป้าหมายได้มากยิ่งขึ้น

2. กำหนดเป้าหมาย: กำหนดเป้าหมายให้มีความชัดเจนและท้าทาย โดยเป้าหมายจะต้องไม่ยากหรือง่ายเกินไป ต้องมีกรอบเวลาให้ชัดเจน สามารถวัดผลได้ และมีการทบทวนเป้าหมายทุกวันหรือเป็นประจำเพื่อให้เป็นกำลังใจและรู้สึกตื่นเต้นในการทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย¹²

3. มองอนาคต: คือความเป็นไปได้ในการบรรลุเป้าหมายนั้น ซึ่งในขั้นนี้บุคคลจะต้องทำการทบทวนศักยภาพของตนเอง วิเคราะห์ความสามารถของตนเองและสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการบรรลุเป้าหมาย หากเมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า การไปให้ถึงเป้าหมายจะต้องใช้ความสามารถทักษะ หรือใช้ทรัพยากรใด บุคคลจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาตนเองและสร้างสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่จะเอื้อให้เกิดความพร้อมในการไปถึงเป้าหมาย

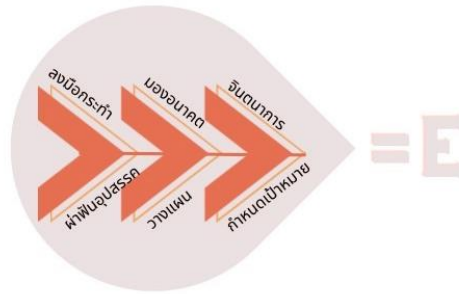
4. วางแผน: วางแผนเป็นลำดับขั้นโดยเริ่มจากแผนเพื่อไปสู่เป้าหมายเล็กไปจนถึงเป้าหมายใหญ่ กำหนดกรอบระยะเวลาที่เหมาะสม ผล กำหนดการวัดผลไว้อย่างชัดเจน โดยการสำเร็จตามเป้าหมายเล็กที่ละขั้นนี้ จะทำให้บุคคลมีกำลังใจในการไปให้ถึงเป้าหมายใหญ่

5. ลงมือกระทำ: เริ่มจากการลงมือทำตามแผนที่วางไว้ และหากพบกับปัญหาหรืออุปสรรคใดๆ บุคคลจะต้องเป็นผู้ที่มี Growth mindset มีความเชื่อมั่น มีระเบียบวินัยและความเพียรในการดำเนินไปให้ถึงเป้าหมาย

6. ฝ่าฟันอุปสรรค: การที่จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย บุคคลอาจจะพบกับเหตุการณ์ที่ไม่เป็นไปตามแผน บุคคลจึงจำเป็นต้องมีความมุ่งมั่นต่อเป้าหมาย มีวิสัยทัศน์เชิงบวก เรียนรู้จากทั้งความสำเร็จและจากความผิดพลาดเกิดขึ้น เพื่อทำการปรับเปลี่ยนแผนตามสถานการณ์แต่ยังคงเป้าหมายและกรอบเวลาเดิมไว้

การตั้งเป้าหมายสู่ความสำเร็จ จะต้องมียอดประกอบที่กำหนดทิศทาง 6 ประการคือการจินตนาการ การกำหนดเป้าหมาย การมองอนาคต การวางแผน การลงมือ และการฝ่าฟันอุปสรรค เปรียบเหมือนกับหางลูกศรที่เป็นตัวกำหนดทิศทางของลูกศรตามภาพที่ 1 หางลูกศร: องค์ประกอบของการตั้งเป้าหมายความสำเร็จ

¹² Locke E.A. and Latham G.A, Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation. (American Psychologist, 2002), 57(9), 705-717.

ภาพที่ 1 หางลูกศร: องค์ประกอบของการตั้งเป้าหมายความสำเร็จ

การตั้งเป้าหมายจึงเป็นระบบที่ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการปฏิบัติกิจกรรมหนึ่งๆที่สัมพันธ์กันโดยเริ่มจากการจินตนาการ วาดภาพเป้าหมายและตัวเราเมื่อสำเร็จตามเป้าหมายนั้น ยิ่งภาพมีความชัดเจนก็จะเป็นจุดเริ่มต้นที่มีพลังในการนำไปสู่ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งการกำหนดเป้าหมายนั้นจะต้องกำหนดเป้าหมายให้มีความชัดเจน เมื่อทำการกำหนดเป้าหมายเรียบร้อยแล้วให้ทำการมองอนาคตคือความเป็นไปได้ในการบรรลุเป้าหมายนั้น ซึ่งในขั้นนี้บุคคลจะต้องทำการทบทวนศักยภาพของตนเองว่าสามารถบรรลุเป้าหมายได้หรือไม่ หากพบว่ายังขาดความรู้ ความสามารถ ทักษะ หรือส่วนประกอบใด ให้จกรายการที่จำเป็นต้องเรียนหรือต้องกระทำเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้ จากนั้นทำการวางแผนในการไปสู่เป้าหมาย โดยในขั้นตอนการวางแผนนี้ หากเป้าหมายมีขนาดใหญ่มาก บุคคลอาจทำการวางแผนเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากเป้าหมายเล็กไปจนถึงเป้าหมายใหญ่ กำหนดกรอบเวลา ซึ่งจำต้องเป็นระยะเวลาที่สมเหตุสมผล อาจจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับเป้าหมายนั้นๆ นอกจากนี้จะต้องกำหนดการวัดผลไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้บุคคลดำเนินการตามเป้าหมายได้โดยไม่ออกนอกเส้นทาง โดยการสำเร็จตามเป้าหมายเล็กๆทีละขั้นนี้ จะทำให้บุคคลมีกำลังใจในการไปให้ถึงเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ต่อไป

เมื่อทำการวางแผนแล้ว บุคคลจะต้องเริ่มลงมือกระทำตามแผน และหากพบกับปัญหาและอุปสรรคใดๆ หรือพบว่าแผนที่วางไว้เป็นแผนที่ไม่สมบูรณ์ มีข้อผิดพลาด บุคคลจะต้องเป็นผู้ที่มี Growth mindset มีความเชื่อมั่น มีระเบียบวินัยและความเพียรในการดำเนินไปให้ถึงเป้าหมาย โดยบุคคลจะต้องทำการฝ่าฟันอุปสรรคโดยการเรียนรู้จากทั้งความสำเร็จ และจากความผิดพลาด จากนั้นนำมาปรับเปลี่ยนแผนได้ตามสถานการณ์แต่ยังคงเป้าหมายและกรอบเวลาเดิมไว้ ทั้งนี้ เพราะการตั้งเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต เป้าหมายที่ดีนั้นจะต้องมีความชัดเจน ทำได้ มีความเป็นไปได้จริง มีความเหมาะสมที่ เหมาะสม มีการกำหนดกรอบระยะเวลาการดำเนินการ มีความเกี่ยวข้องที่ดีกับตัวบุคคลเองและคนรอบข้าง มีการวัดผลได้ โดยบุคคลจะต้องมีความพึงพอใจเป็นแรงจูงใจในการกระทำ มีเครื่องมือช่วยให้สามารถทำได้ และมีการได้รับรางวัลหรือสิ่งตอบแทนเมื่อทำได้สำเร็จตามเป้าหมาย

การตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา

การตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา เป็นการนำการบำเพ็ญบารมี 10 ประการคือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี¹³ มาประกอบกับคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ คือ อุสสาหะ อุมมังคะ วัตถถานะและหิตจริยา รวมถึงหลักธรรมสนับสนุนที่เกี่ยวข้องคือสัมมปปธาน 4 อิทธิบาท 4 สัมปยุตธรรม 7 อินทรีย์ 5 และพรหมวิหาร 4 มาสังเคราะห์ได้เป็นแนวทางการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยาที่ประกอบด้วย

1. มุ่งมั่น เป็นความเพียรอันมั่นคงเพื่อการบรรลุเป้าหมายความสำเร็จที่จำเป็นต้องมี ธรรมแห่งบารมีคือวิริยบารมี เป็นความเพียรพยายาม มุ่งมั่น บากบั่น และขันติบารมี เป็นความอดทน ความอดกลั้น ความไม่ดูร้าย ใช้ขันติในแก้ปัญหา โดยมีหลักธรรมสนับสนุนคือ สัมมปปธาน 4 ซึ่งเป็นธรรมให้เกิดความเพียรอันยิ่งใหญ่ และยังมีหลักธรรมที่ทำให้ความเพียรให้สำเร็จคือ อิทธิบาท 4

2. รอบรู้ เป็นความมีปัญญาชาญที่หาญกล้าเพื่อการบรรลุเป้าหมายความสำเร็จที่จำเป็นต้องมีธรรมแห่งบารมีคือปัญญาบารมี ใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทางในการทำหน้าที่การงาน ปกติหรือใช้ปัญญาแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา โดยมีหลักธรรมสนับสนุนคือสัมปยุตธรรม 7 ประการ คือ การรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บุคคล รู้ชุมชน

3. ตั้งใจ เป็นความตั้งใจมั่นคงเพื่อการบรรลุเป้าหมายความสำเร็จที่จำเป็นต้องมีธรรมแห่งบารมีคืออธิษฐานบารมี เป็นการมีธรรมที่ตั้งไว้ในใจเป็นฐานที่มั่นของบุคคล มีสัจจบารมี เป็นความจริงใจ ซื่อสัตย์จริงวาจา พูดจริง ทำจริง มีความรับผิดชอบต่องาน ต่อบุคคลและต่อความดี และเนกขัมมบารมี เป็นการมีสติสำรวมระวังตลอดเวลาโดยมีหลักธรรมสนับสนุนคือสัมปยุตธรรม 7 คือ การรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บุคคล รู้ชุมชน และอินทรีย์ 5 คือศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา

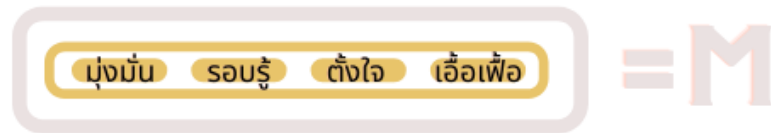
4. เอื้อเฟื้อ เป็นความเอื้อเฟื้อเพื่อการบรรลุเป้าหมายความสำเร็จที่จำเป็นต้องมีธรรมแห่งบารมีคือ เมตตาบารมี ทานบารมี ศีลบารมี และอุเบกขาบารมี โดยมีหลักธรรมสนับสนุนคือ พรหมวิหาร 4 บุคคลผู้มีเมตตา มีจิตปรารถนาเห็นผู้อื่นเป็นสุข มีความรักต่อผู้อื่นโดยไม่แบ่งแยก ไม่มีเงื่อนไขในความเมตตา มีจิตใจอันเอื้อเฟื้อทั้งต่อมิตรและศัตรู ทั้งนี้การมีเมตตาจะต้อง

¹³ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (พิน ชุตินฺธมฺหาเถร), พระคัมภีร์ชาดกแปล ฉบับ ส.อ.ส.:

อรรถกถานิบาตเอกนิบาต ภาค 1, (กาญจนบุรี : สหการพิมพ์, 2539).

ประกอบด้วยศีลคือมีเมตตาอยู่ในขอบเขตของศีลและมีอุเบกขาคือการมีเมตตาแล้วจะต้องไม่เกิดทุกข์ในตน จะต้องรู้จักการปล่อยวางในเวลาที่เหมาะสม

การตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยาประกอบด้วยความมุ่งมั่น รอบรู้ ตั้งใจและเอื้อเฟื้อ ซึ่งเปรียบเหมือนกับแกนกลางของลูกศรตามภาพที่ 2

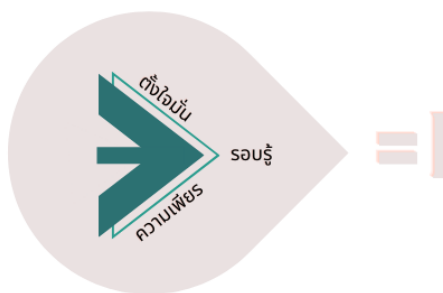
ภาพที่ 2 แกนกลางลูกศร: องค์ประกอบของการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา

การตั้งเป้าหมายความสำเร็จของพระโพธิสัตว์มีส่วนประกอบ 4 ประการคือ ส่วนประกอบที่ 1 มีความมุ่งมั่น มีความเพียรพยายามกระทำสิ่งต่างๆที่จำเป็นจนกว่าจะถึงเป้าหมาย มีความพยายามในการปฏิบัติวิริยบารมีและขันติบารมี โดยมีความพยายาม มุ่งมั่น บาก บั่นและอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง มีความเพียรที่ยิ่งใหญ่ คือความเพียรในการยับยั้ง อกุศล ความเพียรละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ความเพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น และความเพียรในการ รักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้มีความเจริญออกงาม ซึ่งการจะเกิดความเพียรและความอดทนนี้ได้ พระโพธิสัตว์ยังจะต้องมีฉันทะคือความพอใจทั้งในการกระทำและความพอใจในจุดหมายในการ บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนประกอบที่ 2 ปัญญาหรือความรู้ พระโพธิสัตว์ใช้ปัญญา เป็นเครื่องนำทางจนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย ใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตทั้งในสภาวะปกติและ สภาวะที่เผชิญกับปัญหา ใช้ปัญญาในการมองให้เห็นถึงความเป็นจริงในเรื่องราวต่างๆ โดยการรู้ แจ่มในเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชน ส่วนประกอบที่ 3 ความตั้งใจมั่นคง พระ โพธิสัตว์เป็นผู้ที่มีปณิธานที่แรงกล้า มีความตั้งใจมั่นในเป้าหมาย มีการบำเพ็ญอธิษฐานบารมี สัจ จบารมีและเนกขัมมบารมี โดยเป็นการที่พระโพธิสัตว์มีความแน่วแน่ต่อเป้าหมาย ไม่ว่าจะ มีอุปสรรคหรือต้องใช้เวลานานเพียงใด พระโพธิสัตว์ยังคงมีจิตตั้งมั่นจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายที่ ต้องการ โดยในความตั้งมั่นนี้มีองค์ประกอบคือมีความซื่อสัตย์ จริงใจและความรับผิดชอบต่อ เป้าหมาย รวมถึงการมีสติสำรวจมรรวังตลอดเวลา มีการฝึกฝนให้จิตตั้งมั่นโดยใช้หลักอินทรี 5 และทำให้สามารถรู้แจ้งได้ในเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชน ส่วนประกอบที่ 4 เอื้อเฟื้อ พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีเมตตาและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข โดย มีการบำเพ็ญเมตตาบารมี ทานบารมี ศีลบารมีและอุเบกขาบารมี โดยเมื่อมีเมตตา มีจิตปรารถนา ให้ผู้อื่นเป็นสุข แต่การมีเมตตานี้เองจะต้องอยู่ในขอบเขตของศีล และอยู่ในขอบเขตของอุเบกขา เนื่องจากเมื่อพระโพธิสัตว์ต้องการช่วยเหลือผู้ใด จะต้องช่วยในเรื่องที่ถูกต้อง ไม่ผิดศีล และหาก ทำการช่วยจนถึงที่สุดแล้ว ยังไม่สามารถช่วยได้ พระโพธิสัตว์จะต้องมีอุเบกขาธรรม เพื่อให้ไม่เกิด

ทุกชิ้นในตนเอง และเกิดการปล่อยวางเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสม ทั้งนี้เพราะเป้าหมายความสำเร็จของพระโพธิสัตว์ตามแนวพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน ส่วนการบำเพ็ญบารมีในหมู่ผู้ที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท คือ “ทศบารมี” เป็นการบำเพ็ญบารมีตามวิธีการความเป็นเลิศหรือความบริบูรณ์ 10 ประการ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงเป้าหมาย ผสานเข้ากับคุณลักษณะธรรมจริยาการบำเพ็ญที่มั่นคงต่อเนื่องของพระโพธิสัตว์ คือพุทธภูมิธรรม 4 ประการ¹⁴

บูรณาการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตว์จริยา

เมื่อนำการตั้งเป้าหมายความสำเร็จของบุคคลที่ประกอบด้วย การจินตนาการ การกำหนดเป้าหมาย การมองอนาคต การวางแผน การลงมือกระทำ และการฝ่าฟันอุปสรรค มาทำการบูรณาการด้วยการตั้งเป้าหมายตามแนวโพธิสัตว์จริยาคือความมุ่งมั่น รอบรู้ ตั้งใจและเอื้อเฟื้อ จะได้เป็นการบูรณาการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตว์จริยาที่ประกอบด้วยรอบรู้ ตั้งใจ มั่นและความเพียร ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 หัวลูกศร: การบูรณาการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตว์จริยา

การบูรณาการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตว์จริยาประกอบด้วยรอบรู้ ตั้งใจมั่นและความเพียร เนื่องมาจากความรู้หรือปัญญาเป็นพื้นฐานของการตั้งเป้าหมาย ความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา โดยปัญญาบารมีเป็นธรรมเนียมปฏิบัติตามแนวของพระโพธิสัตว์ ธรรมแห่งปัญญาบูรณาการกับธรรมอื่น ๆ ตามแนวธรรมแห่งพุทธศาสนาด้วยความเพียรในทุก การกระทำ จะทำให้เป้าหมายความสำเร็จที่คาดหวังไว้ประสบความสำเร็จได้ ปัญญาจะทำให้มีความมุ่งมั่นได้อย่างถูกต้อง บุคคลผู้มีปัญญา มีวิริยะ มีความเพียรพยายาม ย่อมมีความกล้าแกร่ง ไม่ท้อถอย ในการประกอบภาระหน้าที่ทั้งง่ายและยากได้อย่างเท่าเทียมกัน บุคคลผู้มีปัญญาบารมี อย่างมั่นคง มีความเพียรอย่างมั่นคงในการกระทำต่อหน้าที่ของตน จะเป็นบุคคลที่มีความ รับผิดชอบ ทำหน้าที่การงานสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ของตน บุคคลผู้มีปัญญาจะสามารถมอง

¹⁴ มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, 2525).

ชีวิตทั้งของตนเองและผู้อื่นได้ทะลุปรุโปร่ง ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต จะมองเหตุการณ์ภายนอกได้รอบด้านเชื่อมโยงเหตุไปหาผล และเชื่อมโยงผลไปหาเหตุ เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาที่เกิดจากความรู้ภายในด้วยโยนิโสมนสิการ และปัญญาที่เกิดจากความรู้ภายนอกด้วยประสบการณ์ ให้รู้ชัด รู้ลึกในเรื่องนั้น ๆ การนำปัญญาบารมีซึ่งเป็นแนวธรรมปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ บูรณการกับการกระทำในหน้าที่การงานต่างๆ เพื่อให้สังคมโดยรวมนำอยู่ ทำให้เกิดประโยชน์สุขทั้งในส่วนตน และในส่วนของสังคม ในส่วนของความตั้งใจมั่น ผู้วิจัยพบว่าเมื่อทำการตั้งเป้าหมายแล้ว จะต้องมีความตั้งใจแน่วแน่ในการไปให้ถึงจุดหมาย โดยอริยฐานบารมี เป็นธรรมปฏิบัติตามแนวของพระโพธิสัตว์ ธรรมแห่งอริยฐานบารมีร่วมกับธรรมแห่งสัจจบารมี จะทำให้เป้าหมายความสำเร็จที่คาดหวังไว้ประสบความสำเร็จได้ การมีอริยฐานอย่างต่อเนื่องของบุคคล จะทำให้มีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่นได้อย่างถูกต้อง บุคคลผู้มีอริยฐานบารมี ย่อมมีความกล้าแกร่งไม่ท้อถอย ในการประกอบภาระหน้าที่สำเร็จได้ทั้งง่ายและยาก บุคคลผู้มีอริยฐานบารมีอันมั่นคง ย่อมเป็นพลังทำให้วัตถุประสงค์ประสบความสำเร็จได้ และในส่วนของความเพียรผู้วิจัยพบว่าความเพียรที่ไม่ย่อท้อ แน่วแน่ต่อเป้าหมายโดยไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคและการมีระเบียบวินัยในการปฏิบัติตามแผนที่ตั้งไว้ เป็นสิ่งสำคัญในการทำให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้ ความเพียรจะมีความมั่นคงถึงขั้นเป้าหมายที่คาดหวังบรรลุผลสำเร็จได้นั้น บุคคลจะต้องมีการบำเพ็ญวิริยบารมี ขันติบารมี และหลักธรรมอื่นตามแนวพระพุทธศาสนา¹⁵

5. บทสรุป

จากที่กล่าวมาแล้วสามารถสรุปได้ดังนี้คือ ปัญญาเป็นเครื่องนำทางในการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา นอกจากเป็นส่วนที่ทำให้เป้าหมายมีความชัดเจน ประเมินความสามารถของตนเองและสภาวะแวดล้อม วางแผนที่มีกรอบระยะเวลาการดำเนินการที่แน่นอน และฟันฝ่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้แล้ว ปัญญานี้ยังเป็นปัญญาที่ประกอบด้วยความเมตตาเอื้อเฟื้อต่อตนเองและบุคคลรอบข้าง ให้ความยินดีกับผู้อื่นโดยที่ยังอยู่ในกรอบแห่งศีลและอุเบกขา นอกจากปัญญาแล้วการตั้งใจมั่นที่เป็นส่วนประกอบในการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตว์จริยา เป็นความตั้งใจมั่นที่มีความซื่อสัตย์ทั้งในคำพูดและการกระทำ เมื่อได้ตั้งใจแล้วจะมีสัจจะคือตั้งใจทำอย่างที่ทำอย่างแท้จริง ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังมีการฝึกจิตใจให้มีความสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ทบทวนทั้งความสำเร็จ ความล้มเหลว ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง สภาวะของตนเอง สภาวะของบุคคลรอบข้าง สถานการณ์ในองค์กรหรือสังคมที่เกิดขึ้นและเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างรอบคอบ

¹⁵ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, พระโอวาทธรรมบรรยาย, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 61.

นอกจากนี้ยังมีความเพียรที่เป็นส่วนประกอบในการตั้งเป้าหมาย ซึ่งเป็นความเพียรในการสิ่งที่จะต้องและเป็นกุศล ค้นหาวิธีการที่ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นเพื่อไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ IME Model แสดงให้เห็นว่าการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยแนวโพธิสัตตจริยานั้นจะต้องเกิดจากตนเอง โดย I และ ME มีความหมายตามภาษาอังกฤษคือ ตนเอง เมื่อตนเองเป็นผู้มีปัญญาที่เฉียบแหลมและใช้ปัญญาในทิศทางที่ถูกต้องประกอบด้วยเมตตา ตนเองยังต้องเป็นผู้มีความตั้งใจมั่นกับเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ไม่ว่าจะพบเจอปัญหาใดๆ ตนเองจะเป็นผู้ที่ใช้ปัญญาในการคิดวิเคราะห์แก้ไข ปัญหาต่างๆ นอกจากนี้ตนเองยังต้องเป็นผู้มีความเพียรอย่างชาญฉลาด อยู่ในกรอบของความถูกต้อง เมื่อทุกสิ่งจะต้องเริ่มจากตนเองแล้ว ตนเองจึงเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้การตั้งเป้าหมาย ความสำเร็จตามแนวโพธิสัตตจริยา เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประโยชน์ต่อทั้งตนเองและผู้อื่น

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

เมื่อนำส่วนประกอบของลูกศรมาเป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องมือในการนำไปสู่เป้าหมายตามแนวโพธิสัตตจริยา (Successful Arrow Dynamic in Boddhisattava' Path) ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนคือส่วนหัวลูกศร ส่วนแกนกลางลูกศร และส่วนหางลูกศร ตามภาพที่ 4

ภาพที่ 4 Successful Arrow Dynamic in Boddhisattava's Path: IME Model

ส่วนหัวลูกศรคือปัญญา (Intelligence = I) เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการตั้งเป้าหมาย ในการบูรณาการที่เกิดเป็นองค์ความรู้การตั้งเป้าหมายตามแนวโพธิสัตตจริยาพบว่าในส่วนของหัวลูกศรจะประกอบด้วยรอบรู้ ตั้งใจมั่นและความเพียร ตามภาพที่ 3 แต่เมื่อสรุปเป็น Model แล้ว ผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบหลอมรวมเป็นปัญญา เนื่องจากในการตั้งใจมั่น การปฏิบัติความเพียร จะมีปัญญาเป็นเครื่องนำทางให้กับทุกการกระทำ ปัญหายังเป็นส่วนที่ทำให้จินตนาการ การกำหนดเป้าหมายมีความชัดเจน มีการมองอนาคตโดยประเมินสถานะความสามารถของตนเองและสภาวะแวดล้อม มีการวางแผนที่สามารถวัดผลความสำเร็จของแผนได้ มีการอบระยะเวลาการดำเนินการที่แน่นอน มีกำหนดเวลาในการลงมือทำ และใช้ปัญญาในการฟันฝ่าอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างทางการดำเนินไปสู่เป้าหมาย

ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่าปัญญาเป็นเครื่องนำทางในการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตตจริยา โดยบุคคลเมื่อเริ่มวาดภาพเป้าหมายความสำเร็จ จะต้องใช้ปัญญาประกอบการตั้งเป้าหมายเป็นอันดับแรก

ส่วนแกนกลางลูกศรคือตั้งใจมั่น (Mindful = M) เป็นส่วนทำให้เกิดความมั่นคงของเป้าหมาย จากองค์ประกอบของการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามแนวโพธิสัตตจริยาตามภาพที่ 2 จะเห็นได้ว่า แกนกลางลูกศรประกอบด้วย มุ่งมั่น รอบรู้ ตั้งใจและเอื้อเฟื้อ ซึ่งผู้วิจัยหลอมรวมเป็นความตั้งใจมั่น ในฐานะที่เป็นปณิธานที่หนักแน่นมั่นคงของพระโพธิสัตว์ในการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า เมื่อบุคคลมีความตั้งใจมั่นในเป้าหมายแล้ว จะทำให้สามารถวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์และเลือกวิธีการที่เหมาะสมเพื่อให้สามารถประสบผลสำเร็จ หากแม้ว่าเมื่อดำเนินตามแผนที่วางไว้แล้วจะไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ บุคคลจะไม่ละทิ้งเป้าหมาย แต่จะทำการวิเคราะห์หาแนวทางใหม่จนกระทั่งประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายได้

ส่วนหางลูกศรคือความเพียร (Effort = E) เป็นส่วนที่กำหนดทิศทางให้ลูกศรไปสู่เป้าหมายได้ตามที่ตั้งใจไว้ จากองค์ประกอบของการตั้งเป้าหมายความสำเร็จตามภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าส่วนหางของลูกศรประกอบด้วยการจินตนาการ การกำหนดเป้าหมาย การมองอนาคต การวางแผน การลงมือกระทำ และการฝ่าฟันอุปสรรค ผู้วิจัยจึงได้หลอมรวมการกระทำทั้งหมดนี้เป็นความเพียร เนื่องจากความเพียรจะเป็นตัวกำหนดทิศทางของลูกศร ความเพียรในที่นี้จะเป็นความเพียรที่มีความพอใจในเป้าหมายที่ต้องการ เมื่อมีความพอใจในการทำกิจการงานใดแล้ว จะทำให้บุคคลมีความเพียรพยายามด้วยความอดทนและมีวินัย มีการลงมือกระทำทันทีที่ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ไม่ยอมแพ้ให้กับอุปสรรคใดๆ มีความเพียรในการตรวจสอบ วิเคราะห์และแก้ไขปัญหา รวมถึงค้นหาวิธีการเพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายให้ได้

รูปแบบการบูรณาการการตั้งเป้าหมายความสำเร็จด้วยโพธิสัตตจริยาจึงแสดงได้เป็น IME Model ที่ประกอบด้วย ปัญญา ตั้งใจมั่น และความเพียร ดังภาพ 4 โดยบุคคลเมื่อใช้ IME Model ในการตั้งเป้าหมายความสำเร็จแล้ว จะทำให้เป้าหมายนั้นเป็นเป้าหมายที่สมบูรณ์ และการประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายจะทำให้เกิดคุณค่าต่อทั้งตนเองและส่วนรวม

เอกสารอ้างอิง

- บรรจบ บรรณรุจิ. **พระโพธิสัตว์ในนิภายเถรบาท**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2529.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2525.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **ทศบารมี ในพุทธศาสนาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ 4. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร). **พระคัมภีร์ชาดกแปล ฉบับ ส.อ.ส.: อรรถกถา นิบาตเอกนิบาต ภาค 1**. กาญจนบุรี : สหการพิมพ์, 2539.
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **พระโอวาทธรรมบรรยาย**. (นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2559.
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติและสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561–2580**. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf, 2561.
- Blanchard, K., Zigarmi, P., & Zigarmi, D. **Leadership and the one minute manager: Increasing effectiveness through situational leadership**. New York: William Morrow and Company, 1985.
- Locke, E. A. and Latham, G. P. **A theory of goal setting and task performance**. NJ: PrenticeHall. 1990.
- Locke E.A. and Latham G.A. **Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation**. American Psychologist, 2002.
- Morgenroth, T, Michelle K. Ryan, K. P. **The Motivational Theory of Role Modeling: How Role Models Influence Role Aspirants' Goals**. Review of General Psychology. 19(4), 465–483. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/10.1037/gpr0000059>. 2015.
- Norcross, J. C., & Vangarelli, D. J. **The resolution solution: longitudinal examination of New Year's change attempts**. Journal of Substance Abuse, 1(2), 127–134. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/s0899-3289\(88\)80016-6](https://doi.org/10.1016/s0899-3289(88)80016-6), 1988.
- Vroom, V. **Work and motivation**. New York: Wiley, 1964.

การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ

Consumption of Online Media with Integrated Buddhist Wisdom

พระกมลรัตน์ อภิปัญญา, Phra Kamolrat Apipunyo¹

พระเมธาวิณัยรส, Phramedhaviniyaros²

E-mail : arcanaraga@gmail.com

Received: October 03, 2022 Revised: December 29, 2022

Accepted: December, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ 2) เพื่อศึกษาพุทธปัญญาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ 3) เพื่อบูรณาการการบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญา 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่า 1. พฤติกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ จากการประยุกต์ใช้แนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์ของ Renee Hobbs ว่าด้วยแนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์อย่างรู้เท่าทัน ร่วมกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริโภคสื่อออนไลน์ สามารถแบ่งออกมาเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึงสื่อ 2) ด้านการวิเคราะห์สื่อ 3) ด้านการสะท้อนสื่อ และ 4) ด้านการประเมินสื่อ 2. หลักพุทธปัญญาที่นำมาส่งเสริมและแก้ไขปัญหาในการบริโภคสื่อออนไลน์ในสังคมไทย 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการเข้าถึงสื่อ ใช้หลักพุทธปัญญา คือ หลักสัมมาสติ หลักสัมมาสมาธิ และหลักอินทริยสังวร 2) ด้านการวิเคราะห์สื่อ ใช้หลักพุทธปัญญา คือ หลักกาลามสูตร 3) ด้านการสะท้อนสื่อ ใช้หลักพุทธปัญญา คือ หลักสัมมาวาจา และ 4) ด้านการประเมินสื่อ ใช้หลักพุทธปัญญา คือ หลักโยนิโสมนสิการ 3. เมื่อนำหลักพุทธปัญญาที่เหมาะสมมาบูรณาการเพื่อส่งเสริมและแก้ไขปัญหาการบริโภคสื่อออนไลน์ในแต่ละด้าน ทั้ง 4 ด้าน ทำให้เกิดคุณสมบัติคือ เป็นผู้การตั้งใจในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ มีการวิเคราะห์ด้วยปัญญา ปฏิสัมพันธ์ด้วยความสุภาพ และ มีการประเมินที่แท้จริง 4. องค์ความรู้ที่ได้เกี่ยวจากการวิจัยเกี่ยวกับ การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ คือ AWPS MODEL A = Attention Access หมายถึง การตั้งใจในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ กำหนดเป้าหมาย

¹ นิสิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ที่ปรึกษา สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ก่อนเข้าใช้งาน ไม่คล้อยไปตามอารมณ์สื่อระหว่างใช้ และตั้งใจจนจบการใช้งาน W = Wisdom Analysis หมายถึง การวิเคราะห์ด้วยปัญญา ในเนื้อหาสื่อด้วยความรู้ ประสพการณ์ ในข้อเท็จจริง คุณค่า ประโยชน์ที่ปรากฏในสื่อตามความเป็นจริงตามสภาวะธรรม P = Polite Interaction หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ด้วยความสุภาพต่อกันในสังคมสื่อออนไลน์ มีการแชร์เนื้อหาสื่อ การแสดงความคิดเห็นในเชิงบวก S = Substantive Rate หมายถึง การประเมินที่แท้จริงต่อเนื้อหาความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง คุณค่า ผลกระทบ ข้อดีข้อเสียของสื่อออนไลน์ก่อนนำไปใช้

คำสำคัญ: (การบริโภค), (สื่อออนไลน์), (พุทธปัญญา), (บูรณาการ)

Abstract

The objectives of this Dissertation are as follows: 1) to study online media consumption behavior 2) to study Buddhist wisdom related to online media consumption behavior 3) to integrate online media consumption with Buddhist wisdom 4) to present body of knowledge on online media consumption behavior with "Consumption of online media with integrated Buddhist wisdom" The results showed that : 1. Online media consumption behavior Based on the application of Renee Hobbs's Guide to Online Media Consumption Guidelines for Consciously Consuming Online Media. together with problems and solutions for consuming online media It can be divided into 4 aspects: 1) Media Access, 2) Media Analysis, 3) Media Reflection, and 4) Media Assessment. 2. Principles of Buddhist wisdom that are used to promote and solve problems in online media consumption in Thai society in 4 aspects: 1) media accessibility Use the principles of Buddha Wisdom, which is the principle of mindfulness (Sammāsati), the principle of meditation (Sammāsamathi), and organic principles (Xinthyriyāngworn) 2) media analysis using the Buddhist Wisdom principle, which is the Kalama Sutta 3) the reflection of the media using the Buddha-wisdom principle, i.e. right speech (Sammawāca) and 4) media assessment. Use the principle of Buddhist wisdom, which is the principle of Yonisomanasikāra. 3. When the appropriate principles of Buddhist wisdom are integrated to promote and solve the problems of online media consumption in each of the 4 areas, the qualifications are as follows: is the person who intends to access online media intelligent analysis Interact with politeness and with real assessment. 4. Knowledge gained from research on Consumption of online media with integrated Buddhist wisdom is AWPS MODEL A = Attention Access refers to the intention to access online media. Set goals before entering Not amenable to the mood during use and intends until the end of use W = Wisdom Analysis in the media content with knowledge, experience, facts, values, and benefits that appear in the media according to the facts and conditions P = Polite Interaction

means polite interaction with one another on social media. Media content is shared positive reviews S = Substantive Rate means a true assessment of the content, credibility, accuracy, value, impact, pros and cons of online media before being used.

Keywords: (Consumption), (Social Media), (Buddhist Wisdom), (Integration)

1. บทนำ

ข้อมูลข่าวสารของมนุษย์ ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มจากข้อมูลอย่างง่ายที่ไม่มีความสลับซับซ้อน จนถึงยุคสมัยที่มีเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญในการเป็นตัวนำพาข้อมูลข่าวสารให้มีการส่งสารนั้นสู่ผู้รับกันอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ พฤติกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ (Social Media) เป็นรูปแบบการรับส่งข้อมูลในรูปแบบการสื่อสารที่เข้าถึงผู้คนทุกระดับในปัจจุบัน โดยมีการใช้กันอย่างแพร่หลายภายใต้การพัฒนาตลอดเวลาของเทคโนโลยีทางด้านอินเทอร์เน็ตคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีแนวโน้มจะกลายเป็นสื่อหลักสำหรับผู้คนในโลกอนาคต โดยพฤติกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์เป็นกระบวนการที่มนุษย์เข้าไปทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้ผลิตสาร ผู้ส่งสารไปสู่ผู้อื่น และอีกด้านหนึ่งก็เป็นผู้รับสาร รวมถึงบริโภคสารของผู้อื่นด้วย ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตไร้พรมแดน³ ซึ่งไม่ว่าจะสื่อสารด้วยวิธีใดสิ่งที่ต้องการ คือ การที่ผู้รับสารได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และทันเวลา⁴ ในปัจจุบันสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น รวมทั้งผู้คนมีการใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ การสื่อสารข้อมูลด้วยรูปแบบเก่า ๆ อาจไม่สามารถรองรับความต้องการการสื่อสารข้อมูลของมนุษย์ได้ สื่อออนไลน์จึงเป็นหนึ่งในทางเลือกของการสื่อสารข้อมูลในรูปแบบที่มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ที่มีรูปแบบการ สื่อสารข้อมูลที่หลากหลาย เหมาะสำหรับผู้คนในโลกปัจจุบัน และโลกอนาคต⁵

สื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ค ไลน์ ทวิตเตอร์ ได้มีบทบาทกับคนในยุคปัจจุบัน ประกอบไปด้วยข่าวสาร เหตุการณ์ต่าง ๆ แหล่งความรู้ รวมไปถึงการสนทนาผ่านช่องทางสื่อออนไลน์ ประกอบกัน

³ ศิวชัย จันทนาสุภาภรณ์, พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเอกระบบสารสนเทศคณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2554), หน้า 9.

⁴ สถาพร สิงหะ, สื่อใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2556), หน้า 10.

⁵ พิชิต วิจิตรบุญรักษ์, สื่อสังคมออนไลน์: สื่อแห่งอนาคต, วารสารนักบริหาร, 4 (1), 99-103. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2554.

หลายส่วนกับตัวผู้ใช้ จนเกิดเป็นพฤติกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์⁶ แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น แต่ละฝ่ายมักจะหาเหตุผล ข้อมูล ตรรกะต่าง ๆ มาสนับสนุนข้อคิดเห็นของตนเอง ดังนั้น ปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ ในปัจจุบันดังที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ เกิดจาก การโจมตี ชูทำร้าย หรือใช้ข้อความที่หยาบคาย ไม่เหมาะสมรวมถึงละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ผ่านช่องทางการสนทนา อีกทั้งการทะเลาะกันอันเกิดจากความเห็นที่ไม่ตรงกัน หรือโพสต์อย่างโจ่งแจ้งที่หน้าโซเชียลมีเดียของผู้ถูกระทำ การหลอกลวง มีทั้งการหลอกลวงให้หลงเชื่อ, หรือการหลอกลวงให้ผู้เสียหายทำธุรกรรมทางการเงินไปให้ด้วยวิธีการต่าง ๆ การสร้างกลุ่มในโซเชียลเพื่อโจมตีโดยเฉพาะ อย่างที่เราเห็นคนตั้งเพจแอนด์ โจมตีบุคคลหนึ่งขึ้นมา มีการจับผิดทุกอิริยาบถ แล้วนำมาถกประเด็นให้เกิดความเสียหายต่อคนที่ตัวเองไม่ชอบ หรืออาจมีการโน้มน้าวให้คนอื่นรู้สึกรังเกียจ และกีดกันให้ออกจากกลุ่ม จากสังคมที่อยู่⁷ อีกปัญหาที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ คือ “ปัญหาการคุกคามทางเพศบนโซเชียลมีเดีย” ผู้ถูกระทำจะได้รับผลกระทบทั้งทางร่างกายและจิตใจ จนบางครั้งผู้ถูกระทำไม่สามารถทำอะไรบางอย่างตามที่ตนเองเคยทำได้ในโลกสื่อออนไลน์⁸ ปัญหา “Fake News ลงให้เชื่อ หลอกให้แชร์” เนื้อหาที่ถูกเผยแพร่เข้าสู่สื่อออนไลน์นำไปสู่ความเข้าใจผิด ซึ่งอาจทำโดยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ มีการแอบอ้างเอาบุคคลมีชื่อเสียงหรือนำชื่อถือ ยังมีการนำข้อมูลหลากหลายมาเชื่อมโยงกันทั้งที่ในความเป็นจริงอาจจะไม่เกี่ยวข้องกัน⁹ นอกจากนั้น ผู้ที่ผลิตข่าวเท็จ บิดเบือน และนำเผยแพร่บนโซเชียลยังเข้าข่ายความผิดตาม พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ มาตรา 14 คือนำข้อความเท็จเข้าระบบคอมพิวเตอร์ อันก่อให้เกิดความเสียหาย สร้างความตื่นตระหนก กระทบต่อสังคม มีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 1 แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ส่วนผู้ส่งต่อข้อมูลเท็จนั้นโดยรู้อยู่แล้วว่าเป็นข้อมูลเท็จ ก็ถือว่ามีความผิดเท่ากับผู้กระทำความผิด ช่างต้นและมีอัตราโทษเช่นเดียวกัน ทั้งนี้หากข้อมูลนั้นทำให้บุคคล องค์กร หน่วยงาน เสื่อมเสียชื่อเสียง หรือถูกดูหมิ่นเกลียดชัง ก็ยังอาจจะได้รับโทษในความผิดฐานหมิ่นประมาท ตามประมวล

⁶ วิโรจน์ ชัยมูล และสุพรรณษา ยวงทอง, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โปรวิชั่น จำกัด, 2558), หน้า 167.

⁷ สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย, “CYBERBULLYING ภัยบนโลกออนไลน์ ทำร้ายวัยรุ่นได้ง่ายกว่าที่คิด,” 27 กุมภาพันธ์ 2564 < <https://stopbullying.lovecarestation.com/cyberbullying> > (25 July. 2564)

⁸ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “สรุปสาระสำคัญของเสวนาวิชาการ หัวข้อ ปัญหาโลก (ออนไลน์) แดก การคุกคามทางเพศบนโซเชียลมีเดีย,” 21 ตุลาคม 2564 < <https://www.law.tu.ac.th/seminar-summary-online-sexual-harassment/> > (25 July. 2564)

⁹ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, “Fake News ลงให้เชื่อ หลอกให้แชร์,” 30 ตุลาคม 2563 < <https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/knowledge-sharing/articles/IFBL/FakeNews.aspx> > (25 July. 2564)

กฎหมายอาญามาตรา 326 มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 2 หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ¹⁰ จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ตระหนักถึงปัญหามากมายที่เกิดขึ้นในสังคมการใช้สื่อออนไลน์ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหา

หลักพุทธปรัชญาบูรณาการที่เหมาะสมเกี่ยวกับการบริโภคสื่อออนไลน์ ประกอบด้วยหลัก 1) อินทรีย์สังวร คือ แนวทางการสำรวมอายตนะ 6¹¹ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ¹² มาใช้ในการบริหารงานและชีวิตที่เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการทำงานหรือบริหารชีวิต 2) โยนิโสมนสิการ การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออกพิเคราะห์ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ¹³ 3) หลักกาลามสูตร คือ พระสูตรที่เป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน ไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างมกมายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษ หรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อ มีอยู่ 10 ประการ ธรรมเหล่านี้เป็นประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้สรรพหรือดีเตียน ถ้าธรรมเหล่านี้บุคคล เป็นคุณ เป็นประโยชน์ และท่านผู้รู้สรรพ ก็ควรยอมรับ ในทางตรงกันข้ามถ้าธรรมเหล่านั้นเป็นบุคคล มิใช่ มิใช่ประโยชน์และท่านผู้รู้ดีเตียน ก็ควรละ¹⁴ และ 4) หลักมรรคมีองค์ 8¹⁵ ได้แก่ ความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งจิตมั่นชอบ¹⁶

การนำหลักอินทรีย์สังวร ใช้การสำรวมกาย วาจา ใจ ทั้งก่อน หลังที่จะเข้าใช้สังคมสื่อออนไลน์ในการยับยั้งความไม่พอใจต่อการทำร้ายกันด้วยสื่อต่าง ๆ ในสังคมสื่อออนไลน์ หลักรู้คิดพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการ สามารถนำมาใช้ในการบริโภคพิจารณาการรับข่าวสารข้อมูลสื่อออนไลน์ หลักการพิจารณาถึงเหตุผลที่ควรเชื่อทั้ง 10 ข้อ ของกาลามสูตรมาใช้เป็นเครื่องประกอบการพิจารณาก่อนบริโภคสื่อออนไลน์ว่าสื่อที่กำลังจะบริโภคนั้นมีความถูกต้อง มีประโยชน์หรือไม่ หลักมรรคมีองค์ 8 เพื่อครอบคลุมกำกับกระบวนการการบริโภคสื่อออนไลน์ให้เป็น

¹⁰ มาตรา 14 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560.

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์แยกเล่มเฉพาะบท ครั้งที่ 24 - เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2556, หน้า 15.

¹² อภ. ปจก. 22/321/373

¹³ ส.ม. 19/136-137/34

¹⁴ อภ. ตีก. 20/66/184.

¹⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง**, ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2539), หน้า 6.

¹⁶ อภ.วิ. 34/580/7559

กระบวนการใช้สื่อที่ประกอบด้วยการเข้าถึงสื่อ วิเคราะห์สื่อ ผลิตสื่อ รวมถึงเป็นตัวเคลื่อนไหวทางสังคมที่ดี ในการสร้างสรรค์สื่อเป็นสำคัญ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ ให้เป็นสังคมที่บริโภคโดยใช้เหตุผลไม่ไหลตามกระแสของโลกออนไลน์ จำเป็นต้องพัฒนาเหล่าผู้ยอมรับข้อมูลข่าวสารผ่านระบบสื่อออนไลน์เป็นอันดับแรก การพัฒนาดังกล่าวนั้นจำเป็นต้องพัฒนาทั้งทางด้านการปรับเปลี่ยนระบบความคิด สำนวนกายใจ และการพิจารณาโดยแยกคายก่อนบริโภคข่าวสารนั้นไปพร้อมกัน เพื่อให้พฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์เป็นสังคมที่มี ศักยภาพ มีคุณค่า และช่วยเหลือสนับสนุนให้ประสบความสำเร็จ มีความสุข มีความเจริญ มีคุณภาพชีวิตที่ดี

ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง “การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ” เพื่อจะได้นำผลวิจัยมาพัฒนาและเสริมสร้างให้นาหลักพุทธปรัชญาบูรณาการ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งเป็นการเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ให้คนในสังคมมีทัศนคติที่ดียิ่งขึ้นต่อไป

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 4 ข้อ คือ

- 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์
- 2 เพื่อศึกษาพุทธปัญญาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์
- 3 เพื่อบูรณาการการบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญา
- 4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ”

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเพื่อตอบโจทย์วิจัยตามวัตถุประสงค์โดยมีขั้นตอนดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์และสรุปแนวคิด ทฤษฎีพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมการป้องกัน และรู้เท่าทันพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ที่ปรากฏในสังคม

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาพุทธปัญญาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์

ออนไลน์

ขั้นตอนที่ 4 ยกแนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์อย่างรู้เท่าทันของ Renee Hobbs (ผู้เชี่ยวชาญด้านการรู้เท่าทันสื่อชาวอเมริกัน) และปัญหาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ที่ปรากฏในสังคม มาเป็นตัวตั้งในการหาหลักพุทธธรรมที่แก้ปัญหาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ที่ปรากฏในสังคม

ขั้นตอนที่ 5 ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมเพื่อศึกษาพุทธปัญญาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ที่ปรากฏในสังคม

ขั้นตอนที่ 6 สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการบริโภคสื่อออนไลน์ ปัญหาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ หลักพุทธธรรมที่แก้ปัญหาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ที่ปรากฏในสังคม

วัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อบูรณาการการบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญา

ขั้นตอนที่ 7 ยกยกแนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์อย่างรู้เท่าทันของ Renee Hobbs (ผู้เชี่ยวชาญด้านการรู้เท่าทันสื่อชาวอเมริกัน) และปัญหาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ที่ปรากฏในสังคม มาอภิปรายให้เห็นสาเหตุของปัญหาแล้วนำเสนอหลักพุทธธรรมที่บูรณาการแล้วสามารถแก้ปัญหาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ที่ปรากฏในสังคม โดยการอภิปรายให้เห็นสาเหตุของปัญหาในการพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ซึ่งสามารถแก้ได้โดยการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมนั้นทุกข้อ

วัตถุประสงค์ข้อ 4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ”

ขั้นตอนที่ 8 นำเสนอโมเดล “รูปแบบการบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ”

ขั้นตอนที่ 9 รวบรวม เรียบเรียง และจัดทำเนื้อหาคุชชินพจน์ขึ้นเป็นเล่มเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มมร. เพื่อทำการสอบต่อไป

4. ผลการวิจัย

การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ เป็นการส่งเสริมแนวทางและแก้ไขปัญหาการบริโภคสื่อออนไลน์โดยเฉพาะสังคมสื่อออนไลน์ปัจจุบัน หรือมีแนวโน้มเกิดปัญหาในการบริโภคขึ้นในอนาคต เป็นที่ยอมรับได้ว่าการศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ จากการประยุกต์ใช้แนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์ของ ร่วมกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริโภคสื่อออนไลน์ ทำให้ทราบพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ในด้านต่าง ๆ เมื่อมีการนำหลักพุทธปัญญามารวมบูรณาการการบริโภคสื่อออนไลน์เพื่อส่งเสริมแนวทางและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะมีแต่สร้างความเจริญรุ่งเรืองสังคมสื่อออนไลน์

พฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์

การศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ จากการประยุกต์ใช้แนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์ของ Renee Hobbs (ผู้เชี่ยวชาญด้านการรู้เท่าทันสื่อชาวอเมริกัน) ว่าด้วยแนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์อย่างรู้เท่าทัน ร่วมกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริโภคสื่อออนไลน์ ทำให้ทราบพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ 4 ด้าน คือ 1. ด้านการเข้าถึงสื่อ 2. ด้านการวิเคราะห์สื่อ 3. ด้านการสะท้อนสื่อ และ 4. ด้านการประเมินสื่อ

1. ด้านการเข้าถึงสื่อ การบริโภคสื่อออนไลน์ โดยการตั้งเป้าหมายก่อนเข้าใช้งานสื่อออนไลน์ มีความรู้ในการจัดการสื่อที่ไม่เกี่ยวข้องกับการที่ต้องการในขณะบริโภค หมั่นพิจารณาการเสพสื่อที่ตรงตามวัตถุประสงค์ และเกิดประโยชน์จนจบกระบวนการการเข้าถึงสื่อออนไลน์ ในทางกลับกันปัญหาที่เกิดขึ้นจากผู้บริโภคสื่อออนไลน์เข้าใช้งานอย่างไม่มีสติ ขาดเป้าหมาย ไม่มีความรู้ในการจัดการในขณะสื่อที่ไม่เกี่ยวข้องกับการที่ต้องการ จึงทำให้การเสพสื่อไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

2. ด้านการวิเคราะห์สื่อ การบริโภคสื่อออนไลน์ โดยใช้ปัญญาและประสบการณ์ในการพิจารณา วิเคราะห์ เนื้อหาสื่อออนไลน์ ได้แก่ ผู้ผลิตสาร วัตถุประสงค์ของผู้ผลิต กลุ่มเป้าหมาย คุณภาพ ข้อเท็จจริง ความน่าเชื่อถือ มุมมอง และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการการบริโภคสื่อออนไลน์ ซึ่งปัญหาเกิดขึ้นโดยผู้บริโภคไม่ใช้การพิจารณา วิเคราะห์ เนื้อหาสื่อออนไลน์ ทำให้เกิดการเสพสื่อเท็จบิดเบือน ข่าวปลอม ถูกหลอกลวง รวมถึงเผยแพร่ข้อมูลปราศจากความจริง

3. ด้านการสะท้อนสื่อ การบริโภคสื่อออนไลน์ โดยการแสดงความคิดเห็นต่อเนื้อหาสื่อ ส่งต่อแบ่งปันข้อมูลสื่อออนไลน์ (แชร์) ในสังคม การปฏิสัมพันธ์ พูดคุยในรูปแบบ รูปภาพ เสียง วิดีโอ ในโลกของสื่อสังคมออนไลน์ ปัญหาเกิดขึ้นโดยผู้บริโภคสื่อออนไลน์ขาดการตระหนักถึงผลกระทบในเนื้อหาสื่อออนไลน์ที่แชร์ แสดงความคิดเห็นออกไป ด้วยถ้อยคำหยาบคาย สร้างความแตกแยก ส่งต่อผลกระทบเชิงลบในสังคมสื่อออนไลน์

4. ด้านการประเมินสื่อ การบริโภคสื่อออนไลน์ โดยการประเมินเชื่อมโยงในเนื้อหา ข่าวสาร ข้อมูล จากสื่อออนไลน์ ตัดสินข้อเท็จจริงและคุณภาพของเนื้อหา รวมถึงการตีความเนื้อหาสื่อออนไลน์ที่ปรากฏได้ กลับกันมีผู้บริโภคสื่อออนไลน์จำนวนน้อย ขาดความสามารถในการประเมินการเชื่อมโยงเนื้อหาข่าวสารข้อมูล ตัดสินข้อเท็จจริงและคุณภาพของเนื้อหา ตีความเนื้อหาสื่อออนไลน์ที่นำเสนอได้ ทำให้เกิดความเสียหายต่อตนเองและสังคม

พุทธปัญญาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์

หลักพุทธปัญญาที่นำมาส่งเสริมและแก้ไข้ปัญหาในการบริโภคสื่อออนไลน์ในสังคมไทย โดยการนำความรู้ในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญหาในการบริโภคสื่อออนไลน์และการประยุกต์ใช้แนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์มาเป็นตัวตั้ง จากนั้นนำหลักพุทธปัญญามาบูรณาการในการแก้้ปัญหาในการบริโภคสื่อออนไลน์ทั้ง 4 ด้าน โดยการบูรณาการหลักพุทธปัญญาในการบริโภคสื่อออนไลน์ เป็นการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์แนวทางการบริโภคสื่อออนไลน์

เพื่อหาแนวทางร่วมกับแก้ไขปัญหาดังกล่าวสามารถแบ่งได้ 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการเข้าถึงสื่อ ใช้หลักพุทธานุญาต คือ หลักสัมมาสติ สัมมาสมาธิ และหลักอินทริยสังวร 2. ด้านการวิเคราะห์สื่อ ใช้หลักพุทธานุญาต คือ หลักกาลามสูตร 3. ด้านการสะท้อนสื่อ ใช้หลักพุทธานุญาต คือ สัมมาวาจา และ 4. ด้านการประเมินสื่อ ใช้หลักพุทธานุญาต คือ โยนิโสมนสิการ ซึ่งหลักพุทธานุญาตที่ได้ นำเสนอในแต่ละข้อมีความเหมาะสมสามารถในการแก้ปัญหารวมถึงป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตในการบริโภคสื่อออนไลน์ที่จะเกิดกับมนุษย์ได้ไว้เป็นแนวทาง ประพฤติปฏิบัติ เมื่อด้านมืดของสังคมในการใช้สื่อออนไลน์ถูกลบก็จะพบแสงสว่างความเจริญของสังคมนั้น ๆ

1. ด้านการเข้าถึงสื่อ พุทธานุญาตที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาด้านการเข้าถึงสื่อประกอบด้วย หลักสัมมาสติ สัมมาสมาธิ และหลักอินทริยสังวร โดยมีกระบวนการ 1) มีสติก่อนเข้าถึง สัมมาสติ เป็นหลักที่ช่วยให้เรามีการใช้สื่อออนไลน์ประกอบด้วยสติรู้ตัวในเป้าหมายของการเข้าใช้งานสื่อออนไลน์ที่ตั้งเป้าหมาย เพื่อไม่ให้หลงไปกับสื่อออนไลน์ที่น่าหลงเชื่อต่าง ๆ 2) สังวรระหวางใช้ หลักอินทริยสังวรเป็นหลักธรรมในการสำรวมกาย วาจา และใจ เพื่อไม่ให้ยินดียินร้าย หลงไปตามอารมณ์สื่อ ในระหว่างการเข้าใช้งานสื่อออนไลน์ เพื่อไม่ให้รับติดลื่นลื่นนั้น โดยใช้อารมณ์จากนาที่แรกที่ตาเราเห็นสื่อด้วยอาการไม่มีสติ และส่งต่อความเกลียดชังนั้นออกไปตลอดการใช้งาน และ 3) ตั้งสมาธิระหว่างจนหลังจบการใช้ หลักสัมมาสมาธิ ความตั้งใจแน่วแน่การกระทำเพียงอย่างเดียวไม่พัวพันไปเรื่องอื่น หรือความตั้งใจอื่นนอกจากการกระทำที่ตนได้ตั้งใจไว้แล้ว

2. ด้านการประเมินสื่อ พุทธานุญาตที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาด้านการประเมินสื่อประกอบด้วย หลักกาลามสูตร โดยมีผลลัพธ์ 1) การพิจารณาเลือกใช้อ่านสื่อออนไลน์ สามารถวิเคราะห์วิจัยในสื่อออนไลน์อย่างละเอียด อย่างถี่ถ้วน ในการนำประโยชน์จากเนื้อหาสื่อออนไลน์มาใช้งาน และสามารถตัดสินใจจรรยาบรรณในเนื้อหาสื่อออนไลน์ได้ ว่าดีหรือไม่ดีนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง 2) การเพิ่มวิจารณญาณก่อนใช้อ่านสื่อออนไลน์ เป็นการเพิ่มภูมิคุ้มกันปัญหาต่างๆ จากการบริโภคสื่อออนไลน์ และเพิ่มความรู้สำหรับการใช้สื่อออนไลน์ในครั้งต่อไป ด้วยประสบการณ์ที่ได้จากการวิเคราะห์สื่อออนไลน์ โดยใช้หลักกาลามสูตรหลายครั้ง ทำให้เกิดวิจารณญาณที่แม่นยำขึ้นในการบริโภคสื่อออนไลน์ครั้งต่อไปในอนาคต 3) การเพิ่มประโยชน์ของสื่อออนไลน์ เป็นการเพิ่มประโยชน์ของการมีสติในการพิจารณาสื่อ การเพิ่มประโยชน์ของสื่อออนไลน์ในฐานะเมื่อตนเองเป็นผู้สร้างข้อมูลสื่อออนไลน์เอง

3. ด้านการสะท้อนสื่อ พุทธานุญาตที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาด้านการสะท้อนสื่อประกอบด้วย หลักสัมมาวาจา โดยให้ผลลัพธ์การสะท้อนใน 3 ลักษณะ 1) การปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมทำให้ผู้บริโภคสื่อออนไลน์สามารถแสดงความคิดเห็น ส่งต่อข้อความ ในการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มในโลกสื่อออนไลน์ประกอบด้วย คำพูดไพเราะ สุภาพ สวยงาม เป็นเหตุเป็นผล ถูกกาลเทศะ รวมถึง งดเว้นการกระทำปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้โลกสื่อออนไลน์เกิดความเดือดร้อน 2) การตระหนักก่อนการสะท้อน ด้วยการน้อมนำ ลักษณะการสะท้อนตามหลักสัมมาวาจาเข้ามาเป็นเครื่องมือในจิตใจ

ของผู้บริโภคสื่อ ให้เกิดความเป็นปกติ เพื่อให้การปฏิสัมพันธ์ในครั้งต่อไป ในสังคมของสื่อออนไลน์ เกิดผลลัพธ์ที่ดีตามหลักสัมมาวาจาต่อไปในอนาคต 3) การระลึกรู้หลังการสะท้อน ทำให้ผู้บริโภคสื่อออนไลน์ระลึกรู้ในผลลัพธ์ของสื่อออนไลน์ที่ผู้ใช้งานได้สะท้อนไปแล้วทั้งที่ปราศจากการใช้หลักสัมมาวาจาโดยการกลับไปแก้ไข ให้สื่อที่สะท้อนไปนั้น ประกอบด้วยหลักสัมมาวาจาที่ดีขึ้นไป ให้ประกอบด้วยคุณภาพไพเราะ รู้กาลเทศะ มีทัศนคติเชิงบวก ลดการทะเลาะเบาะแว้ง เห็นต่างอย่างสร้างสรรค์ ตามหลักสัมมาวาจายิ่ง ๆ ขึ้นไป

4. ด้านการประเมินสื่อ พุทธปัญญาที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาด้านการประเมินสื่อ ประกอบด้วย หลักโยนิโสมนสิการ โดยให้ผลลัพธ์การประเมินด้วยปัญญาแห่งพุทธ 3 ประการ 1) การประเมินสื่อด้วยปัญญา เป็นการใช้เกณฑ์แห่งพุทธปัญญาทั้งสาม มีการพิจารณาสื่อออนไลน์ด้วยปัญญาตามสภาวะธรรม คิดพิจารณาตามกระแสแล้ววนกลับ ในเนื้อหาข้อเท็จจริง และพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้น ในสื่อออนไลน์แล้วหาทางออก ด้วยปัญญา ด้วยการใช้เกณฑ์ดังกล่าว ทำให้ผู้บริโภคสื่อออนไลน์สามารถตัดสินใจ ในเนื้อหาสื่อออนไลน์ ตามที่ปรากฏว่าสื่อเหล่านั้น มีความน่าเชื่อถือมากน้อยเท่าใดตามลำดับ ไปจนถึงสื่อที่ไม่เข้าเกณฑ์ ซึ่งไม่มีความน่าเชื่อถือ 2) รู้จุดประสงค์ที่แท้จริงของผู้ผลิตสื่อออนไลน์ ด้วยการใช้เกณฑ์ตามหลักโยนิโสมนสิการ มาประเมินสื่อออนไลน์ ทำให้รู้จุดประสงค์ของผู้สร้างสื่อนั้นต้องการจะสื่อ รวมถึงรู้จุดประสงค์ที่แอบแฝง ซึ่งอาจเป็นไปในทางหลอกลวง แล้วประเมินให้เกิดการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์เหล่านั้น และ 3) เสริมความชำนาญ ในการประเมินสื่อออนไลน์ ของผู้บริโภค ทำให้เกิดความชำนาญ ซึ่งเป็นประสบการณ์ ในการประเมินเนื้อหาสื่อครั้งต่อไป ให้มีความชำนาญ และแม่นยำมากขึ้น รวมถึงสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ การประเมินสื่อด้วยปัญญา แห่งโยนิโสมนสิการ ให้กับผู้บริโภคสื่อออนไลน์ในสังคมได้อีกด้วย

องค์ความรู้ใหม่บูรณาการการบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญา

ที่มาขององค์ความรู้ใหม่

การนำหลักพุทธปัญญาที่เหมาะสมมาบูรณาการเพื่อส่งเสริมและแก้ไขปัญหาการบริโภคสื่อออนไลน์ ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการเข้าถึงสื่อ ด้านการวิเคราะห์สื่อ ด้านการสะท้อนสื่อ และด้านการประเมินสื่อ ให้ผู้บริโภคสื่อออนไลน์มีการบริโภคที่เหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุดกับตนเอง และสังคม โดยมีกระบวนการส่งเสริมคุณภาพการบริโภคสื่อออนไลน์ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. การตั้งใจในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ ผู้บริโภคสื่อออนไลน์ต้องสติก่อนเข้าถึงสื่อ ช่วยให้เราไม่หลงใหลไปกับสื่อที่นำเสนอออกไปจากที่กำหนดเป้าหมายไว้ ไม่หลงไปตามอารมณ์สื่อระหว่างเข้าถึง การสำรวจกาย วาจา และใจ เพื่อไม่ให้ยินดียินร้าย หลงไปตามอารมณ์สื่อ ในระหว่างการเข้าใช้สื่อออนไลน์ เพื่อไม่ให้รีบตัดสินใจรีบนั้น โดยใช้อารมณ์จากหน้าที่แรกที่ตาเราเห็นสื่อนั้นด้วยอาการไม่มีสติ และส่งต่อความเกลียดชังนั้นออกไปตลอดการใช้งาน และ ความตั้งใจแน่วแน่การกระทำเพียงอย่างเดียวไม่พัวพันไปเรื่องอื่น หรือความตั้งใจอื่นนอกจากการกระทำที่ตนได้ตั้งใจไว้

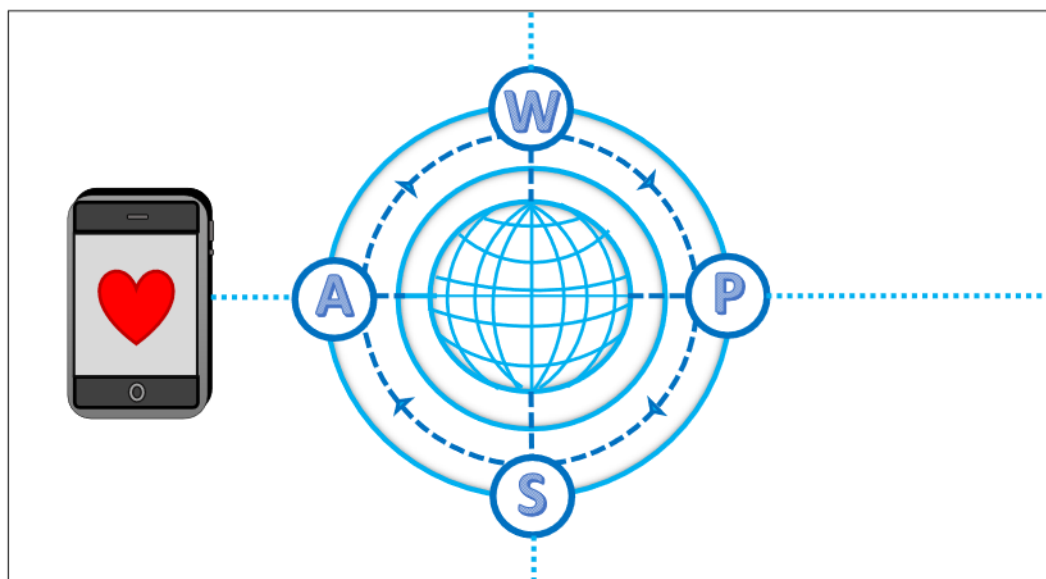
2. การวิเคราะห์ด้วยปัญญา ผู้บริโภคสื่อออนไลน์ต้องวิเคราะห์ วิจัยในเนื้อหาสื่อออนไลน์อย่างละเอียด อย่างถี่ถ้วน ในการนำประโยชน์จากเนื้อหาสื่อออนไลน์มาใช้งาน และสามารถตัดสินใจจรรยาบรรณในเนื้อหาสื่อออนไลน์ได้ ว่าดีหรือไม่ดีนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง การเพิ่มพิจารณาญาณก่อนใช้สื่อออนไลน์ เป็นการเพิ่มภูมิคุ้มกันปัญหาต่างๆ จากการบริโภคสื่อออนไลน์ และเพิ่มความรู้ในสำหรับการใช้สื่อออนไลน์ในครั้งต่อไป ด้วยประสบการณ์ที่ได้จากการวิเคราะห์สื่อ ทำให้เกิดพิจารณาญาณที่แม่นยำขึ้น

3. ปฏิสัมพันธ์ด้วยความสุภาพ การสะท้อนสื่อออนไลน์ผู้บริโภคต้องปฏิสัมพันธ์ในลักษณะที่เหมาะสม แสดงความคิดเห็น ส่งต่อข้อความ ในการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ ในโลกสื่อออนไลน์ประกอบด้วย คำพูดไพเราะ สุภาพ เป็นเหตุเป็นผล ถูกกาลเทศะ งดเว้นการกระทำปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้โลกสื่อออนไลน์เกิดความเดือดร้อน การตระหนักรู้ก่อนการสะท้อน ให้เกิดความเป็นปกติ เพื่อให้การปฏิสัมพันธ์ในครั้งต่อไป โดยพิจารณาในสื่อออนไลน์ที่ได้สะท้อนไปแล้วว่าผลลัพธ์ของการปฏิสัมพันธ์เชิงบวกนั้น มีมากน้อยเพียงใด รวมถึงมีการแก้ไขลักษณะของการสะท้อนให้ประกอบด้วยความสุภาพไพเราะ รู้กาลเทศะ มีทัศนคติเชิงบวก ลดการทะเลาะเบาะแว้ง เห็นต่างอย่างสร้างสรรค์ ในสังคมของสื่อออนไลน์

4. การประเมินที่แท้จริง ผู้บริโภคสื่อออนไลน์ต้องประเมินสื่อออนไลน์อยู่เสมอว่า ด้วยปัญญาให้รู้ตามความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรมนั้น ร่วมกับประสบการณ์ของตัวผู้บริโภคสื่อออนไลน์เอง เพื่อหาในประโยชน์ โทษของเนื้อหาสื่อออนไลน์ พิจารณาวนไป แล้วทวนกระแสกลับ ในรายละเอียดของเนื้อหาสื่อออนไลน์ที่ปรากฏ เพื่อหาข้อเท็จจริงในสื่อ นั้น ตั้งประเด็นต่อเนื้อหา ที่ปรากฏของสื่อออนไลน์ พร้อมทั้งหาต้นตอของปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ปรากฏในสื่อ นั้น ทำให้การรู้จุดประสงค์ที่แท้จริงของเนื้อหาสื่อออนไลน์ เสริมความชำนาญการสื่อตามลักษณะความถนัดของตน เพื่อสร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้เท่าทันสื่อ

รูปแบบองค์ความรู้ใหม่ (Model)

การสังเคราะห์องค์ความรู้ว่าด้วย “การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ” ในครั้งนี้ เมื่อหลักพุทธปัญญาบูรณาการในการบริโภคสื่อออนไลน์ ย่อมได้รับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสามารถส่งเสริมผู้บริโภคในสังคมสื่อออนไลน์ให้เป็นผู้มีตั้งใจในการเข้าถึงสื่อออนไลน์สามารถวิเคราะห์เนื้อหาได้ด้วยปัญญา ปฏิสัมพันธ์ต่อกันด้วยความสุภาพ และรู้จักการประเมินสื่อที่แท้จริง

แผนภูมิที่ 5.2 (AWPS MODEL)

A = Attention Access	การตั้งใจในการเข้าถึง
W = Wisdom Analysis	การวิเคราะห์ด้วยปัญญา
P = Polite Interaction	ปฏิสัมพันธ์ด้วยความสุภาพ
S = Substantive Rate	การประเมินที่แท้จริง

การนำ AWPS Model มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ต่อตนเอง และสังคมมีรายละเอียด ดังนี้

การตั้งใจในการเข้าถึง (Attention Access) การบริโภคสื่อออนไลน์อันดับแรก เริ่มต้นตั้งแต่ การเข้าถึงสื่อ สิ่งที่สำคัญในการปฏิบัติ คือ การกำหนดเป้าหมาย จุดประสงค์ก่อนเป็นอันดับแรก ต่อมาเป็นการพิจารณาเนื้อหาสื่อโดยปราศจากความเอนเอียง เกิดอารมณ์ร่วมต่อเนื้อหาสื่อ และ ตั้งใจในประโยชน์ที่จะได้รับการบริโภคสื่อออนไลน์

การวิเคราะห์ด้วยปัญญา (Wisdom Analysis) เมื่อเสพเนื้อหาสื่อออนไลน์แล้วต้องมีการ วิเคราะห์ ในเนื้อหาเหล่านั้นด้วยความรู้ ประสพการณ์ที่สั่งสมมา เพื่อให้ทราบในข้อเท็จจริง คุณค่า ประโยชน์ที่ปรากฏในสื่อตามความเป็นจริงตามสภาวะธรรม ปราศจากทัศนคติ ความคิดเห็นส่วนบุคคลที่ปรุงแต่งขึ้น

ปฏิสัมพันธ์ด้วยความสุภาพ (Polite Interaction) โลกสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้เกิดการใช้งาน สื่อออนไลน์ในลักษณะสังคม ดังนั้น ในการติดต่อสื่อสาร การแชร์เนื้อหาสื่อ การแสดงความคิดเห็น ผู้ใช้สื่อออนไลน์ต้องตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ปรับการปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวก แสดงความคิดเห็น ด้วยความสุภาพ ถูกกาลเทศะ ไม่ด่าทอสร้างความขัดแย้งให้เกิดในสื่อสังคมออนไลน์

การประเมินที่แท้จริง (Substantive Rate) โดยก่อนการนำประโยชน์จากข้อมูลสื่อออนไลน์ไปใช้ เป็นปรกติที่ต้องมีการประเมินใน ความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง คุณค่า ผลกระทบ ข้อดีข้อเสีย ที่อยู่ในเนื้อหาอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดความแน่ใจต่อรายละเอียดเนื้อหาสื่อออนไลน์ก่อนนำไปใช้งาน

5. บทสรุป

1. พฤติกรรมการบริโภคสื่อออนไลน์ จากการประยุกต์ใช้แนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์ของ Renee Hobbs ว่าด้วยแนวทางในการบริโภคสื่อออนไลน์อย่างรู้เท่าทัน ร่วมกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขการบริโภคสื่อออนไลน์ สามารถแบ่งออกมาเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเข้าถึงสื่อ 2) ด้านการวิเคราะห์สื่อ 3) ด้านการสะท้อนสื่อ และ 4) ด้านการประเมินสื่อ

2. หลักพุทธปัญญาที่นำมาส่งเสริมและแก้ไขปัญหในการบริโภคสื่อออนไลน์ในสังคมไทย 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการเข้าถึงสื่อ ใช้หลักพุทธปัญญา คือ หลักสัมมาสติ หลักสัมมาสมาธิ และหลักอินทริยสังวร 2) ด้านการวิเคราะห์สื่อ ใช้หลักพุทธปัญญา คือ หลักกาลามสูตร 3) ด้านการสะท้อนสื่อ ใช้หลักพุทธปัญญา คือ หลักสัมมาวาจา และ 4) ด้านการประเมินสื่อ ใช้หลักพุทธปัญญา คือ หลักโยนิโสมนสิการ

3. เมื่อนำหลักพุทธปัญญาที่เหมาะสมมาบูรณาการเพื่อส่งเสริมและแก้ไขปัญหการบริโภคสื่อออนไลน์ในแต่ละด้าน ทั้ง 4 ด้าน ทำให้เกิดคุณสมบัติคือ เป็นผู้การตั้งใจในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ มีการวิเคราะห์ด้วยปัญญา ปฏิสัมพันธ์ด้วยความสุภาพ และ มีการประเมินที่แท้จริง

4. องค์ความรู้ที่ได้เกี่ยวกับการวิจัยเกี่ยวกับ การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ คือ AWPS MODEL A = Attention Access หมายถึง การตั้งใจในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ กำหนดเป้าหมายก่อนเข้าใช้งาน ไม่คล้อยไปตามอารมณ์สื่อระหว่างใช้ และตั้งใจจนจบการใช้งาน W = Wisdom Analysis หมายถึง การวิเคราะห์ด้วยปัญญา ในเนื้อหาสื่อด้วยความรู้ ประสพการณ์ ในข้อเท็จจริง คุณค่า ประโยชน์ที่ปรากฏในสื่อตามความเป็นจริงตามสภาวะธรรม P = Polite Interaction หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ด้วยความสุภาพต่อกันในสังคมสื่อออนไลน์ มีการแชร์เนื้อหาสื่อ การแสดงความคิดเห็นในเชิงบวก S = Substantive Rate หมายถึง การประเมินที่แท้จริงต่อเนื้อหาความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง คุณค่า ผลกระทบ ข้อดีข้อเสียของสื่อออนไลน์ก่อนนำไปใช้ประโยชน์

เอกสารอ้างอิง

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “สรุปสาระสำคัญจากเสวนาวิชาการ หัวข้อ ปัญหาโลก (ออนไลน์) แดก การคุกคามทางเพศบนโซเชียลมีเดีย,” 21 ตุลาคม 2564 < <https://www.law.tu.ac.th/seminar-summary-online-sexual-harassment/> > (25 July. 2564)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง**, ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์แยกเล่มเฉพาะบทครั้งที่ 24 – เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2556.

พิชิต วิจิตรบุญรักษ์, **สื่อสังคมออนไลน์: สื่อแห่งอนาคต**, วารสารนักบริหาร, 4 (1), 99–103. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2554.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มาตรา 14 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560.

วิโรจน์ ชัยมูล และสุพรรณษา ยวงทอง, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท โปรวิชั่น จำกัด, 2558.

ศิวัช จันทนาสุภาภรณ์, **พฤติกรรม的开รับสื่อ**, กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเอกระบบสารสนเทศคณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2554.

สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย, **“CYBERBULLYING ภัยบนโลกออนไลน์ ทำร้ายวัยรุ่นได้ง่ายกว่าที่คิด,”** 27 กุมภาพันธ์ 2564 < <https://stopbullying.ovecarestation.com/cyberbullying> > (25 July. 2564)

สถาพร สิงหะ, **สื่อใหม่**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2556.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, **“Fake News ลวงให้เชื่อ หลอกให้แชร์,”** 30 ตุลาคม 2563 <<https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/knowledge-sharing/articles/IFBL/FakeNews.aspx>> (25 July. 2564)

แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา

อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

Guidelines for Developing and Promoting Temple Affairs Managers in Buddhism Affairs, Phu Phiang District, Nan Province

สว่างจิต ขันดี, Sawangjit Khantee¹

พระชยานันท์มณี, Phrachayanantamunee²

ชำนาญ เกิดช่อ, Chamnarn Kerdchor³

E-mail : sawangjit897@gmail.com

Received: April 04, 2022 Revised: May 03, 2022

Accepted: May 06, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนาอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และบทบาทของไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ของไวยาวัจกรในอำเภอภูเพียง จังหวัดน่านและ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ซึ่งในบทความนี้เน้นนำเสนอวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยคือวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 18 รูป/คน ประกอบด้วย เจ้าอาวาสไวยาวัจกรและผู้นำชุมชน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบในการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน ควรอยู่ภายใต้ MAP Model ซึ่งคุณลักษณะของไวยาวัจกรควรประกอบด้วยข้อสัถย์

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/Buddhist Study, Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

อ่อนน้อม รอบรู้ มีวิสัยทัศน์ จิตอาสา เก่งประสานงาน มีส่วนร่วม และสร้างเครือข่าย โดยความซื่อสัตย์มีสำคัญที่สุด ที่ไวยาวัจกรต้องใช้ในการจัดทำบัญชี คู่มือทรัพย์สินและผลประโยชน์ของวัด ส่วนวิธีการพัฒนาและส่งเสริมนั้น ควรเป็นรูปแบบการอบรม (training) อบรมเชิงปฏิบัติการ (learning by doing) และถ่ายทอดองค์ความรู้ (coaching) ซึ่งหลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาคือไตรสิกขา จะทำให้ได้ไวยาวัจกรต้นแบบที่มีความตระหนักรู้ในกิจการพุทธศาสนา 8 ด้าน คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาสงฆ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรม การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา การศาสนสถาน การศาสนสมบัติ และการส่งเสริมพระพุทธศาสนา รวมถึงมีความเป็นนักบริหารและนักประชาสัมพันธ์ อันจะสืบสานงานของกิจการพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: (การพัฒนา), (การส่งเสริม), (กิจการพุทธศาสนา), (ไวยาวัจกร)

Abstract

This research article is a part of Guidelines for Developing and Promoting Temple Affairs Managers in Buddhism Affairs, Phu Phiang District, Nan Province's research. The purpose of this study were 1) to study knowledge and rule of temple affairs managers in Buddhism Affairs 2) to know the current situation and problem on duty of temple affairs managers in Phu Phiang District, Nan Province and 3) to present a guideline for developing and promoting temple affairs managers in Buddhism Affairs Phu Phiang District, Nan Province. This article focused on the third purpose of this study. A qualitative approach and Grounded theory was used in this study. A research context was at Phu Phiang District, Nan Province which in the Northern Thailand. The participants were 18; consist of abbot, temple affairs managers and community leader. Data were collected through in-depth interview and participatory observation. The result demonstrated that MAP's model should be a model for this context, which contributes consist of sincere, polite, expert, vision, volunteer, coordination, participation and network. Sincere is the most important, which temple affairs managers use for accounting's work, manage temple's asset and benefit. Methods for developing and promoting could be training, learning by doing and coaching. The Threefold should adapted to develop them then finally we will have a photo-type of temple affairs managers. Theirs will aware in Buddhism Affairs 8 parts; Sangha Administration, Buddhist Monastic Education, Propagation of Buddhism, Meditation practice, Protect Buddhism, Religious places, Religious property and Buddhism promotion. Skill of management and publication will conserve on Buddhism Affairs and Buddhism to sustainable.

Keywords: (development), (promotion), (Buddhism Affairs), (emple affairs managers)

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่สถาบันพระมหากษัตริย์ให้ความสำคัญกับทุกศาสนา และให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่คนไทย⁴ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้เปิดเผยผลการสำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต ปี พ.ศ. 2561 จากครัวเรือนตัวอย่าง 27,960 ครัวเรือน พบว่าประชากรของประเทศไทยร้อยละ 93.5 เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธรองลงมานับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 5.4) และศาสนาคริสต์ (ร้อยละ 1.1) ที่เหลือเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอื่นๆ รวมทั้งผู้ที่ไม่มีความเชื่อ⁵

การที่ประเทศไทยมีจำนวนผู้นับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ศาสนสถานหรือวัด จึงปรากฏให้เห็นทั่วทุกภูมิภาคของไทย จำนวนวัดทั่วประเทศไทยมีจำนวนถึง 42,881 วัด⁶ โดยจำนวนวัดราษฎร์มีมากกว่าจำนวนวัดพระอารามหลวง การปกครองคณะสงฆ์จะอยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่ของของมหาเถรสมาคม⁷ และมีกรรมการศาสนาและสำนักงานพระพุทธศาสนาที่ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545 เนื่องจากมีการแบ่งส่วนราชการกรมการศาสนา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ออกเป็น 2 หน่วยงาน คือ กรมการศาสนา สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี⁸ กรมการศาสนา มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐด้านศาสนา โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมและให้การอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ที่ทางราชการรับรอง และมียุทธศาสตร์ที่น่าสนใจคือพัฒนากลไกและยกระดับการบริหารจัดการงานด้านศาสนา⁹ ส่วนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีพันธกิจข้อแรกคือ เสริมสร้างให้สถาบันและกิจการทางพระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืน ปัจจุบันมหาเถรสมาคม

⁴ ราชกิจจานุเบกษา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=1038&filename=indexn [14 ตุลาคม 2564].

⁵ สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, สถิติผู้นับถือศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/News/2561/N21-09-61-1.aspx> [14 ตุลาคม 2564].

⁶ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระบบทะเบียนวัด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx> [13 ตุลาคม 2564].

⁷ มหาเถรสมาคม, อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=content1&id=1> [14 ตุลาคม 2564].

⁸ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ประวัติสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://onab.go.th/th/content/page/index/id/1> [14 ตุลาคม 2564].

⁹ กรมการศาสนา, ปรัชญาวิสัยทัศน์พันธกิจยุทธศาสตร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dra.go.th/page/organization-vision> [14 ตุลาคม 2564].

ร่วมกับภาคีเครือข่ายมีโครงการเร่งด่วนด้านสาธารณูปการ คือ การขับเคลื่อนงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ตาม “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประจำตำบล พ.ศ. 2518”¹⁰ ซึ่งระเบียบดังกล่าวได้มีการยกเลิกและมีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประจำตำบล พ.ศ. 2546¹¹ มาใช้บังคับ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจะมีหัวข้อการอบรมแปดประการ คือ ศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษา สงเคราะห์ สาธารณะสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทีตาธรรมและสามัคคีธรรม ทั้งนี้มีการดำเนินงานภายใต้โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข อันเป็นหนึ่งใน 14 โครงการของแผนปฏิบัติการพระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคม¹²

วัดซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จะมีการปกครองโดยเจ้าอาวาสที่มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แต่การบริหารจัดการวัดต้องอาศัยความรู้ความสามารถของเจ้าอาวาส รวมถึงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่รอบวัด นอกจากนั้นเจ้าอาวาสยังมีอำนาจหน้าที่ในการแต่งตั้งไวยาวัจกรเพื่อช่วยเหลืองานของเจ้าอาวาส ซึ่งมีงานอันเป็นภารกิจหลักของคณะสงฆ์ทั้งหกด้านประกอบด้วยการปกครอง ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ เผยแผ่สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์

การที่เจ้าอาวาสมีภารกิจมากทั้งภารกิจบริหารกิจการภายในวัดและภารกิจสนองงานของมหาเถรสมาคม ด้วยภารกิจบางอย่างเจ้าอาวาสไม่สามารถดำเนินการด้วยตนเองต้องมอบอำนาจให้พระวาสที่เรียกว่า ไวยาวัจกรในฐานะตัวแทน ดังนั้น ไวยาวัจกรจึงมีความสำคัญต่อกิจการพุทธศาสนาซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45 ให้ถือว่าไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา¹³ และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 18 (พ.ศ. 2536) ข้อ 4 ได้ให้ความหมายไวยาวัจกรไว้ว่า ได้แก่ คฤหัสถ์ที่เจ้าอาวาสแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัตและดูแลจัดการทรัพย์สินของวัด¹⁴ สรุปแล้วไวยาวัจกร มีบทบาทหน้าที่หลัก คือ เป็นผู้ทำกิจธุระแทนสงฆ์ตาม

¹⁰ วัดตระพังทอง, ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประจำตำบล พ.ศ. 2518, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.traphangthong.org/index.php?lay=show&ac=article&id=539122403> [14 ตุลาคม 2564].

¹¹ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554), หน้า 306-311.

¹² พระสุธีรัตนบัณฑิต, คู่มือและแนวปฏิบัติโครงการวัดประชารัฐสร้างสุข, (นนทบุรี : นิตยธรรมการพิมพ์, 2563), หน้า 3.

¹³ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, หน้า 24.

¹⁴ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, หน้า 202.

บทบัญญัติพระวินัยและกฎหมาย เช่น เปิกจ่ายนิตยภัต จัดการทรัพย์สินของวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นลายลักษณ์อักษร

ผู้วิจัยผ่านการอบรมหลักสูตร “ครูสมาธิ” รุ่นที่ 29 (พ.ศ 2555) ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ อันเป็นหลักสูตรสอนการทำสมาธิระยะเวลา 6 เดือน โดยสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อยังค์ สิริธโร) รวมทั้งได้เข้าร่วมประชุม “โครงการพัฒนาขีดความสามารถศาสนบุคคลจังหวัดน่าน” เมื่อวันที่ 16 -17 กรกฎาคม 2563 ณ วัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ประกอบกับผู้วิจัยเคยเดินทางไปศาสนสถานในแทบทุกภูมิภาคของประเทศไทย ได้พบเห็นปัญหาของการบริหารจัดการภายในวัด การขัดแย้งระหว่างชุมชนกับวัด การละเมิดบทบาทหน้าที่ของไวยาวัจกร ปัญหาด้านกิจการพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับไวยาวัจกรและความตั้งใจจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ประกอบกับยังไม่มีงานวิจัยที่เสนอแนวทางการแก้ปัญหา ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจในการทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพระพุทธศาสนาอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานของไวยาวัจกรกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงความเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอันประกอบด้วยเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาเป็นโมเดลเพื่อเกิดเป็นไวยาวัจกรต้นแบบ อันจะเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวและทำนุบำรุงกิจการพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “.แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพระพุทธศาสนาอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อคือ

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และบทบาทของไวยาวัจกรในกิจการพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ของไวยาวัจกรในอำเภอภูเพียง จังหวัดน่านและ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพระพุทธศาสนา อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพระพุทธศาสนาอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 18 รูป/คน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ระยะเวลาการวิจัยตั้งแต่ พฤษภาคม 2564 – กุมภาพันธ์ 2565 ขอบเขตของการวิจัยในเขตอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน โดยมีขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary study) จากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช

๒๕๓๙ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับไวยาวัจกร กิจการพุทธศาสนา การพัฒนา การส่งเสริม และประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 สร้างเครื่องมือและขอจริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดประเด็นของแบบสัมภาษณ์ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ออกแบบสัมภาษณ์ โดยจำแนกออกเป็น 5 ตอน เพื่อสะดวกในการเก็บรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล แล้วนำมาทดลองใช้แบบสัมภาษณ์ และปรับให้เหมาะสม จากนั้นทำการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย โดยนำร่างเครื่องมือวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของประเด็นที่จะสัมภาษณ์และความเหมาะสมของเนื้อหา ต่อมาทำการตรวจสอบจริยธรรมการวิจัย โดยนำเครื่องมือวิจัยส่งสถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ ซึ่งได้รับใบรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เลขที่ ว.153/2564 ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน 2564 หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงทำการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามความเห็นเพิ่มเติมของคณะกรรมการฯ แล้วจึงดำเนินการขั้นต่อไป

ขั้นที่ 3 ศึกษาภาคสนาม

เมื่อผู้วิจัยได้การสำรวจบริบทพื้นที่อำเภอกุเพเพียง จังหวัดน่านแล้ว จึงทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่ม รวม 18 รูป/คน ประกอบด้วย

1) ผู้ที่มีอำนาจแต่งตั้งไวยาวัจกรคือเจ้าอาวาสโดยเป็นพระระดับสังฆาธิการ คือเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดพัฒนาดีเด่น รวมจำนวน 7 รูป

2) ไวยาวัจกรที่จะเป็นต้นแบบโดยคัดเลือกจากไวยาวัจกรของวัดพระอารามหลวงหรือไวยาวัจกรของวัดราษฎร์ที่ได้รับรางวัล จำนวน 8 คน

3) ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน

โดยผู้วิจัยได้ขอความยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์ในการบันทึกเสียงและภาพขณะสัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งหมด โดยทำการถอดเทปและเก็บข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์ภายในวันเดียวกันหนึ่ง ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ โดยการจดบันทึกเหตุการณ์และทำการถ่ายภาพเหตุการณ์นั้น

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยการจัดระบบข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยให้เป็นหมวดหมู่

2) วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ว่าแต่ละความเห็นมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างไร

3) วิเคราะห์แบบพรรณนาตรรกะ (logical descriptive analysis) ซึ่งแต่ละประเด็น ความเห็น และเหตุผลของไวยาวัจกร เจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน

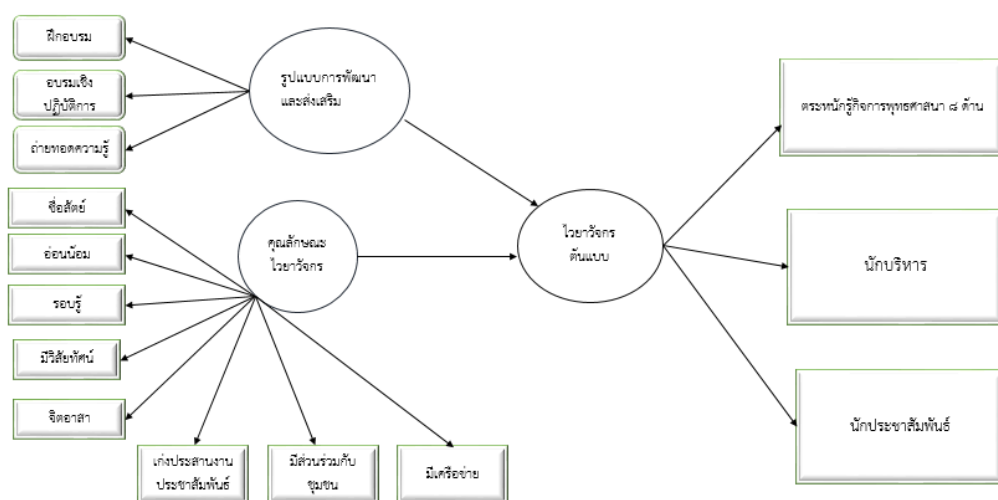
4) การตีความหมาย (interpretation) แต่ละประเด็นความเห็นหมายถึงอะไร เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาและส่งเสริมโยยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

5) เปรียบเทียบข้อมูล (data benchmarking analysis) ผู้วิจัยจะทำการเปรียบเทียบข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากนั้นจึงทำการสรุปผลการวิจัย และเสนอแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมโยยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

4. ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า เจ้าอาวาสส่วนใหญ่มีอายุช่วงตั้งแต่ ๕๑-๖๐ ปีส่วนน้อยอายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี ส่วนใหญ่จำนวนพรรษาเกิน ๓๐ พรรษา ส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งทางวิชาการ มีระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีถึงปริญญาเอก จำนวนโยยาวัจกรขึ้นอยู่กับขนาดของวัดจึงมีจำนวนไม่มากแต่ ๑ - ๒ ท่าน หากเป็นพระอารามหลวงจำนวนโยยาวัจกรจะมากกว่า โดยโยยาวัจกรทั้งหมดเป็นเพศชาย ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ส่วนน้อยอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบำนาญ รองลงมาคือค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว นอกนั้นเป็นเกษตรกร การศึกษาระดับปริญญาตรีและต่ำกว่าเท่ากัน ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางธรรม รองลงมาเป็นนักธรรมตรีและนักธรรมเอกตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ถึงบทบาทของโยยาวัจกรตามความเห็นของทั้งสามกลุ่มจากการหาคำความถี่ของคำตอบพบว่า อันดับแรกโยยาวัจกรต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพย์สิน อันดับถัดมาคือด้านการบริหาร รองลงมาคือเป็นผู้ประสานงาน รวมถึงต้องมีจิตอาสา ซื่อสัตย์และมีวิสัยทัศน์ ควรมีลักษณะเพิ่มเติมคือเป็นนักบริหารและนักประชาสัมพันธ์ เป็นผู้มีส่วนร่วมกับชุมชน มีเครือข่ายความเห็นของโยยาวัจกร พบว่า ควรมีการอบรมโยยาวัจกรในการปฏิบัติหน้าที่ อบรมเพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องในงาน ศาสนพิธี หรือเข้าร่วมส่งเสริมพุทธศาสนาในแต่ละตำบล และต้องการให้สำนักงานพระพุทธศาสนาหรือมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นผู้เพิ่มองค์ความรู้ให้แก่โยยาวัจกร สำหรับรูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมโยยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน เมื่อทราบบริบทและความต้องการของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสามกลุ่มแล้ว จึงได้รูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่คือการฝึกอบรม (training) การอบรมเชิงปฏิบัติการ (learning by doing) และถ่ายทอดความรู้ (coaching) เมื่อทราบความเห็นผนวกกับบริบทของพื้นที่ จึงได้เป็นโมเดลขั้นต้นดังนี้

แผนภาพที่ 1 รูปแบบขั้นตอนของการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนาอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้ เจ้าอาวาสมีความเห็นควรจัดให้มีการอบรมสัมมนาเพิ่มความรู้แก่ไวยาวัจกรอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง หรือใช้ตามแบบพุทธศาสนา คือ ปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยใช้หลักการบริหารนิยธรรมในการอบรม ความเห็นของผู้นำชุมชน พบว่า ควรสำรวจไวยาวัจกรแต่ละวัดว่ามีความรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับใด แล้วให้มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ไวยาวัจกรเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา หรือให้นำคำแนะนำจากผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน นำมาใช้ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งฝึกสวดมนต์ นั่งสมาธิ ความเห็นของไวยาวัจกรในรูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมนั้น มีความเห็นว่าควรมีการอบรมไวยาวัจกรในการปฏิบัติหน้าที่ อบรมเพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องในงานศาสนพิธี การใช้คำที่ถูกต้องของศาสนพิธีกร หรือเข้าร่วมส่งเสริมพุทธศาสนาในแต่ละตำบล และต้องการให้สำนักงานพระพุทธศาสนาหรือมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นผู้เพิ่มองค์ความรู้ให้แก่ไวยาวัจกร

5. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จากบริบทของพื้นที่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีความคิดเห็นทางการเมืองที่หลากหลาย รวมทั้งมีความคิดเห็นขัดแย้งกับผู้นับถือต่างศาสนา เมื่อผู้วิจัยทราบข้อมูลพื้นฐานของเจ้าอาวาส ไวยาวัจกรและผู้นำชุมชนแล้ว จึงได้แนวทางในการพัฒนาไวยาวัจกรในพื้นที่ให้เหมาะสม เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อที่ไวยาวัจกรจะได้มีบทบาทและหน้าที่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม

ประเด็นทางด้านกฎหมาย พบว่า ไวยาวัจกรในพื้นที่วิจัยแม้ได้รับแต่งตั้งแล้ว แต่ไม่ทราบบทบาทของตนตามกฎหมายจะทำงานตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจำนวนผู้ที่เจ้าอาวาสเข้ามาทำหน้าที่ไวยาวัจกรมีจำนวนไม่มากและส่วนใหญ่เจ้าอาวาสจะแต่งตั้งจากผู้ที่ท่านเคยใกล้ชิดมาก่อนสอดคล้องกับณัฐวุฒิ เงินท้วม ที่ระบุปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการแต่งตั้งไวยาวัจกรไม่ชัดเจนและไม่เหมาะสม การที่กำหนดให้เจ้าอาวาสมีอำนาจแต่งตั้งไวยาวัจกรเพียงผู้เดียวย่อมไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรม ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการแต่งตั้งไวยาวัจกร¹⁵ อนึ่ง ประเวศน์ มหารัตน์สกุล ได้ให้ความเห็นควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ประเด็นที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคม¹⁶ สำหรับการเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญานั้น ไวยาวัจกรที่เคยรับราชการตำรวจจะทราบและเห็นด้วยกับความรับผิดชอบดังกล่าวสอดคล้องกับวรุตม์ อรุณชุตี ที่ระบุถึงความรับผิดชอบของไวยาวัจกรซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ถือเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ต้องรับโทษสถานหนักเช่นเดียวกับเจ้าพนักงานซึ่งเป็นการเหมาะสมแล้ว¹⁷

ดังนั้น การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับไวยาวัจกรจะช่วยในการบริหารงานของเจ้าอาวาสและกิจการคณะสงฆ์ในการทำงานร่วมกับไวยาวัจกร สำหรับการอบรมหรืออบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับไวยาวัจกรนั้น ควรมีการปรับให้เหมาะสมกับระดับความรู้ อาจใช้การทดสอบก่อน-หลังการเข้ารับการอบรม เพื่อสร้างความตระหนักในบทบาทหลักของไวยาวัจกรตามกฎหมาย ซึ่งจะช่วยให้ไวยาวัจกรที่เพิ่งได้รับการแต่งตั้งหรือแต่งตั้งแล้ว ได้พัฒนาความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างไวยาวัจกรด้วยกัน อันจะสร้างเครือข่ายในพื้นที่ต่อไป

6. องค์ความรู้ใหม่

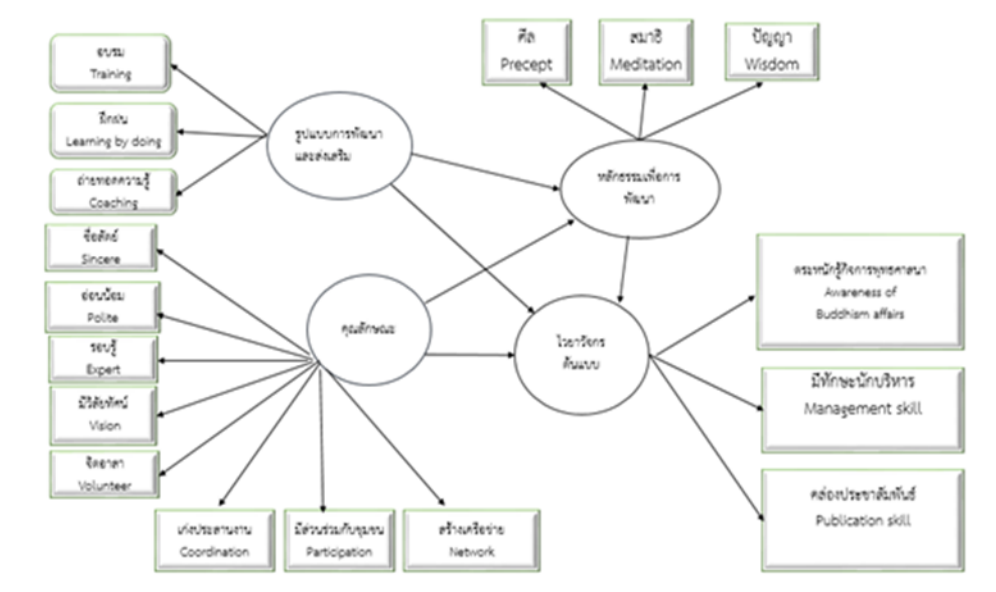
เมื่อผู้วิจัยได้ทราบความต้องการและนำข้อมูลที่ได้รับมาประมวลเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา ในเขตอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จึงได้คุณลักษณะของไวยาวัจกรที่พึงประสงค์ คือ ซื่อสัตย์ อ่อนน้อมถ่อมตน มีวิสัยทัศน์ มีความรู้รอบด้านมีจิตอาสา เก่งประสานงาน มีส่วนร่วมกับชุมชนและสร้างเครือข่าย สำหรับรูปแบบการพัฒนา

¹⁵ ณัฐวุฒิ เงินท้วม, “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์”, วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563): 76-77.

¹⁶ ประเวศน์ มหารัตน์สกุล, “ปัจจัยการบริหารที่เกื้อหนุนการคงอยู่ของพุทธศาสนาในประเทศไทย”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2573): 273-283.

¹⁷ วรุตม์ อรุณชุตี, “สถานะของเจ้าอาวาสไวยาวัจกรและกรรมการวัดตามกฎหมายอาญา”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, (คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2563), หน้า 107.

และส่งเสริมนั้นควรเป็นรูปแบบการอบรม อบรมเชิงปฏิบัติการและถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยควรมีการจัดสม่ำเสมอทุกปี ซึ่งหลักธรรมที่นำมาใช้ คือ อปริหานิยธรรม 7 หากได้มีการให้ความรู้และพัฒนาไวยาวัจกรจะทำให้ได้ไวยาวัจกรต้นแบบที่มีความตระหนักรู้ในกิจการพุทธศาสนา 8 ด้าน คือ 1) การปกครองคณะสงฆ์ 2) การศึกษาสงฆ์ 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) การปฏิบัติธรรม 5) การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา 6) การศาสนสถาน 7) การศาสนสมบัติ และ 8) การส่งเสริมพระพุทธศาสนา รวมถึงการมีทักษะความเป็นนักบริหารและนักประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำหลักไตรสิกขามาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากไตรสิกขาอันประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งในปฐมสิกขาสูตรได้ระบุ ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้กล่าวถึงการพัฒนาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เริ่มที่หลักการของการศึกษาเพราะการภาวนาหรือการพัฒนานั้นแท้จริงคือสิ่งเดียวกัน เรียกว่า ไตรสิกขา¹⁹ ดังนั้นในการขับเคลื่อนงานของกิจการพุทธศาสนาของไวยาวัจกรในอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ควรจะมีรูปแบบดังแผนภาพ

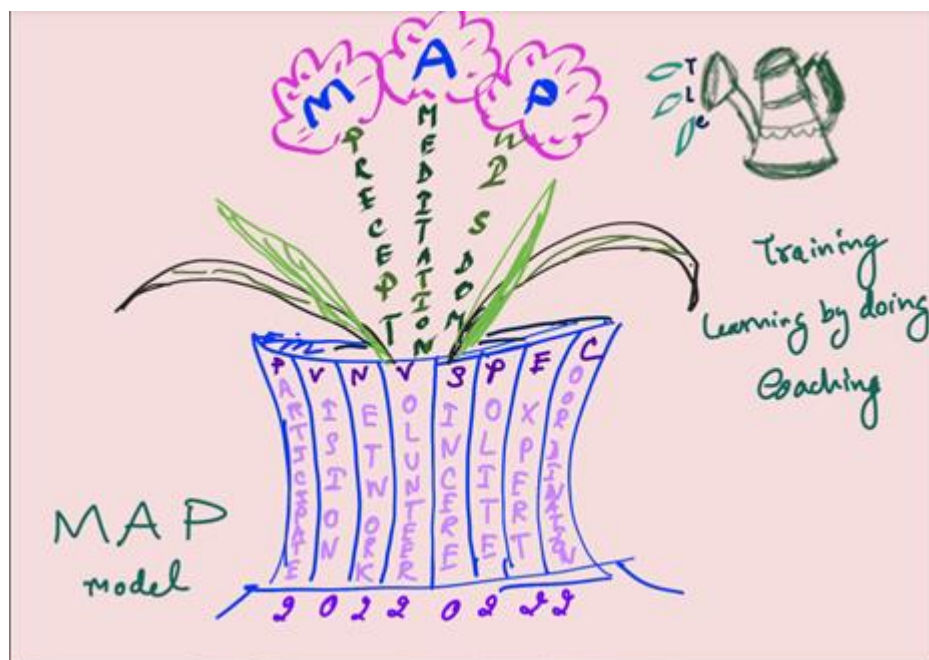

แผนภาพที่ 2 รูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา อ.ภูเพียง จ.น่าน

¹⁸ ดูรายละเอียดใน อง.ติก. (ไทย) 20/87/312-314.

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2537), หน้า 67.

ผู้วิจัยได้ปรับปรุงรูปแบบของการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา อำเภอกุญแจเพียง จังหวัดน่านออกมาเป็นโมเดล ซึ่งคุณลักษณะพื้นฐานของไวยาวัจกรเปรียบได้กับรากของต้นไม้ (ดอก) ไม้อันประกอบด้วยเชื้อสัตย์ (sincere) อ่อนน้อม (polite) รอบรู้ (expert) เก่งประสานงาน (cooperation) มีวิสัยทัศน์ (vision) สร้างเครือข่าย (network) จิตอาสา (volunteer) และมีส่วนร่วมกับชุมชน (participation) โดยความซื่อสัตย์สำคัญที่สุด ประดุจรากแก้วที่ไวยาวัจกรต้องใช้การจัดทำบัญชีดูแลทรัพย์สินและผลประโยชน์ของวัด สำหรับก้านดอกเปรียบกับสิ่งที่เป็นแก่นหรือหลักธรรม ซึ่งจะทำให้ดอกไม้เด่นชัดโดยใช้หลักไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล (precept) สมาธิ (meditation) และปัญญา (wisdom) ทั้งนี้ดอกไม้จะสวยงามได้ควรมีรดน้ำให้สม่ำเสมอเปรียบได้กับจะทำการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรโดยการอบรม (training) ฝึกฝน (learning by doing) และถ่ายทอดความรู้ (coaching) จึงจะได้ดอกไม้หรือไวยาวัจกรต้นแบบที่มีคุณลักษณะเป็นนักบริหาร (Management skill) ตระหนักรู้กิจการพุทธศาสนา (Awareness of Buddhism Affair) และคล่องประชาสัมพันธ์ (Publication skill) จึงเกิดเป็น MAP Model หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นำ MAP Model มาประยุกต์ใช้คาดว่าจะช่วยสืบสานงานของกิจการพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนในพื้นที่อำเภอกุญแจเพียง จังหวัดน่านต่อไป

ภาพวาดที่ 1 MAP Model

7. สรุปและข้อเสนอแนะ

รูปแบบของการพัฒนาและส่งเสริมไวยาวัจกรในกิจการพุทธศาสนา อำเภอกุญแจเพียง จังหวัดน่านออกมาเป็นโมเดล โดยนำคำแรกของอักษรภาษาอังกฤษของไวยาวัจกรต้นแบบ คือ การตระหนักรู้กิจการพุทธศาสนา (Awareness of Buddhism Affair) 8 ด้าน คือ 1) การปกครองคณะสงฆ์ 2) การศึกษาสงฆ์ 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) การปฏิบัติธรรม 5) การอุปถัมภ์คุ้มครอง

พระพุทธศาสนา 6) การศาสนสถาน 7) การศาสนสมบัติ และ 8) การส่งเสริมพระพุทธศาสนา รวมถึงมีทักษะนักบริหาร (Management skill) และคล่องประชาสัมพันธ์ (Publication skill) โดยใช้หลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนา อันจะสืบสานงานของกิจการพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนในพื้นที่อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน หากวัดในพื้นที่อื่นจะนำไปใช้ ควรปรับให้เหมาะกับแต่ละวัดซึ่งมีบริบทไม่เหมือนกัน ทั้งนี้รัฐบาลควรสนับสนุนให้มีการร่างกฎหมายพระราชบัญญัติไวยาวัจกร พ.ศ.... เพื่อแก้ปัญหาในภาพรวมและยั่งยืน เนื่องจากเมื่อลงพื้นที่การวิจัยพบว่ามีปัญหาที่ไม่สามารถแก้ได้ในระดับปฏิบัติ หากมีการเสนอร่างกฎหมายเพื่อให้ไวยาวัจกรได้รับการรับรองตามกฎหมายให้เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือพนักงานประเภทอื่นที่ได้รับผลตอบแทนในการปฏิบัติงาน มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาและกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมควรร่วมกันเสนอร่างกฎหมายพระราชบัญญัติไวยาวัจกร พ.ศ... เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในกิจการพุทธศาสนา จึงควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้เกิดร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่านและคณะสงฆ์อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ควรนำผลการวิจัยไปพัฒนารูปแบบการอบรมไวยาวัจกรประจำปีให้มีรูปแบบที่เหมาะสม อาทิ การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพิ่มประเด็นการจัดทำแผนพัฒนาวัดระยะ 5 ปี มีการติดตามประเมินผลและการถ่ายทอดองค์ความรู้ของไวยาวัจกรในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีประจำท้องถิ่น และควรสร้างเครือข่ายระหว่างไวยาวัจกรในระดับอำเภอ เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ด้วยวัดในเขตอำเภอภูเพียงมีแต่วัดมหานิกาย มีวัดพระอารามหลวงหนึ่งวัด นอกจากนั้นเป็นวัดราษฎร์ ความเห็นของผู้ให้ข้อมูลจึงมีข้อจำกัด หากจะทำวิจัยครั้งต่อไปควรเลือกในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของขนาดวัด ควรมีวัดธรรมยุต และมีพระอารามหลวงมากกว่าหนึ่งวัด

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. **ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.dra.go.th/page/organization-vision> [14 ตุลาคม 2564].
- ณัฐวุฒิ เงินท้วม. “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับอำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์”. **วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563): 76-77.
- ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. “ปัจจัยการบริหารที่เกื้อหนุนการคงอยู่ของพุทธศาสนาในประเทศไทย”. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2573): 273-283.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2537.
- พระสุธีรัตนบัณฑิต. **คู่มือและแนวปฏิบัติโครงการวัดประชารัฐสร้างสุข**. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, 2563.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537.
- มหาเถรสมาคม. **อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=content1&id=1> [14 ตุลาคม 2564].
- ราชกิจจานุเบกษา. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2 / ewt_dl_link.php?nid=1 0 3 8 & filename=index [14 ตุลาคม 2564].
- วรุตม์ อรุณชุตี. “สถานะของเจ้าอาวาสไวยาวัจกรและกรรมการวัดตามกฎหมายอาญา”. **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์**. คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์มยงค์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2563.
- วัดระฆังโฆสิต. **ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประจำตำบล พ.ศ. 2518**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.traphangthong.org/index.php?lay=show&ac=article&id=539122403> [14 ตุลาคม 2564].
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ประวัติสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://onab.go.th/th/content/page/index/id/1> [14 ตุลาคม 2564].
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ระบบทะเบียนวัด**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://binfo.onab.go.th/Temple/Dashboard.aspx> [13 ตุลาคม 2564].
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. **สถิติผู้นับถือศาสนา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/News/2561/N21-09-61-1.aspx> [14 ตุลาคม 2564].

จิตตภาวนาประชารัฐภิบาล : พุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ในการปฏิบัติ
ธรรมแบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์
Pracharat Mental Therapy: Buddhist Innovation of Structural Learning
for Practicing Dhamma in Accordance with Empirical Goal

นิกร ยาอินตา, NiKorn Ya-inta¹

พระครูสิริสุตานุยุต, Phrakru Sirisutanuyut²

พระครูภาวนาโสภิต, Phrakhru Pavanasopit²

พระมหาอรรถพล นริสสร, Phra Maha Attapon Narissaro²

ปิ่นปิ่นท์ เหลืองพิทักษ์, Pinpinat Lueangphithak²

E-mail: yainta977@gmail.com

Received: February 21, 2022 Revised: April 05, 2022

Accepted: April 08, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาชุดความรู้และกิจกรรม และเพื่อบูรณาการชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีโครงสร้าง โดยใช้ระเบียบวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) เป็นการวิจัยในเชิงเอกสาร เชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติการ การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 11 รูป/คน การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการทดลองกับพระภิกษุสงฆ์ สามเณร จำนวน 20 คน และถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณะกับประชาชน จำนวน 59 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) ผลการวิจัยพบว่า หลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาจิตตามหลักอริยสัจ 4 หลักภาวนา 4

¹ หัวหน้าโครงการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564./ Head of Research Project. Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2021.

² ผู้ร่วมวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564./Corresponding Author, Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2021.

หลักการให้ทาน และหลักไตรสิกขา การพัฒนาชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักปฏิบัติสมาธิในเชิงวิทยาศาสตร์ โดยการเชื่อมโยงของการทำงานของจิต สมอง อารมณ์และพฤติกรรม และพัฒนาชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการปฏิบัติสมาธิเพื่อบรรลุคุณธรรมระดับต่างๆ และพัฒนาในขั้นวิปัสสนากรรมฐานเพื่อบรรลุสุญญัตตญาณ และการบูรณาการชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีโครงสร้าง เป็นการบูรณาการศาสตร์ระหว่างวิทยาศาสตร์และศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาโดยดำเนินกิจกรรมการทดลองกับกลุ่มทดลอง และเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะ ด้วยการอบรมกับประชาชน ซึ่งพบว่า คะแนนหลังการทดสอบสูงกว่าคะแนนก่อนการทดสอบ จึงสรุปได้ว่า การบูรณาการชุดความรู้และกิจกรรมนี้ ได้สร้างความรู้ใหม่ให้กับผู้เข้ารับการอบรมตามวัตถุประสงค์และเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้

คำสำคัญ: (จิตตภาวนาประชากรวิสัย), (พุทธนวัตกรรม), (การเรียนรู้), (การปฏิบัติธรรม)

Abstract

This research report aims to study the principles of mental development along the Buddhist lines, to develop a series of knowledge and activities, and To integrate a set of knowledge and activities based on the principles of mental development along the Buddhist line to promote structured learning. This research uses Mixed Methods Research, Documentary Research, Qualitative Research, and Action Research. Qualitative Research Use in-depth interviews with key informants 11 photos/person The Action research is an experiment with 20 monks, novices, and conveys knowledge to the public with 59 people. The data were then analyzed by content analysis technique. The findings of this research are as follows: The Buddhist principle of mind development is the development of the mind according to the 4 Noble Truths, Bhāvanās 4, giving alms and threefold training, the development of knowledge sets and activities according to the Buddhist principles of mind development. It is the development of knowledge and activities based on scientific meditation practice. by the connection of mental, brain, emotional and behavioral functions and develop a set of knowledge and activities according to the principles of spiritual development according to Buddhism which is the practice of meditation for attaining different levels of meditation and develop at the level of Vipassana Meditation to attain Nirvana and the integration of knowledge sets and activities according to the principles of Buddhist spiritual development to promote structured learning. It is the integration of science between science and the science of Buddhism by conducting experimental activities with experimental groups. and disseminate information to the public By training with people, it was

found that the score after the test was higher than the score before the test. So it can be concluded that Integrating this knowledge set and activities has created new knowledge for the trainees according to the objectives and assessment criteria set.

Keywords: (Pracharat mental therapy), (Buddhist innovation), (Structural learning), (Practicing dhamma)

1. บทนำ

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับในระดับสากล และพิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์ถึงประโยชน์ของการทำสมาธิโดยเฉพาะการทำสมาธิแบบเจริญสติมีงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์มากมายถึงผลดีจากการทำสมาธิแบบเจริญสติทำให้สมองส่วนหน้า เจริญขึ้นและสร้างเซลล์สมองให้หนาขึ้นซึ่งจะเกิดผลดีต่อร่างกายและจิตใจ ในขณะที่เดียวกันสมองก็สามารถหลั่งสารเคมีหรือฮอร์โมนที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายและจิตใจ นอกจากนั้นการทำสมาธิแบบเจริญสติยังสามารถปรับคลื่นสมองให้ทำงานช้าลง โดยการทำงานของสมองจะเกิดคลื่นสมองได้ 5 แบบ ดังนี้ 1) คลื่นสมองแกมมา เป็นคลื่นที่มีความถี่สูงมาก ถ้าเกิดขึ้นบ่อย ๆ จะเป็นอันตรายต่อร่างกาย 2) คลื่นสมองเบต้า เป็นคลื่นสมองที่อยู่ในสภาวะปกติ หากปฏิบัติสมาธิบ่อย ๆ คลื่นนี้จะช้าลง จะทำให้รู้สึกสงบ 3) คลื่นสมองแอลฟา เป็นคลื่นสมองที่เกิดจากการพักผ่อน การปฏิบัติสมาธิเป็นประจำ จะมีความสุข มีความจำดี 4) คลื่นสมองธีต้า เป็นคลื่นสมองที่ช้าลงมาก ๆ จะเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติสมาธิแบบลึก ๆ ในเวลานาน เป็นคลื่นสมองที่สามารถเข้าไปถึงจิตใต้สำนึก 5) คลื่นสมองเดลต้า เป็นคลื่นสมองที่ช้ามาก ๆ จะเกิดขึ้นในขณะหลับลึก ๆ เป็นช่วงให้ร่างกายพักและซ่อมแซมร่างกาย จะเห็นว่าการปฏิบัติสมาธิอย่างจริงจังมีประโยชน์กับสมองอย่างมากและเป็นที่ยอมรับในทางวิทยาศาสตร์³

หลังการพัฒนาอุตสาหกรรมโลกมาตั้งแต่เซอร์ไอแซค นิวตัน ได้ค้นพบสูตรวิทยาศาสตร์ ทำให้มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีเครื่องอำนวยความสะดวกมาตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากมาย มีการบริโภครถพยาบาลธรรมชาติเกินความจำเป็นจนก่อให้เกิดปัญหา จนกระทั่ง สตีเฟน ฮอว์กิง⁴ (เสียชีวิต 2018) ได้ออกมาเตือนชาวโลกก่อนเสียชีวิต 4 ข้อ คือ 1) ภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน 2) โลกมีแนวโน้มที่จะถูกอุกกาบาตชนมากขึ้น 3) หุ่นยนต์คอมพิวเตอร์ (AI) ปัญญาประดิษฐ์ หรือที่เรียกกันว่า AI คือ โปรแกรมที่ถูกเขียนและพัฒนาให้มีความฉลาด ดังนั้น งานประเภทใดก็ตามที่มีการทำงานเป็นรูปแบบ ก็สามารถถูกปัญญาประดิษฐ์แทนที่ได้ทั้งหมด เป็นผลให้แรงงานมนุษย์ถูกใช้น้อยลง 4) จำนวนประชากรของโลกจะเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนอาหาร และปัจจัย

³ วิธาน ฐานะวุฑฒิ, จิตตปัญญาศึกษากับคลื่นสมอง, **มติชน**, ฉบับประจำวันวันที่ 29 (เมษายน 2549) : 29.

⁴ โทมัส ศุขปริชา, 1๐๐ ปี หนีไปเสียจากโลก : คำเตือนของ สตีเฟน ฮอว์กิง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://thematter.co/thinkers/move-to-another-planet/23791>[25 ธันวาคม 2562].

ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต การแก้ปัญหาในแนวทางวิทยาศาสตร์เป็นไปได้ยากเพราะต้นเหตุของปัญหา คือ การบริโภคที่ตอบสนองกิเลสที่เกินความจำเป็น สิ่งที่จะชะลอหรือลดปัญหาเหล่านี้ได้คือ การลด การบริโภคที่เกินความจำเป็น สิ่งที่ได้คือ ความตระหนักซึ่งเป็นนามธรรมที่สร้างได้จากการมีมโนสำนึกที่เกิดจากการฝึกจิต หรือการปฏิบัติสมาธิแบบเจริญสติเป็นสำคัญ

จากงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ถึงประโยชน์ของการปฏิบัติสมาธิแบบเจริญสติ มีประโยชน์มากมายทั้งต่อปัจเจกชนและต่อสังคม ทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวอยู่ด้วยกันอย่างปกติสุขได้ แต่ปัญหาคือจะให้ประชาชนหันมาสนใจในการปฏิบัติสมาธิแบบเจริญสติ (วิปัสสนากรรมฐาน) ได้อย่างไร ในปัจจุบันการทำบุญของพระพุทธศาสนิกชนหรือการปฏิบัติธรรมโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เกิดอยู่ 2 ประการ คือ 1) ความศักดิ์สิทธิ์ที่จะเกิดขึ้นตามอำนาจจากบารมีของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ 2) ความสุขที่ได้ทำบุญ จึงไม่ตรงกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อลดกิเลสและมุ่งสู่ความหลุดพ้น พระพุทธศาสนามุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ อีกทั้งยังพบว่า พุทธศาสนิกชนไม่สามารถที่จะเชื่อมโยงองค์ความรู้ของพระไตรปิฎกทั้งหมด 45 เล่มได้ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แสดงได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ คือความผิดเพี้ยนของธรรมชาติที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ที่ทำลายโลกแบบรู้เท่าไม่ถึงการณ์ สิ่งที่จะช่วยได้คือ การสร้างความตระหนักและสิ่งที่จะสร้างความตระหนักได้ดีคือ การสร้างมโนสำนึกที่ได้จากการปฏิบัติสมาธิแบบเจริญสติดังได้กล่าวมาข้างต้น ฉะนั้นผู้วิจัยในฐานะนักรัฐประศาสนศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์สุขภาพ มีแนวคิดในการวิจัยว่า การสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาพุทธศาสนาหรือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยสรุปเชื่อมโยงหลักคำสอนเป็นโครงสร้างที่ง่ายแต่ครบถ้วนในเนื้อหา เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจและปฏิบัติ และที่สำคัญเกิดแรงจูงใจในการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติสมาธิแบบเจริญสติตาม เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามที่กล่าวมาแล้ว

องค์ความรู้เดิมที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาและตรวจสอบเอกสารในเบื้องต้น พบการศึกษารวบรวม เรื่อง การวิเคราะห์นิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ของ พระมหาพุทธิวงศ์ ญาณบุญ⁵ ศึกษาปัจจัยสมุปบาทฝ่ายเหตุในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของแม่ชีวรรณรักษ์ ธรรมมทิศ⁶ ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระมหากัจจายนเถระ

⁵ พระมหาพุทธิวงศ์ ญาณบุญ, “การวิเคราะห์นิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

⁶ แม่ชีวรรณรักษ์ ธรรมมทิศ, “ศึกษาปัจจัยสมุปบาทฝ่ายเหตุในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

ของคุษฎี สุนทร⁷ ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระธัมมาเถรี ของพระโตม อมโร (เจริญรัมย์)⁸ ศึกษาปัจจัยความสำเร็จการปฏิบัติธรรมของคูนย์ปฏิบัติธรรม ตาณัง เลณัง เณลิมราช จังหวัดเชียงใหม่ ของพระชัยรักษ์ ผาสุกวิหาโร (พรหมตัน)⁹ ซึ่งการศึกษาทั้งหมดที่กล่าวมา ยังขาดการสรุปแนวปฏิบัติธรรมในรูปแบบนวัตกรรมการเพื่อใช้เป็นแนวทางศึกษาแก่นองค้ความรู้ในการปฏิบัติธรรมแบบมีโครงสร้างโดยมีเป้าหมายเชิงประจักษ์ ซึ่งงานวิจัยนี้จะช่วยเติมเต็มส่วนที่ขาด และเชื่อมโยงการข้อมูลในภาพใหญ่โดยรวมทั้งหมด

การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลหรือองค์ความรู้ใหม่ถึงพุทธนวัตกรรมการเพื่อการเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมแบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์ อันจะเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายแก้ไขตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ คณะผู้วิจัยมีการบูรณาการการทำงานของนักวิชาการระหว่างศาสตร์หลายแขนงทั้งด้านศาสนา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ ร่วมกับหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน และนักวิจัยชุมชนในพื้นที่หลายท่าน หลายชุมชนในจังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ มีความพร้อมที่จะศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัย เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าของพุทธนวัตกรรมการเพื่อให้เกิดประโยชน์ในวงวิชาการ สังคม ชุมชนและประเทศชาติในวงกว้าง

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “จิตตภาวนาพระราชัฐภิบาล : พุทธนวัตกรรมการเพื่อการเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมแบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อคือ

1. เพื่อศึกษาหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา
2. เพื่อพัฒนาชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา
3. เพื่อบูรณาการชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนว

พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีโครงสร้าง

⁷ คุษฎี สุนทร, “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระมหากัจจายนเถระ”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

⁸ พระโตม อมโร (เจริญรัมย์), “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระธัมมาเถรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

⁹ พระชัยรักษ์ ผาสุกวิหาโร (พรหมตัน), “ศึกษาปัจจัยความสำเร็จการปฏิบัติธรรมของคูนย์ปฏิบัติธรรม ตาณัง เลณัง เณลิมราช จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยการศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาค้นคว้าถึงหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 11 รูป/คน และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการทดลองกับกลุ่มทดลอง คือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณรของวัดธรรมนิยาราม เทศบาลตำบลตันธง อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ที่ยินยอมเข้าร่วมปฏิบัติการ โดยได้รับความยินยอมตามจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จำนวน 20 รูป และถ่ายทอดความรู้กับประชาชนทั่วไปจำนวน 59 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) นำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

4. ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์หลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนาจากการวิจัยพบว่า การพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา คือการพัฒนาเพื่อบรรลุนิพพาน ซึ่งคือ ความดับทุกข์ ดับต้นเหตุ และกองทุกข์แห่งโลกุตตรธรรม โดยอาศัยปัญญาหยั่งรู้ตามที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ทางสว่างในการปฏิบัติทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) หรือการปฏิบัติในมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายะมะ (เพียรชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งใจชอบ) ซึ่งทางสายกลางนี้ เป็นเส้นทางที่ทำให้พระองค์บรรลุธรรมและตรัสรู้อรหัตตผล 4 เป็นทางนำไปสู่ความสงบและความหลุดพ้น 1) การพัฒนาจิตตามหลักอริยสัจ 4 คือ แนวทางปฏิบัติเพื่อให้พบกับความจริงอันประเสริฐ คือ (1) รู้ในทุกข์อริยสัจ คือ การกำหนดรู้ (ปริยญา) และเข้าใจในสภาวะที่เป็นทุกข์ เข้าใจในปัญหาที่เป็นทุกข์นั้น (2) รู้ในทุกข์สมุทัยอริยสัจ คือ การควรละ (ปาหนะ) การกำจัดเหตุแห่งทุกข์ รู้ในทุกข์ นิโรธอริยสัจ คือ การทำให้แจ้ง (สัจฉิกิริยา) การทำให้ประจักษ์ในปัญหา และรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา หรือ รู้ในมรรค หนทางแห่งความเจริญ (ภาวนา) 2) การพัฒนาจิตตามหลักภาวนา 4 คือการพัฒนา “ภาวนา” การทำให้เป็นทำให้มีขึ้นใน 4 ด้าน ประกอบด้วย (1) กายภาวนา คือ พัฒนากาย (2) ศีลภาวนา คือ พัฒนาความประพฤติ (3) จิตภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย และ (4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา 3) การพัฒนาจิตตามหลักการให้ทาน คือ การแบ่งปัน หรือการให้ทั้งวัตถุ สิ่งของและความโอบอ้อมอารี การให้ทานสามารถให้ด้วย 3 วิธีคือ (1) อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของ (2) วิทยาทาน คือ ธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำหรือสอนวิธีการ (3) อภัยทาน หมายถึง การให้อภัย การให้ทานนั้นก่อให้เกิดอานิสงส์คือ ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของ

คนหมู่มา ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์ และผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดใน
 สวรรค์โลกสวรรค์ อย่างไรก็ตาม โทษของผู้ที่ไม่ให้ทานนั้น ปรากฏในพระไตรปิฎกดังตัวอย่างของ เสฏฐิ
 กถา เศรษฐีผู้มีทรัพย์มหาศาลมั่งคั่งร่ำรวย เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วเกิดใหม่เป็นขอทานด้วยบาปกรรมที่ได้
 กระทำไว้ ดังนั้น ผู้ที่ฝึกพัฒนาจิตจึงควรหมั่นให้ทานอยู่เป็นนิตย์ ด้วยอานิสงส์ของการให้ทานจะ
 นำไปสู่ความเจริญทั้งในภพปัจจุบันและภพหน้า 4) การพัฒนาจิตตามหลักไตรสิกขาเป็นการพัฒนา
 ด้านศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อให้ผู้ที่พัฒนาจิตได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ
 พระนิพพาน

2. ผลการพัฒนาชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา
 พบว่า ได้บูรณาการกับหลักการปฏิบัติสมาธิในเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ประโยชน์ทางด้าน
 สุขภาพกายและสุขภาพจิต ซึ่งจากการวิจัยความเชื่อมโยงของการทำงานของจิต สมอ อารมณ์และ
 พฤติกรรมพบว่า จิตที่อาศัยอยู่กับวัตถุ คือประสาทรูป เมื่อเจอกับสิ่งเร้าหรือตัวกระตุ้น จะส่ง
 สัญญาณไปยังสมอง ให้เกิดเป็นอารมณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยปฏิกิริยาดังกล่าวนี้ แสดงได้ว่า สมองมี
 ความเชื่อมโยงกับจิต ผู้ที่ปฏิบัติสมาธิในระดับต่าง ๆ ย่อมส่งผลต่อคลื่นความถี่ของสมองให้หลัง
 ฮอร์โมนหรือสารเคมีต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย ซึ่งเมื่อนำระดับสมาธิในสภาวะ
 ของจิตแต่ละสภาวะมาเปรียบเทียบกับระดับของคลื่นสมอง สามารถแบ่งได้ 9 สภาวะ คือ (1) **สภาวะ**
นิโรธสมาบัติ เป็นสภาวะที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิของโยคีทิเบต ที่เน้นเข้าฌานสมาธิขั้นสูงร่างกาย
 มีการเผาผลาญต่ำ คลื่นสมองอยู่ในช่วงเกิน 200Hz เรียกว่าคลื่นแลมบ์ดา(Lambda Brainwaves) เป็น
 สภาวะพิเศษที่ไม่พบในคนทั่วไป (2) **สภาวะก่อนเข้าสู่สภาวะนิโรธสมาบัติ** คลื่นสมองจะอยู่ในช่วง
 140Hz เป็นสภาวะของโยคีที่จะเข้าสู่สภาวะนิโรธสมาบัติ เรียกคลื่นสมองช่วงนี้ว่าคลื่น Hyper gamma
 (3) **สภาวะเครียด** เป็นสภาวะที่มีความตั้งใจการทำงานหรือมุ่งเน้นถึงความสำเร็จสูงมาก คลื่นสมอง
 อยู่ในระดับ 31 Hz ถึง 139Hz เรียกว่า คลื่นแกมมา จะเกิดการหลั่งฮอร์โมน adrenalin และ
 Corticosteroids สูงขึ้นเป็นฮอร์โมนที่ทำให้เกิดการเผาผลาญสูงก่อให้เกิดความเครียด ความดัน
 เบาหวานและอาจเกิดภาวะชักได้ (seizures) (4) **สภาวะปกติ** เป็นสภาวะที่คนใช้ชีวิตปกติ ทำงาน
 พักผ่อน มีความสุขทุกขตามสภาพของตนเอง การรับรู้การเคลื่อนไหวประสาทสัมผัสจะเป็นปกติ คลื่น
 สมองจะอยู่ในช่วง 13-30 Hz เรียกว่าคลื่นเบต้า (Beta Brain waves) ร่างกายจะหลั่งน้ำสื่อประสาท
 หรือฮอร์โมนเป็นปกติ เช่น Dopamine มีความสงบในอารมณ์ตามปกติ Adrenaline ตามสถานการณ์มี
 การเครียดเป็นบางโอกาสและหลั่ง Corticosteroid ระดับปกติ ทำให้มีการเผาผลาญปกติ (5) **สภาวะนิ่ง**
สงบ เป็นช่วงที่ปฏิบัติสมาธิต่อเนื่องจากช่วงแรก ผ่านการยกจิตสู่อารมณ์ (องค์ฌานวิตก) แล้วเกิด
 ความนิ่งสงบ ผ่อนคลาย มีสติรู้ตามลมหายใจ ประคองอารมณ์ (ประคองจิตเจตสิก) ได้ง่ายขึ้นมี
 ความเบาในอารมณ์ มีอารมณ์สมถะมาก เมื่อสภาพอารมณ์หรือความสงบอยู่ในระดับนี้ คลื่นสมองก็
 จะปรับลงมาอยู่ในระดับ 7.0 Hz ถึง 12.9 Hz เรียกว่าคลื่น แอลฟา (Alpha brainwave) สมาธิของผู้
 ปฏิบัติจะเข้าสู่อุปปจารสมาธิ เป็นการที่ผู้ปฏิบัติสมาธิได้ปฏิบัติจนคลื่นสมองลงสู่ระดับแอลฟา เพิ่ม

สภาวะจิตที่สมดุลนิ่งมาก ไม่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างรวดเร็วมีสติ ร่างกายผ่อนคลาย (6) **สภาวะ อิมเมม** เป็นสภาวะที่ผู้ปฏิบัติสมาธิได้ปฏิบัติต่อเนื่องจนมีความรู้สึกจิตสงบ ผ่านองค์ฌานวิตกและองค์ฌานวิจาร์มาแล้ว เกิดอาการอิมเมม เกิดภาวะชาบชาน (พรณาปิตติ) ซึ่งเป็นอาการขององค์ฌานปิติดิจริงๆ คลื่นสมองจะปรับตัวลดลงมาสู่ระดับ 4.0–6.9Hz เรียกว่าคลื่นธีต้า (Theta) หากปฏิบัติเป็นประจำจะรู้สึกสงบมีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น มองโลกในแง่ดีซึ่ง ในทางการแพทย์ถือว่าการที่คลื่นสมองอยู่ในระดับคลื่นธีต้าหรือความถี่ที่ 4.0–6.9 Hz เป็นช่วงที่หลับฝัน (Day dream) เข้าถึงโดยการสะกดจิตร่างกายมีการหลั่งสารสื่อประสาทเซโรโทนิน (Serotonin) ทำให้สุขภาพจิตดี หัวเราะง่ายสาร Oxytocinเกิดความรู้สึกมีความรักความปรารถนาดีต่อมนุษย์ด้วยกัน/Melatoninทำให้สงบหลับง่ายและสาร เอ็นโดรฟิน(Endorphine) ทำให้เกิดความสุขได้ถ้าผู้ปฏิบัติสมาธิผู้ปฏิบัติต่อเนื่องสามารถเข้าสู่ฌานโดยไม่ต้องผ่านองค์ฌานวิตกและวิจาร์โดยปฏิบัติสมาธิแล้วสามารถเข้าสู่องค์ฌานปิติ สุขเอกัคคตาเลยซึ่งเรียกได้ฌาน 2 หรือทุติยฌาน ได้สมาธิจนแนบแน่นขึ้นอีกคืออุปจารสมาธิชั้นกลาง

(7) **สภาวะสุขลึก** เป็นสภาวะที่ปฏิบัติสมาธิได้ลึกมากขึ้นจนมีความรู้สึกมีความสุขในใจลึกหรือสภาพที่จิตมีความสุขเมื่อเกิดสภาวะเช่นนี้ คลื่นสมองจะลดระดับมาอยู่ที่ 0.5 ถึง 3.9Hz ซึ่งเรียกว่าคลื่นเดลต้า(Delta) เมื่อสมองอยู่ในระดับคลื่นนี้ ร่างกายจะมีการหลั่งสารสื่อประสาทหรือฮอร์โมน Growth Hormone ซึ่งเป็นฮอร์โมนที่กระตุ้นการซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอของร่างกายฟื้นฟูสภาพทางกายภาพของร่างกายฮอร์โมนEndorphineหลั่งมากขึ้นชีวิตปกติจะมีความสุขทางใจมากขึ้นหลับลึกหลับง่ายไม่ฝันหากผู้ปฏิบัติ มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนสามารถเข้าฌานโดยไม่ต้องผ่าน องค์ฌานวิตก วิจาร์ปิติ แล้วเหลือแต่องค์ฌานสุข เอกัคคตา ผู้ปฏิบัติก็จะบรรลุฌาน 3 หรือตติยฌาน สมาธิอยู่ในระดับจนแนบแน่นขึ้นสูงสุด หรืออุปจาระชั้นสูงสุด การใช้ชีวิตประจำวันก็มีความสุข สงบ เยือกเย็น มีสมาธิในการทำกิจกรรมต่างๆ ทำงานสำเร็จง่าย การที่ผู้ปฏิบัติสมาธิสามารถปฏิบัติขั้นของฌานสุขได้โดยง่ายและต่อเนื่อง จะทำให้สภาวะจิตมีความสุขเข้าใจในสภาวะธรรมแนบแน่นขึ้น เกิดกำลังเป็นสุขในอารมณ์ของสมถภาวนาอยู่เป็นลักษณะที่องค์ฌานสุข สามารถเป็นปฏิปักษ์กับอุทธัจจะกุกกุจจะนิรวรณ ความฟุ้งซ่านในอารมณ์ไม่เกิดขึ้นได้ (8) **สภาวะสมาธิแนบแน่น** เป็นสภาวะที่ผู้ปฏิบัติสมาธิได้ลึกมาก ตกอยู่ในภวังค์อย่างสมบูรณ์ เรียกว่า เอกัคคตา เจตสิก คือ ความตั้งมั่นในอารมณ์เดียว เน้นช่องที่สมองจะปรับคลื่นลงต่ำมาก ระดับ 0.5 Hz หรืออาจจะมากกว่าเล็กน้อย เป็นช่วง Low Delta ซึ่งปกติแล้วจะเป็นช่วงที่คนเราหลับลึกไม่ฝัน แต่ถ้าปฏิบัติสมาธิและได้องค์ฌานระดับนี้แล้ว จะรู้สึกมีอารมณ์เป็นหนึ่งแนบแน่นอยู่กับลมหายใจอย่างเดียว ไม่ยินดีกับกามอารมณ์ใดๆ ฉะนั้นองค์ฌานเอกัคคตาหรือเอกัคคตาเจตสิกเป็นปฏิปักษ์กับกามฉันทนิรวรณ การที่ผู้ปฏิบัติสมาธิสามารถปฏิบัติได้เข้าถึงองค์ฌานนี้ ซึ่งเป็นช่องทางเข้าถึงจิตใต้สำนึก หรือเปิดประตูสู่จิตใต้สำนึกได้ ในสภาวะปกติในการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ที่ปฏิบัติสมาธิจนได้ระดับนี้จะเป็นผู้มีความสุข ร่างกายมีการซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอได้ดี ไม่ปวดกล้ามเนื้อ หรืออาการปวดกล้ามเนื้อจากภาวะอื่นลดลง ร่างกายมีการหลั่งฮอร์โมน Growth hormone มากขึ้น หลัง Melatonin มากขึ้นช่วยให้หลับลึกและสารเคมี

DHEA: Dehydroepiandrosterone sulfate เป็นฮอร์โมนตั้งต้นในการสร้างฮอร์โมนเพศทำให้ผิวพรรณดูอ่อนกว่าวัย(Anti Aging) ในขณะเดียวกัน ถ้าผู้ปฏิบัติมีสมาธิ ปฏิบัติจนมีสมาธิแนบแน่นเรียกว่า อัปปนาสมาธิ สามารถปฏิบัติ สมาธิโดยเข้าสมาธิแบบไม่ผ่านองค์ฌาน วิตก วิจาร์ ปิติ เข้าสู่องค์ฌาน เอกัคคตาและอุเบกขาได้เลย เรียกว่าบรรลุมาน 4 หรือจัดตฤฌานได้เป็นสมาธิแบบอัปปนาสมาธิอย่างแท้จริง (9) **สภาวะการปฏิบัติสมาธิแบบรูปฌาน** เนื่องจากเป็นสมาธิขั้นสูง และเป็นสมาธิแบบอัปปนา แบบแนบแน่นสนิทมาก ๆ ซึ่งผู้ปฏิบัติแบบนี้ได้คือพวกโยคีหรือฤาษี โดยคลื่นสมองจะลดต่ำลงมาก ๆ ระดับแอลฟาคลื่นหรือระดับ 0.01-0.50 Hz

จากผลการปฏิบัติสมาธิเชิงพุทธต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีรวิทยาก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านสุขภาพจิตและสุขภาพกาย ผู้วิจัยสร้างเป็นชุดกิจกรรมในรูปแบบการประเมินผลของการปฏิบัติสมาธิและไม่ปฏิบัติสมาธิในลักษณะคลื่นสมองต่อสภาวะการณต่าง ๆ ใน 4 ลักษณะ คือ **ลักษณะที่ 1** คลื่นสมองของคนปกติทั่วไปไม่เครียดมาก(มีบ้าง)สุขภาพจิตดีแต่ไม่ปฏิบัติสมาธิ **ลักษณะที่ 2** การสั้นของคลื่นสมองของผู้ที่เครียดง่าย อารมณ์ร้อน **ลักษณะที่ 3** คลื่นสมองของผู้ที่เฉื่อยชา ซึ่เกียจ ไม่สดใส และ**ลักษณะที่ 4** การสั้นของคลื่นสมองของผู้ที่มีสุขภาพจิตดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการสูง สมองมีคุณภาพ และปฏิบัติธรรมเป็นเนืองนิตย์ โดยสรุปได้ว่า ลักษณะที่ 4 การสั้นของคลื่นสมองมีผลต่อสภาวะต่าง ๆ ไปในทางที่ดีกว่า 3 ลักษณะแรก คือในสภาวะปกติจะอารมณ์ดี มองโลกในแง่ดี มีความสุขได้ง่าย ไม่เครียด คลื่นสมองจะอยู่ในระดับเบต้ากลางๆ อาจลงมาต่ำแต่ระดับแอลฟาได้ในสภาวะการทำงานจะมีสมาธิสูง คลื่นสมองจะอยู่ระดับแกมมาต่ำๆ คือ ระดับ 40 Hz มีความคิดสร้างสรรค์ มีผลงานดี ในสภาวะพักผ่อน จะเป็นคนที่ปรับตัวได้ง่าย จะทำงานได้ดี มีผลงานเวลาพักผ่อนก็จะพักผ่อนจริงๆ ปล่องใจให้สบาย คลื่นสมองจะสั้นที่ระดับแอลฟา ดูหนัง ฟังเพลงอยู่บ้าน อยู่กับครอบครัวได้อย่างมีความสุข สุขภาพจิตดี มีความสุข ในสภาวะปฏิบัติสมาธิ จะมีสมาธิสูง คลื่นสมองช่วงนั่งสมาธิลงมาถึงระดับต้าได้นาน นั่งได้นาน ทำให้คลื่นสมองตอนทำงานถูกปล่อยมาอยู่ในระดับที่ 40 Hz ได้ง่าย ได้นาน สมองมีคุณภาพ ทำงานได้ดี และในสภาวะนอนหลับ จะเป็นผู้ที่นอนหลับมีคุณภาพ หลับลึก หลับนาน ไม่ฝัน หรือฝันน้อยมาก คลื่นสมองขณะหลับลงมาแต่ละระดับเคลต้าได้ ทำให้ออร์โมนโกรทฮอร์โมนหลั่งมาก และฮอร์โมนอื่นๆ จะหลั่งมากด้วยเป็นประโยชน์ทั้งร่างกายและจิตใจ

จากการวิจัยพบว่า การปฏิบัติสมาธิเพื่อบรรลุมานระดับต่างๆ โดยเริ่มปฏิบัติตามลำดับ คือ (1) การบรรลุมาน ผู้ปฏิบัติสมาธิโดยใช้ฌานสมาธิ คือการจงใจทำสมาธิ (2) การบรรลุมาน เมื่อผู้ปฏิบัติได้ปฏิบัติจนบรรลุมานและสามารถเข้าถึงองค์ฌาน ผู้บรรลุมานจะรู้สึกมีสมาธิแนบแน่นมากขึ้น (3) การบรรลุมาน ผู้ปฏิบัติจะมีอารมณ์ในสมาธิสุขสงบและมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวอย่างแนบแน่น และ(4) การบรรลุมาน ผู้ปฏิบัติจะมีอารมณ์ในสมาธิเป็นหนึ่งเดียวอย่างแนบแน่นและสภาพจิตเป็นกลางกับสภาวะสุขทุกข์ต่างๆ

จากการวิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้ในญาณ 3 หรือ วิชชา 3 ประกอบด้วย (1) ปุพเพนิวาसानุสสติญาณ (2) จุตูปปาตญาณ (3) อาสวักขยญาณ ทั้งนี้ อาสวักขยญาณ ญาณที่หยั่งรู้ถึงการ

สร้างปัญญาเพื่อการหลุดพ้น พระพุทธองค์ทรงใช้พระสัทธรรม 3 เป็นหลักใหญ่แห่งการหลุดพ้นคือ หลัก ปริยัติ – ปฏิบัติ – ปฏิเวธ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ปัจจุสมุปบาท อันเป็นหลักธรรมที่แสดงกระบวนการของทุกข์ทั้งฝ่ายเกิดและฝ่ายดับโดยความเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันขององค์ธรรมทั้ง 12 ประการ (1) อวิชชา (2) สังขาร (3) วิญญาณ (5) สฬายตนะ (6) ผัสสะ (7) เวทนา (8) ตัณหา (9) อุปาทาน (10) ภพ (11)ชาติ (12) ชรามรณะ

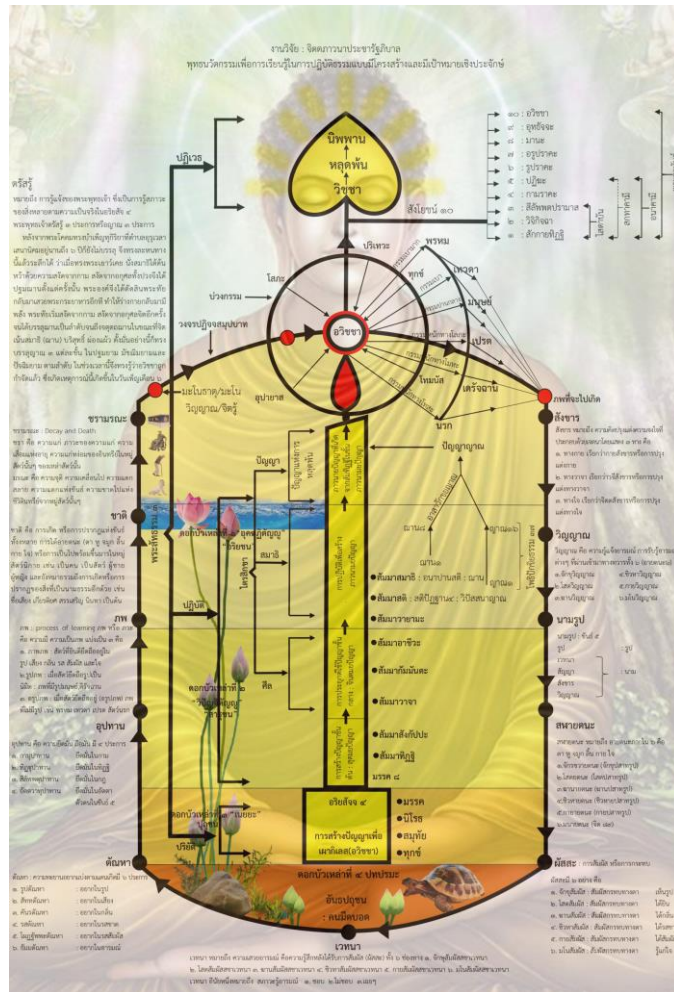
จากการพัฒนาชุดความรู้ ผู้วิจัยได้รูปแบบของ “จิตตภาวนาพระราชรัฐภิบาล: พุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมแบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์” โดยอธิบายความได้ดังนี้

“จิตตภาวนาพระราชรัฐภิบาล” หมายถึง การวิจัยหาแนวทางในการส่งเสริมสุขภาพจิตของประชาชนแนวพุทธ โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

“เป้าหมายเชิงประจักษ์” หมายถึง เป้าหมายที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมโดยผ่านการเรียนรู้ทั้งเชิงปริยัติและปฏิบัติตามโครงสร้างอันเป็นนวัตกรรมที่ผู้วิจัยได้สรุปจากการทบทวนวรรณกรรมอันเป็นองค์ความรู้ตามหลักพุทธศาสนา

1) เป้าหมายเชิงวิทยาศาสตร์ หากผู้ปฏิบัติธรรมได้ศึกษาองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาผ่านโครงสร้างนี้ จะเข้าใจแก่นองค์ความรู้ของพระพุทธเจ้าจนเกิดความเชื่อและศรัทธานำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ สิ่งแรกที่จะเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติเชิงประจักษ์คือการมีสุขภาพจิตที่ดีและการปรับคลื่นสมองมาอยู่ในระดับที่มีคุณภาพ เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ ความจำและความตระหนักได้

2) ในเชิงธรรม เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมได้ศึกษาเชิงปริยัติจนเข้าใจและนำไปปฏิบัติตามขั้นตอนการปฏิบัติสมาธิ ทั้งสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งสามารถบรรลุระดับฌานของสมถกรรมฐานและระดับฌานของวิปัสสนากรรมฐานตามความสามารถของผู้ปฏิบัติ

แผนภาพที่ 1 จิตภาวนาประชารัฐภิบาล: พุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมแบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์

3. ผลการวิเคราะห์การบูรณาการชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีโครงสร้าง เป็นการบูรณาการศาสตร์ระหว่างวิทยาศาสตร์และศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการพัฒนาจิตตามหลักทางพระพุทธศาสนา แต่สามารถให้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับร่างกายขณะที่ปฏิบัติสมาธิได้ เช่น การหลังเคมีสมอง (ฮอร์โมน) และสารของฮอร์โมนเหล่านี้ดีต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนการปรับคลื่นสมองเมื่อมีการปฏิบัติสมาธิได้ระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งสามารถทำให้ระดับการเรียนรู้ดีขึ้น ความจำดีขึ้น เป็นต้น โดยสรุปได้ดังนี้

1) การทดลองกับกลุ่มทดลอง โดยมีระยะเวลาอบรม 4 ชั่วโมง ซึ่งผลคะแนนทดสอบก่อนการทดลอง ผู้เข้าร่วมมีระดับคะแนนรวมโดยเฉลี่ย 6.65 คะแนน จากคะแนนเต็ม 14 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 47.5 หลังการทดลองสิ้นสุด ผู้เข้าทดลองได้ทำแบบทดสอบหลังการทดลอง ซึ่งผลการทดสอบได้คะแนนโดยเฉลี่ยที่ 12.35 คิดเป็นร้อยละ 88.21 ผลการทดสอบก่อนและหลังอบรม เมื่อนำ

คะแนนมาเปรียบเทียบกันพบว่า คะแนนหลังการทดสอบสูงกว่าคะแนนก่อนการทดสอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบข้อสังเกตในการอบรมครั้งนี้ว่า ผู้อบรมที่เป็นสามเณร อายุระหว่าง 10 – 15 ปี จะมีการรับรู้ข้อมูลได้น้อยกว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า

2) การเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะ โดยการอบรมกับประชาชนทั่วไปนั้น เป็นการนำเสนอพุทธนวัตกรรมใหม่ที่ผู้วิจัยคิดค้นขึ้น ให้ผู้เข้าร่วมอบรมมีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามแนวทางพุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมแบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์และเพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมเกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติสมาธิ ผลจากการทดสอบก่อนและหลังอบรมในการเผยแพร่ความรู้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า คะแนนหลังการทดสอบสูงกว่าคะแนนก่อนการทดสอบ จึงสรุปได้ว่า การเผยแพร่พุทธนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมแบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์ในครั้งนี้ และได้สร้างความรู้ใหม่ให้กับผู้เข้ารับการอบรมตามวัตถุประสงค์ หลังจากเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้ทำการติดตามผลหลังการอบรมในผู้เข้าอบรม จากการสอบถามผู้ที่อบรมแล้วพบว่าสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่/ถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจได้ร่วมฝึกปฏิบัติสมาธิ ทั้งนี้ ผลจากการฝึกนั่งสมาธิทำให้รู้สึกสบายใจ จิตใจสงบ มีเหตุผลมากขึ้น

3) การเผยแพร่ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์นั้น ผู้วิจัยได้ทำการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์เชิงวิชาการที่องค์กรบริหารส่วนตำบลมะขูนหวาน หมู่ 5 ต.มะขูนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ 1 กรกฎาคม 2564 กับผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 80 คน การเผยแพร่ในครั้งนี้ ก่อนเกิดประโยชน์ด้านการฝึกสมาธิ เกิดความรู้ในการดำเนินชีวิตตามหลักทางพระพุทธศาสนา เกิดความคิดเชิงบวก มีเป้าหมายในการหลุดพ้นจากทุกข์ด้วยการปฏิบัติธรรมตามพุทธนวัตกรรมนี้

5. อภิปรายผล

1. หลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา คือการพัฒนาเพื่อบรรลุนิพพาน ซึ่งคือความดับทุกข์ ดับตัณหา และกองทุกข์ ซึ่งการจะดับทุกข์ได้นั้นต้องรู้ถึงอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้พบกับความจริงอันประเสริฐ ซึ่งหนทางดับทุกข์คือ การไม่เกิดหรือต้องดำเนินตามมรรคมีองค์ 8 อย่างไรก็ตาม หลักภavana 4 ยังเป็นอีกหลักธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาจิต กล่าวคือ ภavana เป็นการทำให้มีขึ้น เกิดขึ้นการเจริญ ตามหลักพระพุทธศาสนา มีสองอย่างคือ สมถภavana ฝึกอบรมให้เกิดความสงบ และวิปัสสนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจเป็นจิต และสามารถนำไปสู่การหลุดพ้นสู่นิพพานได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ แม่ชีวรรณรักษ์ ธนธรรมทิศ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปัจจัยสมุปปาทฝ่ายเหตุในการปฏิบัติวิปัสสนาภavana” ผลการวิจัยพบว่า ปฏิจจสมุปปาทเป็นองค์ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในฐานะเป็นตัวสภาวะหรือกฎของธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา ปฏิจจสมุปปาทแสดงถึง

สภาวะของชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตาย เมื่อเข้าใจในปัจจุสมุปบาทนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้หายสงสัยในเรื่องโลกและชีวิต และวิปัสสนาภาวนา หมายถึง การอบรมจิตให้เกิดปัญญารู้แจ้งชัดสภาวะธรรมของนามรูปตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในการกำหนดรู้ทางกาย เวทนา จิต และธรรม จุดหมายของการเจริญวิปัสสนาคือ และการบรรลุมรรคและผลญาณ ซึ่งจะทำให้รู้แจ้งพระนิพพานโดยผ่านอริยสัจ 4 (1) ความรู้แจ้งในความทุกข์ (2) ความรู้แจ้งในเหตุแห่งความทุกข์ (3) ความรู้แจ้งในความดับทุกข์ (4) ความรู้แจ้งในหนทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์¹⁰

การพัฒนาจิตตามหลักการให้ทาน คือ การแบ่งปันหรือการให้ทั้งวัตถุ สิ่งของและความโอบอ้อมอารี อานิสงส์ของผู้ที่ให้ทานนั้น ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก หลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระโตม อมโร (เจริญรัมย์) (2561) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระธัมมาเถรี” ผลการศึกษาพบว่า การบรรลุธรรมในพุทธศาสนา คือ การรู้แจ้งอริยสัจ 4 จิตมีสภาพดับกิเลส ตัณหาและอุปาทานที่เป็นเครื่องกั้น สามารถบรรลุถึงโลกุตตรธรรม สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลได้ และการบำเพ็ญบารมีเพื่อการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาต้องบำเพ็ญทานบารมี มีทานบารมีเป็นต้น¹¹ ดังนั้น ผู้ที่ฝึกพัฒนาจิตจึงควรหมั่นให้ทานอยู่เป็นนิตย์ ด้วยอานิสงส์ของการให้ทานจะนำไปสู่ความเจริญทั้งในภพปัจจุบัน ภพหน้าและเข้าสู่นิพพานได้

การพัฒนาจิตตามหลักไตรสิกขานั้น เป็นการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อให้ผู้ที่พัฒนาจิตได้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน โดยหลักของอริยสิกขาหรือศีล คือหลักการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย อริยจิตตสิกขาหรือสมาธิ หลักการพัฒนาจิตให้เข้มแข็งและมั่นคง อริยปัญญาสิกขา คือ หลักการพัฒนาปัญญาเพื่อความรู้แจ้ง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระมหาพุทธวิงศ์ ญฺญจนญฺญ ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์นิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า นิพพานตามทัศนะ

¹⁰ แม่ชีวรรณรักษ์ ชนธรรมทิศ, “ศึกษาปัจจุสมุปบาทฝ่ายเหตุในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

¹¹ พระโตม อมโร (เจริญรัมย์), “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระธัมมาเถรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

พระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึงภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสโดยประการทั้งปวง โดยภาวะนิพพานเป็นอสังขตธรรมแต่เป็นสิ่งที่มิอยู่และดำรงอยู่ได้เองโดยปราศจากการปรุงแต่งจากสิ่งใด¹²

2. การพัฒนาชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตภาวนาตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยพัฒนาชุดความรู้และกิจกรรมโดยการบูรณาการพุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ในการสร้างความเชื่อมโยงของการทำงานของจิต สมถะ อารมณ์และพฤติกรรม ซึ่งจิตที่อาศัยอยู่กับวัตถุ เมื่อเจอกับสิ่งเร้าหรือตัวกระตุ้น จะส่งสัญญาณไปยังสมอง ปรับคลื่นสมอง ซึ่งมีผลให้เกิดเป็นอารมณ์ในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ กลัว โกรธ สงบ มีความสุข ฯลฯ ซึ่งเป็นอาการของจิต ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ **Jennifer Wallis** ได้ศึกษาถึงประโยชน์ของการทำสมาธิที่มีต่อร่างกายและจิตใจ พบว่าประโยชน์ของสรีรวิทยาที่เกิดจากการทำสมาธิช่วยให้เกิดการผ่อนคลาย โดยพบว่า เกี่ยวข้องกับระบบประสาทซิมพาเทติกสงบลงและการกระตุ้นของสาขาของพาราซิมพาเทติกช่วยให้เกิดการพักผ่อน โดยการศึกษาทางการแพทย์แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ฝึกสมาธิแบบวิปัสสนาจะมีระดับอะดรีนาลีนและนอร์อิพิเนฟรีน และคอร์ติซอลในเลือดต่ำลง ความรู้สึกเครียดจึงลดลงและเมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของคลื่นสมองและสภาวะทางอารมณ์ **Jennifer Wallis** ยังพบความเชื่อมโยงกันของสมองและหัวใจ การฝึกสมาธิสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสมองและหัวใจให้ทำงานเชื่อมต่อกันได้ และมีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมและความเป็นจริงของบุคคลนั้นๆ¹³

สมองยังมีความเชื่อมโยงกับจิต ในผู้ที่ปฏิบัติสมาธิในระดับต่าง ๆ ย่อมส่งผลต่อคลื่นความถี่ของสมองให้หลังฮอริโมนหรือสารเคมีต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย ซึ่งเมื่อนำระดับสมาธิในสภาวะของจิตแต่ละสภาวะมาเปรียบเทียบกับระดับของคลื่นสมอง ความถี่ เคมีที่หลัง/ฮอริโมนขณะปฏิบัติสมาธิ และอาการที่เกิดขึ้นจากสภาวะต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **Daniel Goleman and Richard Davidson** ในการทดสอบทางประสาทวิทยาโดยวิธีทางการแพทย์ผ่านเครื่อง EEG ชนิดพิเศษพบว่า รูปแบบการสั่นของคลื่นสมองแถมมาของโยคีแตกต่างกับคนทั่วไปที่เกิดเพียงช่วงสั้นและเป็นบางจุดของสมองเท่านั้น แต่ของโยคีที่ปฏิบัติสมาธิมาหลายๆ ระดับคลื่นแถมมาจะเพิ่มขึ้นและนานขึ้น บ่อยขึ้น ที่สำคัญมีการสั่นแบบซิงโครไนท์ทั่วสมองทำให้เกิด

¹² พระมหาพุทธิวงศ์ ญาณบุญ, “การวิเคราะห์นิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุตามแนวคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

¹³ **Jennifer Wallis**, [22 January 2021], The science behind meditation From brainwaves to brain–heart coherence, [online], source : <https://www.covermagazine.co.uk/feature/4026160/science-meditation> [19 November 2021].

ประสบการณ์ทางจิตที่พิเศษจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสมองจากการปฏิบัติสมาธิ¹⁴

3. จากการวิจัยพบว่า การบูรณาการชุดความรู้และกิจกรรมตามหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีโครงสร้าง เป็นการบูรณาการศาสตร์ระหว่างวิทยาศาสตร์และศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผลจากการหลักการพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนา องค์ความรู้จากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อธิบายหลักอริยสัจ 4 และหลักปฏิจจนูปบาท ผลการทดสอบก่อนและหลังอบรม เมื่อนำคะแนนมาเปรียบเทียบกันพบว่า คะแนนหลังการทดสอบสูงกว่าคะแนนก่อนการทดสอบซึ่งสะท้อนได้ว่า การทดลองในครั้งนี้ กลุ่มทดลองเข้าใจเนื้อหาสาระและองค์ความรู้ และสามารถนำไปปฏิบัติต่อได้ สำหรับการเผยแพร่ในกลุ่มประชาชนทั่วไปนั้น พบว่า ผลจากการทดสอบก่อนและหลังอบรมในการเผยแพร่ความรู้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า คะแนนหลังการทดสอบสูงกว่าคะแนนก่อนการทดสอบ สะท้อนได้ว่าการเผยแพร่พุทธนวัตกรรมการเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมแบบมีโครงสร้างและมีเป้าหมายเชิงประจักษ์ ในครั้งนี้ ได้สร้างความรู้ใหม่ให้กับผู้เข้ารับการอบรมตามวัตถุประสงค์และเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ ซึ่งจากการติดตามผลหลังการอบรมพบว่า ผู้เข้าอบรมยอมรับในนวัตกรรมการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติสมาธิที่เพิ่มขึ้นในส่วนของผู้ที่ไม่ปฏิบัติเลยกับปฏิบัติ 1-3 วัน/สัปดาห์ จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 39.03 โดยมีเวลาในการปฏิบัติสมาธิต่อครั้ง ประมาณ 10 นาที คิดเป็นร้อยละ 56.00

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากการศึกษาวิจัยผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในประโยชน์เชิงวิทยาศาสตร์ สุขภาพ และประโยชน์เชิงธรรมะ ได้วางแผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

¹⁴ Daniel Goleman and Richard Davidson, [7 May 2018], Lion's Roar Buddhist Wisdom for our time, How Meditation Changes Your Brain and Your Life, [online], source : <http://www.lionsroar.com/how-meditation-changes-your-brain-and-your-life/> [19 November 2021].

1) ประโยชน์ทางร่างกาย จากงานวิจัยพบว่าถ้าปฏิบัติสมาธิวันละ 20-30 นาที จะมีผลต่อร่างกาย 2 ประการ คือ (1) เกิดการปรับคลื่นสมองมาอยู่ระดับประมาณ 40 Hz ในสภาวะปกติได้นานขึ้น เป็นผลให้มีสมาธิที่ดี คลื่นกระแสไฟฟ้าของสมองวิ่งมาได้เร็ว ทำให้เกิดการตื่นตัว เกิดความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีความจำที่ดี และหลับง่าย ไม่เครียด ป้องกันภาวะสมองเสื่อม (อัลไซเมอร์) (2) การปรับระดับฮอร์โมนที่เป็นประโยชน์ให้เพิ่มขึ้น และลดฮอร์โมนที่อันตรายให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม เพิ่มฮอร์โมนที่เป็นประโยชน์ ได้แก่ Dopamine (ฮอร์โมน โดปามีน) : ช่วยทำให้สงบ ไม่วุ่นวาย ไม่เครียด, Oxytocin (ฮอร์โมน ออกซิโทซิน) : ช่วยทำให้มองโลกในแง่ดี มีความรักความปรารถนาดีต่อสรรพสิ่งในโลกนี้ (คน+สัตว์+สิ่งของ), Serotonin (ฮอร์โมน เซราโทนิน) : ช่วยให้ความสบาย ยิ้มง่าย หัวเราะง่าย ลดความเครียดได้ดี ชะลอความแก่, Endorphin (ฮอร์โมน เอนโดฟิน) : ช่วยให้มีความสุข ปรับสมดุลของร่างกาย เพิ่มภูมิคุ้มกันต้านทานฮอร์โมนที่มีต่อโทษต่อร่างกาย ถ้ามีมากเกินไป, Adrenaline (ฮอร์โมน อะดรีนาลีน) : จะปรับลดลงหรืออยู่ในระดับที่เหมาะสม ลดโอกาสการเกิดภาวะเครียด ความดันสูง หัวใจเต้นเร็ว, Corticosteroid (ฮอร์โมน คอร์ติโคสเตียรอยด์) : จะถูกปรับให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ลดการเผาผลาญ ลดการเกิดอนุมูลอิสระ (สาเหตุการเกิดมะเร็ง) และอื่นๆ ให้เกิดความเครียดน้อยลง

2) ประโยชน์ทางจิตใจเพื่อสุขภาพจิต การปฏิบัติสมาธิ จากงานวิจัยพบว่า การปฏิบัติสมาธิช่วยให้สุขภาพจิตดี มีความเครียดน้อยลง หรือเครียดยากขึ้น มีทัศนคติที่ดี นอนหลับง่าย มีความจำที่ดี มีพลังจิตที่เข้มข้น สามารถดึงดูดสิ่งดีๆ เข้าหาตัวเองได้ ประสบความสำเร็จในอาชีพโดยง่าย มีเสน่ห์และสร้างความเชื่อถือและความเชื่อมั่นจากคู่เจรจาได้ดี

ประโยชน์เชิงธรรมะ พระพุทธองค์ตรัสว่า สติปัฏฐาน 4 คือ ทางสายเอก เป็นวิธีเดียวที่จะไปสู่การหลุดพ้นหรือสู่นิพพานได้ โดยการปฏิบัติสมาธิ 2 ขั้นตอน คือ **1) สมถกรรมฐาน** คือการปฏิบัติสมาธิตามแนวอาณานาปณสติ เพื่อให้มีสมาธิมั่นคง แน่วแน่ ได้แก่ ขณิกสมาธิ อุปาจาระสมาธิ และ อัปนาสมาธิ หากทำจนบรรลุสมาธิในระดับต่างๆ เรียกว่าได้ “ฌาน” และ **2) วิปัสสนากรรมฐาน** คือการทำเอาสมาธิที่มั่นคงระดับหนึ่งจากการปฏิบัติสมถกรรมฐานและต่อด้วยด้วยวิปัสสนากรรมฐาน โดยใช้แนวทางสติปัฏฐาน 4 มาพิจารณา จะพัฒนาไปสู่ปัญญา เรียกว่าได้ “ญาณ” ซึ่งมี 16 ขั้นญาณ ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่นำไปสู่การหลุดพ้นหรือนิพพาน การปฏิบัติสมาธิจึงเป็นการเดินทางเข้าสู่นิพพาน ซึ่งชาวพุทธเชื่อว่าการทำบุญที่ได้านิสงส์สูงสุดของชาวพุทธนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- คุชฎี สุนทร. (2561). “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระมหากัจจายนเถระ”,
วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชัยรักษ์ ผาสุกวิหาโร (พรหมตัน). (2561). “ศึกษาปัจจัยความสำเร็จการปฏิบัติธรรมของศูนย์
ปฏิบัติธรรม ดาถัง เลณัง เณลิมาฆ จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระโตม อมโร เจริญรัมย์. (2561). “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระธัมมาเถรี”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระมหาพุทธวิวงศ์ อนุญญ. (2561). “การวิเคราะห์นิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุตามแนว
คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีวรรณรักษ์ ธนธรรมทิศ. (2561). “ศึกษาปัจจัยอุปบาทฝ่ายเหตุในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- วิธาน ฐานะวุฑฒิ. (2549). จิตตปัญญาศึกษากับคลื่นสมอง. **มติชน**. ฉบับประจำวันที่ 29 (เมษายน) : 29.
- Daniel Goleman and Richard Davidson. [7 May 2018]. Lion’s Roar Buddhist Wisdom for our time.
How Meditation Changes Your Brain and Your Life. [online]. source :
<http://www.lionsroar.com/how-meditation-changes-your-brain-and-your-life/> [19
November 2021].
- Jeffrey L. Fannin Ph.D. (2021). **Understanding Your Brainwaves**. [online]. source :
<http://www.themeditationsolution.com/lambda.htm> [19 November].

**การขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช
ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่**

**BUDDHIST BASED COMMUNITY MOBILIZATION THROUGH POWERFUL
PARTICIPATION OF FAMILY – TEMPLE – COMMUNITY IN SARAPHI
DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE**

พระบุญช่วย ฐิตจิตโต (ยังสามารถ)¹

Phra Boonchuay Thitacitto (Yangsamart)

พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวฑฺฒไ²

PhrakhruWinaihorn Boonsri Yanawut

Email : phraboonchuay2522@gmail.com

Received: November 10, 2022 Revised: December 29, 2022

Accepted: December 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์นิพนธ์ที่มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 1.) เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่ในการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี 2.) เพื่อศึกษาแนวทางในการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี 3.) เพื่อนำเสนอ รูปแบบในการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มจำนวน 30 รูป/คนโดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาผลการวิจัยพบว่าการขับเคลื่อนโดยนำอัตลักษณ์ชุมชนวิถีพุทธต้นแบบ 12 ตำบลในอำเภอสารภี สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ชุมชนชาวพุทธล้านนาที่เป็นวิถีคนพื้นเมือง และอีกกลุ่มเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อพยพมาอยู่ในล้านนา ในชุมชนหมู่บ้านแต่ละตำบลพื้นที่บริบ ทั้งนี้ ชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธทุกชุมชนมีอัตลักษณ์เฉพาะตน ไม่ว่าจะเป็นภาษา อาหารการแต่งกาย และมีวัฒนธรรมประเพณีที่มีความโดดเด่นเฉพาะหลักธรรมเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธในล้านนา โดยแบ่งกลุ่มหลักธรรมออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ หลักกตัตถิธรรม ประกอบด้วยอริสัจ 4 หลักเนติธรรม ประกอบด้วยหลักทิวรรธมมิกัตถประโยชน์ และศีล 5 หลักวัตร

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนาศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ธรรม ประกอบด้วย หลักสปปายะ 4 หลักสทธรรม ประกอบด้วย สังคหวัตถุ 4 การขับเคลื่อนเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธล้านนาด้วยหลักธรรม สามารถสรุปได้ว่า มีการเสริมสร้างด้วยกัน 2 ส่วน คือชุมชนวิถีพุทธ 12 ตำบลในอำเภอสารภี ชาวพุทธในล้านนาได้มีความตระหนักรู้ในหลักธรรมที่มีอยู่เดิมซึ่งเป็นบรรทัดฐานการปฏิบัติตนในฐานะเป็นชาวพุทธ และชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธล้านนาตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่เกิดผลประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตนอกจากการตระหนักรู้ในคุณค่าต่อตนเองแล้วยัง รักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อีกด้วย รูปแบบการขับเคลื่อน เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนวิถีพุทธ 12 ตำบลต้นแบบ ในอำเภอสารภี ชาวพุทธล้านนา สรุปองค์ความรู้ได้เป็น MCC MODEL ซึ่งประกอบด้วย Norm คือ จารีต Tradition คือ ประเพณี Actualizing คือ ความเป็นจริงปัจจุบัน Peace คือ ความสงบสันติภาพ Pilo คือ การขับเคลื่อนต่อทุกสรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นคนหรือวัตถุที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต จึงทำให้อัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธชาวพุทธล้านนาเข้มแข็งและได้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: (การขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธ), (พลัง บ-ว-ช)

Abstract

The objectives of this thesis are: 1.) to study the area condition in driving the Buddhist community through participation in the power of Bor-Wor-Chor in Saraphi District; Join forces with Bor-Wor-Chor in Saraphi District. 3.) To present the model of driving the Buddhist community through participation of Bor-Wor-Chor in Saraphi District. This research was a qualitative research, a documentary research. in-depth interview and group discussion of 25 figures/person by descriptive analysis. The results showed that Driving by bringing the identity of the community in the Buddhist way of life in 12 sub-districts in Saraphi District. Can be divided into 2 groups: Lanna Buddhist community that is the indigenous way of life and the other is an ethnic group. who migrated to Lanna In each village community in the district of the rib area, the Buddhist community Every Buddhist community has a unique identity. whether the language dress food and has a unique culture and tradition Dharma principles for enhancing community identity in the Buddhist way Buddhists in Lanna By dividing the group of Dharma principles into 4 groups, which are dharma principles consisting of 4 noble truths, netidhamma consisting of ditthammikathā benefits, and 5 precepts, materialistic principles consisting of 4 Sappaya principles, 4 Saha Dhamma principles consisting of 4 Sangahavattā. Driving to strengthen the identity of the Buddhist community Lanna Buddhists with Dharma can be concluded

that There are 2 parts to strengthen together, namely, 12 sub-district Buddhist communities in Saraphi District. Buddhists in Lanna have become aware of the prevailing dharma which is the norm for their practice as Buddhists. and Buddhist community Lanna Buddhists are aware of the value that is beneficial to living. Preserving the traditional culture as well. Driving style To strengthen the identity of the Buddhist community in 12 model sub-districts in Saraphi District, Lanna Buddhists The body of knowledge can be summarized as MCC MODEL, which consists of Norm, which is custom, Tradition, which is tradition, Actualting, which is the current reality, Peace is peace, Pilo is the movement towards everything, whether it is people or objects that are valuable to life. Thus, the identity of the Lanna Buddhist Buddhist community is strong and has been passed down to the present day.

Keywords: (Mobilizing the Buddhist way of community), (the power of Bor-Wor-Chor)

1. บทนำ

ด้วยเอกลักษณ์ของอำเภอสารภี ที่สามารถพบเห็นได้ ก็คือ ต้นยางนา ที่อยู่ริมสองฝั่งถนน สายเชียงใหม่-สารภี-ลำพูน หรือที่คนท้องถิ่นเรียกว่า “ถนนเชียงใหม่ลำพูนสายเก่า” ถึงแม้จะมีต้นยางนาโบราณอยู่มาก แต่ก็มีส่วนหักโค่นลงมาจึงทำให้ต้องมีการอนุรักษ์ไว้ สถานที่ท่องเที่ยวเด่นๆจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เวียงกุมกาม เมืองเก่าเชียงใหม่ ก่อนที่จะถูกน้ำท่วมจมอยู่ในตะกอน และภายหลังได้ค้นพบและทำการบูรณะกันใหม่จึงกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยว การขับเคลื่อนชุมชนที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรม³ วิถีพุทธมุ่งสร้างสังคมและทางกายภาพอันได้แก่ละแวกบ้าน, หมู่บ้าน, เมืองโดยมีลักษณะร่วมในความหมายต่างๆคือ ชุมชนท้องถิ่นในฐานะหน่วยทางอาณาบริเวณ คือมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีสมาชิก และหลักแหล่งที่แน่นอนโดยอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ ชุมชนท้องถิ่นในฐานะหน่วย ระบบทางสังคม เป็นเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยสถานภาพบทบาทกลุ่มคนและสถาบัน

³ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. *คู่มือส่งเสริมและพัฒนา องค์กร ชุมชน อำเภอ และ จังหวัดคุณธรรมสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม เทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. 2562)

ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กันเหมือนลูกโซ่ ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม⁴ ชุมชนจะต้องเน้นความผูกพันระหว่างสมาชิกด้วยกันทั้งทางด้านจิตวิทยาและวัฒนธรรม ส่วนในทางมานุษยวิทยา มุ่งเน้นความเป็นชุมชนที่ก่อให้เกิดมิตรภาพความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพัน ให้มีชุมชนขนาดเล็กและมีโครงสร้างที่แน่นเหนียว เพราะจะช่วยฟื้นฟูสภาพทางสังคมให้ดีขึ้น ใกล้ชิดและสนิทสนม เพื่อให้สอดคล้องในการใช้หลักธรรมเพื่อการจัดการชุมชนตามแนววิถีพุทธและส่งผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย การดำรงชีวิตโดยยึดมั่นดำรงตนด้วยการรักษาศีล 5 พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย หลักทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม⁵ (หัวใจเศรษฐี) หมายถึง ความเป็นอยู่ที่เหมาะสม(เลือกใช้) ให้สอดคล้องกับหลัก โยนิโสมนสิการ คือ การทำในใจโดยแยบคาย การคิดพิจารณาอย่างละเอียด ถี่ถ้วนและลึกซึ้ง หรือการคิดที่ถูกต้อง มีระเบียบ มีเหตุผล และสร้างสรรค์ ในการใช้ชีวิตอยู่สังคมชุมชนวิถีพุทธ

ด้วยเหตุนี้ สำคัญของการศึกษาการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำที่ให้ผู้วิจัยได้ใช้องค์ความรู้ และหลักการใช้เหล่านั้นเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้เกี่ยวกับ “การขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” ในลำดับต่อไป และผู้วิจัยคาดหวังว่าผลของการวิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ให้กับประชาชน กลุ่มองค์กรใน ชุมชน ได้ทุกหมู่เหล่า และทุกชนชั้นได้ โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นกระบวนการและบูรณาการเพื่อการจัดการชุมชน ให้ชุมชนนั้นมีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน หลักหลักธรรมที่มีมิติของการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธ คือ 1.อริยสัจ 4 หลักในการพัฒนาชุมชนบนวิถีแห่งความเป็นจริง 2.ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หลักในการพัฒนาชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต 3.ศีล 5 หลักในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานความถูกต้อง 4.สัปปายะ หลักในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานความสบายใจ 5.สังคหวัตถุ 4 หลักในการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานความความสามัคคีปรองดองสามัคคีของคนในชุมชน

⁴ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9** (พ.ศ. 2545 – 2549), (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545), หน้า 37.

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2537), หน้า 2

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อคือ

1. เพื่อศึกษา สภาพพื้นที่ในการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษา แนวทางในการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อนำเสนอ รูปแบบการในการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1. ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย

3.2. ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง งานเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลงานของนักวิชาการ หรือนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

3.3. นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

4. ผลการวิจัย

4.1. อัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธต้นแบบ 12 ตำบล อำเภอสารภี

อาณาจักรล้านนา สถาปนาโดยพญามังราย นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 1839 (รวมอาณาจักรหริภุญชัย ของพระนางจามเทวี เมื่อพุทธศตวรรษที่ 13) มีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี ประกอบไปด้วยชน หลายชาติพันธุ์ แต่กลุ่มใหญ่ที่สุด เรียกตนเองว่า คนเมือง ในอดีตอันยาวนาน อาณาจักรล้านนา เคยมีความรุ่งเรืองทางอารยธรรมและวัฒนธรรมสูง ด้านการปกครอง มีมังรายศาสตร์เป็นหลักกฎหมายการปกครองแบบโบราณ มีอาณาเขตครอบคลุม เมืองสำคัญ เช่น ลำพูน ลำปาง เชียงราย เชียงแสน น่าน แพร่ พะเยา แม่ฮ่องสอน เชียงตุง และสิบสองปันนา ด้านภาษามีภาษาล้านนา หรือ ตัวเมือง เป็นภาษาสื่อสาร แม้จะมีภาษาถิ่นอื่นบ้าง เช่น ภาษาเขิน ภาษาลื้อ

เป็นต้น ก็สามารถสื่อสารกันได้ ชุมชนวิถีพุทธต้นแบบ 12 ตำบล อำเภอสารภี ไม่ได้เป็นชุมชนที่ถือกำเนิดเกิดในพื้นที่ดั้งเดิมแต่อย่างใดเกิดจากการอพยพของกลุ่มคนที่มาจากต่างถิ่น ในยุคที่กำลังสร้างบ้านแปงเมือง หรือจะกล่าวว่า “ยุคเก็บผักใส่ส้า เก็บข้าใส่เมือง” การไหลบ่ามาจากพื้นที่อื่น โดยสรุปแล้วอัตลักษณ์ชุมชนวิถีพุทธ นั้นสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1.ชุมชนชาวพุทธล้านนาที่เป็นคนพื้นเมือง และ 2. ชุมชนชาวพุทธที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อพยพมาอยู่ในล้านนา โดยพื้นฐานก็จะได้ชีวิตแบบชนพื้นเมือง ที่มีการผสมความเชื่อของกลุ่มชนตนเอง

ทั้งนี้ จุดแข็งของชุมชนวิถีพุทธต้นแบบ อำเภอสารภี คือความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมทางภาษา ทั้งภาษาพูด (ก่าเมือง) และภาษาเขียน (ตัวเมือง) รวมทั้งความเหนียวแน่นทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องพระธาตุประจำปีเกิด ก่อให้เกิดความผูกพันกับพระพุทธศาสนาผ่านประเพณี “ไหว้พระธาตุ หรือสรงน้ำพระธาตุ” แต่ด้วยสถานการณ์ของสังคมเปลี่ยนชุมชนวิถีพุทธ จะก็ต้องระมัดระวังการถูกกลืนด้วยวัฒนธรรมจากพื้นที่อื่น หรือการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากภูมิภาคอื่น การลดทอนประเพณีบางอย่าง เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีที่เปลี่ยนไป ภายใต้ข้อจำกัดของเวลา เงื่อนไขทางสังคม ทำให้ขั้นตอนที่สำคัญมักจะถูกละเลยและสูญหายไปในที่สุด จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนชาววิถีพุทธ จะต้องหันกลับมาทบทวนตัวเอง และพิทักษ์รักษาไว้ซึ่ง อัตลักษณ์ของตนในทุกมิติ

4.2 หลักธรรมในการขับเคลื่อน เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ ของชุมชนวิถีพุทธในอำเภอสารภี

จากการศึกษาหลักธรรม เพื่อการเสริมสร้าง การขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วม บ-ว-ช สามารถสรุปได้ว่า หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น แบ่งได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ

ประเด็นที่ 1 ชุมชนวิถีพุทธ 12 ตำบลต้นแบบ ในอำเภอสารภี เป็นชาวล้านนาได้มีความตระหนักรู้ในหลักธรรมที่มีอยู่เดิมซึ่งเป็นบรรทัดฐานการปฏิบัติตนในฐานะเป็นชาวพุทธ ตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้เกิดจากการเรียนรู้ และการสั่งสอน บอกต่อ ตามคำสอนของพระภิกษุสงฆ์ ผู้ปกครองที่เป็น ปิตา มารดา ตลอดจนผ่านการสอนจากครูบาอาจารย์ เป็นต้น

ประเด็นที่ 2 ชุมชนวิถีพุทธ 12 ตำบลต้นแบบ ในอำเภอสารภี เป็นชาวพุทธล้านนาตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่เกิดผลประโยชน์ต่อการดำรงวิถีชีวิตเพราะผลจากการได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอน จะทำให้ชีวิตมีคุณค่าและมีความเจริญรุ่งเรืองไม่เกิดความวิบัติในชีวิต และสามารถที่จะพิสูจน์หลักพุทธธรรมคำสอนให้เห็นจริงได้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ

4.3 การขับเคลื่อน เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธ อำเภอสารภีด้วย หลักธรรม

จากการศึกษา การขับเคลื่อนเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภีด้วยหลักธรรม สามารถสรุปได้ว่าการขับเคลื่อน สร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธล้านนานั้น มีการเสริมสร้างด้วยกัน 2 ส่วน คือ

1. ชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภี ชาวพุทธล้านนาได้มีความตระหนักรู้ในหลักธรรมที่มีอยู่เดิมซึ่งเป็นบรรทัดฐานการปฏิบัติตนในฐานะเป็นชาวพุทธ ตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้เกิดจากการเรียนรู้ และการสั่งสอน บอกต่อ ตามคำสอนของผู้ใหญ่ เป็นต้น

2. ชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภี ชาวพุทธล้านนาตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่เกิดผลประโยชน์ต่อการดำรงวิถีชีวิตเพราะผลจากการได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอน จะทำให้ชีวิตมีคุณค่าและมีความเจริญรุ่งเรืองไม่เกิดความวิตกกังวลในชีวิต ทั้งนี้ การขับเคลื่อน การเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธล้านนานั้น นอกจากการตระหนักรู้ในคุณค่าต่อตนเอง เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนวิถีพุทธ ในรูปแบบของการรักษาประเพณีวัฒนธรรมการขับเคลื่อนเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภี ชาวพุทธล้านนาด้วยการนำหลักธรรมผ่านกิจกรรมในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันการใช้ชีวิตร่วมกันการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมและการรวมกลุ่ม เพื่อให้คงความเป็นอัตลักษณ์

5. อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนวิถีพุทธ 12 ตำบลในอำเภอสารภี กลุ่มคนที่อยู่ภาคเหนือนี้ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มคนที่เป็นต้นกำเนิดหากแต่เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากพื้นที่อื่น ในยุคแรกที่เรียกว่ายุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” อัตลักษณ์ของชุมชนชาวพุทธจึงมีความหลากหลาย ทั้งนี้ มีทั้งชุมชนชาวพุทธที่เรียกตัวเองว่า “คนเมือง” คนล้านนา ที่มีภาษา เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในล้านนา ฉะนั้น ในความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตจึงมีความหลากหลายความโหล่งของวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นางสาวอุบลวรรณ ทะพินค์แกที่ได้กล่าวว่า จุดแข็งของชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภี คือความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมทางภาษา ทั้งภาษาพูด (ก่าเมือง) และภาษาเขียน (ตัวเมือง) รวมทั้งความเหนียวแน่นทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

อภิปรายได้ว่าชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภี ทั้ง 12 ตำบล หมู่บ้าน มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น มีทั้งความแตกต่างและความเหมือนกันเพราะอัตลักษณ์หมายถึงคุณลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคลสังคมชุมชนวิถีพุทธหรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่นและศาสนา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองโลกาภิวัตน์ทำให้อัตลักษณ์ของสังคมไทยเปลี่ยนไปอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม

อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” หรือ “คนอื่น” หรือกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดควบคู่กันไป เช่นอัตลักษณ์ของวัยรุ่นปัจจุบันกับวัยรุ่นในอดีตก็มีความแตกต่างกันไป เนื่องมาจากกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันสำหรับคำว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หมายถึง สิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกัน และรู้สึกแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเมื่ออัตลักษณ์ คือ สิ่งที่ยืนยันถึงตัวตนว่าเป็นใครอย่างไร อัตลักษณ์ที่แท้จริงจะอิงอยู่กับคุณค่า ประวัติศาสตร์ สิทธิ ความเป็นมาทางสังคมดั้งเดิมของชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเราที่แตกต่างจากพวกเขา ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างสานความสัมพันธ์กับสังคมอื่น กลุ่มอื่น อัตลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นผลผลิตของเชื้อชาติ วัฒนธรรม และได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ อัตลักษณ์สามารถถูกสร้างขึ้นใหม่ และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ที่มีกระบวนการสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดอัตลักษณ์มาใช้ในการศึกษาวิจัยเพื่อการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธที่สอดคล้องกับสภาพบริบททางนิเวศ ประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่จะช่วยให้เข้าใจการดำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ให้ยั่งยืนต่อไป

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

รูปแบบการขับเคลื่อน เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธล้านนา ข้อค้นพบในการศึกษาวิจัยนี้ สามารถใช้สัญลักษณ์อักษรภาษาอังกฤษแทนความหมายของการขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมด้วยพลัง บ-ว-ช ในอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้เป็น Model มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

Norm	คือ จารีต
Tradition	คือ ประเพณี
Actualing	คือ ความเป็นจริงปัจจุบัน
Peace	คือ ความสงบสันติภาพ
Pilo	คือ การขับเคลื่อน

ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรูปแบบและความหมายให้สอดคล้องกับข้อค้นพบในการศึกษาวิจัย ดังนี้

รูปแบบและแนวทางหลักธรรมที่เสริมสร้างการขับเคลื่อนพลัง บ-ว-ช อัตลักษณ์ชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภี หลักธรรมที่ได้นำมาเป็นรูปแบบของการขับเคลื่อน เพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภีนั้น ผู้วิจัยได้วางกรอบตามหลักการของวัฒนธรรม 4 ประเภท ได้แก่ หลักคตินิยม เนติธรรม วัตถุประสงค์ และสหธรรม ทั้งนี้หลักธรรมดังกล่าวถูกจัดไว้ให้เป็น

หมวดหมู่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนวิถีพุทธ 12 ตำบล อำเภอสารภี โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แล้วสามารถจัดกลุ่ม ได้ดังนี้

- 1.หลักศีลธรรม มีหลักอริยสัจ 4 และหลักที่ภูมธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม 4
- 2.หลักเนติธรรม มีหลักศีล 5
- 3.หลักวัตรธรรม มีหลักสปปายะ 4
- 4.หลักสหธรรม มีหลักสังคหวัตถุ 4

เมื่อนำมาสร้างเป็น HCC MODEL (บ/H = House) (ว/C = Culture) (ช/C = Community) จึงสามารถถอดรหัสออกมาเป็น HCC MODEL โดยเป็นรูปแบบที่แสดงถึง การขับเคลื่อนด้วยการมีส่วนร่วมด้วยพลัง บ-ว-ช- เสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนวิถีพุทธอำเภอสารภี อันประกอบไปด้วย

Norm คือ จารีตอันหมายถึง “กฎศีลธรรม” หรือ “จารีตประเพณี” เป็นแบบแผนความประพฤติที่คนในชุมชนจะต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอนของศาสนาหรือศีลธรรมจรรยา และมีความผิดชอบชั่วดีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จารีต ถือว่าเป็นกฎของชุมชนที่มีอำนาจบังคับใช้อย่างเข้มแข็ง ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามจะได้รับการลงโทษจากสังคมอย่างรุนแรง เช่น ถูกรังเกียจติเหยียดหยาม ถูกต่อต้านจากผู้คนในชุมชนไม่คบค้าสมาคมด้วย

Tradition คือ ประเพณีหมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรม ที่คนชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติสืบกันมา หากคนในชุมชนฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในชุมชนชาวพุทธล้านนา มีทั้งประเพณีดั้งเดิม การประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแปลกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์ และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละชุมชน เช่น ปอยแห่ลูกแก้วของชุมชนพื้นเมืองทั่วไป กับประเพณี ปอยส่างลอง ของชาวไทยใหญ่ แตกต่างเฉพาะคำเรียกขาน แต่เป้าหมายเหมือนกันชัดเจนนั้นคือการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นต้นโดยส่วนใหญ่ประเพณีของชุมชนชาวพุทธล้านนามักมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและพราหมณ์มาแต่โบราณ

Actualting คือ ความเป็นจริงปัจจุบันในชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธล้านนานั้น ดำเนินวิถีชีวิตประจำวันอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล ไม่ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นจะเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม พรพสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นในเบื้องต้น ตั้งอยู่ และแปรปรวนในท่ามกลาง และดับไปในที่สุด เมื่อเข้าใจความเป็นจริงในเช่นนี้ จงอยู่กับความเป็นจริงและพยายามสร้างเหตุปัจจัยภายในตัวเราในทางที่ดี ให้กำลังใจความดีของเรามีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเผชิญกับตัวแปรต่างๆ ที่เป็นพลังภายนอก ซึ่งเราไม่สามารถบังคับได้โดยไม่หวั่นไหว ขณะเดียวกันก็ยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น แต่ไม่ยอมจำนนที่จะแก้ไขและพัฒนาตนให้ดียิ่งขึ้น มีแต่พลังของความดีเท่านั้น ที่จะเกื้อกูลหนุนส่งให้ผู้กระทำความดีมีความสุข ความสำเร็จที่ยั่งยืน

Peace คือ ความสงบสันติสุข ชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธล้านนานั้นมีความเชื่อตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ เชื่อกรรมเชื่อกฎแห่งกรรมเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ เมื่อความเชื่อในกฎแห่งกรรม พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันจึงมุ่งที่จะสร้างแต่กุศลกรรม คือกรรมดี เพราะเมื่อสร้างกรรมดี จะส่งผลดีแก่ผู้ปฏิบัติความเคารพอันได้แก่ความตระหนัก ซาบซึ้ง รู้ถึงคุณค่าที่มี อยู่จริงของบุคคลอื่น ยอมรับนับถือความดีของเขาด้วยใจจริง แล้วแสดงความนับถือต่อผู้อื่นด้วยการแสดงความอ่อนน้อม อ่อนโยน อย่างเหมาะสม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คุณสมบัติเฉพาะตัวของคนในชุมชนชาวพุทธล้านนานั้น มักจะเป็นคนที่อ่อนน้อม ถ่อมตน ฐานที่สำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างพฤติกรรมอื่น ๆ ของคนในชุมชนชาวพุทธล้านนา เพราะเมื่อมีความเคารพอยู่ในจิตใจแล้วก็จะทำให้เกิดสิ่งที่ดี ๆ ตามมา อาจกล่าวได้ว่า ความเคารพนั้น ทำให้มนุษย์มีอารยธรรมมาก ชุมชนใดมีความเคารพ อ่อนน้อม ก็จะทำให้เกิดความเจริญ สันติ ต่อชุมชนนั้น ๆ

Pilo คือ การขับเคลื่อน เป็นบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาให้เป็นชุมชนวิถีพุทธ ให้สังคมมีความสุข ที่มีความสำคัญที่ร่วมพัฒนาขับเคลื่อนต่อชุมชนที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ทำให้คนไทยคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สร้างมโนสำนึกความดีงาม สามารถอยู่ในสังคม และประกอบสัมมาชีพ อย่างเป็นสุขและยั่งยืน การส่งเสริมให้บุคลากรในพื้นที่ปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา

ทั้งนี้ ใน HCC MODEL ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเมื่อเกิด Norm คือ จารีต Tradition คือ ประเพณี Actualting คือ ความเป็นจริงปัจจุบัน Peace คือ ความสงบสันติภาพ Pilo คือ การขับเคลื่อน จึงเป็นรูปแบบการขับเคลื่อน เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวิถีพุทธ ชาวพุทธล้านนา

อัตลักษณ์ชุมชนชาวพุทธล้านนา แสดงความโดดเด่นได้ในวิถีวัฒนธรรมซึ่งอยู่ภายใต้กรอบแห่งวัฒนธรรมจำนวน 4 ด้าน ได้แก่ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม สหธรรม ทั้งนี้ ในวัฒนธรรมวิถีของชุมชน วิถีพุทธ ชาวล้านนานั้นจะแฝงด้วยปรัชญาในการดำรงชีวิต ดังรูป Hcc Model

7. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา การขับเคลื่อนชุมชนวิถีพุทธด้วยการมีส่วนร่วมพลัง บ-ว-ช- ในอำเภอสาร์ภี นำได้เสนอไปในบทที่ผ่านมา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ชุมชนวิถีพุทธ 12 ตำบลในอำเภอสาร์ภี ต้นแบบของอำเภออื่นควรมีการเสริมสร้าง อัตลักษณ์ โดยใช้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกิจกรรมเชื่อมสานสัมพันธ์คนในชุมชนทุกกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เป็นการสืบสาน ส่งเสริม และสานต่อ อัตลักษณ์ของตนเองในทุกด้าน จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อไม่ให้อัตลักษณ์ชุมชนดังกล่าวสูญหายไป

2) หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่โดยตรง เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ จะต้องกำหนดเป็นนโยบายกิจการด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องอยู่ในแผนการ โครงการ ของการดำเนินงานประจำปีในแต่ละปี และ ขยายวงกว้างสร้างเครือข่าย จังหวัดในภาคเหนือมีอยู่ทั้งหมด 9 จังหวัด ดังนี้ 1.จังหวัดเชียงราย 2. จังหวัดเชียงใหม่ 3.จังหวัดน่าน 4.จังหวัดพะเยา 5.จังหวัดแพร่ 6.จังหวัดแม่ฮ่องสอน 7.จังหวัดลำปาง 8. จังหวัดลำพูน 9.จังหวัดอุตรดิตถ์

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาราช

สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. **คู่มือส่งเสริมและพัฒนา องค์กร ชุมชน อำเภอ และ จังหวัดคุณธรรมสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม** เทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. 2562)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9** (พ.ศ. 2545 – 2549), (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545), หน้า 37.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม , 2537), หน้า 2

การดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท: ศึกษากรณีวัดบุญประดิษฐ์

เขตบางแค กรุงเทพมหานคร

An Implementation of The Dhamma Heir Training Program: A Case Study of Wat Bunyapradit, Bang Khae District, Bangkok

พระครูโสภณบุญรังสี, Phrakhru Sophonpunyarangsi¹

พระมหาวิโรจน์ กุตตวิโร, PhramahaViroj Guttaviro²

Email: spon@gmail.com

Received: June 21, 2022 Revised: December 29, 2022

Accepted: December 29, 2022

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพส่วนบุคคลกับการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ 1) แบบสอบถาม (Questionnaire) 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.83$) การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยรวม 4 ด้าน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการเข้าอบรม และจุดประสงค์ในการเข้าอบรม โดยภาพรวม พบว่า อายุ ระดับการศึกษา จุดประสงค์ในการเข้าอบรม มีค่าสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนประสบการณ์ในการเข้าอบรม ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การประชาสัมพันธ์โครงการล่วงหน้าก่อนเปิดการอบรม

¹ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Buddhist Studies Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย/ Mahamakut Buddhist University, Thailand

เพื่อให้บิดามารดาและผู้ปกครองได้รับทราบ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตัดสินใจเข้าร่วม ตลอดจนผู้มีจิตศรัทธาได้สนับสนุนโครงการ อีกทั้งจะเป็นการช่วยสนับสนุนการตัดสินใจเข้าร่วม ในด้านความรู้ความเข้าใจและความพึงพอใจ ธรรมทายาทมีความรู้ ความเข้าใจและความพึงพอใจระดับมาก

คำสำคัญ: (การดำเนินโครงการ), (ฝึกอบรมธรรมทายาท), (วัดบุนยประดิษฐ์)

Abstract

There are 3 purposes of this thesis including 1) The purposes of this thesis were to study the results of the Dhamma Heir Training Program of Wat Bunyapradit, Bang Khae district, Bangkok, 2) to propose relationship between personal status and the Dhamma Heir Training Program of Wat Bunyapradit, Bang Khae district, Bangkok and 3) to propose guidelines for the development of the Dhamma Heir Training Program of Wat Bunyapradit, Bang Khae district, Bangkok. It was quantitative research done by survey research. Its tools consist of 1) questionnaire 2) In-depth interview. The research results revealed that the Dhamma Heir Training Program of Wat Bunyapradit, Bang Khae district, Bangkok was in high score ($\bar{x} = 3.83$). The analysis of the coefficient correlation between the Dhammadayada Training Program of Wat Bunyapradit, Bang Khae, Bangkok, was classified in total of 4 aspects by personal factors, i.e., age, education level, experience of training attendance and the purpose of training attendance. In overall, it showed that age, education level, the purpose of training attendance was of a significant correlation at the 0.05 level, while the experience of training attendance was found no statistically significant relationship at the 0.05 level. The Dhamma Heir Training Program of Wat Bunyapradit, Bang Khae, Bangkok showed that the selection decision to participate the Dhamma Heir Training Program should be publicized before program open by informing their parents and guardians as well as participating the function and to those who helps support the function. Dhamma heir having knowledge, understanding and satisfaction were was in high level.

Keywords: (Implementation), (The Dhamma Heir Training Program), (Wat Bunyapradit),

1. บทนำ

เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจรัดตัว มากขึ้น ครอบครัวมีการแยกจากครอบครัวใหญ่ กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก เมื่อภาวะเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยทุกคนมีภาระหน้าที่ ภาวะผู้นำทางครอบครัวบีบรัดทำให้มีเวลาใกล้ชิดบุตรหลานน้อยลง ให้การอบรมสั่งสอนกล่อมเกล่าไม่เพียงพอ ทำให้บุตรหลานประพฤติปฏิบัติออกนอกกลุ่ม นอกทาง เกิดความเสียหายได้ สมชาย กิจบรรจง ได้กล่าวว่าการฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ (Knowledge) เกิดความเข้าใจ (Understanding) เกิดความชำนาญ (Skill) และเกิดเจตคติ (Attitude) ที่ดีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิผล³

การอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชนนั้นเป็นคำสอนที่เป็นพื้นฐานทางจริยธรรม เช่น พระรัตนตรัยไตรลักษณ์ อริยสัจสี่ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งเป็นโครงสร้างของจริยธรรม จริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและ สังคม เช่น ขรवासธรรม 4 ประการ หลักของทศ 6 และจริยธรรมกับความดีอันสูงสุด เมื่อกล่าวโดย สรุปหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดคือจริยธรรมสามารถนำไปปฏิบัติและก่อให้เกิดผลคือ ความสุขได้เป็นอย่างดี⁴

คณะสงฆ์หลาย ๆ วัดในประเทศเห็นว่าควรจัดให้มีการบรรพชาอุปสมบทในรูปแบบการอบรมศีลธรรมเพื่อให้เกิดธรรมทายาท เพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสได้เข้ามาศึกษาธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าฝึกฝนพัฒนาจิตใจของตนเองในช่วงเวลาที่สะดวก เมื่อจบการอบรมแล้วจะได้นำหลักธรรมไป ใช้ในการดำรงชีวิตเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ

วัดบุญประดิษฐ์ จึงจัดให้มีโครงการอบรมต่าง ๆ และได้จัดให้มีโครงการอบรมธรรมทายาท เพื่อปลูกฝังศีลธรรมให้กับเยาวชนและประชาชนทั่วไปอย่างต่อเนื่อง โครงการฝึกอบรมธรรมทายาท จำนวน 13 รุ่น โดยเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ในแต่ละปีมีผู้เข้าร่วมโครงการประมาณ 150-170 จนกระทั่งพ.ศ. 2563 ได้ปิดโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท เนื่องจากสถานการณ์โรค

³ สมชาย กิจบรรจง, **สูตรสำเร็จ การจัดฝึกอบรม**, (กรุงเทพมหานคร: วิทพัฒน์, 2545), หน้า 15.

⁴ พระมหาไพรัช ปญญาพิโล (ขุนพรหม), “วิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน (ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี)”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536), หน้า 10.

ระบาคติดีเชื่อ จนถือว่าเป็นโอกาสอย่างหนึ่งที่ทางวัดบุญประดิษฐ์ จะได้พัฒนาโครงการฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท: ศึกษากรณีวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพส่วนบุคคลกับการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เครื่องมือที่ใช้ และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสอบถาม (Questionnaire) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มเยาวชนที่ผ่านโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทวัดบุญประดิษฐ์ ได้ลาสิกขาบทไปอยู่กับบิดามารดา หรือผู้ปกครอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561-2563 (รุ่นที่ 11-13) จำนวนรุ่นละ 15 คน จำนวน 45 คน 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) บิดามารดาหรือผู้ปกครอง รุ่นละ 3 คน จำนวน 9 คน 2) ครู/วิทยากร/พระพี่เลี้ยง จำนวน 3 รูป/คน

2. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 1) การคัดเลือก การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ 2) ด้านเนื้อหา หลักสูตร และวิชาที่จัดอบรมของโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท 3) ด้านวิธีการและกระบวนการในการอบรม และ 4) ด้านความรู้ความเข้าใจและความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมฝึกอบรม

4. ผลการวิจัย

จากการศึกษา พบว่า 1. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมโครงการอบรมธรรมทายาท พบว่า เคยเข้าร่วมโครงการ มีอายุน้อยกว่า 10 ปี ถึงอายุ 17 ปีขึ้นไป โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ อายุ 11 – 13 ปี จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 55.50 อายุ 14 – 16 ปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 22.00 อายุต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 17.50 และอายุ 17 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.50 ตามลำดับ

2. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมโครงการอบรมธรรมทายาท พบว่า เคยเข้าร่วมโครงการเรียนอยู่ตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 3 ถึง สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ชั้นประถมปีที่ 3 – 4 จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 48.50 ชั้นประถมปีที่ 5 – 6 จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 31.50 มัธยมศึกษาตอนต้น ม.1 – ม.3 จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 10.67 และสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 9.25 ตามลำดับ

3. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมโครงการอบรมธรรมทายาท ต่อประสบการณ์ในการอบรมธรรมทายาท พบว่า เคยเข้าอบรมธรรมทายาท เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ เข้าร่วมโครงการเป็นครั้งแรก จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 68.40, เคย เข้าร่วมโครงการ 2 ครั้ง จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 20.47, เคย เข้าร่วมโครงการ 3 ครั้ง จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6.81 และเคย เข้าร่วมโครงการมากกว่า 4 ครั้ง จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.32 ตามลำดับ

4. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมโครงการอบรมธรรมทายาท จุดประสงค์ในการอบรมธรรมทายาท พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมธรรมทายาท มีจุดประสงค์ในการอบรม เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ เพื่อเข้ารับการฝึกอบรมความประพฤติ จำนวน 13 คิดเป็นร้อยละ 27.87 ตามคำขอของผู้ปกครอง จำนวน 10 คิดเป็นร้อยละ 22.34 ตามเพื่อน จำนวน 9 คิดเป็นร้อยละ 19.67 ตามประเพณี จำนวน 8 คิดเป็นร้อยละ 17.51 ศรัทธาในพระพุทธศาสนา จำนวน 3 คิดเป็นร้อยละ 6.75 และเพื่อการศึกษาพระธรรมวินัย จำนวน 2 คิดเป็นร้อยละ 5.86 ตามลำดับ

การดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลศึกษาประสิทธิภาพของการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท ด้วยสถิติพื้นฐาน คือค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมการแปลผลตามเกณฑ์ที่ได้กำหนด ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยรวม ประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.83$) 1) ด้านการคัดเลือกและการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.07$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ผู้ปกครองของท่านเต็มใจและให้การสนับสนุนท่านได้เข้าร่วมในโครงการ ($\bar{x} = 4.71$) ท่านได้รับความสะดวกในการสมัครเข้าโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท ($\bar{x} = 4.44$) ทางวัดเปิดโอกาสให้ทุกคนที่มีความสนใจและมีความพร้อมเข้ามาฝึกอบรมในโครงการธรรมทายาท ($\bar{x} = 4.31$) ขั้นตอนการจัดการและดำเนินงาน ตั้งแต่วันรับสมัครตลอดจนพิธีในโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท มีความชัดเจนและเป็นระบบ ($\bar{x} = 4.18$) มีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง การแนะนำของทางวัด ครู และชุมชน ทำให้มีความรู้ความเข้าใจ ($\bar{x} = 3.79$) และระยะเวลาในการจัดอบรม ($\bar{x} = 3.00$) ตามลำดับ 2) ด้านเนื้อหาหลักสูตรวิชาที่อบรม พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.97$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เนื้อหา

หลักสูตรและวิชาการต่าง ๆ ที่ได้อบรมสามารถนำไปใช้ประกอบการเรียนวิชาศีลธรรมตามหลักสูตรของโรงเรียนได้ ($\bar{x} = 4.74$) เนื้อหา หลักสูตรและวิชาการที่อบรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ($\bar{x} = 3.98$) เนื้อหา หลักสูตรและวิชาการที่อบรม สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท ($\bar{x} = 3.95$) กิจกรรมในระหว่างการอบรม เช่น ทำวัตร สวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา เดินจงกรม ($\bar{x} = 3.89$) โครงการนี้ท่านเห็นว่ามีประโยชน์ ($\bar{x} = 3.75$) และเอกสารที่ใช้ในการฝึกอบรม อุปกรณ์ต่าง ๆ มีความเหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการ ($\bar{x} = 3.52$) ตามลำดับ 3) ด้านวิธีการและกระบวนการอบรม พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.93$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การอบรมโดยการบรรยายประกอบการสาธิตและการใช้สื่อผสม ทำให้ผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น ($\bar{x} = 4.28$) การเตรียมพร้อมในการนำเสนอของพระวิทยากร เช่น มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน อุปกรณ์ ต่าง ๆ ตลอดจนการเอาใจใส่ดูแลอย่างทั่วถึงมีความเหมาะสม ($\bar{x} = 4.11$) คณะพระวิทยากรมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เข้ารับการอบรม ($\bar{x} = 3.88$) พฤติกรรมการบรรยายประกอบการสาธิตของวิทยากรมีความเหมาะสม ($\bar{x} = 3.71$) และการอบรมโดยใช้การบรรยายเพียงอย่างเดียว ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี ($\bar{x} = 3.67$) ตามลำดับ 4) ด้านความรู้ความเข้าใจและความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมฝึกอบรม พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.93$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ หลังผ่านการอบรมแล้ว ท่านมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน และพิธีกรรมทางศาสนา ($\bar{x} = 4.34$) สถานที่ฝึกอบรม เช่น บริเวณโดยรอบของวัดกว้างขวาง ห้องเรียน ห้องเรียนไม่แออัดคับแคบ ที่สำหรับพักผ่อนร่มรื่น เย็นสบาย มีเสียงรบกวนขณะอบรม ($\bar{x} = 4.22$) ทางวัดได้จัดทำอาหารน้ำดื่ม น้ำปานะให้ท่านได้อย่างเพียงพอและเหมาะสม ($\bar{x} = 3.98$) ท่านมีความภาคภูมิใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ($\bar{x} = 3.83$) เมื่อผ่านการอบรมแล้ว ท่านสามารถนำความรู้ในเรื่องหลักธรรมคำสั่งสอนไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ($\bar{x} = 3.67$) และก่อนเข้ารับการอบรม ท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักธรรมและคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ($\bar{x} = 3.59$) ตามลำดับ

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพส่วนบุคคลกับการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานครการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยรวม 4 ด้าน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการเข้าอบรม และจุดประสงค์ในการเข้าอบรม กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ใช้สูตรของ Pearson Product Moment Correlation โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีผลการวิเคราะห์ดังนี้ 1) ระดับอายุ พบว่า ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

ระหว่างประสิทธิผลของการดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร กับระดับอายุ โดยภาพรวม พบว่า มีค่าสัมพันธกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านเนื้อหาหลักสูตรวิชาที่อบรม ด้านความรู้ความเข้าใจ และความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม มีค่าสัมพันธกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ส่วนด้านการคัดเลือกและการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ และด้านวิธีการและกระบวนการอบรม ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ระดับอายุของเยาวชนมีความสัมพันธ์กับด้านการคัดเลือกผู้ที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท ด้านเนื้อหา หลักสูตรวิชาที่จัดอบรม ด้านวิธีการและกระบวนการอบรม และด้านความรู้ ความเข้าใจ และความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท2) ระดับการศึกษาของผู้เข้าร่วมโครงการ ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิผลของการดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร กับ โดยภาพรวม พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านวิธีการและกระบวนการอบรม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนด้านการคัดเลือกและการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ด้านเนื้อหาหลักสูตรวิชาที่อบรม ด้านความรู้ความเข้าใจ และความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 3) ประสพการณ์ของผู้เข้าร่วมโครงการ การทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิผลของการดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านวิธีการและกระบวนการอบรม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนด้านการคัดเลือกและการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ด้านเนื้อหาหลักสูตรวิชาที่อบรม ด้านความรู้ความเข้าใจ และความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 4) จุดประสงค์ในการอบรมธรรมทายาท ผลการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิผลของการดำเนินโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม พบว่า มีค่าสัมพันธกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 อยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการคัดเลือกและการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ด้านวิธีการและกระบวนการอบรม ด้านความรู้ความเข้าใจ และความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมอบรม มีค่าสัมพันธกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ส่วนด้านเนื้อหา หลักสูตรวิชาที่อบรม ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร 1) ด้านการคัดเลือกผู้ที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมธรรมทายาท ทางวัดได้มีการจัดเตรียมแผนรองรับเกณฑ์ในการรับสมัครเยาวชนที่จะเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทเป็นอย่างดี รวมถึงระยะเวลาที่ใช้ในการอบรมเหมาะสมโครงการรับเยาวชนที่เข้ามาไม่แบ่งชั้นวรรณะ และผู้ที่เข้ามาฝึกอบรมธรรมทายาท ก็ล้วนได้รับอนุญาตจาก

บิดามารดาทุกคน ส่วนการประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร เยาวชนและประชาชนรับรู้ในวงจำกัด ควรขยายการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่าง ๆ เพิ่มขึ้น 2) ด้านเนื้อหา หลักสูตรและวิชาที่จัดอบรม การได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาและรู้จักประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่า เยาวชนส่วนมากได้นำความรู้ไปใช้ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ในเรื่องการมีสมาธิในการอ่านและเรียนหนังสือมากขึ้น มีระเบียบวินัย รู้จักประหยัด การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เยาวชนส่วนใหญ่รู้จักใช้เวลาว่างในการอ่านหนังสือหรือทำงานบ้านมากขึ้น มีสัมมาวาจา คือ วาจาที่อ่อนหวาน รู้จักกล่าวคำขอโทษเมื่อรู้ว่าตนเองกระทำผิด การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เช่น รู้จักใช้สิ่งของของตนที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่า ตลอดจนมีความอดทนอดกลั้น 3) ด้านวิธีการและกระบวนการอบรม พระวิทยากรในการศึกษาอบรมมีจำนวนไม่เพียงพอ ในการเรียนการสอนควรมีการบรรยาย ประกอบการสาธิตและการใช้สื่อผสม จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาหลักสูตรมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการดีกว่าการอบรมโดยใช้การบรรยายเพียงอย่างเดียว ขาดสื่อการเรียนการสอน หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญในการพัฒนาฝึกอบรมวิทยากร การพัฒนาและผลิตสื่อด้านธรรมะเพิ่มขึ้น และให้ทันตามกำหนดระยะเวลาเนื่องจากโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เด็กและเยาวชน มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี เป็นการพัฒนายาวชนของชาติให้มีคุณธรรม จริยธรรมและเป็นคนมีคุณภาพตามนโยบายรัฐบาล 4) ด้านความรู้ ความเข้าใจ และความพึงพอใจของผู้เข้ารับการบรรพชา ก่อนเข้ารับการฝึกอบรมธรรมทายาทเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจ น้อยมากในเรื่องหลักธรรมและคำสอนในทางพระพุทธศาสนา หลังผ่านการฝึกอบรมธรรมทายาทแล้ว ผู้เข้ารับการฝึกอบรมธรรมทายาทมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมทางศาสนา และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเองในทุก ๆ ด้านในชีวิตประจำวัน และมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างมากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร

สรุป โครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร เป็นกระบวนการหนึ่งของงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษา เป็นการบริการบุคลากรนักเรียนทางด้านจริยธรรม ที่จะช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ถึงหลักของการดำเนินชีวิต ที่เป็นไปได้อย่างถูกต้อง มีคุณภาพที่ดีทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถควบคุมตนเองได้อย่างมีศักยภาพ โดยอาศัยกระบวนการทางศาสนาเข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาเยาวชนได้เรียนรู้ และมีจิตสำนึกความเป็นคนดีของสังคม จนกระทั่งเยาวชนสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของงานสังคมสงเคราะห์ที่ว่า ช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ เยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องยิ่งขึ้น จนกระทั่งสามารถนำหลักธรรมที่ได้ฝึกฝนอบรมมาไปแนะนำให้กับเพื่อน ๆ และบุคคลรอบข้างให้ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนาในทางที่ดีได้ นับเป็นการป้องกันปัญหาอันเกิดจากเยาวชน จากการศึกษาทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนา

ในการจัดโครงการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ในการดำเนินโครงการครั้งต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดี

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การจัดโครงการฯ ควรสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้เข้ารับการอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยยึดธรรมทายาทเป็นศูนย์กลาง สอบถามและมีการประเมินผลเป็นระยะ เพื่อจะได้ทราบความก้าวหน้าหรืออุปสรรคของการจัดการอบรม การนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมธรรมทายาทไปใช้เพื่อพัฒนาตนเอง และพัฒนาสังคมของเยาวชนนั้น ภายหลังจากที่เยาวชนได้ลาสิกขาบทไปอยู่กับบิดามารดาหรือผู้ปกครองแล้ว สถาบันทั้ง 3 คือ บ้าน วัด และโรงเรียน (บ ว ร) ควรจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการร่วมมือกันเพื่อพัฒนาเยาวชน โดยการสานต่อกิจกรรมดังกล่าวให้เยาวชนได้เรียนรู้มีจิตสำนึกที่ดี ในเรื่องของการนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคม ตลอดจนการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้กับสังคมเพื่อให้เยาวชนรู้จักการพึ่งตนเอง ช่วยเหลือตนเองและสังคม จนสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข สถาบันทั้ง 3 ควรมีบทบาท ดังนี้

สถาบันครอบครัว บิดามารดาหรือผู้ปกครอง ควรให้ความสำคัญกับเยาวชนที่เป็นบุตรหลานด้วยการสานต่อกิจกรรมดังกล่าว โดยการกระตุ้นเตือนให้เยาวชนได้นำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมธรรมทายาท ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมในทางที่ถูกต้องเหมาะสม

สถาบันศาสนา วัดควรมีการติดตามผลเยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาดูว่าเยาวชนได้นำความรู้ไปใช้ในระดับใด หรือควรจัดให้มีโครงการฝึกอบรมทบทวน เช่น 3 - 5 วัน ให้กับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายที่ได้ผ่านการฝึกอบรมธรรมทายาทของวัดบุญประดิษฐ์ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร ตามหลักสูตรของวัดในปีที่ผ่านมา ๆ มา เพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสทบทวนความรู้ ชัดเจนจิตใจ และฝึกปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นเยาวชนที่ดีต่อไป สถาบันการศึกษา โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชน ได้นำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมธรรมทายาทไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระมหาไพริช ปณฺญาโณ (ขุนพรหม). “วิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน (ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี)”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.

สมชาย กิจยรรยง. **สูตรสำเร็จ การจัดฝึกอบรม.** กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒน์, 2545.

นวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกร เพื่อลดความเหลื่อมล้ำตาม
แนวทางฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานรากประชารัฐโมเดล จังหวัดลำพูน
INNOVATIVE MANAGEMENT OF HOUSEHOLD DEBT OF AGRICULTURISTS
TO REDUCE INEQUALITY, IN ACCORDANCE WITH THE ECONOMIC
REHABILITATION ALONG WITH PRACHARAT MODEL, LAMPHUN
PROVINCE.

พระนฤพันธ์ สมเจริญ, Phra Nareupan Somcharoen¹

นิกร ยาอินตา, NiKom Ya-inta²

บุศรา โพธิสุข, Busara Photisuk²

ปกรณ์ มหากันธา, Pakorn Mahakantha²

E-mail: yanissaro17@hotmail.co.th

Received: February 21, 2022 Revised: February 23, 2022

Accepted: June 10, 2022

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้เกษตรกรไม่สามารถจัดการหนี้ครัวเรือนได้ 2. เพื่อสร้างนวัตกรรมในการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ และ 3. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และนวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนสู่กลุ่มเป้าหมายและสาธารณะ เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ, การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผลการวิจัยพบว่า 1. สาเหตุการก่อหนี้คือรายได้ไม่พอกับรายจ่าย มีปัจจัยที่หนุนเสริมคือ โครงสร้าง

¹ หัวหน้าโครงการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564./ Head of Research Project. Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2021

² ผู้ร่วมวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2564./Corresponding Author, Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, By Thailand Science Research and Innovation Fund, 2021

ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม นโยบายการเมือง ความรู้ ทักษะในการประกอบอาชีพ ความสามารถในการปรับตัวและการบริหารจัดการ 2. การสร้างนวัตกรรมในการจัดการหนี้ครัวเรือน ของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ คือ 1) การวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาการเป็นหนี้และความสามารถในการจัดการหนี้ 2) การสร้างกรอบแนวคิดนวัตกรรม โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) การสร้างต้นแบบนวัตกรรม โดยการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ข้อมูลสารสนเทศ และการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มาใช้ 4) การพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม โดยนำวิธีการจัดการหนี้ของเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จ มาใช้เป็นแนวทางและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สื่อเทคโนโลยีด้านการเกษตร 5) การปรับปรุงแก้ไขนวัตกรรม คือการเสริมหลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักจริยธรรมให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น 6) การส่งเสริมการใช้นวัตกรรม คือการสร้างความรู้ตระหนักรู้ในการหาสาเหตุและปัจจัยการก่อหนี้ การประยุกต์ใช้โมเดลการจัดการหนี้ WITHOUT Model ได้แก่ W=Wherefore มีเหตุผล, I=Inventory การทำรายการบัญชีทรัพย์สิน, T=Target มีเป้าหมาย, H=Honest ความซื่อสัตย์, O=Orientation การปรับตัว, U=Understanding การสร้างความเข้าใจ และ T=Thrifty ความประหยัดมัธยัสถ์ และ 7) การเรียนรู้นวัตกรรม คือการสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง เหนวนวัตกรรมจัดการหนี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน 3. การเผยแพร่องค์ความรู้ และนวัตกรรมจัดการหนี้ครัวเรือนสู่กลุ่มเป้าหมายและสาธารณะ คือ 1) การเผยแพร่องค์ความรู้ และนวัตกรรมผ่านการจัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ และ 2) การเผยแพร่องค์ความรู้และนวัตกรรมผ่านสื่อสารสนเทศฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

คำสำคัญ : (นวัตกรรม), (หนี้ครัวเรือน), (เกษตรกร), (ความเหลื่อมล้ำ), (เศรษฐกิจฐานราก), (ประชาชน)

Abstract

This research entitled has the objectives as follows: 1. To study the factors that cause farmers to manage household debt. 2. To innovate in managing farmers' household debt effectively, and 3. To spread knowledge and innovation in household debt management to the target audience and the public. This study are [Quantitative Research](#), qualitative research and [Action Research](#). The findings of this research as follows: 1. The reason for the debt is that the income is not enough to meet the expenses. There are additional supporting factors. socio-economic structure, culture, political policy, knowledge, occupational skills Adaptability and management. 2. Creation of innovations in effective household debt management of farmers: 1) Analysis of debt problems and debt management abilities; 2) Creation of innovative conceptual frameworks. by applying the Sufficiency Economy Philosophy 3) Creation of Innovation Models by creating new knowledge information and the application of the principle of utilitarianism; 4)

the development of innovative models. by applying the methods of debt management of successful farmers to use as a guideline and apply the Sufficiency Economy Philosophy Agricultural technology media 5) Innovation improvement is to strengthen the principles of sufficiency economy and the Noble Truths to be more suitable; 6) Promotion of the use of innovation. is to raise awareness of the causes and factors of indebtedness Applications of debt management model WITHOUT Model include W=Wherefore Reasonable, I=Inventory Asset Transactions, T=Target Targeted, H=Honest Integrity, O=Orientation Adaptation, U=Understanding. Building understanding and T=Thrifty, frugality and 7) learning innovation. is to create self-learning apply debt management innovations in daily life; 3. dissemination of knowledge and innovations on household debt management to the target group and the public: 1) dissemination of knowledge and innovations through organizing training forums and workshops, and 2) dissemination of knowledge and innovation through electronic database information media.

Keywords : (Innovative), (Household debt), (agriculturists), (Reduce inequality), (Economic rehabilitation), (Pracharat)

1. บทนำ

ปัญหาความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและการสร้างความเป็นธรรมนั้น ยังประสบปัญหาท้าทายในหลายมิติ โดยการกระจายทรัพยากรและความมั่งคั่งในสังคมยังคงมีการกระจุกตัวอยู่มาก การกระจายโอกาสของการพัฒนายังไม่ทั่วถึง รวมทั้งโอกาสการถือครองที่ดินและการเข้าถึงแหล่งข้อมูล บริการทางสังคมที่มีคุณภาพยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มประชากร โดยเฉพาะในภาคการเกษตร และชนบท ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของภาวะหนี้สิน ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศในระยะยาว และอาจมีความรุนแรงมากขึ้นในสถานะของการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในอนาคตอันใกล้³

จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560 พบว่า ครัวเรือนทั่วประเทศ มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 26,946 บาท และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 21,437 บาท โดยสัดส่วน

³ “ประกาศ”, ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580), ราชกิจจานุเบกษา 135, (13 ตุลาคม 2561), หน้า 44.

ของค่าใช้จ่ายต่อรายได้ประมาณร้อยละ 79.6 รายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือนทั่วประเทศในปี 2560 รายได้เพิ่มขึ้นจากปี 2558 ร้อยละ 0.1 ขณะที่ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากปี 2558 ร้อยละ 0.7 ภาวะการเป็นหนี้ของครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น คือจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 49.1 ในปี 2558 เป็น 50.7 ในปี 2560 และจากครัวเรือนทั่วประเทศประมาณ 21 ล้านครัวเรือน พบว่าเป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินประมาณ 10.8 ล้านครัวเรือน หรือร้อยละ 50.7 โดยมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย 178,994 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการก่อหนี้เพื่อใช้ในครัวเรือน (ร้อยละ 76.9) ดังนี้ ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคร้อยละ 39.0 ใช้ในการซื้อบ้าน/ที่ดิน ร้อยละ 36.3 และใช้ในการศึกษาร้อยละ 1.6 สำหรับหนี้เพื่อใช้ในการลงทุนและอื่น ๆ (ร้อยละ 23.1) พบว่า ส่วนใหญ่เป็นหนี้เพื่อใช้ทำการเกษตร ร้อยละ 14.0 เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบรายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สินของครัวเรือน ตามสถานะทางเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน (ตามอาชีพ) ปี 2560 พบว่า กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดคือ ลูกจ้าง คนงานเกษตร ป่าไม้ และประมง⁴

อย่างไรก็ตาม ด้วยปัญหาหนี้สินในภาคครัวเรือน ที่ยังกระจุกตัวในกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำ และกลุ่มครัวเรือนเกษตรเป็นกลุ่มที่มีปัญหาหนี้สินมากกว่าครัวเรือนทั่วไป (สำนักงานสถิติแห่งชาติ: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2554) ซึ่งข้อมูลจากสำนักจัดการหนี้เกษตรกร กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ปี 2561 พบว่า มีเกษตรกรรายากจนที่ขึ้นทะเบียนไว้กับกองทุนฟื้นฟู กว่า 6 ล้านคน มีรายได้เฉลี่ย 56,000 บาทต่อปี ขณะที่รายจ่ายเฉลี่ยสูงกว่าเท่าตัวคือ 130,000 บาทต่อปี และเกษตรกรรายากจนเหล่านี้มีหนี้สะสมมากกว่า 84,000 ล้านบาท (17(1), 2562) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลสถิติสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ระหว่างปี 2555-2559 พบว่า โครงสร้างรายได้และค่าใช้จ่ายของเกษตรกร รายได้จากการเกษตรเมื่อหักรายจ่ายทางการเกษตร ซึ่งเฉลี่ยคิดเป็นกว่าร้อยละ 60 ของรายรับ เท่ากับเกษตรกรมีรายได้สุทธิจากการเกษตรเหลือเพียงไม่ถึงร้อยละ 40 (เฉลี่ยประมาณ 58,975 บาทต่อครัวเรือนในปี 2559) ซึ่งเท่ากับว่า รายได้จากภาคเกษตรไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายทั่วไปของครัวเรือน⁵

จังหวัดลำพูน มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร 0.80 ล้านไร่ โดยพื้นที่กว่าร้อยละ 58.21 เป็นการเพาะปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น และอีกร้อยละ 16.03 จะเป็นนาข้าว ทั้งนี้ในปี 2559 ที่ผ่านมา จังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวมสาขาเกษตรกรรมเท่ากับ 13,913 ล้านบาท ลดลงจากปีที่ผ่านมาและหากพิจารณาจากอัตราการขยายตัว 3 ปี ย้อนหลัง พบว่า มูลค่าทางเศรษฐกิจด้านการเกษตรมีลักษณะหดตัวลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2558 ถึงปี 2559 ในด้านรายได้และหนี้สินทางการเกษตร พบว่า มี

⁴ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน**, (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2561), หน้า 1 – 8.

⁵ ชญานี ชวะโนทัย และสฤณี อาชวานันทกุล, “พฤติกรรมการเงินชาวนา และความไม่เป็นธรรมของสัญญาสินเชื่อ ธ.ก.ส)”, รายงานวิจัย, (มูลนิธิชีวิตไท, 2562).

สัดส่วนหนี้สินต่อรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร 2.14 เท่า และยังมีสัดส่วนหนี้เสียต่อปริมาณเงินกู้ยืมเพื่อการเกษตรอยู่ที่ร้อยละ 8.48 สูงเป็นลำดับที่ 67 ของประเทศ⁶

จากสถิติแนวโน้มหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรของจังหวัดลำพูน คณะผู้วิจัยได้ตระหนักถึงปัญหาอันส่งผลกระทบต่อฐานรากของสังคม และประเทศชาติ จึงต้องการศึกษาวิจัยถึงวัตถุประสงค์และปัจจัยของการก่อหนี้ของเกษตรกร เพื่อนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างเป็นนวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกร ซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับเกษตรกร ส่งเสริมการปรับตัวพฤติกรรมในระดับครัวเรือน ให้มีขีดความสามารถในการจัดการ วางแผนชีวิต วางแผนทางการเงินและอาชีพ ด้วยการพึ่งพาตนเอง อันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เกษตรกรได้

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “นวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกร เพื่อลดความเหลื่อมล้ำตามแนวทางฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานรากประชารัฐโมเดลจังหวัดลำพูน” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้เกษตรกรไม่สามารถจัดการหนี้ครัวเรือนได้
2. เพื่อสร้างนวัตกรรมในการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ
3. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และนวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนสู่กลุ่มเป้าหมาย

และสาธารณะ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับ 5 ประเด็น ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ(Quantitative Research) โดยใช้วิธีการตอบแบบสอบถาม (Questionnaires) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ, เชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการเนื่องมาจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษามุ่งไปที่การสำรวจ

⁶ สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารราชการจังหวัด(สบจ), รายงานผลการพัฒนาจังหวัดจังหวัดลำพูน, (สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2561), หน้า 6.

ความคิดเห็นและการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีประสบการณ์จริง เพื่อที่จะข้อมูลนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างเป็นนวัตกรรม

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเลือกกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ คือ เกษตรกรผู้เป็นหนี้สถาบันการเงินของรัฐที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 8 อำเภอของจังหวัดลำพูน โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ราย โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของ (Krejcie & Morgan) ทำการสุ่มตัวอย่างจากประชากรแบบแบ่งพื้นที่ ตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละพื้นที่การวิจัย (Proportional Area Sampling) และเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ (key Informant) ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัย ครึ่งนี้ จำนวน 20 คน ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการจัดการหนี้ของตนเอง และปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีคุณสมบัติตามที่คณะผู้วิจัยกำหนดขึ้น จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารระดับสูง ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ โดยคณะผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและดูแลด้านหนี้สินเกษตรกรโดยตรง จำนวน 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires), แบบสัมภาษณ์ (Interview)

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้ ข้อมูลที่จัดเก็บรวบรวมในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Secondary Data) คือ การเก็บข้อมูลเอกสาร (Documentary) โดยการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎก และเก็บข้อมูลภาคสนามหรือจากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัยซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยแบบสอบถาม (Questionnaires), และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ทั้งนี้ เพราะการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและทำการบันทึกข้อมูลที่ไดจากการสนทนาด้วยเครื่องบันทึกเสียง ทั้งนี้ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 1-2 ชั่วโมง

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Primary Data) คือ การเก็บรวบรวมเอกสารงานวิจัยต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย เอกสารทางวิชาการ รายงานวิจัย บทความวารสาร วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกร

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) คะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการ

วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) พร้อมทั้งนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาและนำนวัตกรรมไปจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ด้วยการสัมมนา เพื่อให้ความรู้แก่สาธารณชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หลังจากนั้นจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และชุดนวัตกรรม รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโบว์ชัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

4. ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้เกษตรกรไม่สามารถจัดการหนี้ครัวเรือนได้

จากการศึกษา พบว่า การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ด้านความพอประมาณ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่ามีหนี้สินเทียบทรัพย์สิน การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ด้านความมีเหตุผล ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าประหยัดก่อน หากมีเงินเหลือค่อยซื้อ การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ด้านมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่ามีการบริหารความเสี่ยงหรือป้องกันภาวะล้มเหลวในอาชีพ มีทำอาชีพเสริมอยู่ การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ด้านความรู้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่ามีแหล่งที่รับความรู้ทางการเกษตร ทำตามครอบครัว สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นเข้ารับการอบรมบ้าง และการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ด้านคุณธรรม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบว่าระยะเวลาการเก็บผลผลิตหลังจากฝนเค็มีตามฉลากที่ระบุไว้

ทั้งนี้ สาเหตุการก่อหนี้ของเกษตรกร จากการวิจัยพบว่า สาเหตุการก่อหนี้ของเกษตรกรส่วนใหญ่แล้วมีสาเหตุมาจาก รายได้ไม่พอกับรายจ่าย พึ่งพาเทคโนโลยีในการผลิตมากเกินไป การขาดการบริหารจัดการที่ดี เกษตรบางรายมีการผันตัวเป็นผู้ประกอบการ กู้เงินมาลงทุน แต่เจอผู้ประกอบการใหญ่กดราคาขาย จึงสูญทุนใหญ่ไม่ไหว จึงจำเป็นต้องหาเงินเพื่อมาหมุนในกิจการมากขึ้น และมีภัยที่ควบคุมไม่ได้คือ ภัยธรรมชาติ ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้ของเกษตรกร (1) ด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ พบว่า มีการผลิตจำนวนมากและสินค้าผลผลิตล้นตลาดอีกทั้งประเทศไทยใช้ระบบทุนนิยมทำให้เกษตรกรเป็นหนี้เพิ่มขึ้น เกิดการบริโภคนิยม ขาดความรู้เท่าทันเกี่ยวกับระบบทุนนิยม ทุนใหญ่ครอบงำทุนเล็ก และเกษตรกรบางรายขาดสิทธิในที่ดิน จึงไม่สามารถทำการกู้เงินได้ (2) ด้านโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ในปัจจุบันคนในสังคมกลัวเสียหน้าจึงต้องรักษาหน้าตนเองและแข่งขันกันเองรวมไปถึงค่านิยมในสังคมทัศนคติ การดำเนินชีวิตและให้ความสำคัญกับสิ่งของที่เกินความจำเป็นในการใช้ชีวิต (3) ด้านนโยบายการเมือง พบว่า ทั้งรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการลดดอกเบี้ยถูกลง ทำให้มีผลดีกับเกษตรกรทำให้มีรายได้กลับมา แต่ขาดความยั่งยืน และบางครั้งนโยบายไม่สอดคล้องกับบริบท และไม่เปิดโอกาสให้กับเกษตรกรได้แสดงความคิดเห็น (4) ด้านความรู้และทักษะในการประกอบการชีพ พบว่า เกษตรกรยัง

ขาดความรู้และทักษะการประกอบอาชีพของเกษตรกรยังน้อย ขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และอีกส่วนออกไปให้ความรู้แต่ยังไม่ตอบโจทย์ชาวบ้านได้เต็มที่ มองไม่เห็นตัวอย่างที่ชัดเจน นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ๆ การบริหารจัดการศัตรูพืชขาดความเข้าใจ (5) ด้านความสามารถในการปรับตัว พบว่า ความต้องการในแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เกษตรกรได้เรียนรู้ได้เห็นและนำไปปฏิบัติใช้จริง เกษตรกรทำไปปรับใช้ให้เข้ากับตัวเองได้ และการปรับตัวในปัจจุบันเองรัฐบาลได้นำเทคโนโลยีต่างๆ นำมาใช้ ชาวเกษตรกรก็สามารถปรับตัวได้ เพราะได้ใช้ในชีวิตประจำวัน (6) ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ พบว่า ความสามารถในการจัดการของชาวบ้านอยู่ในระดับปานกลาง ชาวบ้านสามารถเขียนรายรับ รายจ่าย ของตัวเองได้ แต่ยังขาดความรู้ในด้านการวิเคราะห์รายรับรายจ่ายซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ

2. สร้างนวัตกรรมในการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการวิจัยพบว่า การสร้างนวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการ 7 ขั้นตอน ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้ของเกษตรกร มีทั้งหมด 6 ด้าน คือ ด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ด้านโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ด้านนโยบายการเมือง ด้านความรู้และทักษะในการประกอบการชีพ ด้านความสามารถในการปรับตัว และด้านความสามารถในการบริหารจัดการ

2) การสร้างกรอบแนวคิดนวัตกรรม พบว่า เป็นกระบวนการในการสร้างกรอบแนวคิดหลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการเป็นหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรและความสามารถในการจัดการหนี้ของเกษตรกร ซึ่งพบว่า สาเหตุเกิดจากต้นทุนการเกษตร ค่าครองชีพที่สูงขึ้น รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ค่าการศึกษาของบุตรหลาน ซึ่งแนวทางในการจัดการหนี้ อาทิ ใช้วิธีการชำระหนี้เป็นประจำทุกเดือนอย่างต่อเนื่อง คือการมีวินัยและความรับผิดชอบในการชำระหนี้ ซึ่งเงินที่นำมาชำระนั้นก็มาจากการขายสินค้าทางการเกษตร เงินของลูกหลาน และขายทรัพย์สินที่ดินของตนเองเพื่อนำมาชำระหนี้ รวมถึงการใช้วิธีการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ให้ได้มากที่สุด ไม่พึ่งพาปัจจัยจากภายนอกมากเกินไปจนความจำเป็น และประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ประกอบกับการหนุนเสริมจากภาครัฐที่มีนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกร

3) การสร้างต้นแบบนวัตกรรม พบว่า การสร้างเสริมองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้กับเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการหาข้อมูลเบื้องต้นที่จะทำการเกษตร รวมถึงใช้ข้อมูลสารสนเทศต่างๆ ในการหาความรู้ทางด้านการเกษตร ช่องทางการขายทั้งการขายแบบโดยตรงและการขายแบบออนไลน์ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ ซึ่งสามารถที่จะช่วยสร้างช่องทางการขายออนไลน์ให้กับเกษตรกรได้ และยังมีการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ คือ หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา คือ ความขยันในการแสวงหาทรัพย์สิน 2) อารักขสัมปทา คือ การรักษาทรัพย์สินที่แสวงหามาได้แล้ว 3) กัลยาณมิตตตา คือ การเลือกคบหาอยู่กับผู้ที่มีศีลธรรม

คุณธรรม และ 4) สมชีวิตา คือ การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง จะเป็นกลไกสำคัญอีกประการหนึ่งที่สามารถนำมาสร้างต้นแบบนวัตกรรมการจัดการหนี้ของเกษตรกรได้

4) การพัฒนาต้นแบบนวัตกรรมการ พบว่า ต้นแบบนวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการนำเสนอต้นแบบทางสังคมที่เป็นทั้งองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติสำหรับเกษตรกรที่ทั้งเป็นหนี้และไม่เป็นหนี้ โดยการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุของการก่อหนี้ของเกษตรกร ปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้ของเกษตรกร โดยได้มีการนำเสนอแนวทาง ประสบการณ์ วิธีการในการบริหารจัดการหนี้ที่ได้มาจากแนวคิดของเกษตรกรตัวอย่าง ปราชญ์ด้านการเกษตร และผู้ประสบความสำเร็จในการจัดการหนี้ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ได้แนวทางในการจัดการหนี้ และประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ประกอบกับการหนุนเสริมจากภาครัฐที่มีนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกร พร้อมทั้งการให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องของการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีและเครื่องมือสื่อสารในด้านการเกษตร และที่สำคัญที่สุด การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการบริหารจัดการหนี้สินและชีวิตของเกษตรกร ที่ต้องใช้หลักทฤษฎีมิกัดลประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

5) การปรับปรุงแก้ไขนวัตกรรม พบว่า ควรมีการเสริมข้อมูลเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ซึ่งหลักธรรมสำคัญคือหลักอริยสัจ 4 ที่เป็นหลักธรรมในการใช้เหตุและผลเป็นเครื่องประกอบการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ และในที่สุดก็จะสามารถจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) การส่งเสริมการใช้นวัตกรรม พบว่า การส่งเสริมการใช้นวัตกรรม เป็นกระบวนการนำนวัตกรรมจัดการหนี้ครัวเรือนไปประยุกต์ใช้ และเพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวของนวัตกรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่กระบวนการในการสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกษตรกรสามารถที่จะหลุดพ้นจากกับดักของการเป็นหนี้ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งกระบวนการนำนวัตกรรมจัดการหนี้ครัวเรือนมาประยุกต์ใช้ได้แก่

(1) การหาสาเหตุและปัจจัยของการก่อหนี้ โดยการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ คือ 1. ทุกข์ (ผลกระทบ) เกษตรกรต้องรู้ให้ได้ว่า การเป็นหนี้มันมีความทุกข์มากน้อยเพียงใด การดำเนินชีวิตในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยภาวะหนี้สินนั้นเป็นอย่างไร มีความสุขหรือมีความทุกข์ และ 2. สมุทัย (สาเหตุ) เกษตรกรต้องมีการค้นหาสาเหตุและปัจจัยของการก่อหนี้ว่ามีเหตุปัจจัยใดบ้าง รวมถึงการค้นหาความจำเป็นในการที่เกษตรกรจะต้องก่อหนี้ขึ้นมา และหากมีการก่อหนี้แล้วนั้นวิธีการในการใช้จ่ายหนี้มันอย่างไรบ้าง

(2) การประยุกต์ใช้วิธีคิดและแนวทางการบริหารจัดการหนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอโมเดลการจัดการหนี้ คือ WITHOUT Model ได้แก่ W = Wherefore มีเหตุผล, I = Inventory การทำรายการบัญชีทรัพย์สิน, T = Target มีเป้าหมาย, H = Honest ความซื่อสัตย์, O = Orientation การปรับตัว, U = Understanding การสร้างความเข้าใจ และ T = Thrifty ความประหยัดมัธยัสถ์

7) การเรียนรู้วัฒนธรรม พบว่า การเรียนรู้วัฒนธรรมที่สำคัญคือการสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งเกสรยุคใหม่จำเป็นต้องมีความตระหนักรู้ในการดำรงชีวิตที่ปราศจากการเป็นหนี้ สร้างการเรียนรู้ด้วยการนำเอาวัฒนธรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันจะช่วยให้เกษตรกรสามารถที่จะมีช่องทางในการดำเนินชีวิตในขณะที่ยังคงมีหนี้สินอยู่ หรือหากสามารถที่จะขจัดหนี้สินได้หมดสิ้นแล้วนั้น ก็สามารถที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อเป็นเกราะป้องกันการก่อหนี้ได้

3. การเผยแพร่องค์ความรู้และนวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนสู่กลุ่มเป้าหมายและสาธารณะ

จากการวิจัยพบว่า เนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือ โควิด-19 จึงทำให้การลงพื้นที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ในหลายพื้นที่เป้าหมาย เนื่องจากบางชุมชนมีข้อจำกัดในการให้บุคคลจากนอกพื้นที่เข้าไปทำกิจกรรมภายในชุมชน จึงทำให้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่สามารถดำเนินการได้ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าวเพียง 2 พื้นที่ คือ ตำบลหนองช้างคื่น และตำบลบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งได้มีการใช้กระบวนการเผยแพร่องค์ความรู้และนวัตกรรมฯ คือ การจัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ ในเรื่องของการนำเสนอวัฒนธรรมการจัดการหนี้ครัวเรือน การสื่อสารแนวทางการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมการจัดการหนี้ครัวเรือน การประยุกต์ใช้วิธีคิดและแนวทางการบริหารจัดการหนี้ และการสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีกระบวนการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมาย

นอกจากนั้น ได้ใช้วิธีการเผยแพร่องค์ความรู้และนวัตกรรมผ่านสื่อโซเชียลมีเดียช่องทางต่างๆ แทน โดยจัดทำเป็นนวัตกรรมเชิงสารสนเทศสาธารณะ รูปแบบระบบฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะช่วยให้เรื่องของระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป ผ่านเว็บไซต์

5. อภิปรายผล

1. จากการวิจัยพบว่า สาเหตุการเกิดหนี้ของเกษตรกร คือ มีการกู้เงินเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพแต่เกษตรกรนำเงินไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ อาทิ นำไปสร้างที่อยู่อาศัย จึงทำให้ไม่มีเงินไปลงทุนภาคการเกษตรเพื่อที่จะสร้างรายได้หมุนเวียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรนั้นยังคงมีการกู้เงินที่ผิดวัตถุประสงค์ การขาดองค์ความรู้ในเรื่องของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการเกษตร แต่ถึงกระนั้น ปัจจัยหรือสาเหตุที่สำคัญที่สุดของการเป็นหนี้ของเกษตรกรคือ ระบบทุนนิยม ที่ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น อีกทั้งเกษตรกรยังมีพฤติกรรมเชิงบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้นเพราะได้รับผลกระทบจากระบบทุนนิยม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ นิกร ยาอินตา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การจัดการหนี้ภาคครัวเรือนของเกษตรกร ตามนโยบายกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรภาคเหนือ

ตอนบน” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการจัดการหนี้ของเกษตรกรที่ได้รับการจัดการหนี้ตามนโยบายกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรในภาคเหนือตอนบนเป็นไปตามสมมติฐาน ประกอบด้วยปัจจัย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านตลาดของสินค้าเกษตร พบว่า เกษตรกรยังไม่เข้าถึงตลาดสินค้าเกษตรและยังถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง 2) ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในปัจจุบันทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เกษตรกรมีพฤติกรรมบริโภคนิยมมากขึ้น 3) ด้านการบริหารจัดการ พบว่า เกษตรกรไม่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ เกษตรกรโดยเฉลี่ยมีอายุสูง มีพื้นฐานการศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนต้นเป็นส่วนใหญ่ 4) ด้านปรัชญาในการดำรงชีวิต พบว่า เกษตรกรขาดทักษะในการดำรงชีวิตที่เหมาะสม ยังแสวงหาและพึ่งพาปัจจัยภายนอกชุมชนอยู่มาก ไม่รู้เท่าทันสื่อหลงเชื่อคำโฆษณาไม่เข้าใจแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง⁷

2. จากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้ของเกษตรกรโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในเรื่องของต้นทุนการเกษตร ค่าครองชีพที่สูงขึ้น รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ค่าการศึกษาของบุตรหลาน โดยเฉพาะปัจจัยด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่พบว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นระบบนายทุนใหญ่ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในภาคการเกษตร และเป็นผู้กำหนดกลไกราคาสินค้า/พืชผลทางการเกษตรเสียเอง โดยที่เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ขายนั้นไม่ได้มีส่วนในการกำหนดราคาเลยแม้แต่น้อย จากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้ของเกษตรกรโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในเรื่องของต้นทุนการเกษตร ค่าครองชีพที่สูงขึ้น รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ค่าการศึกษาของบุตรหลาน โดยเฉพาะปัจจัยด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่พบว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นระบบนายทุนใหญ่ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในภาคการเกษตร และเป็นผู้กำหนดกลไกราคาสินค้า/พืชผลทางการเกษตรเสียเอง โดยที่เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ขายนั้นไม่ได้มีส่วนในการกำหนดราคาเลยแม้แต่น้อย ปัจจัยอีกด้านหนึ่งที่มีความสำคัญคือ ด้านโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม เกษตรกรบางรายยอมที่จะมีหนี้เพื่อที่จะเป็นผู้มีหน้ามีตาทางสังคม และค่านิยมดังกล่าวนี้เป็นค่านิยมที่เกษตรกรบางรายยอมรับได้และพร้อมที่จะเป็นหนี้เพื่อให้เกิดการยอมรับนับถือทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ **ชญาณี ชวะโนทย์ และสฤณี อาชวานันทกุล** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือนที่ปัญหาหนี้สิน” พบว่า การศึกษาวิจัยช่วยให้เห็นภาพของโครงสร้างรายรับรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร โครงสร้างต้นทุนการทำเกษตร และกรณีศึกษากระแสเงินสดของครัวเรือนใน 3 รูปแบบ ครัวเรือนที่มีลักษณะครัวเรือนแห่งกลาง ครัวเรือนเกษตรกรรุ่นกลาง และครัวเรือนที่มีรายได้จากการทำนาเป็นหลักการมีหลายได้หลายทางหรือการ diversify income เป็นกลยุทธ์ในการจัดการความเสี่ยงอย่างหนึ่ง การแก้ปัญหานี้สินในแนวทางปรับโครงสร้าง

⁷นิกร ยานินดา, “ยุทธศาสตร์การจัดการหนี้ภาคครัวเรือนของเกษตรกร ตามนโยบายกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรภาคเหนือตอนบน”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2553).

นั่นในกรณีของ ธกส. ยังมีความไม่เป็นธรรมในบางประเด็น⁸ มาตรการต่างๆ ที่ทางภาครัฐได้กำหนดออกมานั้นดูเหมือนจะเป็นผลร้ายมากกว่าผลดีสำหรับเกษตรกรทั่วไป ซึ่งจะทำให้เกษตรกรขาดวินัยการใช้คืนหนี้ ทำให้เกษตรกรไม่มีความตระหนักรู้ในเรื่องของผลกระทบจากการเป็นหนี้ และที่สำคัญทำให้เกษตรกรขาดวินัยทางการเงินด้วย

3. จากการวิจัยพบว่า เหตุผลสำคัญของการสร้างนวัตกรรมในการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพขึ้นมาก็เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการก่อหนี้โดยความจำเป็นแบบรู้ตัว การบริหารจัดการหนี้ การสร้างความมั่นคงทางรายได้ การสร้างความสามารถในการจัดการหนี้ และการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ซึ่งนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องสร้าง “ความตระหนักรู้” ให้เกิดขึ้นกับเกษตรกร ซึ่งปรากฏองค์ความรู้ 5 ด้าน คือ 1) ความสามารถในการจัดการหนี้ของเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรบางคนมีความสามารถในการชำระหนี้ แต่กลับไม่ให้ความสำคัญและความรับผิดชอบที่มากพอในการชำระ 2) แนวทางการจัดการหนี้ของเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) นโยบายและยุทธศาสตร์ของภาครัฐกับการเอื้อประโยชน์ต่อการจัดการหนี้ของเกษตรกร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พยายามให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรในหลายรูปแบบ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและลดปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจและสังคม 4) การประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีและเครื่องมือสื่อสารในด้านการเกษตร มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากที่เกษตรกรในยุคปัจจุบันจะต้องเรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้ 5) การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับการจัดการหนี้ โดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรม หรือที่เรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ

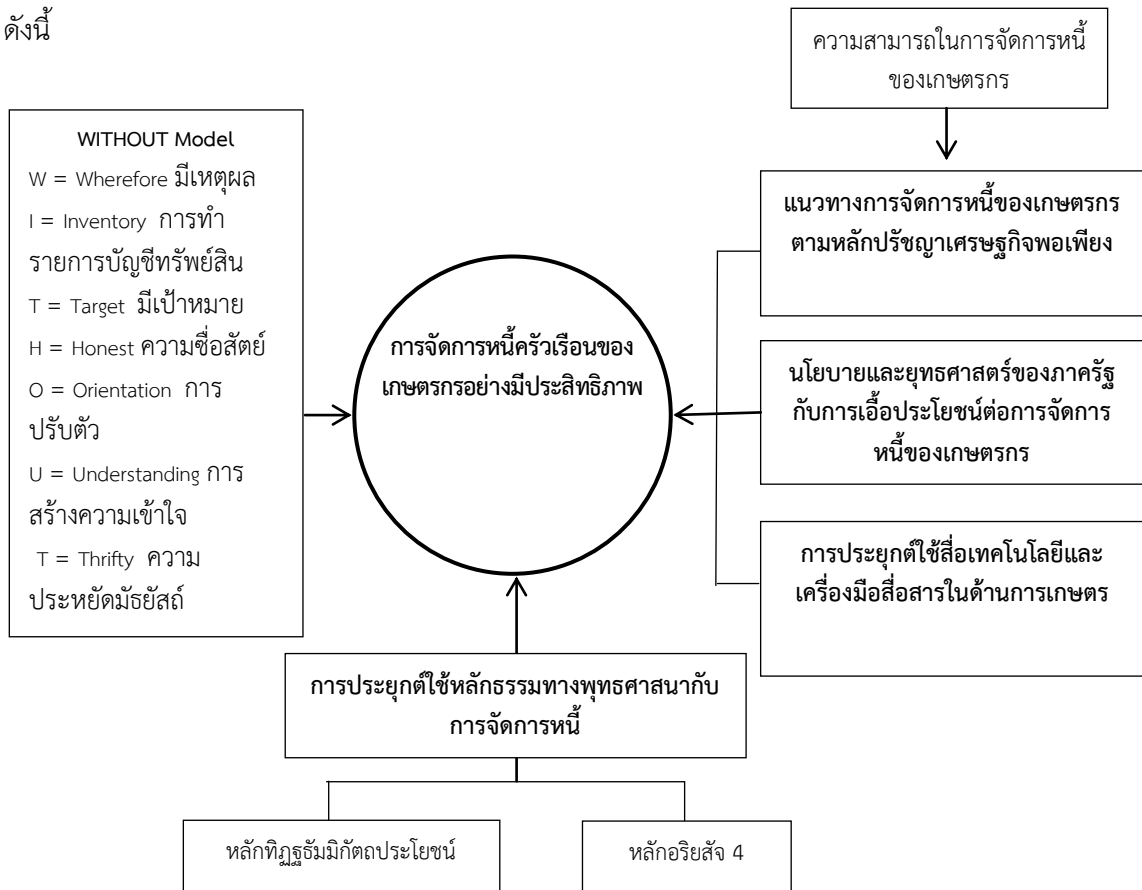
4. จากการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้วิธีคิดและแนวทางการบริหารจัดการหนี้ ด้วยโมเดลการจัดการหนี้ คือ WITHOUT Model ได้แก่ W = Wherefore มีเหตุผล เกษตรกรจำเป็นต้องสร้างเหตุผลที่ดีในการก่อหนี้ สามารถที่จะอธิบายเหตุผลได้ว่าการก่อหนี้เป็นไปเพื่อสิ่งใด I = Inventory การทำรายการบัญชีทรัพย์สิน เป็นการสร้างการเรียนรู้ให้เกษตรกรได้มีวินัยในการใช้จ่ายเงินรูปแบบหนึ่ง T = Target มีเป้าหมาย เกษตรกรต้องมองเห็นเป้าหมายของตนเองว่า การก่อหนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์อันใด H = Honest ความซื่อสัตย์ เกษตรกรต้องตระหนักรู้ถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเอง O = Orientation การปรับตัว นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่เกษตรกรจะต้องมีการปรับตัวเองให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ U = Understanding การสร้างความเข้าใจ เกษตรกรจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจในวิถี

⁸ ชญานิษฐ์ ชวะโนทัย และสฤณี อาชวานันทกุล, “พฤติกรรมและสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือนที่ปัญหาหนี้สิน”, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิชีวิตไท (Local Act) ภายใต้โครงการพัฒนาต้นแบบการปรับตัวของชาวนาที่มีปัญหาหนี้สินสู่การผลิตอาหารที่ยั่งยืน เพื่อวิถีชีวิตสุขภาวะ.2562).

การดำรงชีวิตแบบเกษตรกรที่ปราศจากหนี้สิน T = Thrifty ความประหยัดมัธยัสถ์ รู้จักการใช้จ่ายด้วยความมีเหตุผล

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกร เพื่อลดความเหลื่อมล้ำตามแนวทางฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานรากประชารัฐโมเดล จังหวัดลำพูน” ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า เกษตรกรจำเป็นที่จะต้องมีความสามารถในการจัดการหนี้เป็นเบื้องต้น เพื่อให้การบริหารจัดการหนี้มีประสิทธิภาพและสามารถตอบโจทย์การแก้ปัญหาหนี้ได้อย่างแท้จริง เกษตรกรจำเป็นที่จะต้องรู้ว่า สาเหตุที่แท้จริงของการก่อหนี้ของตนเองนั้นมาจากไหน มีปัจจัยใดบ้างที่เป็นส่วนหนุนเสริมให้ต้องมีการก่อหนี้ โดยการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ คือ 1) ทุกข์ (ผลกระทบ) การที่เกษตรกรต้องรู้ให้ได้ว่า การเป็นหนี้มีความทุกข์มากน้อยเพียงใด การดำเนินชีวิตในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยภาวะหนี้สินนั้นเป็นอย่างไร มีความสุขหรือมีความทุกข์ แล้ววิเคราะห์ถึงผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการก่อหนี้นั้นได้ส่งผลกระทบต่ออย่างไรบ้างทั้งต่อตนเองและครอบครัว 2) สมุทัย (สาเหตุ) เป็นกระบวนการที่เกษตรกรต้องมีการค้นหาสาเหตุและปัจจัยของการก่อหนี้ว่ามีเหตุปัจจัยใดบ้าง รวมถึงการค้นหาความจำเป็นในการ

ที่เกษตรกรจะต้องก่อกำหนดขึ้นมา และหากมีการก่อกำหนดแล้วนั้นก็มีวิธีการในการใช้จ่ายหนี้สินอย่างไรบ้าง มีการนำไปใช้ประโยชน์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการก่อกำหนดหรือไม่อย่างไร จากนั้นจึงนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข มาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงให้กับตนเองและครอบครัว ประยุกต์กับการใช้ประโยชน์จากมาตรการการช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐซึ่งก็คือนโยบายและยุทธศาสตร์ของภาครัฐกับการเอื้อประโยชน์ต่อการจัดการหนี้ของเกษตรกร ผ่านโครงการหรือมาตรการต่างๆ รวมทั้งการประยุกต์ใช้สื่อเทคโนโลยีและเครื่องมือสื่อสารในด้านการเกษตร เพื่อสร้างช่องทางในการจำหน่ายและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตรของเกษตรกร

กระบวนการสำคัญในการที่จะสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นกับเกษตรกร ด้วยการนำเอานวัตกรรมการจัดการหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการประยุกต์ใช้วิธีคิดและแนวทางการบริหารจัดการหนี้จะช่วยเกษตรกรสามารถที่จะมีช่องทางในการดำเนินชีวิตในขณะที่ยังคงมีหนี้สินอยู่ หรือหากสามารถที่จะขจัดหนี้สินได้หมดสิ้นแล้วนั้น ก็สามารถที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักทวิภูมิมักตถประโยชน์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นเกราะป้องกันก่อกำหนดได้ กระบวนการนี้ เป็นการนำเอาองค์ความรู้และแนวคิดของเกษตรกรตัวอย่าง ปราชญ์ด้านการเกษตร และผู้ประสบความสำเร็จในการจัดการหนี้ มาเป็นส่วนสำคัญในการเผยแพร่ให้เกษตรกรได้เรียนรู้และนำไปใช้ในชีวิตจริง ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอโมเดลการจัดการหนี้ คือ **WITHOUT Model** ดังนี้

1) **W = Wherefore มีเหตุผล** เกษตรกรจำเป็นที่จะต้องสร้างเหตุผลที่ดีในการก่อกำหนดที่สามารถที่จะอธิบายเหตุผลได้ว่าการก่อกำหนดนั้นเป็นไปเพื่อสิ่งใด มีประโยชน์หรือไม่ นำไปใช้จ่ายตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่อย่างไร มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่จะต้องก่อกำหนด

2) **I = Inventory การทำรายการบัญชีทรัพย์สิน** เกษตรกรก็คืออีกอาชีพหนึ่งที่มีความมีการจัดทำบัญชีในครัวเรือน อย่างน้อยให้มีสมุดเพื่อบันทึกรายรับ – รายจ่าย และการทำรายการทรัพย์สินต่างๆ ของตนเองที่มีอยู่ เมื่อเราลงมือทำบัญชีจะทำให้รับรู้รายรับ ได้เงินมาจากไหน เท่าไร รู้รายจ่ายว่าเป็นค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง เท่าไร รู้ต้นทุน-กำไรว่าเราลงทุนเท่าไร ขายได้เท่าไร รู้หนี้สิน ทำให้สามารถวางแผนชำระหนี้ได้ทันตามกำหนด

3) **T = Target มีเป้าหมาย** เกษตรกรต้องมองถึงเป้าหมายของตนเองว่า การก่อกำหนดนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์อันใด จะสร้างประโยชน์ใดให้เกิดขึ้นจากการเป็นหนี้ เป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งคือ การหารายได้ในชำระหนี้คืน

4) **H = Honest ความซื่อสัตย์** เกษตรกรต้องตระหนักรู้ถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเอง โดยการใช้จ่ายหนี้ตามวัตถุประสงค์ของการก่อกำหนด ไม่ใช้จ่ายหนี้โดยที่ไม่เป็นไปตามแผนการก่อกำหนด รวมถึงการซื่อสัตย์ต่อเจ้าหนี้ด้วย

5) **O = Orientation การปรับตัว** นับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่เกษตรกรจะต้องมีการปรับตัวเองให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ

เทคโนโลยีทางการเกษตรจะเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตร รวมทั้งใช้เป็นช่องทางในการซื้อขายออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ ด้วย เช่น เช่น Facebook LINE เป็นต้น ซึ่งสามารถที่จะช่วยสร้างช่องทางการขายออนไลน์ให้กับเกษตรกรได้

6) U = Understanding การสร้างความเข้าใจ เกษตรกรจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจในวิถีการดำรงชีวิตแบบเกษตรกรที่ปราศจากหนี้สิน วิถีชีวิตที่ปราศจากหนี้สินจะเป็นวิถีชีวิตที่เต็มไปด้วยความสุข สงบ และสะดวกสบาย ไม่ต้องกังวลกับภาระหนี้สิน รวมถึงการสร้างความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกษตรกรสามารถที่จะหลุดพ้นจากกับดักของการเป็นหนี้ได้ นอกจากนี้ เกษตรกรยังสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 และหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ซึ่งการดำเนินชีวิตด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ก็จะเป็นเครื่องป้องกันการก่อหนี้ได้เป็นอย่างดี 7) T =

Thrifty ความประหยัดมัธยัสถ์ เกษตรกรจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักประหยัดมัธยัสถ์ รู้จักการใช้จ่ายด้วยความมีเหตุผล ไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายเกินความจำเป็นและเกินไปกว่ารายได้ที่ตนเองหามาได้ รวมทั้งรู้จักการออมและมีวินัยในการออมด้วย

เอกสารอ้างอิง

นิกร ยาอินตา. “ยุทธศาสตร์การจัดการหนี้ภาคครัวเรือนของเกษตรกร ตามนโยบายกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรภาคเหนือตอนบน”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2553.

ชญาณี ชวะโนทย์ และสฤณี อาชวานันทกุล. “พฤติกรรมและสถานการณ์ทางการเงินของครัวเรือนที่ปัญหาหนี้สิน”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิชีวิตไท (Local Act) ภายใต้โครงการพัฒนาต้นแบบการปรับตัวของชาวนาที่มีปัญหาหนี้สิน สู่การผลิตอาหารที่ยั่งยืน เพื่อวิถีชีวิตสุขภาวะ, 2562.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กลุ่มงานวิเคราะห์และพยากรณ์สถิติเชิงเศรษฐกิจ. รายงานเชิงวิเคราะห์ เรื่อง พฤติกรรมการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ. 2554. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **หนี้สินครัวเรือน : ผลกระทบระดับประเทศ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_61.html [17 มกราคม 2563].

อารีวรรณ คูสันเทียะ. **หนี้สินเกษตรกร ควรแก้จากจุดไหน วินัยทางการเงินหรือปัญหาเชิงโครงสร้าง**. มูลนิธิชีวิตไท. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.landactionthai.org/menu-debt/item/2380-2019-06-09-06-31-51.html> [17 มกราคม 2562].

โอวาทปาติโมกข์ : การเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต

OVĀDAPĀTIMOKKHA : REINFORCEMENT OF LIFE BALANCE NETWORK

สุภเชษฐ์ จงธนกร, Suphachet Chongthanakorn¹

สุวิญ รักษ์ตย์, Suwin Ruksat²

E-mail: taiyodental@gmail.com

Received: November 09, 2022 Revised: December 29, 2022

Accepted: December 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “โอวาทปาติโมกข์ : การเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต” มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ 1) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต 2) เพื่อศึกษาพระโอวาทปาติโมกข์ในฐานะเป็นการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต 3) เพื่อบูรณาการการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิตด้วยหลักพระโอวาทปาติโมกข์ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิตด้วยหลักพระโอวาทปาติโมกข์” โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาเอกสาร นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา **ผลการวิจัยพบว่า** เพื่อให้ชีวิตมีความสมดุล สามารถสรุปได้ด้วยโครงข่ายทั้ง 6 ด้านที่เป็นระบบโครงข่ายเชื่อมโยงกันและกัน ต่อเนื่องกัน ไม่สามารถขาดออกจากกันได้ ซึ่งผู้วิจัยเรียกโครงข่ายระบบทั้ง 6 โครงข่ายนี้ว่า 6 สมังคี สมังคีที่ 1). บูรณาการโครงข่ายเศรษฐกิจ สมังคีที่ 2) โครงข่ายการสื่อสาร สมังคีที่ 3) โครงข่ายด้านสิ่งแวดล้อม สมังคีที่ 4) โครงข่ายด้านสุขภาพ สมังคีที่ 5) โครงข่ายด้านการบริหารจัดการ สมังคีที่ 6) โครงข่ายด้านกรอบความคิดทางจิตวิญญาณ

คำสำคัญ: (โอวาทปาติโมกข์), (การเสริมสร้างโครงข่าย), (ดุลยภาพชีวิต), (6 สมังคี)

¹ นิสิตปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย/ Mahamakut Buddhist University, Thailand.

² อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย/ Mahamakut Buddhist University, Thailand.

Abstract

This thesis entitled “Ovādapātimokkha : Reinforcement of Life Balance Network” has 4 objectives: 1) To study the reinforcement of the life equilibrium network 2) To study the Ovādapātimokkha as a means of enhancing the life equilibrium network 3) To integrate the reinforcement of the life equilibrium network with the teaching of the Ovādapātimokkha 4) To present the body of knowledge about “Integrated model for enhancing the network of equilibrium of life with the teachings of the teachings of the Ovādapātimokkha. This is a qualitative research done by studying documents. Its contents analysis was made by descriptive analysis. **In the research, it was found that :** To keep life in balance complete. We can strengthen the life balance network, leading the way. Both approaches are integrated. It concluded with the six aspects of the network that are interconnected networks. Which is a network system that is connected continuously cannot be separated from each other, Hereinafter, the researcher call the network of these 6 linkage systems as the 6 Samangis, Which have the following topics: Samangi 1) Integration of economic networks. Samangi 2) The communication network. Samangi 3) Environmental network, Samangi 4) Health network. Samangi 5) The method of external management Samangi 6) The network of spiritual Mindset.

Keywords: (Ovādapātimokkha). (Reinforcement network), (Life balance), (six samangi).

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีแนวทางในการพัฒนาประเทศเพื่อให้ทันสมัยอย่างสังคมตะวันตก โดยมุ่งเน้นสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 มุ่งเน้นให้” คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นพลเมืองที่มีวินัย ตื่นรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความรู้ มีทักษะและทัศนคติที่เป็นค่านิยมที่ดี มีสุขภาพร่างกายและ จิตใจที่สมบูรณ์ มีความเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณ”³ โดยได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างต่อเนื่องมามากกว่า 50 ปี แม้แนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาจะทำให้ประเทศไทยกลายมาเป็นประเทศกำลังพัฒนา แต่การพัฒนาดังกล่าวก็

³ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564, (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ), หน้า 5.

นำพาปัญหาใหม่ ๆ เข้ามาเช่นกัน ทั้งปัญหาด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านสังคมที่ไม่มี
 ดุลยภาพ มีจิตใจที่ตกต่ำ มีจิตใจที่หดหู่ เกิดความทุกข์ ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ
 ฉบับที่ 13 นำเสนอด้วยโครงการที่เรียกว่า 5 เป้าหมายหลักและ 13 หมายเหตุพลิกโฉม
 ประเทศ โดยในฉบับนี้ได้พูดถึงการพัฒนาในคนว่าต้องเป็นการพัฒนาสำหรับโลกยุคใหม่ โดย
 พัฒนาให้คนไทยมีทักษะ และคุณลักษณะที่เหมาะสมกับโลกยุคใหม่ ทั้งทักษะในด้านความรู้
 ทักษะทางพฤติกรรม และคุณลักษณะตามบรรทัดฐานที่ดีต่อสังคม⁴ ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
 และสังคม ฉบับใหม่นี้ก็ยังไม่มีความสมบูรณ์ของโครงข่ายดุลยภาพชีวิตทำให้ ความทุกข์ของคน
 ในยุคปัจจุบันถึงยุคอนาคตยังดำเนินชีวิตต่อไปด้วยการขาดดุลยภาพชีวิต

ระบบโครงข่ายของชีวิตคือการโยงใยของสรรพสิ่งทั้งหลาย ที่เชื่อมโยงกันดัง
 สายโลหิตซึ่งประสานให้สิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิตบนโลกนี้มีครบครันเป็นหนึ่งเดียว ทฤษฎี
 ควอนตัมฟิสิกส์ (Quantum Physics) ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน มันทาได้มีส่วนย่อยแต่อย่างใด
 ไม่ สิ่งที่เราเรียกว่าส่วนย่อยนั้นเป็นเพียงแบบรูปในข่ายใยของความสัมพันธ์ซึ่งไม่สามารถแยก
 ออกจากกัน⁵

สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติก็คือความสัมพันธ์ต่อกัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลง
 ไปย่อมกระทบหรือมีอิทธิพลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในปัจจัยหรือองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย⁶
 มนุษย์มีความยึดติดกับความเจริญด้านวัตถุชีวิตจึงเกิดความไม่สมดุล และพัฒนาจนกลายเป็น
 “ทุกข์” ที่ฝังลึกในใจ ดังนั้นถ้ามนุษย์ต้องการมีความเป็นปกติสุข จะต้องปฏิบัติตนอยู่บนความถูก
 ต้องตามหลักพุทธธรรม เมื่อมีประเด็นอย่างนี้สิ่งที่สามารถจะแก้ไขได้เพื่อให้เกิดดุลยภาพก็คือ
 การใช้หลักพุทธธรรมถือเป็นองค์รวมทุกมิติของการดำเนินชีวิตคือโอวาทปาติโมกข์

หลักการสำคัญของโอวาทปาติโมกข์ประกอบด้วยคาถา มีทั้งหมด 3 คาถากึ่ง ดังนี้

คาถาที่ 1

ขณฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา

นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติพฺพทา

น หิ ปพฺพชฺชิตํ ปรุปรณาตี

สมณเ โหติ ปรี วิเหจฺยนฺโต⁷

⁴ สำนักนายกรัฐมนตรี, โครงร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ, ฉบับที่ 13, พ.ศ. 2565-
 2570, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (ประชุมเมื่อ 24 กันยายน 2564).

⁵ ฟรีดริช คอปร้า (Fritjof Capra), ข่ายใยแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกลด์คิม
 ทอง, 2556), หน้า 59.

⁶ ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ธรรมชาติของสรรพสิ่ง การเข้าถึงความจริงทั้งหมด, (กรุงเทพมหานคร
 : สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ, 2553), หน้า 339.

⁷ ที.ม. (ไทย) 10/90/56.

ความว่า ชันติ ความอดทน หรือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตรัสนิพพานเป็นบรมธรรม หรือเป็นธรรมสูงสุด ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ⁸

คาถาที่ 2

สพฺพปาปสฺส อกรรมํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ ฯ⁹

ความว่า การไม่ทำความชั่วทั้งปวง หรือการไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศล คือ ความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจของตนให้ผ่องใสบริสุทธิ์ นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย¹⁰

คาถาที่ 3 เรียกว่า คาถากิ่ง

อนุปฺวาโท อนุปฺมาโต ปาติโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตญฺญตา จ ภตฺตสฺมี ปนฺตญฺจ สยนาสนํ
อชิจฺจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนํ ฯ¹¹

ความว่า การไม่กล่าวร้าย 1 การไม่ทำร้าย 1 ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ 1 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัตตาหาร 1 การนอนในที่สงัด 1 การประกอบความเพียรในอชิจิต 1 นี่เป็นคำสอนของพระพุทธรูปทั้งหลาย¹²

จะเห็นได้ว่ากระบวนการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต ยังไม่เกิดความสำเร็จ งานวิจัยนี้จะนำทฤษฎีวิธีการของโลกตะวันตกมาบูรณาการกับโอวาทปาติโมกข์ เพื่อปรับสมดุล ให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อให้ชีวิตในโลกนี้มีการเสริมสร้างความสมดุล มีความสุขจากการใช้ชีวิตในปัจจุบัน และอนาคต นี่คือกระบวนการที่งานวิจัยเล่มนี้ให้แนวทางไว้

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต
2. เพื่อศึกษาพระโอวาทปาติโมกข์ในฐานะเป็นการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต
3. เพื่อบูรณาการการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิตด้วยหลักพระโอวาทปาติโมกข์

⁸ที.ม. (ไทย) 10/90/50.

⁹ที.ม. (ไทย) 10/90/57.

¹⁰ที.ม. (ไทย) 10/90/50.

¹¹ที.ม. (ไทย) 10/90/57.

¹²ที.ม. (ไทย) 10/90/51.

4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการการเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิตด้วยหลักพระโอวาทปาติโมกข์”

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลด้วยจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ (Qualitative Documentary and Interview Research) เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลให้เป็นไปในทางที่น่าเชื่อถือ มีวิธีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาวิจัยด้านเอกสาร

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง หลักการปรับตัวในภาวะการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลทั่วไปที่สอดคล้องกันเพื่อมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตามกรอบการวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

(1) สืบหาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ คือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ วารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้อง

(2) นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (descriptive analysis) อธิบายความตามประเด็นการศึกษาขององค์ความรู้

(3) ทำการวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำมาสังเคราะห์ ให้เข้ากับประเด็นของกรอบงานวิจัย

(4) ปรีक्षा ขอบข่ายและ ความเห็นจากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความชำนาญการเฉพาะทางที่เกี่ยวข้องกับกรอบงานวิจัย

2. การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ คัดเลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการพระพุทธศาสนา ทั้งพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการชีวิตสมดุลง และผู้ทรงคุณวุฒิด้านกรรมฐาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีประเด็นคำถามของการสัมภาษณ์ที่ได้คัดกรองว่าเหมาะสมและสอดคล้องกับกรอบงานวิจัย

ผู้ทรงคุณวุฒิในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน 13 คน โดยแบ่งกลุ่มประชากร เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการพระพุทธศาสนา 4 รูป/คน กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิการจัดการชีวิตสมดุลง 5 รูป/คน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านกรรมฐาน 4 รูป/คน

4. ผลการวิจัย

โครงข่ายดุลยภาพชีวิตเป็นการมองชีวิตแบบองค์รวมที่มีองค์ประกอบ เป็นปัจจัยขับเคลื่อน การพัฒนาชีวิตให้มีดุลยภาพโดยต้องมีการพัฒนาแต่ละองค์ประกอบ ทฤษฎี

โครงข่ายชีวิตเป็นการมองชีวิตภายในองค์ประกอบที่เป็นวงล้อ 8 ด้านซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ความสมดุลหรือไม่สมดุล ในการมองโครงข่ายเชิงควอนตัม (Quantum) ย่อมเห็นความสมดุลเป็น 2 ขั้ว คือ ขั้วบวกและลบ ด้วยโมเลกุลของเกลียวประกอบด้วยอะตอมสองชนิด อะตอมดังกล่าวประกอบด้วยนิวเคลียสและอิเล็กตรอน นิวเคลียสก็ประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอน¹³ โดยอนุภาคทุกอนุภาคมีปฏิสัมพันธ์กัน ดังนั้นการมองโครงข่ายเชิงทักษะทางสังคมเพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้คนใน 6 ด้าน เป็นโครงข่ายที่เป็นระบบที่ทำให้เชื่อมโยงถึงกัน มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม

พระโฆสาวาทปาติโมกข์เป็นหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอรหันตสาวกจำนวน 1,250 องค์ ในวันเพ็ญเดือนมาฆะประกอบด้วยหลักคิดและหลักปฏิบัติ 13 ข้อ ได้แก่ ความอดทน พระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุด ความเป็นสมณะและบรรพชิตที่ดี การไม่ทำความชั่ว การทำความดี การทำให้ผ่องใส การไม่พูดร้าย การไม่ทำร้าย การรู้จักประมาณในการบริโภค การสำรวมระวังในข้อปฏิบัติ การนั่งนอนอันที่สงัด และการหมั่นฝึกฝนอบรมจิต¹⁴ หลักคำสอนเหล่านี้มีความเป็นพลวัตแห่งระบบสมดุลทั้งส่วนความคิดและการปฏิบัติ การนำหลักพระโฆสาวาทปาติโมกข์มาเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิตภายใต้กรอบปรัชญาสังฆคัมภีร์ เริ่มจากการรู้จักใจพอในโครงข่ายเศรษฐกิจบนฐานปัญญา การสื่อสารสุจริตจริงใจเพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายปฏิสัมพันธ์ การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมในฐานะโครงข่ายปัจจัยเอื้อต่อการดำรงชีวิต การสำรวมระวังกายใจเพื่อรักษาโครงข่ายสุขภาพ การรู้จักบริหารเวลา กับโครงข่ายต่างๆ ให้ดีและให้มีประโยชน์ และการปลูกจิตวิญญาณรับรู้ความคิดและการกระทำในทุกมิติ เพื่อให้โครงข่ายเข้มแข็ง

โครงข่ายดุลยภาพชีวิต สามารถแสดงให้เห็นถึงส่วนที่สามารถนำมาบูรณาการกันเพื่อให้ชีวิตมีความสมดุล มีความสมบูรณ์ ด้วยโครงข่าย สังคัมภีร์ 6 ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. บูรณาการโครงข่ายเศรษฐกิจ มนุษย์มีความจำเป็นต้องดำรงชีวิตอยู่บนโลกด้วยฐานด้านเศรษฐกิจ ไม่ควรยึดเศรษฐกิจบนหนทางกิเลส ต้องทำมาหากินสร้างรายได้ เลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัวด้วยเศรษฐกิจบนหนทางแห่งปัญญา ดังนั้นการหารายได้จึงต้องเน้นทำงานหาเงินด้วยการไม่ทำบาปทั้งปวง สังคมโดยรวมก็จะเกิดความสงบสุขไม่มีปัญหาที่จะต้องให้การ

¹³ .พริตจอฟ คาปรา เขียน วเนช แบล, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2532) หน้า 90.

¹⁴ ที.ม.10/90/51.

คุ้มครองผู้บริโภค¹⁵ รวมถึงเมื่อเงินทองมีเหลือจากการใช้จ่าย หลังจากการเก็บหอมรอมริบแล้ว ยังควรต้องทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการทำกุศลให้ถึงพร้อม ทำบุญช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก ความสมดุลของชีวิตก็จะสร้างให้เกิดความสุข สุขทั้งกายที่ได้หาเงินอย่างสุจริต สุขทั้งใจจากการที่ได้ทำบุญช่วยเหลือผู้คน

2. บุรณาการโครงข่ายการสื่อสาร การมองตา การพูดจา การทักทายด้วยภาษาร่างกาย ล้วนเป็นการสื่อสารที่เป็นรูปแบบสร้างความสมดุล การสื่อสารต้องสื่อสารด้วยความชัดเจน เมื่อมนุษย์มีจิตใจที่บริสุทธิ์ มีใจเบิกบานผ่องแผ้ว ย่อมจะสื่อสารออกมาด้วยสิ่งที่ทำให้ผู้รับสารมีความสุข บรรยากาศของการสื่อสารก็จะสดชื่น น่ารื่นรมย์ น่าฟัง น่าสนทนาด้วย โดยมนุษย์จักต้องเน้นสื่อสารแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ชัดเจน จริงใจ ไม่สื่อสารด้วยกล้าวาร้ายผู้อื่น โจมตี ต่อว่าผู้อื่น การสื่อสารแบบมือคดเช่นนี้ ล้วนแล้วแต่จักสร้างความขัดแย้งและไม่พอใจให้แก่กัน การสื่อสารไม่ใช้การส่งผ่านข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสานพฤติกรรมผ่านการเชื่อมโยงเชิงโครงสร้างซึ่งกันและกัน¹⁶

3. บุรณาการโครงข่ายด้านสิ่งแวดล้อม ทุกชีวิตมีความสัมพันธ์กัน เชื่อมโยงกัน สิ่งมีชีวิตต่างๆ อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเสมอ¹⁷ พระพุทธองค์กล่าวไว้ว่าสรรพสิ่งที่อยู่บนโลกนี้มีเหตุปัจจัยของมันเองดังนั้น สิ่งมีชีวิตที่มาเจอกัน ได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน ล้วนแล้วแต่เคยมีเหตุและปัจจัย ร่วมกันมา ดังนั้นไม่มีสิ่งใดบนโลกนี้ที่ไม่เคยเชื่อมโยงถึงกัน ทุกสรรพชีวิตสัมพันธ์กันเป็นโครงข่าย ดังนั้นเพื่อความสมดุลของชีวิต เราจึงไม่ควรเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตบนโลกนี้ทุกชนิด รวมถึงไม่ควรคิดที่จะทำร้ายผู้อื่น ทำร้ายสิ่งมีชีวิตอื่นอื่น เพราะทุกชีวิตย่อมจะรักชีวิตของตนเองทั้งสิ้น

4. บุรณาการโครงข่ายด้านสุขภาพ ความสมดุลของชีวิตจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้ามนุษย์เราขาดซึ่งความสมบูรณ์ของสุขภาพทางกาย สุขภาพทางใจ สุขภาพเชื่อมโยงเป็นโครงข่าย ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต สิ่งใดสิ่งหนึ่งดี อีกสิ่งหนึ่งเสีย โครงข่ายสุขภาพนี้ก็จะขาดสมดุล มนุษย์บางคนมีครอบครัวที่ดี มีเศรษฐกิจที่ดี แต่ไม่มีสุขภาพทางกายที่ดี ในทุกทุกวันโครงข่ายระบบสุขภาพนี้ทำให้เกิด ทุกขเวทนา ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่เป็นทุกข์ ดังนั้นเมื่อต้องการสุขภาพ

¹⁵ ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสนและคณะ, **พุทธเศรษฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2549) หน้า 96.

¹⁶ พริตติจอฟ คาปรัว, **ข่ายใยแห่งชีวิต ความเข้าใจใหม่ด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับระบบที่มีชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลด์คิมทอง, 2556) หน้า 463.

¹⁷ ศ.นพ.ประเวศ วะสี, **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**, (กรุงเทพมหานคร : เอ.พี.กราฟฟิคดีไซน์และการพิมพ์, 2553) หน้า 330

ที่แข็งแรงต้องพักผ่อนให้เพียงพอ ทานอาหารพอประมาณ และมีที่พักผ่อนที่เงียบสงบ ในทุกทุก วันเมื่อพบกับผัสสะ ที่มากระทบใจ มนุษย์เราต้องสร้างสมดุลด้วยการสร้างขันติ ขึ้นในใจ จักทำให้มีจิตใจที่แข็งแรง สร้างความสุขสมบูรณ์ให้กับโครงข่ายสุขภาพชีวิต

5. บุรณาการโครงข่ายด้านการบริหารจัดการ มนุษย์มีความสุขได้ด้วยการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง การบริหารจัดการภายนอกคือต้องใช้เวลา ให้ความจริงใจ กับครอบครัวและคนรอบข้างโดยไม่คิดที่จะทำร้ายผู้อื่น ไม่ว่าร้ายกล่าวร้ายผู้อื่น ให้ผู้อื่นเสื่อมเสีย ในตัวเองก็ต้องพัฒนาทักษะการทำงาน ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีให้ทันกับโลก พัฒนานตนเองแบบไม่หยุดนิ่งกับที่ โดยพัฒนาศักยภาพเวลาทำงานให้เพลินไปกับงาน เพราะในเวลาที่ทำงาน ได้ฝึกตัวของเรายู่ตลอดเวลา¹⁸ แต่การพัฒนาตนต้องอิงอยู่กับการรักษาศีลไปด้วย ถึงจะทำให้สมบูรณ์ในด้านการบริหารจัดการทั้งภายในและภายนอก

6. บุรณาการโครงข่ายด้านกรอบความคิดทางจิตวิญญาณ สร้างความตระหนักเชิง วิญญาณด้วยความเชื่อ มนุษย์ต้องมีความเชื่อในการใช้เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต เพื่อที่จะใช้ไปในการควบคุมอารมณ์ของตนเอง ควบคุมจริยธรรม ศีลธรรม ทางจิตวิญญาณ เมื่อตระหนักถึงความเชื่อที่ถูกต้องเหล่านี้แล้ว มนุษย์ก็จะมีความสุขในการแสวงหาตนเอง แสวงหาความสุขจากจิตใจในความเชื่อได้ การดูแลเลี้ยงจิตใจก็คือความเชื่อในกรอบความคิด ทางจิตวิญญาณ เป้าหมายของมนุษย์ทุกคน ต้องการการสร้างความสมดุลสูงสุดในชีวิตนั้นคือ พระนิพพาน ดังนั้นการไปถึงจุดสูงสุดของความสมดุลได้ต้องมีใจที่บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว มีความเพียรในการฝึกจิตเพื่อที่จะฝึกตนให้มุ่งสู่พระนิพพาน

เมื่อบุรณาการทฤษฎีกับพระโอวาทปาติโมกข์แล้วจักทำให้เกิดการเสริมสร้างดุลยภาพชีวิตที่มีความสุขและความสมบูรณ์ โครงข่ายดุลยภาพชีวิตได้เชื่อมโยงเป็นเส้นโยงใย ไม่สามารถขาดจากกันได้ เพราะเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นโครงข่ายทั้งหมด เริ่มตั้งแต่มนุษย์ต้องทำ มาหาเลี้ยงชีพเศรษฐกิจ มีครอบครัวเพื่อนฝูงที่ต้องสื่อสารกันและกัน อยู่กันเป็นสังคม สิ่งแวดล้อมที่มีความพอดีสมดุล เมื่อมนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขแล้วต้องมีสุขภาพที่ดีด้วย ดังนั้นต้องใช้การบริหารจัดการมาพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยไม่ขาดจากความเชื่อ ทำความดี มีความเพียร มีความอดทนเพื่องูปฏิบัติตนไปสู่พระนิพพาน นี่คือนิ่งสูงสุดของโครงข่ายดุลยภาพชีวิต

¹⁸ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *คู่มือชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2562),

5. อภิปรายผล

ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า โครงข่ายด้านสิ่งแวดล้อมทุกสรรพชีวิตมีการเชื่อมโยงถึงกันและกัน เมื่อทุกสรรพชีวิตในโลกใช้สิ่งแวดล้อมร่วมกัน ทุกสิ่งมีชีวิตจึงไม่ควรเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ควรทำร้ายกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสุชน ยสสีโล (ผลชอบ) ดร. เรื่อง การดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ไว้ว่า บุคคลผู้อบรมจิตใจไว้ดีแล้วจะไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นดำเนินชีวิตประจำวัน มีความสุขตามหลักไตรสิกขา คือมี ศีล สมาธิ ปัญญา และยังพ้องกับคำสัมภาษณ์ของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี ว่าสิ่งแวดล้อมเสียสมดุลในทุกมิติ มนุษย์ต้องมีโมตรจิต มีสันติภาพ อยู่ร่วมกันไม่ทำร้ายกัน อยู่กันอย่างสมดุล

โครงข่ายด้านการสื่อสาร มนุษย์ต้องสื่อสารด้วยความจริง สื่อสารแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ชัดเจน ไม่ควรสื่อสารด้วยการกล่าวร้ายผู้อื่น เมื่อต้องการสื่อสารกับผู้อื่นควรมีจิตใจที่บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว สื่อสารแต่สิ่งที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดร.สกล เหลืองไพฑูรย์ เรื่อง การเสริมสร้างความคิดเชิงบวกตามแนวพุทธธรรม ไว้ว่าการสื่อสารต้องสื่อสารด้วยความคิดบวก สื่อสร้างแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ สื่อสารจากความคิดที่เป็นเชิงบวกอยู่เสมอ และยังพ้องกับคำสัมภาษณ์ของพระพรหมวชิรปัญญาจารย์(ทองดี สุรเตโช) ที่ให้คำสัมภาษณ์ไว้ว่า การติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นต้องมีคุณธรรม ทุกการสื่อสารที่ดีต้องไม่กล่าวร้ายผู้อื่น สื่อสารด้วยความรัก ความสามัคคี

โครงข่ายด้านกรอบความคิดทางจิตวิญญาณ มนุษย์ทุกคนแสวงหาความสุข ที่ เป็นความจริงของชีวิต มีความต้องการอบรมจิตเพื่อสร้างความมั่นคงในจิตวิญญาณ เมื่อมีจิตที่มั่นคงมนุษย์ก็สามารถควบคุมอารมณ์ให้เกิดดุลยภาพชีวิตได้ ต้องฝึกฝนใจให้มีความบริสุทธิ์ โดยใช้ความเพียรในจิต เพื่อมุ่งมั่นสู่ความสมดุลสูงสุดในชีวิต คือนิพพาน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระแวงชัย ธมฺมกามาโม(หล้าสี) ดร. เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยบุญกิริยาวัตถุ ไว้ว่า กรอบการทำความดีของความคิดทางจิตวิญญาณมีไว้ 3 ประการคือ 1. ทานมัย 2. สิลมัย 3. ภวานามัย เมื่อทำตามบุญกิริยาวัตถุนี้แล้วจักทำให้มีจิตใจมีความสะอาด สว่าง สงบ และยังพ้องกับคำสัมภาษณ์ของพระมงคลธรรมวิธาน ผศ.ดร. ที่กล่าวไว้ว่า การพัฒนาจิตให้ตั้งมั่น พัฒนาจิตให้สงบ ต้องทำจิตให้มีเมตตา จึงจะทำให้เกิดภูมิปัญญา สร้างจิตที่คิดชอบ ชีวิตก็จะมีความสุข มีดุลยภาพชีวิต

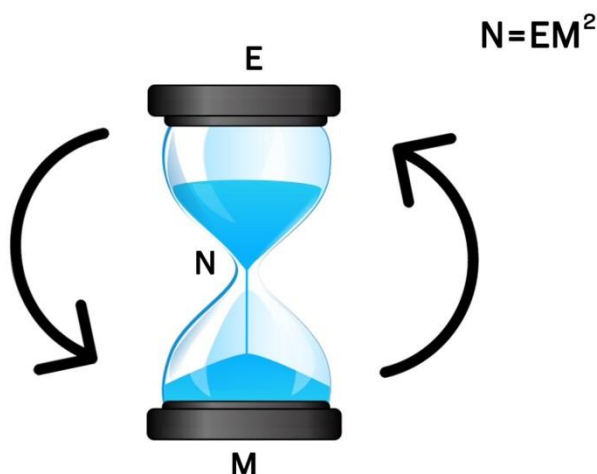
6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการบูรณาการทฤษฎีตะวันตกและพระโอวาทปาติโมกข์ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ทำให้การเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิตมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงเป็นที่มาขององค์ความรู้ใหม่ดังนี้

1. มัชฌิมนธรรม คือธรรมที่เป็นทฤษฎี เพื่อเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต เป็นสิ่งที่เป็นกลางตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ทุกโครงข่ายใน 6 สมังคีต้องมีความสมดุล สิ่งเหล่านี้เป็นระบบที่เชื่อมโยงกันถึงกัน โครงข่ายเศรษฐกิจ การสื่อสาร สิ่งแวดล้อม สุขภาพ บริหารจัดการ กรอบความคิดทางจิตวิญญาณ นั้นเป็นสิ่งที่ขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้วก็จะไม่สามารถขับเคลื่อนไปได้ มนุษย์ย่อมเกิดทางตัน

2. มัชฌิมาปฏิปทา คือการปฏิบัติที่สมดุลคือการใช้โอวาทปาติโมกข์ มาสร้างสมดุลที่ถูกต้องตามโครงข่าย 6 สมังคี เมื่อมนุษย์ต้องการที่จะหารายได้ต้องคิดถึงเศรษฐกิจที่ไม่ทำบาปทั้งปวง ทำมาหาเลี้ยงชีพและทำกุศลไปด้วยพร้อมกัน สื่อสารกับสังคมต้องสื่อสารด้วยใจที่ผ่องแผ้วบริสุทธิ์ ไม่กล่าวร้ายผู้อื่น มนุษย์ต้องเข้าใจว่าทุกชีวิตมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้นไม่ควรเบียดเบียนกัน หรือทำร้ายผู้อื่น สิ่งที่สำคัญในชีวิตคือสุขภาพรักษาความแข็งแรงของร่างกายด้วยการประมาณในการบริโภค นอนในที่เงียบ รักษาสุขภาพจิตตลอดเวลาด้วยการสร้างขันติเกิดขึ้นในใจเสมอเสมอ มนุษย์ต้องพัฒนาความสัมพันธ์คนรอบข้างโดยการไม่ทำร้ายผู้อื่นไม่กล่าวร้ายผู้อื่น รักษาศีล ต้องมีกรอบความคิดทางจิตวิญญาณ มุ่งมั่นแสวงหาความสุขด้วยใจที่บริสุทธิ์ มีความเพียรในจิตเพื่่มุ่งมั่นไปสู่ความสมดุลสูงสุดของชีวิตมนุษย์นั้นคือนิพพาน

ผลจากการบูรณาการ พระโอวาทปาติโมกข์ : การเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิตทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบบูรณาการโอวาทปาติโมกข์ : การเสริมสร้างโครงข่ายดุลยภาพชีวิต” ได้สูตรที่เรียกว่า $N = EM^2$ Model ดังมีรายละเอียดดังนี้

ภาพแสดง $N = EM^2$ Model

- N = Network หมายถึง โครงข่ายที่เชื่อมโยงเป็นระบบใน 6 สมังคี
- E = Equilibrium หมายถึง ดุลยภาพชีวิต ซึ่งควบคุมความสมดุลของโครงข่าย
- M = Majjhenadham หมายถึง มัชฌิเมตธรรม ทฤษฎีของความสมดุล
- M = Majjhimapatipada หมายถึง มัชฌิมาปฏิปทา การปฏิบัติเพื่อความสมดุล

แนวทางการนำองค์ความรู้ใหม่ $N = EM^2$ Model ไปใช้ได้จริง ผู้วิจัยจะดำเนินการผู้วิจัยจะดำเนินการให้เกิดเป็นรูปธรรม เพราะเชื่อมั่นว่าองค์ความรู้ที่ได้เป็นความจริงที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ และพระพุทธเจ้าได้ค้นพบ มีประโยชน์ที่จะสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์สามารถนำไปใช้ปรับสมดุลชีวิตกับคนทุกระดับชั้น และกับคนทุกหมู่เหล่า โดยมีรายละเอียดดังนี้

โครงข่ายที่เชื่อมโยงเป็นระบบใน 6 สมังคี มีการเคลื่อนไหว ขึ้นลง มีกิจกรรมที่เชื่อมโยงสร้างความสมดุลไม่สมดุลให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ในชีวิตมนุษย์มีหลายครั้งที่เกิดความผิดเพี้ยนของสุขภาพใจ จิตใจหดหู่ ไม่พอใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัว สุขภาพใจไม่ดีก็มีผลกับสุขภาพกายตามไปด้วย เมื่อต้องการสร้างสมดุลให้กลับมาจึงต้องนำปัญญา มาปฏิบัติตามทฤษฎีมัชฌิเมตธรรม ด้วยการเข้าใจในระบบโครงข่าย ระบบการเชื่อมโยงที่ไม่สามารถขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ และปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา ตามรูปแบบของการปรับสมดุลด้วยพระโอวาทปาติโมกข์ มนุษย์ต้องนำแนวทางมาเป็นการสร้างความสมดุล ด้วยการไม่ทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องแผ้วอยู่เสมอ

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๐๐.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สำนักงานรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564,
(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ), หน้า 5.
- สำนักงานรัฐมนตรี, โครงร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ, ฉบับที่ 13, พ.ศ. 2565-
2570, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (ประชุมเมื่อ 24
กันยายน 2564).
- ฟริตจอฟ คาปรา (Fritjof Capra), ข่ายใยแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกลเด้น
ทอง, 2556), หน้า 59,463
- ฟริตจอฟ คาปรา เขียน วเนช แบล, ตัวแห่งฟิสิกส์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,
2532) หน้า 90.
- ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ธรรมชาติของสรรพสิ่ง การเข้าถึงความจริงทั้งหมด,
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ, 2553), หน้า 339.
- ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสนและคณะ, พุทธเศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,
2549) หน้า 96.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), คู่มือชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2562), หน้า
142
- United State Continental Army Command, “Conarc Soft Skills Training Conference”,
General Ralph E .Haines, JR., US Army Air Defense School, Fort Bliss, Texas.

การพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อมุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์

Development of Vipassana Meditation Practice Methods for Achievement

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (นรินทร์ ศิริรัตน์)¹

Phrakrupaladsampipatthanadhammajan (Niran Sirirat)

นรารัตน์ สงวนทรัพย์, Nararat Sanguansap²

สังข์वाल เสริมแก้ว, Sungwan Soremkaew³

พระประเทือง ขนฺติโก (ศรีสมบุญ), Phraprathueng Khantiko (Srisomboon)⁴

พระครูพิบูลกิจจาร์ภย์, Provost Pibul Kitjarak⁵

E-mail : nirun.siri@mcu.ac.th

Received: June 09, 2022 Revised: July 20, 2022

Accepted: December 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ นำเสนอเรื่อง “การพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อมุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์” ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนานั้น เป็นวิธีการปฏิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ 10 ข้อ 373 หน้า 301 ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสรับรองว่าเป็นหนทางเดียวเท่านั้น ดังปรากฏข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ” ดังนั้นการปฏิบัติวิปัสสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐานสูตร คือ การเจริญสติตามฐานทั้ง 4 คือ ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐาน

¹ ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบารมีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

² ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ศาลายา นครปฐม.

³ ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบารมีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

⁴ ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบารมีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

⁵ ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบารมีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

ธรรม เมื่อได้ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 อย่างน้อย 7 วัน อย่างมาก 7 ปี จักได้บรรลุผลสัมฤทธิ์ คือ พระอรหันต์ หรือเป็นพระอนาคามี หรืออย่างน้อยสามารถลดความทุกข์ทางจิตใจได้ แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 มีวิธีการเจริญสติรู้ที่สภาวะธรรมที่เกิดทางกาย เวทนา จิต และธรรมอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบันขณะ จนเกิดปัญญา ดังนั้น การพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้สัมฤทธิ์ผลดังกล่าวนั้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาวิธีการปฏิบัติให้เป็นสัปปายะตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ถึงวิธีการปฏิบัติที่จะทำให้ถึงความเจริญแต่ฝ่ายเดียว โดยที่ผู้ปฏิบัติจะต้องไม่กังวลกับกิจน้อยใหญ่ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไป ได้ฟัง ธรรมมีถาวรวัตถุ 10 และผู้ปฏิบัติต้องตามประกอบความสงบใจภายใน ซึ่งวิธีการพัฒนาดังกล่าวเป็นอุปการะที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญแก่จิตให้เข้าสู่ความสงบแห่งจิตและเกิดปัญญา เกื้อหนุนในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานให้พัฒนาและบรรลุผลสัมฤทธิ์ต่อไป

คำสำคัญ: (วิปัสสนากรรมฐาน), (การพัฒนา), (ผลสัมฤทธิ์)

Abstract

This academic articles titled “Development of Vipassana Meditation Practice for Achievement” The practice of Vipassana in the Buddhist scriptures is the practice of the Satipatthana Sutta, which is the development of mindfulness according to the four foundations, namely the body base, the feeling base, the mind base and the dharma base, after having followed the vipassana practice meditation according to the Satipatthana 4 for at least 7 days to 7 year will attain the achievement of Arahant or Anagami, or at least it can reduce mental distress. The vipassana practice meditation according to the four foundations of mindfulness is to be mindful of determining the dharmic state of body, feeling, mind and dharma at all times in the present while attaining wisdom. Therefore, it is necessary to develop a method to follow the Lord Buddha said about the practice that will lead to prosperity unilaterally by the practitioner have to without worrying about big and small affairs, not mingled with the group, do not let time pass listened to the teachings of ten objects of Dharma, which is a support that promotes the growth of the mind to enter the peace of mind and wisdom, to support the development of Vipassana Meditation for development to achieve.

Keywords: (Vipassana meditation), (Development), (Achievement)

1. บทนำ

วิปัสสนากรรมฐาน (insight meditation) มาจากคำว่า วิปัสสนา กับ กรรมฐาน คำว่า วิปัสสนา หมายถึง การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้ง ส่วนคำว่า กรรมฐาน แปลว่า การเจริญ วิปัสสนากรรมฐาน เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง เป็นวิธีปฏิบัติที่เกิดจากการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น “วิปัสสนากรรมฐาน” จึงหมายความว่า การกระทำ อันเป็นที่ตั้งแห่งการเห็นแจ้งในรูปนาม โดยความเป็นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ทำให้เข้าใจถึงอริยสัจ 4 จนบรรลุ มรรค ผล นิพพาน การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาหมายถึงการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 เนื่องจากเป็นวิธีการปฏิบัติที่ปรากฏใน คัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ 10 ข้อ 373 หน้า 301 ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสรับรองว่าเป็นหนทางเดียว เท่านั้น ที่สามารถทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์มีการชำระจิตให้บริสุทธิ์จนถึงทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์คือพระ นิพพานตามลำดับ ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกายมหารวรรค ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโลภะและปริเวทะ เพื่อดับทุกข์และ โทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ”⁶

การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อการพัฒนาปัญญาให้ดำเนินไปสู่ผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวได้นั้น นอกจากจะปฏิบัติตามหลักในมหาสติปัฏฐาน 4 แล้ว ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องพัฒนาวิธีการปฏิบัติให้มีแต่ ความก้าวหน้าอย่างเดียว ไม่เสื่อมถอย ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งปรากฏในทุติยเสขสูตร⁷ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 5 ประการต่อไปนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ คือ เป็นผู้ไม่มีกิจ มาก ไม่ปล่อยวันเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่คลุกคลีกับหมู่คณะที่ไม่สมควร ไม่เข้าไปยัง หมู่บ้านในเวลาเช้านัก ไม่กลับในเวลาสายนัก และได้กตายเป็นเครื่องขัดเกลาย่างยิ่ง เป็นสปปายะแห่ง ความเป็นไปของจิต ไม่ละการหลักเร้น ประกอบความสงบใจภายในอยู่” ดังนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องมี ความเพียรในการเจริญสติอย่างต่อเนื่อง มีความพร้อมทั้งกายและใจ เพื่อความเจริญในการปฏิบัติแต่ ฝ่ายเดียว ทั้งนี้เพื่อพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้ไปสู่ผลสัมฤทธิ์ เป็นวิธีที่ส่งเสริมสมาธิให้ กำลัง เพราะเป็นผู้ทำสิ่งที่ เป็นสปปายะ⁸ เป็นแนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมสมาธิ ทำให้สมาธิมีกำลังขึ้นได้ พร้อมทั้งเป็นผู้ฉลาดในการเข้าสมาธิ ตั้งอยู่ในสมาธิ และออกจากสมาธิอีกด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ใน การทำจิตให้ตั้งมั่น⁹ ซึ่งจะต้องได้รับความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ คือ สภาพบรรยากาศที่ เหมาะสม อาหารที่เหมาะสม สถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาที่เหมาะสม เช่น สถานที่พัก สถานที่หาอาหาร ห่อน้ำ พร้อมมีครูบาอาจารย์ที่เป็นกัลยาณมิตรให้คำแนะนำการปฏิบัติวิปัสสนาได้

⁶ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

⁷ อจ.ปญจ. (ไทย) 22/90/161-162.

⁸ อจ.ฉก. (ไทย) 22/72/594-595.

⁹ อจ.ทุก. (ไทย) 20/102/343.

และได้รับฟังธรรมะอย่างเหมาะสมกับการปฏิบัติวิปัสสนา หมายถึงได้รับฟังธรรมะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติวิปัสสนาซึ่งเป็นสปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต¹⁰ เป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมถะและวิปัสสนา¹¹ เพราะการปฏิบัติจะพัฒนาได้ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสม เมื่อได้ปฏิบัติดังกล่าวมานี้ บางท่านก็อาจสำเร็จจรรยาบรรณฐานในกาลไม่นานนัก¹²

สรุปความได้ว่า การพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน คือ ลักษณะการปฏิบัติวิปัสสนาของผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ที่ทำให้การปฏิบัติพัฒนาก้าวหน้าไปตามลำดับ ซึ่งเป็นอุปการะที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญแก่จิตให้เข้าสู่ความสงบแห่งจิตและเกิดปัญญา เกื้อหนุนในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานให้ได้ผลดี ทำให้ได้รับผลอย่างเต็มที่ มุ่งเน้นด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสปปายะวิธี

2. การปฏิบัติวิปัสสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

วิธีปฏิบัติวิปัสสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ภิกขา และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้กล่าวถึงวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาที่ประกอบด้วยการเจริญสติที่กาย เวทนา จิต และธรรม ดังนี้ ซึ่งเป็นหนทางเพื่อความดับทุกข์โสมนัส เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ มีสติกำหนดสภาวะธรรมที่เกิดทางกาย เวทนา จิต และธรรมอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบันขณะ จนเกิดปัญญาเห็นว่า รูปนามเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ จิตย่อมเปื้อนหนาย อยากหนีให้พ้นจากรูปนาม จิตมีความปรารถนานิพพาน สามารถนำผู้ปฏิบัติตามไปสู่ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รู้จริงเห็นจริง และประสบผลสำเร็จอันสูงสุด คือ การบรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ ดังปรากฏข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน 4 ตลอด 7 ปี พึงหวัง ได้ผลอย่าง 1 ใน 2 อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี 7 ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัฏฐาน 4 นี้ อย่างนี้ตลอด 6 ปี ... 5 ปี ... 4 ปี ... 3 ปี ... 2 ปี ... 1 ปี เขาพึงหวังผล 2 ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตตผลในปัจจุบัน 1 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี 1 ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน 4 นี้ อย่างนี้ตลอด 7 เดือน เขาพึงหวังผล 2 ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตตผลในปัจจุบัน 1 หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่เป็นพระอนาคามี 1 7 เดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญสติปัฏฐานทั้ง 4 นี้ อย่างนี้ตลอด 6 เดือน ... 5 เดือน ... 4 เดือน ... 3 เดือน ... 2 เดือน ... 1 เดือน ... ถึงเดือน เขาพึงหวังผล 2 ประการ

¹⁰ ม.อ. (ไทย) 14/189/225-227.

¹¹ อญ.นวก.อ. (ไทย) 3/1/396.

¹² พระพุทธโฆสะจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า 100.

อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหันต์ผลในปัจจุบัน¹³ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี 1 กึ่งเดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัฏฐาน 4 อย่างนี้ตลอด 7 วัน เขาพึงหวังผล 2 ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหันต์ผลในปัจจุบัน 1 เมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี 1”¹³ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่า พุทธพจน์ข้างต้นดังกล่าวมุ่งหมายสำหรับบุคคลผู้เป็นเวไนยบุคคลระดับปานกลางเท่านั้น ส่วนบุคคลผู้มีปัญญาแก่กล้าหากได้รับการสอนจากพระองค์จักบรรลุได้ในวันนั้นๆ นั้นเอง ดังมีคำกล่าวไว้ว่า¹⁴ “บุคคลผู้มีปัญญาแก่กล้า ได้รับคำสอนในตอนเช้า ก็จักบรรลุคุณวิเศษได้ในตอนเย็น ได้รับคำสอนในตอนเย็น ก็จักบรรลุคุณวิเศษได้ในตอนเช้า”

2.1 วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน

การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การปฏิบัติตามหลักของมหาสติปัฏฐาน 4 ดังกล่าวแล้วนั้น มีวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาในฐานทั้ง 4 คือ ฐานกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นวิธีการปฏิบัติโดยการเจริญสติกำหนดตระสียุติที่กายมีทั้งหมด 6 หมวด คือ (1) อานาปานสติ กำหนดรู้ชัดลมหายใจ (2) อิริยาบถ กำหนดรู้ทันอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน (3) สัมปชัญญะ สร้างความรู้สึกตัวอยู่เสมอในการกระทำความเคลื่อนไหว (4) ปฏิกูลมนสิการ พิจารณาสวนประกอบอันไม่สะอาดที่ประชุมเป็นร่างกาย (5) ธาตุมนสิการ พิจารณาร่างกายของตนโดยเพียงธาตุแต่ละอย่าง และ (6) นวสีวิทิกา พิจารณาซากศพสภาพต่างๆ ใน 9 ระยะเวลา เพื่อให้เห็นคติธรรมตา ของร่างกาย คือ ร่างกายของผู้อื่นเป็นเช่นใด ร่างกายของตนก็จักเป็นเช่นนั้น

วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาในฐานเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยการเจริญสติกำหนดตระสียุติเวทนา คือ มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุข คือสุขเวทนา 1 มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นทุกข์ คือ ทุกขเวทนา 1 และมีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นความรู้สึกเฉยๆ คือ อุเบกขาเวทนา 1 ตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้นๆ

วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาในฐานจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยการเจริญสติกำหนดตระสียุติจิต คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เสร้าหมองหรือผ่องแผ้ว พุ่งชานหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ อย่างไร ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ

วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาในฐานธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยการเจริญสติกำหนดตระสียุติธรรม ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิรวรรณ 5 ชนธ 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4 ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร ตามที่เป็นจริงนั้นๆ เช่น มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร

¹³ ที.ม. (บาลี) 10/404/268, ที.ม. (ไทย) 10/404/338-340.

¹⁴ พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี, นางเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์, พรณราย ชูเลิศ, ศึกษาปรากฏการณ์วิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐานสี่ในปัจจุบัน, รายงานการวิจัย, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548, หน้า 46.

พิจารณาให้เห็นความเกิดขึ้นและเสื่อมไป (ไตรลักษณ์) ของสภาวะธรรมทางกาย เวทนา จิต ธรรม ทั้งภายในและภายนอก ย่อมเห็นสภาวะธรรมเหล่านั้นเป็นเพียงลักแต่ว่าธรรม ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา สภาวะธรรมเหล่านั้นมิใช่เพื่ออาศัยระลึก มีไว้เพื่อรู้เท่านั้น ย่อมไม่ยึดติดธรรมใดๆ ในโลก

สรุปความว่า การปฏิบัติวิปัสสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐานสูตร คือ การเจริญสติตามฐานทั้ง 4 คือ ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐานธรรม เมื่อได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนตามหลักสติปัฏฐาน อย่างน้อย 7 วัน อย่างมาก 7 ปี จักได้บรรลุผลสัมฤทธิ์ คือ พระอรหันต์ หรือเป็นพระอนาคามี

3. การพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น คือ การเจริญสติตามหลักสติปัฏฐานสูตร เป็นวิธีการเจริญสติในฐานทั้ง 4 คือ ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐานธรรม ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาที่เป็นปัจจัยภายใน จึงควรพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาด้วยการส่งเสริมปัจจัยภายนอกคือวิธีการปฏิบัติที่เอื้อหรือสะดวกต่อวิธีการเจริญสติซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกให้พัฒนาไปสู่ผลสัมฤทธิ์ตามลำดับ โดยการที่จะพัฒนาปัญญาให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายหรือผลสัมฤทธิ์ได้นั้น ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องปฏิบัติตนให้เกิดมีความเพียรในการเจริญสติอย่างต่อเนื่อง มีความพร้อมทั้งกายและใจ เพื่อความเจริญในการปฏิบัติแต่ฝ่ายเดียว ดังมีข้อปฏิบัติที่ปรากฏในทุติยเสขสูตร¹⁵ ดังนี้

4.1 ผู้ปฏิบัติต้องไม่กังวลกับกิจน้อยใหญ่ ฉลาดในสิ่งที่ควรทำ หมายถึง เมื่อเข้าสู่การปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติจะต้องละความกังวลในเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นเครื่องความกังวลให้หมดสิ้นไป คือ ที่อยู่อาศัย มีวัด กุฏิ บ้าน เป็นต้น ทายกทายิกา ลาภสักการะ หมูคณะ นวกรรม การงานที่จัดซ่อมแซม ซึ่งเป็นที่ 5 การเดินทาง ญาติโยม อาพาธ การศึกษา การสอนพระปริยัติธรรม การแสดงอิทธิฤทธิ์ และตัดความกังวลแม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อนหน้าจะทำการปฏิบัติได้ชื่อว่า ขุททกปสิโพธนั้น คือ การตัดผม ตัดเล็บ โกนหนวดเครา ปะชุนเย็บจีวร ย้อมจีวร ระเบียบบาตรที่เป็นสนิม บัดกวาด เช็ดถูเตียงและเตียง เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องกังวลหยาบๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ ผู้ปฏิบัติควรต้องจัดทำให้เสร็จเรียบร้อยเสียก่อน จึงจะสบาย เพื่อจะได้ไม่ต้องกังวล ถึงเรื่องเหล่านี้ในเวลาที่กำลังทำการปฏิบัติอยู่

4.2 ไม่ปล่อยวันเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการไม่ปล่อยวันเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ ดังปรากฏข้อความว่า “บุคคลควรทำวันและคืนไม่ให้เปล่าประโยชน์จะน้อยหรือมากก็ตามวันคืนล่วงเลยผ่านไปเท่าใด ชีวิตของเขาก็เป็นอันพร่องไปเท่านั้น” เพราะเวลาล่วงไปไม่ได้ไปเปล่า แต่นำชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลายไปสู่ความตายด้วย ดังพุทธพจน์ว่า “กาล

¹⁵ อภ.ปญจ. (ไทย) 22/90/161-162.

สมฺมุตติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา แปลว่า กาลเวลา ย่อมกินสรรพสัตว์ พร้อมทั้งตัวเอง”¹⁶ กาลเวลานั้นล่องลอยไปทุกขณะ และเป็นการล่องลอยไปโดยที่ไม่กลับมาจุดเดิมอีก เดินหน้าไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีวันหันหลังกลับ นั่นคือธรรมชาติของเวลา และทุก ๆ ขณะที่เวลาเดินหน้าไป สรรพสัตว์ทุกชนิด ก็เข้าสู่ความตายเข้าไปทุกขณะ สิ่งของทั้งปวง ก็เข้าสู่ความคร่ำคร่าแตกสลายไปทุกขณะเช่นกัน พร้อมกันนี้ กาลเวลาก็กินกินตัวเองเข้าไปทุกขณะด้วยเช่นกัน ดังนั้น พระองค์จึงทรงสอนให้ไม่ปล่อยเวลาให้ล่องไปโดยการอยู่กับปัจจุบัน ไม่คำนึงถึงอดีต อนาคต ดังคาถาที่ว่า “บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่ได้มาถึง ส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน ไม่เอนแง่น ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้น ๆ บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง”¹⁷ เป็นหลักปฏิบัติที่ปรากฏในภทเทรตสูตร ซึ่งจะพบว่า หลักปฏิบัตินั้นเน้นการมีสติรู้ชัดธรรมปัจจุบัน ซึ่งผู้ปฏิบัติจะต้องมีสติรู้ชัดเข้าใจชัดอาการที่ปรากฏอยู่ทุก ๆ ขณะปัจจุบันอย่างจดจ่อตลอดเวลา ไม่เอนแง่น ไม่คลอนแคลน หมายถึง รู้ชัดเข้าใจชัดแบบตั้งมั่นไม่หวั่นไหวโดยไม่คำนึงถึงอาภักิริยาอาการที่ผ่านไปแล้ว (อดีต) หรืออาภักิริยาอาการที่ยังไม่มาถึง (อนาคต) ซึ่งหลักการของวิปัสสนาดังกล่าวพระบรมศาสดาทรงเน้นให้นักปฏิบัติอยู่กับปัจจุบันขณะให้มากที่สุด เช่นดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในสติปัฏฐานสูตร ที่ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติอีกประการหนึ่ง คือ ภิกษุเมื่อเดินอยู่ ย่อมรู้ชัดว่าเดินอยู่ เมื่อยืนอยู่ ย่อมรู้ชัดว่ายืนอยู่ เมื่อนั่งอยู่ ย่อมรู้ชัดว่านั่งอยู่ เมื่อนอนอยู่ ก็ย่อมรู้ชัดว่านอนอยู่ หรือว่า ภิกษุตั้งกายไว้ด้วยอาการอย่างใดอยู่ ก็ย่อมรู้ชัดด้วยอาการอย่างนั้น”¹⁸

เมื่อนักปฏิบัติมีสติสัมปชัญญะกำหนดรู้สภาวะธรรมของรูป นาม ฌ ปัจจุบันขณะจนเกิดปัญญาหยั่งรู้ ถึงความเปลี่ยนแปลงแปรปรวนของสภาวะธรรมของนามว่าเป็นไตรลักษณ์ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เขาย่อมเพิกถอนความเห็นผิดว่ามีสัตว์ บุคคล ตัวตน เป็นเรา ของเรา และละความยึดมั่นในตัวตน จนกระทั่งในที่สุดสามารถนำตนเข้าสู่ มรรค ผล พระนิพพานได้

4.3 ไม่คลุกคลีกับหมู่คณะที่ไม่สมควร หมายถึง ในขณะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไม่ควรอยู่รวมกันตั้งแต่ 2 รูปขึ้นไป ยกเว้นกับครูบาอาจารย์ที่สอนวิปัสสนากรรมฐาน เพราะท่านเป็นบุคคลที่สมควรซึ่งจะคอยให้คำแนะนำ ปรับปรุงแก้ไข เป็นกัลยาณมิตรให้ ส่วนการคลุกคลีกับคนอื่นนั้น จะเป็นเหตุให้สมาธิเกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากมัวใส่ใจหรือสนทนากับหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดข้อกังวล ใจจะสงบเป็นสมาธิได้ยาก ดังปรากฏข้อความว่า

¹⁶ ขุ.ชา. (บาลี) 27340/94..ขุ.ชา. (ไทย) 27.190.116.

¹⁷ ม.อ. (ไทย) 14/272/319.

¹⁸ ขุ.จู. (ไทย) 30/140/452.

ผู้มีปัญญาเห็นว่า ไม่ควรอยู่คลุกคลีด้วยหมู่ เพราะเป็นเหตุทำให้ฟุ้งซ่าน ได้สมาธิโดยยาก การสังเคราะห์ชนต่างๆ เป็นความลำบากดังนี้ จึงไม่ชอบใจหมู่คณะ นักปราชญ์ไม่ควรเกี่ยวข้องกับตระกูลทั้งหลาย เพราะเป็นเหตุทำให้ฟุ้งซ่าน ได้สมาธิโดยยาก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับตระกูลนั้น ย่อมต้องชวนชวายเป็นการเข้าไปสู่ตระกูล มักติดรสอาหาร ย่อมละทิ้งประโยชน์อันจะนำความสุขมาให้

หากผู้ปฏิบัติยังชอบคลุกคลีกันอยู่ด้วยหมู่คณะ การพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงเป็นไม่ได้เลย จนกว่าจะปลีกตัวออกมาอยู่ปฏิบัติตามลำพังแต่ผู้เดียว จะสามารถทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไปจนถึงระดับการบรรลุธรรมได้ ดังปรากฏข้อความว่า

“ส่วนภิกษุใด หลีกออกจากคณะ อยู่ตามลำพังผู้เดียว ภิกษุนั้น ฟุ้งหว้ง คือ จักบรรลุนิเวศน์ วิมุตติ ซึ่งเกิดขึ้นตามสมัย อันนำยินดี หรือโลกุตตรมรรค ซึ่งมีได้เกิดขึ้น ตามสมัย อันไม่กำเริบ ย่อมเป็นไปได้” รวมความว่า บุคคลสัมผัส วิมุตติใด ซึ่งเกิดขึ้นตามสมัย วิมุตตินั้นเป็นไปได้สำหรับบุคคลผู้ยินดีการคลุกคลี ด้วยหมู่คณะ¹⁹

4.6 ได้ฟังธรรมคือกถาวัตถุ 10 ประการ จากครูบาอาจารย์หรือพระวิปัสสนาจารย์ผู้ทรงความรู้ เป็นต้น²⁰ ซึ่งเป็นอุปการะที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญแก่จิตให้เข้าสู่ความสงบแห่งจิตและเกิดปัญญา เกื้อหนุนในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานให้ได้ผลดี ดังนั้น วิธีการพูดในการขณะปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อความเจริญแต่ฝ่ายเดียว ควรพูดเฉพาะเรื่องที่พัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้ ดังปรากฏข้อความในมหาสุญญตสูตร²¹ ว่า

“ภิกษุนั้นใส่ใจว่า ‘เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมักน้อย เรื่อง ความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ’ ซึ่งเป็น เรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไปเพื่อความ เปื้อนหายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน”

พระพุทธดำรัสข้างต้นนั้น ตรัสถึงลักษณะการพูดคุยเรื่องที่เหมาะสมกับการปฏิบัติไว้เป็นตัวอย่าง คือพูดเรื่องความมักน้อย สันโดษ การไม่คลุกคลี การทำความเพียร ศีล สมาธิ ปัญญา การหลุดพ้น การรู้เห็นจิตที่หลุดพ้น จึงจะเป็นสัปปายะแก่จิต ตัวอย่างวิธีการพูดที่เป็นสัปปายะแก่จิต ซึ่งปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา มหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้

¹⁹ ชุ.จ. (ไทย) 30/140/452.

²⁰ อง.ปญจ. (ไทย) 22/90/161-162.

²¹ ม.อ. (ไทย) 14/189/227.

“อนึ่ง บริษัท 4 ในแคว้นกูรูนันต่างประกอบเนื่องๆ ในการเจริญสติปัฏฐานอยู่โดยปกติ โดยที่สุด คนรับใช้ และคนงานทั้งหลาย ก็พูดกันแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องด้วยสติปัฏฐานกันทั้งนั้น แม้แต่ในที่ทำน้า ที่กรอด้ายเป็นต้น ก็ไม่มีการพูดกันถึงเรื่องที่ไร้ประโยชน์เลย ถ้าสตรีบางท่านถูกถามว่า คุณแม่จะ คุณแม่ใส่ใจสติปัฏฐานข้อไหน นางจะไม่ตอบว่าอะไร ชาวกรูจะติเตียนเขาวาน่าตำหนิชีวิตของเจ้าจริงๆ เจ้าถึงเป็นอยู่ก็เหมือนตายแล้ว ต่อนั้นก็สอนเขาว่า อย่าทำอย่างนี้อีกต่อไปนะ แล้วให้เขาเรียนสติปัฏฐานข้อใดข้อหนึ่ง แต่สตรีผู้ใดพูดว่า ดิฉันใส่ใจสติปัฏฐานข้อไหนเจ้าคะ ชาวกรูก็จะกล่าวรับรองว่า สาธุ สาธุ แก่นาง สรรเสริญด้วยถ้อยคำต่าง ๆ เป็นต้นว่าชีวิตของเจ้าเป็นชีวิตดีสมกับที่เจ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติมาเพื่อประโยชน์แก่เจ้าแท้ๆ”²²

สรุปความว่า การปฏิบัติวิปัสสนาจะพัฒนาก้าวหน้าได้ต้องอาศัยคำพูดที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อส่งเสริม สนับสนุนผู้ปฏิบัติให้เกิดความพากเพียรในการประพฤติปฏิบัติและพัฒนาปัญญาต่อไป

4.4 การหลีกเลี่ยงอยู่ตลอดเวลา ตามประกอบความสงบใจภายใน

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้มีความเจริญก้าวหน้า ผู้ปฏิบัติต้องตามประกอบความสงบใจภายใน อยู่ในสถานที่อันสงบ ซึ่งเป็นอุปการะที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญแก่จิตให้เข้าสู่ความสงบแห่งจิตและเกิดปัญญา ตามที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลายไปสู่ป่า โคนไม้ เรือนว่าง ที่ไม่มีการก่อสร้าง ที่ไม่ไกลจากแหล่งอาหาร ทำน้า อันเป็นที่สงัด หลีกเรือนอยู่ ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย นันโคนไม้ นันเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจ อย่าประมาทอย่าได้มีความรื่นเริงในภายหลัง นี่เป็นคำพร่ำสอนสำหรับเธอทั้งหลายของเรา”²³ เพื่อเป็นประโยชน์แก่การทำจิตให้สงบ ตั้งมั่น เป็นสัมมาสมาธิ

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจะได้รับการพัฒนาไปสู่ความเจริญแต่ฝ่ายเดียว ผู้ปฏิบัติจะต้องไม่ต้องกังวลกับกิจน้อยใหญ่ ฉลาดในสิ่งที่ควรทำ ไม่ปล่อยวันเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่คลุกคลีกับหมู่คณะที่ไม่สมควร พังธรรมคือกถาวัตถุ 10 ประการ อันเป็นสัปปายะจากครูบาอาจารย์หรือพระวิปัสสนาจารย์ผู้ทรงความรู้ และหลีกเรือนอยู่ ตามประกอบความสงบใจภายในตลอดเวลาเพื่อพัฒนาการปฏิบัติไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อไป

4. ผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

ผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น ตั้งแต่ระดับต้น ซึ่งเรียกว่าระดับโลกียะ จนถึงระดับสูงสุด ซึ่งเรียกว่าระดับโลกุตระ ดังนี้

²² ม.อ.อ. (ไทย) 6/373/522.

²³ ส.ส. (ไทย) 18/366/448.

5.1 ผลสัมฤทธิ์ระดับโลกียะ

1) การทำให้จิตบริสุทธิ์

ผลสัมฤทธิ์ในการเข้าถึงความบริสุทธิ์หมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย (สตฺตานํ วิสุทฺธิยา) ข้อนี้มีความหมายว่า สัตว์ทั้งหลาย คือมนุษย์ เทวดาและพรหมยังไม่บริสุทธิ์ เพราะบุคคลเหล่านั้นยังถูกนิวรณ์ มีกามฉันทะ อุปกิเลสทั้งหลาย มีอกิชาวิสมโลภะเป็นต้น ครอบงำจิตอยู่ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายเพราะจิตเจตเร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายผ่องแผ้ว เพราะจิตเจตเร้าผ่องแผ้ว”²⁴ และความผ่องแผ้วของจิตนั้นจะมีได้ เพราะการเจริญสติปัฏฐานนี้²⁵ เพราะกิเลสเกิดจากจิต จะบริสุทธิ์ได้ด้วยการกำหนดรู้ที่จิตเท่านั้น สมดังคำกล่าวที่ว่า “โคลนเกิดจากน้ำ ย่อมล้างสะอาดได้ด้วยน้ำ ฉนฺโต บาปเกิดจากจิต จะบริสุทธิ์ได้ด้วยจิต ฉนฺตํ”²⁶

2) ลดความเศร้าโศกเสียใจ

ผลสัมฤทธิ์ในการขจัดความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ พิโรธำพัน ความน้อยอกน้อยใจ ความคับแค้นใจ (โสภปริเทวานํ สมติกุกมาย) ข้อนี้หมายความว่า เพื่อก้าวล่วงการร้องไห้รำพัน ที่ต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่ชอบใจเหมือนกับนางปฏาจาราที่สูญเสียสามีและลูก ภายหลังนางได้ก้าวล่วงการร้องไห้รำพันด้วยพระพุทธโอวาท ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเตือนว่า “บุตร ไม่มีอะไรมาต้านทานซึ่งความตาย แม้บิดาและพวกพ้อง ก็มีอะไรมาต้านทานซึ่งความตาย เมื่อหมู่สัตว์ถูกมัจจุครอบงำ ย่อมไม่มีอะไรมาต้านทานซึ่งความตาย แม้หมู่ญาติทั้งหลายก็ไม่มีอะไรมาต้านทานซึ่งความตาย” ทำให้นางได้สติสามารถก้าวล่วงความเศร้าโศกอันเกิดแต่บุตรได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า เมื่อผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานแล้ว จะยอมรับความจริงว่า ชีวิตคือการเปลี่ยนแปลงจากความเจริญไปสู่ความเสื่อม และเกิดปัญญาเห็นความจริงว่า ร่างกายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ความแปรปรวนทางอารมณ์จึงลดน้อยลงตามลำดับ ทำให้ภาวะความโศกเศร้าลดลง และทำให้คุณภาพชีวิตในมิติทางด้านร่างกายดีขึ้น เป็นผู้ที่ม่จิตใจเข้มแข็ง อดทน มีความเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งของสังคม นอกจากนี้ยังสามารถนำศักยภาพที่เพิ่มขึ้นไปถ่ายทอด สร้างสรรค์พัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า บุคคลมีความเข้าใจสภาพความเป็นอยู่และความเป็นจริงของชีวิต สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ อย่างมีความสุข

3) ดับความทุกข์ทางใจ

ผลสัมฤทธิ์ระดับนี้ เป็นการขจัดความทุกข์กายทุกข์ใจ เพราะเมื่อผู้ปฏิบัติประสบผลสัมฤทธิ์ในระดับสูงสุดของการบรรลุนิพพาน จะไม่ต้องกลับมาเกิดอีก หากยังมีขันธเหลืออยู่ก็ไม่ทุกข์

²⁴ ส.ช. (ไทย) 17/100/191-192.

²⁵ ที.ม.อ. (ไทย) 6/373/528.

²⁶ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดยพระคันธสาราภิวงศ์. กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์. 2553, หน้า 276.

ไปกับชั้นคัลล่ายกับอยู่คนละส่วนกัน เหมือนหยาดน้ำบนใบบัว ถึงจะอยู่บนบัวแต่ก็ไม่ยึดติดกับใบบัว รอแสงพระอาทิตย์ทำให้เหือดแห้งไป พระอรหันต์เช่นเดียวกันถึงแม้จะมีชั้นเหลืออยู่แต่รอเวลาที่เข้าสู่ปริณิพพาน ท่านใช้ชั้นที่เหลืออยู่ตามเหตุปัจจัย ไม่ทุกข์ไปกับชั้น เช่น ความปวดเมื่อย เป็นแค่อาการอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่ปวดเมื่อยไปกับสังขารร่างกาย สามารถที่จะแยกแยะอาการกับความรู้สึกว่าเป็นคนละอย่างกันได้ สมดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ดูก่อนคหบดี พึงศึกษาว่ากายปวดแต่ใจไม่ปวดไปด้วย”

ทุกข์ทางใจ คือ ความโกรธ ความกลัว ความกลุ้มใจ ความเสียใจ เหมือนเทพสุพรหม เมื่อมีนิमितทั้งหลายปรากฏคือ

- (1) ดอกไม้ที่ประดับเย็บแต่ง
- (2) พัสตราภรณ์ที่สวมใส่หมองจางลง
- (3) เหยื่อไหลออกจากกรักแร้
- (4) ผิวพรรณเคร่งหมองปรากฏที่กาย
- (5) เทพบุตรนั้นหมดความยินดีในทิพย์สมบัติของตน

นี่เป็นนิमितหมาย บอกว่า จะต้องจุติจากภพภูมิที่เป็นเทวดา ก็ทราบว่าจะต้องจุติแล้วไปเกิดในนรก จึงตกใจ เสียใจ ดำริว่า ใครหนอจักบรรเทาความโศกโศกนี้ได้ ก็มองเห็นแต่พระพุทธองค์เท่านั้น ที่จะขจัดความโศกโศกนี้ได้ จึงได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และได้กราบทูลถามปัญหาว่า “จิตนี้สะดุ้งอยู่เนื่องนิจ จิตนี้หวาดผวายเป็นประจำ เมื่อจิตเกิดขึ้นแล้วและยังไม่เกิดขึ้น ถ้าหากความไม่สะดุ้ง ความไม่กลัวมีอยู่ ขอพระองค์ อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว จงตรัสบอกความไม่สะดุ้งนั้น แก่ข้าพระองค์เถิด”²⁷

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพยากรณ์ว่า “เราเองไม่เห็นความสวัสดีอย่างอื่นของสัตว์ทั้งหลาย นอกจากการบำเพ็ญเพียร นอกเสียจากการเจริญโพชฌงค์ นอกเสียจากการสำรวมอินทรีย์ และนอกเสียจากการปล่อยวางจากสิ่งทั้งหลายทั้งปวง” เมื่อจบเทศนา เทวดาองค์นั้นก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล แล้วก็ดำรงอยู่ในทิพย์สมบัติสืบไป ทางเส้นนี้บุคคลผู้เจริญแล้ว พึงเข้าใจได้เลยว่าเป็นไปเพื่อดับโศก ความเสียใจของสัตว์ทั้งหลายดังนี้

สรุปว่าผลสัมฤทธิ์ในระดับการดับทุกข์โศกได้ คือ การดับทุกข์กายหมายถึงการบรรลุธรรมระดับพระอรหันต์จะไม่มีทุกข์เกี่ยวกับร่างกายอีก เพียงแต่ทำหน้าที่ในการบำรุง ดูแลรักษาให้เป็นไปเท่านั้น ส่วนการดับทุกข์ทางใจได้โดยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีความเพียร เป็นวิริยสัมโพชฌงค์ เจริญสติสัมโพชฌงค์ เป็นธรรมที่ปรากฏในสติปัฏฐาน คือ อาตาปี สติมา การมีความเพียรและมีสตินั่นเอง จนปล่อยวางจากสิ่งทั้งหลาย หมายถึง ไม่ยึดติดใดๆ ในโลกนั่นเอง

²⁷ ส.ส. (ไทย) 15/269/355.

4) มีปัญญาเพิ่มขึ้น

ผลสัมฤทธิ์ระดับนี้เป็นการเข้าถึงสัจจะความจริงของชีวิต คือบรรลุนิยามมรรค (ภายในจิต) คือการทำความรู้หรือปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปตั้งแต่เริ่มรู้ความจริงของธรรมชาติประการแรกคือรู้เพียงแต่มีสิ่งที่ถูกรู้ กับใจที่รู้เพียงเท่านั้น ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีเรา ไม่มีเขา มีเพียงธรรมที่ชาติที่ถูกรู้กับธรรมชาติที่รู้เท่านั้น และธรรมชาติเหล่านี้เกิดและดับไปอยู่เนื่องนิรันดร์ทุกๆ การกำหนดที่รับรู้ เริ่มเปื้อนหาย คลายกำหนดจากความยึดมั่นในรูปนาม เพราะได้รับความรู้ในธรรมชาติเหล่านั้น ยิ่งๆ ขึ้นไปจนหยั่งเห็นความจริงดังกล่าว จนสามารถบรรลุนิยามมรรค คือ การรับเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์ด้วยมรรคญาณ ดังพระบาลีว่า ฌายสฺสาติ อคฺคมคฺคสฺส ตติยมคฺคสฺส จ ๗เปฯ แปลว่า คำว่า ฌายสฺส (อริยมรรค) คือ อรหัตมรรค และมรรคที่ 3 (อนาคามีมรรค) ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐานทั้ง 4 จากการที่มีสติกำหนดระลึกอยู่กับรูปนามที่ปรากฏอยู่ตามเป็นจริง ด้วยความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ย่อมปรากฏญาณปัญญาที่เรียกว่าโสฬสญาณ (ญาณ 16) ซึ่งเป็นสภาวะของการปฏิบัติวิปัสสนา คือ ญาณที่เกิดแก่ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาซึ่งเพิ่มขึ้นโดยลำดับตั้งแต่ต้นจนถึงจุดหมายคือมรรคผลนิพพาน 16 อย่าง คำบาลีเรียกว่า โสฬสญาณ ตามลำดับ

5.2 ผลสัมฤทธิ์ในระดับโลกุตตระ

1) บรรลุเป็นพระโสดาบัน

ผลสัมฤทธิ์ในระดับพระโสดาบัน หมายถึง เป็นผู้เข้ากระแสมรรคหรือผู้เดินตามทางถูกต้องอย่างแท้จริง คือปฏิบัติถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริง ผลสัมฤทธิ์ระดับนี้ เป็นผู้มีความบริบูรณ์ในศีล มีความบริบูรณ์ในด้านสมาธิพอประมาณ มีความบริบูรณ์ในด้านปัญญาพอประมาณ และสามารถละสังโยชนได้ 3 อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจจา และสีลัพพตปรามาส การบรรลุขั้นนี้ระดับมรรคเรียกว่า โสดาปัตติมรรค ขึ้นผลเรียกว่า โสดาปัตติผล พระอริยบุคคลผู้บรรลุมีชื่อว่า พระโสดาบัน

2) บรรลุเป็นพระสกิทาคามี

ผลสัมฤทธิ์ในระดับพระสกิทาคามี หมายถึง เป็นผู้กลับมาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว ก็สามารถกำจัดทุกข์ให้สิ้นไปได้ ผู้ได้บรรลุธรรมระดับนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในขั้นศีล มีสมาธิและปัญญาพอประมาณ นอกจากนี้สามารถทำสังโยชน 3 อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจจา และสีลัพพตปรามาส ให้หมดสิ้นไป และยังทำราคะ โทสะ ให้เบาบางลงไป ในส่วนที่ไม่สามารถนำไปสู่อบายภูมิชนิดหยาบ ผลสัมฤทธิ์ระดับนี้ เป็นขั้นมรรคเรียกว่า สกิทาคามีมรรค ขึ้นผลเรียกว่า สกิทาคามีผล พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุมีชื่อว่า พระสกิทาคามี

3) บรรลุเป็นพระอนาคามี

ผลสัมฤทธิ์ในระดับพระอนาคามี หมายถึง เป็นผู้จะปรินิพพานในที่ผุดเกิดขึ้น ไม่เวียนกลับมาอีก ผู้ได้บรรลุธรรมระดับนี้เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ส่วนปัญญาพอประมาณ

นอกจากละสังขยชนได้ 3 อย่างดังกล่าว ยังสามารถละกามราคะและปฏิฆะ ผลสัมฤทธิ์ระดับนี้ขั้น
มรรคเรียกว่า อนาคามีมรรค ขั้นผลเรียกว่า อนาคามีผล พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุมีชื่อว่า พระ
อนาคามี

4) บรรลุเป็นพระอรหันต์

ผลสัมฤทธิ์ในระดับพระอรหันต์ เป็นระดับสุดท้าย เป็นผู้ได้บรรลุธรรมระดับนี้ เป็นผู้หมด
สิ้นอาสวะกิเลส สามารถทำให้บริบูรณ์ในสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สามารถละกิเลสได้อีก 5
อย่าง คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ผลสัมฤทธิ์ระดับนี้ขั้นมรรค เรียกว่า
อรหัตมรรค ขั้นผลเรียกว่า อรหัตผล ชื่อว่าพระอรหันต์

5. สรุป

การพัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจำเป็นต้องได้รับวิธีการปฏิบัติวิปัสสนา
กรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ การเจริญสติตามฐานทั้ง 4 คือ (1) การเจริญสติ
กำหนดพิจารณากาย (2) การเจริญสติกำหนดพิจารณาเวทนา (3) การเจริญสติกำหนดพิจารณาจิต
และ (4) การเจริญสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้ตามเป็นจริงว่าเป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตน
เราเขา พิจารณาเห็นถึงความเกิดขึ้น และเสื่อมไปของสภาพธรรมทั้งหลาย จนจิตไม่ยึดติดสิ่งใดๆ ใน
โลก

ถัดจากนั้น ผู้ปฏิบัติควรได้พัฒนาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ไม่ต้องกังวลกับกิจน้อยใหญ่

ขั้นตอนที่ 2 ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไป

ขั้นตอนที่ 3 การไม่คลุกคลีกับหมู่คณะที่ไม่สมควร

ขั้นตอนที่ 4 ได้ฟังธรรมคือกถาวัตถุ 10 ประการ

ขั้นตอนที่ 5 การตามประกอบความสงบใจภายในอยู่ตลอดเวลา

เมื่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนาได้ประพฤติปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าวจะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ได้
จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มี 8 ประการ โดยแบ่งเป็นระดับโลกียะ 4 ประการ และระดับ
โลกุตตระ 4 ประการ คือ ระดับโลกียะ (1) ผลสัมฤทธิ์ในระดับการเข้าถึงความบริสุทธิ์แห่งจิต
(2) ผลสัมฤทธิ์ในระดับการจัดความเศร้าโศก (3) ผลสัมฤทธิ์ในระดับการดับทุกข์โศก
(4) ผลสัมฤทธิ์ในระดับการพัฒนาปัญญา และระดับโลกุตตระ คือ (1) ผลสัมฤทธิ์ในระดับพระ
โสดาบัน (2) ผลสัมฤทธิ์ในระดับพระสกทาคามี (3) ผลสัมฤทธิ์ในระดับพระอนาคามี และ
(4) ผลสัมฤทธิ์ในระดับพระอรหันต์ ตามลำดับดังนี้

เอกสารอ้างอิง

- พระพุทธโฆษาจารย์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนาเพรส จำกัด. 2546.
- พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสฺสี, นงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์, พรรณราย ชูเลิศ. **ศึกษาปรากฏการณ์วิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐานสี่ในปัจจุบัน**. รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2548.
- พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม 1**. แปลโดยพระคันธสาราภิวงศ์. กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์. 2553.
- _____. **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, แปลโดยพระคันธสาราภิวงศ์. กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์. 2553.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. 2506.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

หลักกัลยาณมิตรธรรม : หลักพุทธธรรมสำหรับภาวะผู้นำของผู้บริหาร

สถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

Kalyanamittadhamma: Buddhist principles for the Leadership of School Administrators in the 21st Century.

ชนากกร ศาสตรัสกุล, Chanakorn Satsagul¹

E-mail: beebbeen02@gmail.com

Received: February 03, 2022 Revised: June 10, 2022

Accepted: June 10, 2022

บทคัดย่อ

หลักพุทธธรรมสำหรับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นภาวะผู้นำที่ส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความเป็นกัลยาณมิตรในตนและสนับสนุนให้บุคลากรในองค์กรได้มีหลักกัลยาณมิตร โดยมีการแนะนำสั่งสอนที่ดีด้วยวาจาที่สุภาพ น่ารัก น่าเจริญใจ มีเพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิตการประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ร่วมกับการมีภาวะผู้นำในการวางแผน จัดองค์กร บังคับบัญชา ประสานงาน ควบคุมการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: (หลักกัลยาณมิตรธรรม), (ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา), (ศตวรรษที่ 21)

Abstract

Leadership of school administrators in the 21st century is a leadership that encourages administrators to have goodwill in themselves and encourages personnel in the organization to have goodwill. with good verbal instruction that is polite, cute, pleasing, and has friends who are in a relationship and good environment acquaintance selects individual dialogue or join the ranks of those who are wise and capable which will help the environment Support, induce, point out, be a role model, as well as serve as a support for each other. to progress well

¹ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

in education business life and practice good social environment together with having leadership in planning, organizing, commanding, coordinating, and controlling operations to be effective.

Keywords: (Kalyanamittadhamma), (Leadership of School Administrators), (21st Century)

1. บทนำ

ผู้บริหารการศึกษานับเป็นกลไกสำคัญและมีอิทธิพลสูงต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากระบบการศึกษา ประสิทธิภาพของการบริหารการศึกษาและประสิทธิผลขององค์กรทางการศึกษา ซึ่งนักวิชาการหลายท่านมีความเห็นตรงกันว่าผู้บริหารนับเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อคุณภาพและประสิทธิภาพทางการศึกษาที่มักแปรปรวนตามผู้นำเสมอ² ความเป็นผู้นำจึงถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการบริหารงานองค์กรหรือของหน่วยงานเป็นอย่างมาก ผู้นำที่ยังขาดประสบการณ์การบริหาร ทำให้ขาดทักษะและขาดวิสัยทัศน์ในการบริหาร ไม่สามารถควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาหรือปล่อยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานตามลำพังย่อมจะเป็นการทำลายขวัญกำลังใจของผู้ใต้บังคับบัญชา เกิดความไม่สามัคคีในหมู่คณะ เกิดความท้อแท้ไม่อยากทำงานซึ่งจะส่งผลให้การทำงานด้านต่างๆ ขาดประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามหากผู้นำที่มีความสามารถ มีศิลปะในการบริหาร มีคุณธรรม จริยธรรมสามารถบูรณาการหลักธรรมกับการบริหารได้อย่างลงตัวก็จะทำให้ผู้ที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาเกิดความขยันขันแข็งในการทำงาน หรือเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชายอมรับในตัวผู้นำ มีความรักต่อองค์กรและอยากทำงานให้กับองค์กรอย่างเต็มความสามารถเนื่องจากความสำคัญของผู้นำหรือภาวะผู้นำ³ เป็นเหตุผลที่สถานศึกษาที่ต้องการเป็นเลิศในด้านต่างๆ ย่อมต้องการผู้บริหารการศึกษาที่มีความเป็นผู้นำและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำที่มีภาวะผู้นำซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำได้แสดงออกมาจากตัวตนอย่างเป็นกระบวนการเพื่อนำไปสู่การบริหารที่สามารถปฏิรูปการเรียนรู้ให้ผู้เรียนทุกคนมีความรู้ความสามารถตามศักยภาพของตนเองเพื่อเป็นที่ยอมรับในสังคมและชุมชนและช่วยในการตัดสินใจของผู้ปกครองที่จะส่งบุตรหลานของตนเข้ามาศึกษาและพิจารณาว่าสถานศึกษามีประสิทธิผลอยู่ระดับใด

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อความสำเร็จจุลวงของโครงการต่าง ๆ การสร้างภาวะผู้นำที่ดีนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้บริหารทุกคน ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารทำให้องค์กรบรรลุ วัตถุประสงค์จึงต้องส่งเสริมให้เกิดระบบความร่วมมือใน

² รุ่ง แก้วแดง. **โรงเรียนนิติบุคคล**. (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2546). หน้า 9.

³ Bass.B.M.andAvolio B.J. **Transformational Leadership Development**. (California : Consulting Psychologists Press, 1990). P31

องค์การ ทำให้บุคลากรมีความยินดี เต็มใจให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน ว่าความพึงพอใจในการทำงานของครูมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับพฤติกรรมการบริหารโรงเรียนของผู้บริหาร ซึ่งผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาท สำคัญในการนำพาการศึกษาไปสู่เป้าหมายที่วางไว้นอกจากนี้ผู้บริหารยังเป็นผู้สร้างค่านิยม แรง บันดาลใจและความเชื่อรวมทั้งต้องสื่อสารแก่นของค่านิยมและความเชื่อดังกล่าวสู่ผู้ตาม ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์มีลักษณะการทำงานเป็นทีม มีการประสานความร่วมมือมีทักษะการติดต่อสื่อสาร มีความรู้ทางการศึกษาเป็นอย่างดี และมีกระบวนการค้นหาและพัฒนา ศักยภาพของผู้ตามอย่างเหมาะสม โดยในทางพุทธศาสนาผู้นำที่ดีต้องมีสหายหรือเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในการทำงานซึ่งสอดคล้องกับ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมาย มิตร และสหาย ทั้งสองคำมีความหมายไม่เหมือนกัน บางคนเป็นมิตรแต่ไม่ได้เป็นสหาย บางคนเป็นสหายแต่ไม่ได้เป็นมิตร ดังนั้น มิตร หมายถึง คนที่คบกันด้วยความชอบพอรักใคร่ มาจากศัพท์ว่า เมตตา ส่วนคำว่า สหาย หมายถึง มาด้วยกันไปด้วยกัน สหายเป็นลักษณะของคนร่วมทำกิจกรรม เพื่อนร่วมงานก็เรียกว่า สหาย⁴ บางคนเป็นเพื่อนร่วมงานกันเช่นเป็นเจ้านายเป็นลูกน้องแต่ไม่ได้เป็นมิตรกัน พวกเขาเป็นสหายด้วยความจำใจ คอยแต่คิดว่าเมื่อไรอีกฝ่ายหนึ่งจะไปเสียที ไม่มีความเป็นมิตรเพราะขาดน้ำใจที่ดีต่อกัน ฉะนั้น สหายจึงอาจจะไม่ใช่มิตร บางคนเป็นมิตรชอบพอกันแต่ต้องอยู่ไกลไม่อาจจะทำกิจกรรมร่วมกันจึงไม่ได้เป็นสหาย ผู้บริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่เป็นคุณลักษณะของกัลยาณมิตรทั้งส่วนตนเองและเพื่อนร่วมอุดมการณ์ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอในทัศนะของ แนวคิดของภาวะผู้นำในส่วนของความหมายภาวะผู้นำ ความสำคัญ บทบาทของผู้นำ ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 รวมถึงหลักกัลยาณมิตรในการส่งเสริมภาวะผู้นำ ดังนี้

2. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

2.1 ความหมายของภาวะผู้นำ (Leadership)

ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวก โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย ผู้นำที่ดีต้องมีคุณลักษณะเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ประกอบด้วย ความรู้ดีมีบุคลิกภาพดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจ มีความกล้าหาญมีความอดทน มีการสื่อสารความหมายที่ดี มีความเห็นอกเห็นใจ ไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ และไม่ใช้อิทธิพลในทางที่ผิด ยกย่องให้เกียรติ ให้ความไว้วางใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มีความจงรักภักดีต่อหน่วยงาน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มีการวางแผนงานและวิธีดำเนินงาน ภาวะผู้นำ หมายถึงกระบวนการของการมีอำนาจอิทธิพลต่อกิจกรรมของบุคคลหรือของกลุ่มเพื่อ

⁴ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เพื่อน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 2-3.

บรรลู่ถึงจุดหมายที่กำหนดขึ้นไว้ในสถานการณ์หนึ่งๆ⁵ ภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่มีคุณสมบัติที่ควรค่าแก่การนับถือเช่นสติปัญญาความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม⁶

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถ ของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม พุทธองค์ตรัสไว้ในโคปาลสูตร โดยการเปรียบเทียบ ฝูงโค และโคจ่าฝูง เกี่ยวกับ ผู้นำ และผู้ตาม ไว้ว่า “เหมือนโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปสู่ฝั่งตรงกันข้าม หากโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปตรง เมื่อฝูงโค ทั้งหมด ก็ไปตรงตามกัน และ ประสบกับความปลอดภัย หากโคหัวหน้าฝูงพาวัวไปคดโคที่ติดตามย่อมจะดำเนินไปคด และประสบกับความลำบาก ฉะนั้น ในหมู่มนุษย์ ก็ฉนั้น บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ หรือ เป็นผู้นำหากมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้วผู้ตามย่อมจะเดินตามแบบ ของผู้นำด้วยดีและประสบกับความปลอดภัยหากว่าผู้นำ หรือหัวหน้าไม่ประกอบด้วยคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้ว ผู้ตามย่อมจะดำเนินไปตาม และประสบกับความลำบากฉนั้น⁷

ภาวะผู้นำ หมายถึง ศิลปะ หรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการ และอำนวยความสะดวกการใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกันกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้⁸ สังคมระดับใดระดับหนึ่งตั้งแต่ครอบครัวชุมชน หน่วยงาน ไปจนถึงสังคมประเทศและสังคมโลก หากมีจุดหมายรวมกันก็จะกระทบกระทั่งกันน้อย มีความร่วมมือกันมากมีความสุขและมีพลังสร้างสรรค์สูง ปกติสมาชิกของสังคมมีความหลากหลายแตกต่างกันหรือแตกแยกเพราะเหตุผลประโยชน์ส่วนตัว สถานการณ์บางอย่าง เช่น สงครามจะทำให้สังคมมีจุดหมายร่วมกันสูงในสถานการณ์ธรรมดาจุดหมายร่วมกันมีมากบ้างน้อยบ้างสุดแต่เหตุปัจจัยหลายอย่างเหตุปัจจัยน้อยหนึ่ง คือ ภาวะผู้นำ คือ ภาวะที่ก่อให้เกิดศรัทธาเป็นที่ยอมรับและเกิดจุดหมายร่วมกันในสังคมนั้นๆ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงามความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่จะชักนำให้คนทั้งหลายมา

⁵ พัทธี ชำนาญศิลป์, “ภาวะผู้นำเชิงพุทธ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 29.

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ*, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, 2546), หน้า 25.

⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *ภาวะผู้นำ*, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2546).

⁸ กิติ ตัญญาคานนท์, *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ*, (กรุงเทพมหานคร: เปลวอักษร, 2543), หน้า 22.

ประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งใจและการใช้อิทธิพลและอำนาจของตนกระตุ้นชักนำให้บุคคลอื่น มีความกระตือรือร้นเต็มใจ ทำในสิ่งเขาต้องการ⁹

ผู้เขียนสรุปภาวะผู้นำเป็นศิลปะอย่างหนึ่งและเป็นความสามารถส่วนตัวของบุคคลในการที่จะนำพาและจูงใจเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ละคนให้ทำงานด้วยความเต็มใจและกระตือรือร้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มหรือองค์การที่กำหนดไว้ ภาวะผู้นำจึงเป็นความสามารถของผู้นำในการชักจูงหรือโน้มน้าวผู้อื่นให้ค้นหาหนทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้อย่างมีความกระตือรือร้น และเป็นการผูกมัดหรือหลอมรวมกลุ่มเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2.2 ความสำคัญของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำมีความสำคัญ ต่อการพัฒนาองค์การเป็นอย่างยิ่ง ผู้นำในองค์การสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อพฤติกรรม การปฏิบัติงานของบุคลากรหรือผู้ใต้บังคับบัญชาและต่อผลสัมฤทธิ์ของงาน โดยรวมทั้งหมดขององค์การ ทั้งนี้ด้วยเห็นผลเพราะผู้นำหรือผู้บริหารนั้นเป็นผู้ควบคุม ดูแล และมีอิทธิพลต่อการดำเนินงาน ซึ่งทำให้ผลการปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การที่ได้กำหนดไว้¹⁰

ธนัญญา ประจงใจ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ความสำคัญของภาวะผู้นำได้มีการนำขึ้นมากล่าวถึงในกลุ่มของผู้บริหารและผู้จัดการซึ่งถือเป็นประเด็นที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ตราบใดที่ยังมีการทำงานของบุคคลร่วมกันอยู่ภายในองค์การ ภาวะผู้นำภายในตัวผู้บริหารจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์การที่นี้เพราะผู้บริหารมีบทบาทและความรับผิดชอบโดยตรงต่อการวางแผนการตัดสินใจการสั่งการดูแล และควบคุมให้บุคลากรขององค์การปฏิบัติงานต่างๆให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้รวมถึงความรับผิดชอบต่อการพัฒนาขององค์การด้วย ปัญหา ที่เป็นที่น่าสนใจของนักวิชาการและ ผู้บริหารทำอย่างไรหรือมีวิธีการทำอย่างไรจึงทำให้บุคลากรเกิดความผูกพันกับงานแล้วทุ่มเทความสามารถ และพยายามที่จะทำให้งานสำเร็จด้วยความเต็มใจ ประเด็นนี้ทำให้เห็นว่าผู้บริหารผู้นำ กับภาวะผู้นำมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการนำพาองค์การ ไปสู่ความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ในองค์การ ทางการศึกษา ก็เช่นกัน ผู้บริหารจะมีภาวะผู้นำที่ดีและพัฒนาภาวะผู้นำของตนเองให้ดีขึ้น ผู้บริหารต้องมีความรู้ประสบการณ์และความริเริ่มสร้างสรรค์ ต้องรู้จักสร้างโอกาสเพื่อทำหน้าที่ผู้นำในการนำแนวความคิดของตนไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริง มีความเป็นไปได้อย่างจริง เช่นมีความเป็นนักวิเคราะห์ปัญหา แผนงานและโครงการต่าง ๆ สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ทฤษฎีการจูงใจ การใช้อิทธิพลกับบุคคลได้อย่างยอดเยี่ยมที่สำคัญ

⁹ พรนพ พุกกะพันธ์, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, (กรุงเทพมหานคร:จามจุรีโปรดักท์, 2544), หน้า 2.

¹⁰ พินัญบุหงา แสงศรีธรรมะกุล, “ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 44.

ผู้บริหารต้องสามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้เพื่อให้องค์การก้าวหน้าและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด¹¹

สุรพล สุยะพรหมและคณะ ได้ทำการศึกษาความสำคัญของภาวะผู้นำต่อองค์การดังนี้¹²

1. เป็นส่วนที่ดึงความรู้ความสามารถต่าง ๆ ในตัวผู้บริหารมาใช้คือผู้บริหารแม้จะมีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ มากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าหากขาดภาวะผู้นำแล้ว ความรู้ความสามารถดังกล่าวมักจะไม่ได้ถูกนำออกมาใช้หรือไม่มีโอกาสใช้อย่างเต็มที่ เพราะไม่สามารถกระตุ้นหรือชักจูงให้ผู้อื่นคล้อยตามและปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

2. ช่วยประสานความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในหน่วยงานกล่าวคือ ถ้าผู้บริหารในหน่วยงานมีภาวะผู้นำที่มีคนยอมรับนับถือแล้ว ก็จะประสานหรือช่วยบรรเทาความขัดแย้งระหว่างบุคคลในหน่วยงานได้ โดยการชักจูงประนีประนอมหรือประสานประโยชน์เพื่อให้บุคคลในหน่วยงานมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและร่วมกันฟันฝ่าอุปสรรคเพื่อให้หน่วยงานมีความเจริญก้าวหน้า

3. ช่วยโน้มน้าวชักจูงให้บุคคลทุ่มเทความรู้ความสามารถให้แก่องค์การ การมีภาวะผู้นำในตัวผู้บริหารจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความยอมรับ เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่น และเป็นการง่ายที่จะกระตุ้นหรือชักจูงใจให้พวกเขาทุ่มเทความรู้ความสามารถให้แก่องค์การ

4. เป็นหลักยึดให้แก่บุคลากรเมื่อหน่วยงานเผชิญสภาวะคับขัน กล่าวคือเมื่อใดก็ตามที่หน่วยงานต้องเผชิญกับสภาวะคับขันหรือสภาวะที่อาจกระทบถึงความอยู่รอด ภาวะผู้นำของผู้บริหารจะยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น จะเป็นเสาหลักสำคัญให้สมาชิกของหน่วยงานยึดเหนี่ยวพึ่งพิงและร่วมมือช่วยเหลือกันให้หน่วยงานอยู่รอดปลอดภัย

ผู้เขียนสรุปได้ว่าความเป็นผู้นำนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อองค์การในการเป็นขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน แต่สถานการณ์ที่บุคลากรในหน่วยงานมีความเชี่ยวชาญ มีความชำนาญ มีมนุษยสัมพันธ์ ผู้บริหารจะต้องสร้างบรรยากาศในองค์การให้เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ การแสดงภาวะผู้นำอาจลดลงเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เกิดความกล้าแสดงออกมากขึ้น ลดการมีอิทธิพลต่อการทำงานลงเป็นหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือเท่านั้นพอซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์นั่นเอง

1.3 บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ

บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย หรือตามภาระหน้าที่สำคัญกำหนดขึ้น ทั้งนี้บุคคลแต่ละคนอาจจะมีบทบาทได้หลายอย่าง

¹¹ ธีรญา ประจงใจ, “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของครูผู้สอนในสถานศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2557), หน้า 18.

¹² สุรพล สุยะพรหมและคณะ, **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 156.

ตามสถานะของตน เช่น เมื่ออยู่ในสถานที่ทำงานก็มีบทบาทไปตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เป็นต้น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าคน ๆ หนึ่งจะมีหลายบทบาท ซึ่งจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องสอดคล้องกับบทบาทนั้นๆ การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งซึ่งประกอบด้วยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใดก็ต้องแสดงพฤติกรรมตามระบุเป็นบทบาทของตำแหน่งนั้น¹³

บุญเลิศ อ่อนกุล ได้สรุปบทบาทสามทิศของผู้นำไว้ว่า ดังนี้

1. บทบาทในด้านที่มีความสัมพันธ์ต่อกับบริหารระดับสูง ได้แก่ รับนโยบายจากนักบริหารระดับสูง แปลนโยบายให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน และเสนอแนะปัญหาข้อคิด แนวทางปฏิบัติในการทำงาน

2. บทบาทที่เกี่ยวกับเพื่อนร่วมงาน ได้แก่ เป็นผู้ประสานงาน ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน ให้ความช่วยเหลือในการปฏิบัติงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำงาน

3. บทบาทที่เกี่ยวกับผู้ใต้บังคับบัญชา ได้แก่ เป็นผู้วางแผนการทำงานเป็นทีม ครูเป็นผู้สร้างทีมในการทำงาน เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดขวัญและกำลังใจต่อผู้ปฏิบัติงาน เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา เป็นผู้แก้ปัญหาในการทำงานรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา¹⁴

ผู้เขียนสรุปจากความหมายของบทบาทหน้าที่ของผู้นำได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) หน้าที่ของผู้นำในภาพรวม ผู้นำต้องเป็นผู้รับผิดชอบกับผลของการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นมีหน้าที่เสริมสร้างประสิทธิภาพในการทำงาน และประสิทธิผล ของงานที่ผู้นำเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาในการปฏิบัติงาน เป็นผู้สั่งการและควบคุมงาน เป็นผู้ติดต่อประสานงานอำนวยความสะดวกในการทำงานมีประสิทธิภาพ 2) หน้าที่ของผู้นำในด้านต่างๆ 1) หน้าที่ต่อองค์การในฐานะผู้นำในการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย แผนการดำเนินการ การควบคุมติดตามประเมินผล การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางแก้ไขปัญหา และการเสริมสร้างคุณภาพของงาน 2) หน้าที่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ในด้านการบริหาร การปกครองและ การฝึกอบรม เพื่อพัฒนาโดยมุ่งหวังให้การบริหารทรัพยากรเกิดประโยชน์สูงสุดในการทำงาน 3) หน้าที่ต่อหน่วยงานอื่น ได้แก่ การประสานงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน และเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล 4) หน้าที่ต่อตนเอง โดยการวิเคราะห์พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำให้เกิดขึ้นในตัวของตนเอง

3. ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21

ผู้นำในศตวรรษที่ 21 : ไทยแลนด์ 4.0 สิ่งที่ทำทลายความสามารถ คือ ความสามารถนำพาองค์การของตนให้อยู่ในฐานะผู้นำได้หรือไม่ ผู้นำจะมองเห็นการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นโอกาส การทราบ

¹³ ดวงจันทร์ นิยมเขียน, **บทบาทของผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตสาส์น, 2550), หน้า 29.

¹⁴ บุญเลิศ อ่อนกุล, “พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554),

วิธีการค้นหาการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง และทราบวิธีที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพทั้งจากภายนอกและภายในองค์กร ได้แก่ ด้านนโยบายการสร้างอนาคต ด้านวิธีการอย่างเป็นระบบในการมองหาและคาดการณ์ถึงการเปลี่ยนแปลง ด้านวิธีที่ถูกต้องในการสร้างความคุ้นเคยกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกองค์กร ด้านนโยบายในการสร้างสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงกับความต่อเนื่อง เพราะนโยบายการสร้างสรรคสิ่งใหม่อย่างเป็นระบบ สามารถสร้างจิตสำนึกให้องค์กรในฐานะที่เป็นผู้นำ อีกทั้งยังทำให้องค์กรมองเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นคือโอกาสที่เกิดขึ้นมาใหม่ภายใต้บทบาทสำคัญ และต้องมีทักษะของภาวะผู้นำศตวรรษที่ 21 : ไทยแลนด์ 4.0 ที่จะประสบความสำเร็จและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร ได้แก่ การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพสูง (Highly Effective Team Building) การแก้ปัญหา (Problem Solving) การวางแผน (Planning Project) การกำกับการ ปฏิบัติงาน (Performance Monitoring) และการสื่อสารที่ดี (Communication and Climate set) การสร้างสัมพันธ์ (Relationship Building up) และการสอนงาน (Coaching) การสร้างสังคม (Social) และการตัดสินใจ (Decision Making) การกระตุ้นจิตใจ (Motivational) การคิดเชิงสะท้อน (Reflective Thinking) และการจัดการตนเอง (Self – Management) การใช้เทคโนโลยี (Technological) การเรียนการสอน (Pedagogical) รวมทั้งความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) ตลอดจนการบริหารที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ (Administration and Flexibly Adapted to the Situation) มีแนวทาง ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) การวางแผนที่ดีด้วยแผนกลยุทธ์ นโยบาย แผนงานที่ชัดเจน เข้าใจง่าย โดยการวางแผนนั้นต้องมีแนวปฏิบัติที่เป็นแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์ได้เป็นอย่างดีและสามารถปรับปรุงยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับนโยบายให้เป็นวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์
2. การจัดองค์กร (Organizing) เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่าสิ่งใดจะต้องมีการจัดโครงสร้างอย่างชัดเจนทั้งสายงานจัดบุคคลากรตามสายบังคับบัญชา การแบ่งหน้าที่ของฝ่ายงานอย่างเป็นระบบงาน และมีทีมงานในการดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์ที่วางไว้
3. การบังคับบัญชา (Commanding) มีการตัดสินใจสั่งการที่เป็นกัลยาณมิตร การสั่งการเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการบังคับบัญชาดูแลตรวจสอบและติดตาม
4. การประสานงาน (Coordinating) ทั้งภายในองค์กรและระหว่างองค์กร ดังนั้นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อประสานงานต่างๆ และให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
5. การควบคุม (Controlling) จำเป็นต้องมีการควบคุม ดูแลทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เพื่อให้การจัดการมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

3.หลักกัลยาณมิตร

3.1 ความหมายของหลักกัลยาณมิตรธรรม 7

ความหมายของกัลยาณมิตรตามรูปศัพท์ มาจากคำว่า “กัลยาณ” แปลว่า ดี งาม เป็นที่ชอบใจ ชอบใจ ไพเราะ อ่อนหวาน (กลุสฺสขยาณเณ ส.กัลยาณ.)¹⁵ และคำว่า “มิตร” แปลว่าคนรักกัน คนมีความเอื้อเอื้อกัน เพื่อน มิตร (วิ. มิโนติ อนุโตติ มิโตโต. สัพพคฺเชหฺสุ มียตฺติติ วา มิโตโต) ไว้วางใจในความลับ¹⁶ นอกจากนี้ คำว่า มิตร หรือ มิตร ตยังมีรากศัพท์เดียวกับคำว่า เมตตา วิเคราะห์ได้ดังนี้ เมชฺฐิตี มิโตโต ผู้ใดยอมรักใคร่กัน ผู้นั้นเรียกว่า มิตร มิตรเตภวาติ เมตฺตา อธิษายคัยที่ใครประโยชน์ ซึ่ง เกิดมีในมิตร เรียกว่า เมตตา อีกนัยหนึ่งว่า มิตรตสฺส เอสา ปวตฺตตฺติติ เมตฺตา อธิษายคัยที่ใครประโยชน์ที่เป็นไปต่อมิตร เรียกว่า เมตตา¹⁷ ในอภิธรรมวิภังค์ปรากฏความไว้ว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตา เจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตา”¹⁸ ส่วนในขุททกนิยามหานิเทศได้ขยายความหมายของเมตตาไว้ว่า “เมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยาที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยายาหาความไม่ปองร้าย”¹⁹ สำหรับความหมายของกัลยาณมิตรโดยเนื้อความ หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อ หลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดีที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ซักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อ ให้เกิดประโยชน์

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) อธิบาย กัลยาณมิตรตตา (ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณปัญญามีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทางเป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษา อบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี) ข้อนี้เป็นองค์ประกอบภายนอก

¹⁵ พันตรีป. หลงสมบุญ (รวบรวมและเรียบเรียง), พจนานุกรม มคอ-ไทย. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2546), หน้า 179.

¹⁶ พันตรีป. หลงสมบุญ (รวบรวมและเรียบเรียง), พจนานุกรม มคอ-ไทย. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2546), หน้า 579.

¹⁷ สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ จำกัด, 2546), หน้า 555.

¹⁸ คุรุรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) 35/643/427.

¹⁹ คุรุรายละเอียดใน ชุ.ม. (ไทย) 29/202/590.

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพพนิมิตฉันใด ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยธรรมาภิบาลมรรค แก่ภิกษุฉันนั้น”

“ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ (การครองชีวิตประเสริฐ) ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่า ผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มาก ซึ่งอารยธรรมาภิบาลมรรค”

“อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชาติผู้มีชราเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชรา ผู้มีภริยาเป็นธรรมดา ก็พ้นจากภริยา ผู้มีโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โสมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ก็พ้นจากโสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โสมนัส และอุปายาส”

“เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มาก สำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนความมีกัลยาณมิตร, ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมจำกัดอกุศลได้ และย่อมยังอกุศลให้เกิดขึ้น”

“ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรธานแห่งสังฆธรรม” ฯลฯ²⁰

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมาย มิตรและสหายไว้ว่า...เพื่อน ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาบาลีว่า มิตรและสหาย ทั้งสองคำมีความหมายไม่เหมือนกัน บางคนเป็นมิตรแต่ไม่ได้เป็นสหาย บางคนเป็นสหายแต่ไม่ได้เป็นมิตร ดังนั้น มิตร หมายถึง คนที่คบกันด้วยความชอบพอรักใคร่ มาจากศัพท์ว่า เมตตา ส่วนคำว่า สหาย หมายถึง มาด้วยกันไปด้วยกัน สหายเป็นลักษณะของคนร่วมทำกิจกรรม เพื่อนร่วมงานก็เรียกว่า สหาย บางคนเป็นเพื่อนร่วมงานกันเช่นเป็นเจ้านายเป็นลูกน้องแต่ไม่ได้เป็นมิตรกัน พวกเขาเป็นสหายด้วยความจำใจ คอยแต่คิดว่าเมื่อไรอีกฝ่ายหนึ่งจะไปเสียที ไม่มีความเป็นมิตรเพราะขาดน้ำใจที่ดีต่อกัน ฉะนั้น สหายจึงอาจจะไม่ใช่มิตร บางคนเป็นมิตรชอบพอกันแต่ต้องอยู่ไกลไม่อาจจะทำกิจกรรมร่วมกันจึงไม่ได้เป็นสหาย²¹

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่ามิตรไว้ว่า มิตร หมายถึงบุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ประสพผลดีและมีความสุข เจริญก้าวหน้า พัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกันหรือเป็นมารดาบิดา ครู อาจารย์ ตลอดทั้งพระสงฆ์จนถึงพระพุทธเจ้าก็นับว่าเป็นมิตร แต่เป็นมิตรใจดี หรือมิตรมีธรรมที่เรียกว่า กัลยาณมิตร แปลว่า มิตรดีงาม นอกจากนี้ ยังปรากฏความหมายของกัลยาณมิตรที่ท่านอธิบายไว้ใน

²⁰ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ครั้งที่ 6, พ.ศ.2532, หน้า 65

²¹ พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เพื่อน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 2-3.

พุทธธรรม²² ดังความว่า คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษบ้างบัณฑิตบ้าง ถ้าคนดี คือสัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอน ชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ตลอดจนมีความสนใจกระตือรือร้นที่จะเข้าไปหาซักถามขอคำชี้แนะแนวทางจากสัตบุรุษ หรือบัณฑิตไปปฏิบัติ การกระทำของเขาย่างนี้เรียกว่า การเสวนาสัตบุรุษ หรือคบหาคนดีไม่ว่าสัตบุรุษจะมาทำหน้าที่ให้ หรือบุคคลนั้นจะไปคบหาสัตบุรุษเองก็ตาม ในเมื่อมีการยอมรับหรืออิทธิพลต่อกันเกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าเขามีกัลยาณมิตร และเรียกภาวะนี้ว่า กัลยาณมิตรตา แปลว่าความมีกัลยาณมิตร²³

ผู้เขียนสรุปจากแนวคิดความหมายของหลักกัลยาณมิตรในเบื้องต้น คือ บุคคลที่เราคบหาสมาคมด้วย เราให้ความสำคัญกับเพื่อน เพราะเป็นผู้ที่เราคิดว่าหวังดีกับเรา คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเป็นผู้ที่จะชักนำเราไปในทางที่ดี ที่เกิดประโยชน์ ซึ่งในสถานะของผู้นำนั้นเป็นเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อนร่วมองค์กรในการนำหลักปฏิบัติไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดขององค์กร

4. หลักกัลยาณมิตรธรรมในการส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

การส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นการนำหลักกัลยาณมิตรธรรมมาสนับสนุนภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โดยพื้นฐานของภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารที่พึงมี ได้แก่

1. การวางแผน (Planning) การวางแผนที่ดีด้วยแผนกลยุทธ์ นโยบาย แผนงานที่ชัดเจนเข้าใจง่าย โดยการวางแผนนั้นต้องมีแนวปฏิบัติที่เป็นแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์ได้เป็นอย่างดีและสามารถปรับปรุงยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับนโยบายให้เป็นวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์
2. การจัดองค์กร (Organizing) เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่าสิ่งใดจะต้องมีการจัดโครงสร้างอย่างชัดเจนทั้งสายงานจัดบุคคลากรตามสายบังคับบัญชา การแบ่งหน้าที่ของฝ่ายงานอย่างเป็นระบบงาน และมีทีมงานในการดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์ที่วางไว้
3. การบังคับบัญชา (Commanding) มีการตัดสินใจสั่งการที่เป็นกัลยาณมิตร การสั่งการเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการบังคับบัญชาดูแลตรวจสอบและติดตาม
4. การประสานงาน (Coordinating) ทั้งภายในองค์กรและระหว่างองค์กร ดังนั้นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อประสานงานต่างๆ และให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
5. การควบคุม (Controlling) จำเป็นต้องมีการควบคุม ดูแลทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เพื่อให้การจัดการมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

²² พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 623.

²³ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 196.

โดยภาวะผู้นำทั้ง 5 ส่วนในการบริหารสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จผู้บริหารต้องนำหลัก กัลยาณมิตรมาบูรณาการซึ่งกัลยาณมิตรนั้นมีส่วนสำคัญให้ภาวะผู้นำของผู้บริหารมีความเข้มแข็ง โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอนที่ ปรีक्षा เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้า ร่วมหมู่กับท่าน ผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครอง ชีวิตการประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ข้อนี้เป็นองค์ประกอบ ภายนอก ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ท่านได้อธิบายไว้ว่า ผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้น ชื่อว่า กัลยาณมิตร 7 และการวางตัวเหมาะสม การได้เจรจา สนทนากับ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อม ด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญาไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ แล้ว คอย ศึกษาและปฏิบัติตามศรัทธาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควรคอยศึกษาศีลและปฏิบัติ ตาม ศีลของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และคอยศึกษาปัญญาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร เรียกว่า กัลยาณมิตรตต²⁴ โดย บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรนั้นจะมีลักษณะของกัลยาณมิตร ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค²⁵ อธิบายลักษณะของ ผู้เป็นกัลยาณมิตรไว้ว่า ผู้เป็นกัลยาณมิตร คือ บุคคลที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยสตะ ด้วย จาคะ ด้วยวิริยะ ด้วยสติ สมาธิและสมบูรณ์ด้วย ปัญญา หลักกัลยาณมิตรธรรมจึงเป็นหลักพุทธ ธรรมที่ส่งเสริมความเป็นภาวะผู้นำให้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ให้สมบูรณ์ในส่วน ของ ตนเองและส่วนของส่วนรวมยังประโยชน์ตน ประโยชน์ส่วนรวมให้เกิดอย่างยั่งยืนต่อไป

5. สรุป

หลักกัลยาณมิตรธรรมในการส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นภาวะผู้นำที่ส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความเป็นกัลยาณมิตรในตนและสนับสนุนให้บุคลากรในองค์กร ได้มีหลักกัลยาณมิตร โดยมีการแนะนำสั่งสอนที่ดีด้วยวาจาที่สุภาพ น่ารัก น่าเจริญใจ มีเพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรง ปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็น เครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิตการ ประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ร่วมกับการมีภาวะผู้นำในการวางแผน

²⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ครั้งที่ 6, พ.ศ.2552, หน้า 623

²⁵ สมเด็จพระพุทธปาหัง (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พิมพ์ จำกัด, 2546), หน้า 161.

จัดองค์กร บังคับบัญชา ประสานงาน ควบคุมการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพจึงเป็นการบูรณาการ
ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 อย่างสมบูรณ์แบบ

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2539.

กิติ ตยัคคานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. (กรุงเทพมหานคร: เพลออักษร. 2543).

ดวงจันทร์ นิยมเขียน. **บทบาทของผู้นำ**. (กรุงเทพมหานคร: บัณชีสาสน. 2550).

เถาว์วัลย์ นันทาภิวัฒน์. **หลักการจัดการ**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2521).

ธนัญญา ประจงใจ. “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของครูผู้สอนในสถานศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. 2557).

นพพงษ์ บุญจิตราดุล. **หลักการบริหารการศึกษา**. (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์ กรุงเทพมหานคร. 2534).

บุญเลิศ อ่อนกุล. “พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2554).

พรนพ พุกกะพันธ์. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. (กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์. 2544). หน้า 2.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ครั้งที่ 6. พ.ศ.2532.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2538).

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2552).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ. 2546).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ครั้งที่ 6. พ.ศ.2552.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ**. (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา. 2546).

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **เพื่อน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2541).

พัชรี ชำนาญศิลป์. “ภาวะผู้นำเชิงพุทธ”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2557).

พันธุ์รีป. หลงสมบุญ (รวบรวมและเรียบเรียง). *พจนานุกรม มคอ-ไทย*. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด. 2546).

พินัญบุหงา แสงศรีธรรมะกุล. “ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2555).

รุ่ง แก้วแดง. *โรงเรียนนิติบุคคล*. (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช. 2546).

สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). แปลและเรียบเรียง. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด. 2546).

สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). แปลและเรียบเรียง. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด. 2546).

สุรพล สุยะพรหมและคณะ. *ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ*. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2555).

Bass.B.M.andAvolio B.J. **Transformational Leadership Development**. (California : Consulting Psychologists Press. 1990). P31.

Chester I Bernard. **Organization and Management**. (Cambridge Massachusetts: Harvard University Press. 1965). p.83.

Ralph Stogdill. Leadership Membership and Organization. (Psychologicalbulletin. 1950). p.4.

Rensis Likert. The human Organization. (New York : Mc Graw Hill. 1968). p.172.

นโยบายสาธารณะเป็นหน้าที่ของรัฐบาล

Public Policy : the Duty of Government

บุษกมล ไชยตันเทือก, Butsakon Chaitonthuak¹

ภักดี โพธิ์สิงห์, Phakdee Phosing²

E-mail : Butsakon.oi11@gmail.com

Received: February 03, 2022 Revised: December 26, 2022

Accepted: December 26, 2022

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอนโยบายสาธารณะเป็นหน้าที่ของรัฐบาล โดยรัฐบาลเป็นแกนนำในการกำหนดนโยบายเพื่อจัดทรัพยากรต่าง ๆ ให้แก่พลเมืองโดยรวมของประเทศ การกำหนดนโยบายสาธารณะเป็นการตัดสินใจวางแนวทางกว้าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาหรือการตอบสนองความต้องการที่สำคัญคือการตัดสินใจว่ารัฐบาลจะกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างไร ต้องอาศัยข้อมูลและใช้เทคนิคและทฤษฎีช่วยตัดสินใจ สำหรับขั้นตอนการกำหนดนโยบาย ได้แก่ การระบุปัญหา การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย กำหนดขอบเขตและกรอบของนโยบาย การศึกษาข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการออกแบบทางเลือกนโยบายการวิเคราะห์ทางเลือก การพิจารณาเปรียบเทียบทางเลือก การทดสอบทางเลือก การจัดทำร่างนโยบายเสนอแนะกลยุทธ์ในการดำเนินนโยบาย และการอนุมัติและประกาศเป็นนโยบายตามลำดับ นโยบายสาธารณะนั้นเป็นการจัดสรรผลประโยชน์หรือสิ่งที่มีคุณค่าระหว่างปัจเจกชนและกลุ่ม ผลประโยชน์ต่าง ๆ ในระบบสังคมการเมือง เรียกว่า “การจัดสรรค่านิยมของสังคม” (William, 1975)

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; Doctor of Public Administration Program in Public Administration, Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand

² คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Maha Sarakham University

คำสำคัญ: (นโยบายสาธารณะ), (หน้าที่), (รัฐบาล)

Abstract

This article aims to present public policy as the duty of government whereby the government is the mainstay in formulating policies to allocate resources to the citizens of the country. Determining public policy is a broad approach to solving problems or developing or meeting needs. It is important to decide how the government will shape public policy. It is required on data and used techniques and theories to help make decisions for policy formulation procedures which are included problem identification, gathering information about the problem, problem analysis, goal setting, defining the scope and framework of the policy, study of policy-related limitations, policy alternative design, alternative analysis, comparative consideration of alternatives, alternative test, draft policy, suggesting strategies for policy implementation and approval and announcement as a policy respectively. Information and uses techniques and theories to help for making decisions are required. For the policy-making process, these are included problem identification, collecting information about problem analysis problems, set goals Define the scope and framework of the policy. The public policy is the distribution of interests or values between individuals and groups. The interests in the socio-political system are called “social value appropriations” (William, 1975).

Keywords: (Public Policy), (Duty), (Government)

1. บทนำ

นโยบายสาธารณะเป็นผลผลิตของระบบการเมือง และนโยบายสาธารณะจะส่งผลกระทบทางใดทางหนึ่งต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน ดังนั้น นโยบายสาธารณะ คือ นโยบายที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ช่วยแก้ไขปัญหาวิตชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่อทั้งประชาชนและรัฐบาล โดยนโยบายสาธารณะแบ่งออกเป็นหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเภทยุ่่นก็จะแตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสม ส่วนการนำไปใช้บริหารประเทศนั้นก็ขึ้นอยู่กับรัฐบาลแต่ละชุดว่าจะกำหนดและปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะแบบไหน เพื่อตอบสนองความ

ต้องการของประชาชนมากที่สุด ดังนั้น นโยบายสาธารณะจึงเป็นแนวทางปฏิบัติของรัฐบาลที่มุ่งเน้นสร้างผลประโยชน์ให้กับประชาชนเป็นหลัก เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และพัฒนาชีวิตประชาชนให้ดียิ่งขึ้นที่สำคัญต้องให้ความสำคัญในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายรวมไปถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ถ้าหากสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและตรงกับความต้องการของประชาชนก็จะสามารถช่วยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้อย่างแท้จริง³

เมื่อรัฐบาลมีหน้าที่ต้องนำนโยบายไปปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นด้านการปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ การรักษาความมั่นคงของรัฐและการต่างประเทศ การลดความเหลื่อมล้ำของสังคม และการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ การศึกษาและเรียนรู้ การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม การยกระดับคุณภาพบริการด้านสาธารณสุขและสุขภาพของประชาชน การเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ การส่งเสริมบทบาทและการใช้โอกาสในประชาคมอาเซียน การพัฒนาและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรม การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การส่งเสริมการบริหารราชการแผ่นดินที่มีธรรมาภิบาล และการป้องกันปราบปรามการทุจริต และประพฤติมิชอบในภาครัฐ การปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

ซึ่งนโยบายที่เร่งด่วนในปัจจุบันนี้ที่รัฐบาลต้องรีบดำเนินการ ได้แก่ นโยบายเกี่ยวกับสุขภาพและเศรษฐกิจ เนื่องด้วยเกิดภัยพิบัติระดับโลกนั่นก็คือ โรคระบาดโควิด-19 เพื่อการเยียวยาประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตครั้งนี้อย่างเร่งด่วนและรวดเร็วที่สุด อีกทั้งเกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างน้อยในช่วงเวลาหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่โลกและประเทศไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แล้วประเทศไทยควรจะทำอย่างไรให้ประชาชน โดยเฉพาะคนที่ได้รับผลกระทบจากการเลิกจ้างและผู้มีรายได้น้อย ซึ่งเป็นคนหมู่มากและมีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจต่ำ ให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดและฟื้นตัวได้เร็วที่สุดหลังวิกฤติผ่านพ้นไปแล้ว

2. การกำหนดนโยบายสาธารณะ

การกำหนดนโยบายอาจมีสภาพแวดล้อมภายนอกประเทศที่ต้องคำนึงถึงแตกต่างกัน ซึ่งมี อิทธิพลต่อความต้องการ ค่านิยม พฤติกรรมของบุคคลและของกลุ่ม กล่าวคือ ประเทศที่เป็นระบบ สังคมเปิด (Open Society) ที่โครงสร้างทางสังคมมีลักษณะยืดหยุ่น ยอมรับการเปลี่ยนแปลงจากโลก ภายนอก และประชาชนสามารถปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนเองได้ตลอดเวลา การกำหนดนโยบาย สาธารณะย่อมแปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมภายนอกด้วย

³ อิงฟ้า สิงห์น้อย และรัฐชาติ ทศนัย. (2564). “นโยบายสาธารณะ : การบริหารและการจัดการภาครัฐ”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร. ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ.

เช่นกัน สภาพแวดล้อมภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะมีหลายประการ อาทิ กระแสโลกาภิวัตน์ การเมืองระหว่าง ประเทศ เศรษฐกิจทุนนิยมโลก และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น นอกเหนือจากปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ การกำหนดนโยบายสาธารณะตามที่จำแนกดังกล่าว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อ การกำหนดนโยบายสาธารณะอีกเช่นกัน โดยมี ตัวอย่างดังต่อไปนี้⁴

1) การก่อตัวของนโยบาย โดยเฉพาะการกำหนดประเด็นปัญหา ซึ่งบางครั้งมิใช่เป็น ปัญหาที่ประชาชนส่วนใหญ่เดือดร้อนหรือปัญหาที่ประชาชนยอมรับร่วมกัน หากแต่เป็นปัญหาที่ผู้ มีอำนาจ หรือผู้นำคิดว่าเป็นปัญหาหรือเป็นปัญหาในมุมมองของรัฐบาลฝ่ายเดียว เพราะประชาชน หรือผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แต่หลายนโยบายถูกกำหนดโดย คนไม่กี่คนหรือ คนคนเดียวกำหนดนโยบายนโยบายที่กำหนดขึ้นมา จึงไม่ตรงกับปัญหาและความ ต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ตลอดจนนักวิชาการขาดการศึกษาวิจัยปัญหาเชิงนโยบาย ระบบการศึกษาก็เน้นวิชาการหรือตำราเป็นที่ตั้ง ไม่ได้เอาความเป็นจริงของสังคมเป็นตัวตั้ง จึง เป็นระบบที่อยู่นอกสังคม เกิดการอ่อนแอทางปัญญาเชิงนโยบาย เมื่อกำหนดนโยบายขึ้นมาจึง ส่งผลเสียและเป็นต้นเหตุสำคัญ ของวิกฤติต่างๆ ตามมา ซึ่งถือว่าประเทศไทยกำลังเป็นโรค บกพร่องนโยบายอย่างรุนแรง⁵

2) การระบุปัญหา มักจะเป็นปัญหาที่ระบุโดยฝ่ายข้าราชการระดับสูง มากกว่าเป็น ปัญหา ที่มาจากประชาชน⁶ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่การเมืองไทยอยู่ในระบบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucracy Policy) เช่น สมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือสมัยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การกำหนดนโยบายริเริ่มมาจากนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี แต่ข้อมูลหรือ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ นั้นมาจากข้าราชการประจำระดับกระทรวง ทบวง กรม เพราะรัฐบาลขณะนั้น มี เจื่อนไขทางการเมือง จึงทำให้ไม่สามารถทำประชาคม เพื่อระดมความคิดเห็นจากประชาชน อย่าง กว้างขวางได้ โดยเฉพาะนโยบายด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ จึงทำให้กลุ่ม

⁴ ธีรพล พัวประเสริฐ. (2560). “ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการนโยบายสาธารณะ กับโลกาภิวัตน์”. การบรรยายครั้งที่ 1. วิชา PAD 3318 กระบวนการนโยบายสาธารณะกับโลกาภิวัตน์ (Globalization and Public Policy Process). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวน สุนันทา. หน้า 1 – 3.

⁵ ประเวศ วะสี. (2547). กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process).

⁶ จุมพล หนิมพานิช. (2547). การวิเคราะห์นโยบาย ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณี ตัวอย่าง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ข้าราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มคนชั้นนำสามารถเข้าครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายแทนฝ่ายการเมือง

3) การกำหนดนโยบายบางครั้งไม่ผ่านการวิเคราะห์นโยบายอย่างถ่องแท้ และมีข้อมูลไม่เพียงพอตลอดจนไม่ได้นำทฤษฎีหรือตัวแบบต่าง ๆ มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ทางเลือกก่อนตัดสินใจ นอกจากนั้นการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะมักเป็นการวิเคราะห์ในแง่มุมมองเดียวว่าสิ่งที่รัฐบาลจะสร้าง นั้นจะใช้งบประมาณเท่าไร ถ้าสร้างแล้วประชาชนและรัฐบาลจะได้ประโยชน์อะไรหรือไม่ แต่ไม่ได้ พิจารณาถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากนโยบายสาธารณะนั้น ว่ามีผลกระทบต่อโครงสร้างสังคม หรือสิ่งแวดล้อมใดบ้าง และนโยบายนั้นไปสร้างประโยชน์ให้กับใครบ้าง คิดเป็นสัดส่วนเท่าไร ซึ่งนั่นก็คือไม่มีการวิเคราะห์นโยบายแบบองค์รวม ดังนั้น เมื่อกำหนดนโยบายขึ้นมาและนำไปปฏิบัติจึงทำให้เกิดความล้มเหลวเชิงนโยบายได้

4) การกำหนดนโยบายบางครั้งไม่ได้สร้างเสียงสนับสนุนจากประชาชนและผู้เกี่ยวข้องก่อน อนุมัติและประกาศเป็นนโยบาย จึงทำให้หลายนโยบายถูกต่อต้านจากประชาชน จนต้องระงับหรือ ยกเลิกนโยบายนั้นในที่สุด เช่น นโยบายการสร้างท่อก๊าซไทย – มาเลเซีย นโยบายการสร้างโรงไฟฟ้า หินกรุด – บ่อนอก หรือนโยบายบ่อนการพนันเสรี เป็นต้น

5) ในอดีต ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจกำหนดนโยบายไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ ทางเลือกก่อนตัดสินใจ ในทางกลับกัน เมื่อสนใจปัญหาใดหรือขอบเรื่องใดก็มักกำหนดเป็นนโยบาย ขึ้นมาบังคับใช้เลย หลายนโยบายจึงเป็นการตัดสินใจที่ไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐศาสตร์

6) การกำหนดนโยบายบางครั้งขาดอุดมคติที่ถูกต้องหรือขาดคุณธรรม เพราะส่วนใหญ่ทำนโยบายสาธารณะมาเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นนโยบายจะดีหรือไม่ดีไม่ใช่เรื่องขององค์ความรู้เท่านั้น แต่นโยบายที่ดีต้องเกี่ยวพันกับคุณธรรมและเจตจำนงสาธารณะด้วย

7) นโยบายที่กำหนดขึ้นมา มักมีลักษณะเป็นการแก้ไขเฉพาะส่วน ขาดการบูรณาการ และการเชื่อมโยงการทำงานในภาครัฐอย่างเป็นองค์รวม และมีแนวโน้มเป็นนโยบายย่อย ๆ ซึ่งทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและแก้ไขปัญหาในระดับชาติได้อย่างแท้จริง การลด ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว อาจกระทำได้โดยผู้มีอำนาจในการพิจารณาตัดสินใจกำหนดนโยบาย สาธารณะ จะต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหานั้นอย่างแท้จริง มีคุณธรรมจริยธรรม ไม่ยึด ความคิดของตนเป็นเป็นใหญ่ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ตลอดจนสนับสนุนให้ทุกฝ่ายที่มี ส่วนในการก่อตัวของนโยบายได้ทำการวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกของนโยบาย โดยใช้ทฤษฎีและ ตัวแบบการกำหนดนโยบายที่เหมาะสม

ตลอดจนเขียนรายละเอียดของร่างนโยบายที่เป็นระบบ และนำไปสร้างเสียงสนับสนุนจากประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อนอนุมัติและประกาศเป็นนโยบายสาธารณะต่อไป⁷

ดังนั้น นโยบายสาธารณะจึงมีความหมายรวมถึงการตัดสินใจของรัฐบาลในการดำเนินกิจกรรม หรือไม่ดำเนินกิจกรรม โดยรัฐบาลอาจเป็นผู้ดำเนินการเอง หรือให้ตัวแทนเป็นผู้ดำเนินการภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ประกอบไปด้วยปัญหา อุปสรรคและโอกาส ซึ่งนโยบายถูกเสนอเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน การกำหนดนโยบายสาธารณะจึงเกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจสังคมและการบริหาร ตลอดจนการประยุกต์ใช้เทคนิคทางวิชาการ เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีที่สุดหรือสิ่งที่สร้างความพึงพอใจให้แก่สังคม การกำหนดนโยบายสาธารณะจึงควรมองให้ครอบคลุมรายละเอียดทั้งหมดและยิ่งในสถานการณ์เช่นในปัจจุบันนี้ที่โรคระบาดโควิด-19 กำลังระบาดอย่างหนักไปทั่วทั้งประเทศแล้วด้วย รัฐบาลต้องรีบดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้ให้รวดเร็วและรอบคอบมากที่สุด ซึ่งได้แก่

3. รัฐต้องเร่งใช้นโยบายระดับปกครองระบบเศรษฐกิจรากฐานไม่ให้ล้มลง⁸

ในช่วงที่ยังมี Social Distancing นโยบายภาครัฐต้องเน้นพุ่งเป้า (Targeted Policies) ไปที่ประชาชนและธุรกิจขนาดย่อมและกลาง (SMEs) ที่ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดเป็นอันดับแรกมากกว่าจะเลือกระดับปกครองนักลงทุนหรือเจ้าของกิจการขนาดใหญ่ ตามปกตินโยบายเศรษฐกิจแบบส่งผลโดยตรงต่อประชาชนส่วนมากไม่ค่อยได้รับความนิยม เพราะจะถูกมองว่าเป็นเครื่องมือทางการเมือง เป็นนโยบายประชานิยมต่าง ๆ นานา แต่ในห้วงเวลาที่ประชาชนและธุรกิจขนาดเล็กที่ต้นทุนน้อยได้รับความเดือดร้อนจาก Shock อย่างเดียวกันพร้อม ๆ กันในกรณีโควิด-19 ระบาดรุนแรงไปทั่วโลกแบบนี้ เป็นหน้าที่โดยตรงของรัฐบาลที่จะเข้าช่วยเหลือคนกลุ่มนี้ให้ตรงจุดและรวดเร็วที่สุด เพราะเกิดจากเหตุการณ์ที่ประชาชนไม่สามารถควบคุมและคาดการณ์ได้ ยิ่งล่าช้าความเสียหายยิ่งมากเป็นทวีคูณ

นอกจากนี้ รัฐบาลต้องไม่ลืมว่าการเติบโตของเศรษฐกิจในประเทศไทย ในช่วงที่ผ่านมาไม่ได้เข้มแข็ง อีกทั้งหนี้ครัวเรือนอยู่ในระดับสูง เพราะฉะนั้นประชาชนและธุรกิจมีสภาพคล่อง

⁷ ธนวัฒน์ พิมลจินดา. สำเนาถ่ายเอกสารคำสอน วิชานโยบายสาธารณะ (Public Policy) รหัสวิชา 353511. หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. หน้า 64 – 68

⁸ ฉันทวิชญ์ ดันทสิทธิ์. (2563). “ข้อหนึ่ง รัฐต้องเร่งใช้นโยบายระดับปกครองระบบเศรษฐกิจรากฐานไม่ให้ล้มลง”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://thaipublica.org/2020/03/covid-economicimpact-chantawith/>. สืบค้น 20 พฤษภาคม 2564.

ต่ำอยู่แล้ว ซ้ำยังต้องปิดกิจการหรือถูกเลิกจ้างแบบไม่ทันตั้งตัว จึงส่งผลกระทบต่อธุรกิจและแรงงานของประเทศไทยเป็นอย่างมาก

ที่ผ่านมาแบงก์ชาติมีมาตรการให้ลูกหนี้รายย่อยเข้าถึงสินเชื่อหมุนเวียนระยะสั้น รวมทั้งมาตรการการพักชำระหนี้ ถือเป็นทิศทางที่ควรทำแต่ยังไม่เพียงพอ เพราะอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ธนาคารผู้ให้กู้ และมาตรการยังแตกต่างกันไปตามธนาคารต่าง ๆ ผู้กู้ที่ประสบสถานการณ์เดียวกันจึงอาจได้รับความช่วยเหลือในขนาดและรูปแบบที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าเป็นลูกหนี้ธนาคารใด นอกจากนี้ แรงงานจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าถึงภาคการเงินในระบบก็แทบจะไม่ได้รับประโยชน์ใดจากมาตรการนี้

การอัดฉีดเงินโดยตรง (Income Support) ให้กับประชาชนและธุรกิจที่ได้รับผลจาก Social Distancing คือ สิ่งที่รัฐบาลต้องทำและเป็นนโยบายที่หลายประเทศเริ่มคิดกันอย่างจริงจังมีหลากหลายวิธีที่สามารถทำได้ เช่น การชดเชยรายได้ที่หายไปในช่วงของ Social Distancing หรือการให้สิทธิพิเศษทางภาษีสำหรับธุรกิจที่ยังจ้างแรงงานต่อในช่วงที่ปิดกิจการ

ที่สำคัญรัฐบาลต้องมี Commitment ที่ชัดเจนเพื่อสร้างความเชื่อมั่น จำนวนเงินจะเป็นจำนวนเดียวกันทั้งหมดหรือขึ้นอยู่กับรายได้ในช่วงก่อนหน้า จะเป็นเงินให้เปล่าหรือต้องคืนบางส่วน และจะให้เป็นเวลานานเท่าใด ขึ้นอยู่กับว่าวิธีไหนจะช่วยและเข้าถึงประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลือได้ดีที่สุด วิธีการส่งเงินให้ถึงมืออาจใช้การโอนผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งสะดวกและป้องกันการทุจริตได้ในระดับหนึ่ง สำหรับแรงงานนอกระบบซึ่งไม่มีฐานข้อมูลรายได้ที่ชัดเจน อาจอาศัยความร่วมมือจากภาคประชาสังคมในการเป็นตัวกลางระหว่างรัฐบาลและแรงงาน โดยต้องทำให้กระบวนการรับเงินสะดวกรวดเร็วที่สุด หลีกเลี่ยงการสร้างกระบวนการที่ยุงยากซับซ้อน วิธีการอัดฉีดเงินโดยตรงแน่นอนว่าจะต้องมีจุดโหว่ แต่ในสถานการณ์แบบนี้รัฐบาลมีทางเลือกไม่มากนักการ “Flatten the Recession Curve” เป็นความจำเป็นสูงสุด หากรัฐบาลออกนโยบายที่ช่วยเหลือประชาชนโดยตรงเร็วกว่านี้ ประเทศไทยอาจไม่เห็นปรากฏการณ์แรงงานกลับบ้านจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่บีบคั้น ซึ่งเพิ่มโอกาสการกระจายเชื้อไปทั่วประเทศ เสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชนจำนวนมาก ซึ่งหมายถึงรายจ่ายจากการรักษาพยาบาลที่รัฐบาลต้องแบกรับก็จะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ณ เวลานั้นนโยบายประคองเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อประชาชนเร็วที่สุดคือสิ่งจำเป็นที่เศรษฐกิจต้องการแน่นอนว่านโยบายนี้จะสร้างภาระทางการคลัง แต่หากไม่ทำภาระการคลังอาจจะยิ่งมากกว่านี้หลายเท่าตัว

4. รัฐต้องเตรียมออกนโยบายเพื่อกระตุ้นและฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังภาวะวิกฤติ

รัฐบาลต้องเตรียมออกนโยบายเพื่อกระตุ้นและฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังภาวะวิกฤติตั้งแต่นั้น เพราะหากรอให้เห็นความเสียหายเสียก่อน ก็คงจะสายไปแล้ว เมื่อไม่นานมานี้แบงก์ชาติลดอัตราดอกเบี้ยนโยบายลงมาอยู่ในระดับที่ต่ำเป็นประวัติการณ์ แต่นโยบายเหล่านี้ไม่เพียงพอ

ความท้าทายทางเศรษฐกิจในครั้งนี้ จำเป็นที่จะต้องมีนโยบายจากส่วนอื่น ๆ เป็นตัวนำ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจในภาพรวมจากภาคการคลัง การพัฒนานโยบายสวัสดิการขั้นพื้นฐานอย่างเร่งด่วน เพื่อรองรับคนตกงานจำนวนมากให้อยู่รอดและหาอาชีพใหม่ได้ นโยบายส่งเสริมการค้าขายระหว่างประเทศ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงหลังวิกฤติสิ้นสุดลง การปรับเปลี่ยนนโยบายการกำกับดูแลภาคการเงินซึ่งเป็นฟันเฟืองสำคัญของเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นที่ประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนใหญ่มากกว่าการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มทุน (นโยบายประเภทว่าถ้านายทุนดีทุกคนจะดีเอง หรือถ้าไม่ช่วยนายทุนจะไม่มีใครรอด เห็นได้หลายครั้งหลายคราในหลายประเทศว่าไม่ประสบผลสำเร็จเสมอไป) ตลอดจนแผนการบริหารหนี้การคลังที่จะเพิ่มขึ้น

นักเศรษฐศาสตร์เห็นตรงกันว่า โครงสร้างระบบเศรษฐกิจโลกหลังวิกฤติโควิด-19 จะเปลี่ยนไป ดังนั้น หลายประเทศต่างต้องเตรียมนโยบายเหล่านี้เช่นกัน ไม่มีใครที่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าในสถานการณ์แบบนี้ได้แน่ชัด แต่ถ้าประเทศไทยไม่เริ่มคิดเริ่มทำ ก็คงยิ่งล่าช้าออกไปกว่านี้ชนิดที่กลับตัวได้ยาก หากจะมองวิกฤติให้เป็นโอกาส การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งนี้อาจ เปิดช่องทางให้ประชาชนผู้ประกอบการของประเทศไทย ได้มีช่องทางการทำธุรกิจสร้างรายได้แบบใหม่ ๆ แต่คงจะสำเร็จไปไม่ได้หากขาดการสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐ เช่น การเข้าถึงการ Retrain ทักษะสำหรับเทคโนโลยียุคใหม่ ฯลฯ⁹

ฟื้นฟูความเชื่อมั่นของประชาชน

ประเทศไทยกำลังเผชิญวิกฤติทางศรัทธาของประชาชนจำนวนมาก จากการตอบสนองหรือล่าช้า (หรือไม่มีเลย) ที่สั่งสมจากเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อชีวิตของประชาชนในช่วงที่ผ่านมา เช่น วิกฤติฝุ่น PM 2.5 นโยบายเศรษฐกิจจะทำงานไม่ได้ดีหากประชาชนไม่มีความไว้วางใจต่อรัฐบาลอยู่บ้างเลย แม้นโยบายที่ถูกต้องในหลักการก็จะมีประสิทธิภาพหากประชาชนไม่เชื่อในวิสัยทัศน์และความสามารถของรัฐบาลที่จะดำเนินมาตรการที่เสนอออกมาให้เกิดดอกออกผล การสร้างความไว้วางใจไม่ได้เกิดจากการบังคับหรือขอให้เชื่อ แต่ต้องเกิดจากการพิสูจน์ให้เห็นผ่านการสื่อสารที่ชัดเจนและสอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ การออกนโยบายที่ทันท่วงที และที่สำคัญที่สุดคือท่าทีที่แสดงให้เห็นว่ารัฐบาล “แคร์” หรือห่วงใยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอย่างแท้จริง มิใช่มุ่งหวังเพียงเพื่อช่วยพุงกลุ่มธุรกิจใดเป็นพิเศษ สิ่งเหล่านี้ประชาชนคนไทยยังไม่เห็นจากรัฐบาลปัจจุบัน

⁹ ฉันทวิชญ์ ตันทสิทธิ. (2563). “ข้อหนึ่ง รัฐต้องเร่งใช้นโยบายระดับประคองระบบเศรษฐกิจจากฐานไม่ให้ล้มลง”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://thaipublica.org/2020/03/covid-economicimpact-chantawith/>. สืบค้น 20 พฤษภาคม 2564.

ตั้งกองทุน 1 ล้านล้านบาท ช่วยประชาชน

กิตติรัตน์ ณ ระนอง กล่าวว่าในภาวะวิกฤติรัฐบาลจำเป็นต้องใช้มาตรการทางการเงินแบบไม่ปกติ ธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งปกติจะดูแลปริมาณเงินในระบบ ที่ผ่านมามีการดูดเงินออกจากระบบมาเก็บไว้เองเป็นจำนวนมหาศาล ทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีต้นทุนต้องจ่ายดอกเบี้ยจากพันธบัตรของรัฐบาลและธนาคารพาณิชย์ ซึ่งในช่วงวิกฤติปัจจุบันธนาคารแห่งประเทศไทย จะต้องตั้งกองทุนดูแลภาคธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 เป็นเงิน 1 ล้านล้านบาท โดยไม่ต้องตั้งองค์กรธนาคารพาณิชย์หรือรัฐบาลมาร่วม

การตั้งกองทุนดังกล่าว เพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายทางเศรษฐกิจเพราะถ้าภาคธุรกิจไม่มีการจ้างงาน คนจะตกงาน จะกระทบต่อสถาบันการเงิน ธนาคารพาณิชย์จะอ่อนแอ ทำให้การคลังของประเทศอ่อนแอไปด้วย เพราะจะกระทบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ไม่สามารถผลักดันไปถึงเป้าได้ ซึ่งกองทุนนี้ไม่ได้กระทบกับประเทศไทยเลย เพราะเราไม่มีความเสี่ยงเรื่องเงินจากกองทุนสำรองในประเทศ ซึ่งเรามีสูง และไทยไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ ดังนั้น กองทุนนี้จะช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ รวมทั้งการให้สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ (Soft Loan) ของรัฐบาลไม่ถึงเกณฑ์ เพราะมีกฎเกณฑ์มากมายจนคนเข้าไม่ถึงเงินกู้เหล่านี้ ดังนั้นจำเป็นต้องปรับมาตรการการช่วยเหลือแก่ประชาชนให้ได้

ส่วนกิจกรรมทางเศรษฐกิจใดที่ดำเนินต่อไปได้ก็ให้ทำเลย ในหลายประเทศการแข่งขันกีฬาที่ยังดำเนินต่อไปปกติ ในเร็ววันนี้ประเทศไทยจะเป็นเจ้าภาพจัดแข่งขันกีฬาแบดมินตันระดับโลก มีนักกีฬาจากทั่วโลกมารวมตัวกัน ซึ่งนักกีฬาเหล่านี้ก็ผ่านการกักกันเรียบร้อยแล้ว จึงขออย่าว่าอย่าไปหยุดกิจกรรมทั้งหมด อันไหนทำได้ก็ให้ทำไป เพื่อไม่ให้เศรษฐกิจเสียหายไปมากกว่านี้¹⁰

การเยียวยาประชาชน

พิชัย นริพทะพันธุ์ กล่าวว่า การเยียวยาประชาชน ต้องมากกว่าการระบอบครั้งแรกที่ผ่านมารัฐบาลมองประชาชนผิดไป คนที่เดือดร้อนจากโควิด-19 ต้องได้รับการช่วยเหลือและต้องมีการปรับปรุงประเทศควบคู่กันไปด้วย นี่คือนโยบายที่รัฐบาลต้องทำพร้อม ๆ กัน ที่ผ่านมารัฐบาลสนใจมุ่งแก้ปัญหาโควิด-19 คือคุมโรคเพียงอย่างเดียวและหน่วยงานของรัฐบาลหลายหน่วยงานก็ไม่ได้ชัดเจนและพูดให้ข้อมูลที่ขัดแย้งกันเอง ข้อมูลไม่ตรงกันทำให้รัฐบาลขาดความน่าเชื่อถือ และประชาชนไม่ได้รับทราบข้อมูลที่แน่นอนและชัดเจนจากรัฐมนตรีทางด้านเศรษฐกิจที่ไม่ได้ออกมาพูดชี้แจง เพื่อหาทางออกให้กับประชาชนและภาคธุรกิจอย่างจริงจังแบบตรงไปตรงมา

¹⁰ จุมพล หนีพานิข. (2547). การวิเคราะห์นโยบาย ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

เสนอว่ามาตรการการเยียวยาในการระบาดครั้งนี้ จะต้องทำมากกว่าเดิมจากการระบาดในครั้งแรก จำเป็นที่เราจะต้องจ่ายเงิน 15,000 บาท เป็นจำนวน 3 เดือน เดือนละ 5,000 บาท ให้กับแรงงานนอกระบบ คนทำอาชีพอิสระหรือเกษตรกรในพื้นที่นอกการควบคุมป้องกันโควิด-19 สูงสุด ส่วนคนที่อยู่ในพื้นที่ควบคุม 5 จังหวัด จะมีการจ่ายเงินเยียวยาเดือนละ 6,000 บาท เป็นเวลา 3 เดือน รวมเป็นเงิน 18,000 บาทต่อคน

เรื่องต่อมา คือ รัฐบาลจะต้องลดภาระให้กับประชาชน ทั้งการหยุดการจ่ายดอกเบี้ยที่อยู่อาศัย รถยนต์ ขยายช่วงเวลาการจ่ายภาษี จากเดือนมีนาคม ให้ไปจ่ายในเดือนสิงหาคม บริการน้ำไฟก็ต้องฟรี เช่นเดียวกับการให้บริการรถเมล์และรถไฟก็ต้องฟรีด้วย ตนอยากบอกว่า รัฐบาลไม่ต้องกลัวการใช้จ่ายเงิน ถ้าหาเงินเป็น

อีกส่วนคือเรื่องการปรับปรุงประเทศหลังโควิด-19 อยากให้ประเทศไทยเดินต่อ ประเทศไทยต้องปรับระบบข้าราชการให้เล็กลง แต่มีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น ตรวจสอบการคอร์รัปชันได้ หน่วยงานด้านการคลัง ทั้งกรมสรรพากร ศุลกากร และกรมสรรพสามิต จะต้องมีประสิทธิภาพป้องกันเงินรั่วไหล และยังเสนอว่ารัฐบาลต้องหารายได้ เช่น ไปเจรจาพื้นที่ทับซ้อนกับประเทศกัมพูชา ซึ่งเสนอไปแล้วว่าจะช่วยสร้างรายได้อย่างมหาศาล หรือทำทางเชื่อมสะพานแผ่นดิน (Land Bridge) เชื่อมโยงการขนส่งระหว่างประเทศ ประเทศไทยอาจเริ่มทำไม่ต้องมีขนาดใหญ่เกินไป เช่น เชื่อมระหว่างอ่าวไทยกับอันดามัน น่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดกว่า โดยยังต้องมีการแก้ไขระบบการเก็บภาษีที่อยู่อาศัย เพื่อสามารถแก้ไขความเหลื่อมล้ำได้ รวมถึงการเก็บภาษีออนไลน์ ประเทศไทยต้องมีรูปแบบของเราเอง “อย่าไปคิดการจัดทำงบประมาณแบบเก่า ๆ งบประมาณมั่นคง งบทหารต้องลดลง เพื่อเอามาใช้จ่ายกระตุ้นเศรษฐกิจ รัฐบาลต้องคิดใหม่ทำใหม่ เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศไทยฟื้นให้ได้ในเร็ววัน”¹¹

เร่งอัดฉีดคงการจ้างงานไว้ที่ 90%

เผ่าภูมิ โรจนสกุล กล่าววาทะตลาดแรงงานนั้นจะได้รับผลกระทบจากโควิด-19 เป็นระลอก ไม่ใช่ทันที ในช่วงการระบาดโควิดครั้งแรก มีคนตกงานพุ่งสูงถึง 4 เท่า ในค่าเฉลี่ย 7.4% สูงกว่าปีก่อน ๆ มาก โดยเหลือคนทำงานในระบบเพียงแค่ 5 ล้านคนเท่านั้น การที่รัฐบาลออกมาตรการจ่ายเงินเยียวยาคนตกงาน เห็นว่าไม่ตรงประเด็นเหมือนคนตายไปแล้วค่อยจ่ายเงินช่วยทำศพ ทั้งที่จริงควรป้องกันการตกงานมากกว่า

ดังนั้น จึงเสนอมาตรการคงการจ้างงาน ซึ่งหลายประเทศทั่วโลกใช้กัน โดยรัฐบาลจะจ่ายเงินตรงไปที่นายจ้างให้จ้างลูกจ้างไว้ทำงานต่อไป โดยของประเทศไทยนั้น เสนอว่าจะจ่ายขั้นบันไดที่ 50 -60% เงินเดือนที่ใช้จ้างพนักงานในบริษัทนั้น ๆ เพื่อให้ภาคเอกชนคงการจ้างงานไว้

¹¹ หน้าเดียวกัน

ที่ 90% ส่วนแรงงานนอกระบบจะมีการจ่ายเงินให้รายเดือน เดือนละ 5,000 บาท เป็นเวลา 3 เดือนด้วย

ทั้งนี้ยังขอเสนอสินเชื่อต่ำพิเศษ เพื่อให้เอกชนได้รับไปจ้างงานลูกจ้างเพิ่ม โดยวิธีการคือ เมื่อเอกชนจ้างคนเพิ่ม พวกเขาจะได้รับสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำไปพัฒนาองค์กรและยังซึบซักการจ้างคนมาทำงานไว้ด้วย ในส่วนสุดท้ายนั้นเห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ให้นายจ้างกับลูกจ้างมาเจอกัน ที่ผ่านมามีภาคเอกชน ภาครัฐทำ แต่ยังอยู่ในระดับที่เล็กมากหรือต่ำมาก ประเทศไทยควรทำเป็นระบบใหญ่ผ่านระบบปัญญาประดิษฐ์ เพียงแค่ลูกจ้างกรอกข้อมูลระบบจะไปหานายจ้างที่ต้องการลูกจ้างลักษณะนี้พอดี ถือเป็นการแก้ปัญหาการตกงานได้ผลทั้งในระยะสั้นและในระยะยาวด้วย¹²

พัฒนาทุนมนุษย์รับมืออนาคตหลังโควิด-19

นายณัฏฐ บัทธมาถ์ กล่าวภายหลังวิกฤติโควิด-19 รัฐบาลจะต้องมาพิจารณาว่าจะใช้เงินอย่างไรเพื่อสร้างประเทศให้ยั่งยืนได้ โดยต้องวางรากฐานอนาคต พิจารณาว่าเงินที่ใช้ทั้งการสร้างงานและฉีดเงินเข้าสู่ระบบนั้นคุ้มค่า เสนอว่าการพัฒนามนุษย์สำคัญมาก เราต้องลงทุนให้กับประชาชน การเรียนออนไลน์ รัฐควรจะต้องจัดหาเนื้อหาระดับโลก และอุปกรณ์การเรียนการสอนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา

สิ่งสำคัญ คือ การลงทุนวิจัยและพัฒนา ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ประเทศไทยต้องมีนวัตกรรมและเทคโนโลยีของตัวเอง เพื่อจะไปแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ ได้ เช่น เวียดนามเขาส่งออกนวัตกรรมมากมายไประดับโลก เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศที่มีนวัตกรรมและเทคโนโลยีของตัวเอง มักจะไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากโควิด -19 นั้นเพราะเขาสร้างนวัตกรรมขึ้นมาส่งขาย ถ้าประเทศไทยขาดตรงนี้ เราจะแข่งขันกับใครเขาไม่ได้เลย

5. บทสรุป (Conclusion)

นโยบายสาธารณะดูเหมือนเป็นเรื่องไกลตัว แต่แท้จริงแล้วเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวพวกเราทุกคน สังเกตได้จากทุก ๆ นโยบายที่ถูกส่งออกมา ล้วนส่งผลกระทบต่อประชาชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม การกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐ อาจพิจารณาจากลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองได้ ถ้าประชาชนส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดัดจริต การกำหนดนโยบายมักจะกำหนดโดยชนชั้นนำหรือผู้ปกครองซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจ ส่วนประชาชนจะเป็นเพียงผู้รับผลจากนโยบาย ส่วนสภาพแวดล้อมภายในสังคมที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย ได้แก่ ขนาดของ

¹² สมคิด พุทธศรี. (2564). “‘ดิสรปต์ภาครัฐ’: การใช้แพลตฟอร์มเพื่อประโยชน์สาธารณะ”. บริษัท ดี วันโอวัน เปอร์เซนต์ จำกัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.the101.world/platform-and-public-interest/#>. สืบค้น 16 พฤษภาคม 2564.

ประชากร สภาพภูมิศาสตร์ (ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ) วัฒนธรรมทางการเมือง โครงสร้างทาง สังคม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง รวมทั้งองค์ความรู้และวิธีการบริหารจัดการ องค์ประกอบของ สภาพแวดล้อมดังกล่าว มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันและมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งสิ้น วิฤติโควิด-19 ในครั้งนี้เป็นความท้าทายที่แทบจะไม่มีใครในโลกเคยได้สัมผัสมาก่อน ดังนั้น วิธีการรับมือจึงจะต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และการคิดนอกกรอบเป็นอย่างมาก การประคับประคองเศรษฐกิจโดยการช่วยเหลือเข้าถึงประชาชนและธุรกิจที่กำลังเดือดร้อนของรัฐบาลต้องให้ตรงจุดคือสิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรก นโยบายที่ตรงจุดและรวดเร็วจะเป็นตัวชี้ชะตาอนาคตของเศรษฐกิจประเทศไทยหลังการลุกลามของไวรัสสิ้นสุดลง

เอกสารอ้างอิง

- จุมพล หนิมพานิช. (2547). **การวิเคราะห์นโยบาย ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- อิงฟ้า สิงห์น้อย และรัฐชาติ ทศนัย. (2564). “นโยบายสาธารณะ : การบริหารและการจัดการภาครัฐ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร**. ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ.
- ฉันทวิทย์ ตัณฑสิทธิ์. (2563). “ข้อหนึ่ง รัฐต้องเร่งใช้นโยบายระดับประคองระบบเศรษฐกิจรากฐานไม่ให้ล้มลง”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://thaipublica.org/2020/03/covid-economicimpact-chantawith/>. สืบค้น 20 พฤษภาคม 2564.
- ณัฐพล พัวประเสริฐ. (2560). “ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการนโยบายสาธารณะกับโลกาภิวัตน์”. **การบรรยายครั้งที่ 1. วิชา PAD 3318 กระบวนการนโยบายสาธารณะกับโลกาภิวัตน์ (Globalization and Public Policy Process)**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. หน้า 1 – 3.
- ธนวัฒน์ พิมลจินดา. **สำเนาถ่ายเอกสารคำสอน วิชานโยบายสาธารณะ (Public Policy) รหัสวิชา 353511. หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยบูรพา. หน้า 64 – 68**
- ประเวศ วะสี. (2547). **กระบวนการนโยบายสาธารณะ (Public Policy Process)**.
- เสาวลักษณ์ ณ พัทลุง. (2556). “ศาลกับการบริหารงานภาครัฐ”. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. 15 มีนาคม 2556. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : www.opdc.co.th. สืบค้น 17 พฤษภาคม 2564.
- สมคิด พุทธศรี. (2564). “‘ดิสรปต์ภาครัฐ’: การใช้แพลตฟอร์มเพื่อประโยชน์สาธารณะ”. บริษัท ดีวันโอวัน เปอร์เซนต์ จำกัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.the101.world/platform-and-public-interest/#>. สืบค้น 16 พฤษภาคม 2564.

แนวทางสร้างสุขสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรังด้วยหลักพุทธธรรม

THE WAY TO BUILD HAPPINESS FOR CAREGIVERS OF CHRONIC PATIENTS

รังษิยา อุ่นใจ, Rangsiya Ounjai¹

E-mail: rangsiyaounjainew@gmail.com

Received: March 14, 2022 Revised: December 26, 2022

Accepted: December 26, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง “แนวทางสร้างสุขสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรัง” พบว่าอุบัติการณ์การเจ็บป่วยจากโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น ทำให้ปริมาณผู้ป่วยที่มีความพิการเสื่อมสมรรถภาพ และอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงสูงขึ้น ส่งผลให้ต้องอาศัยผู้ให้การดูแลผู้ป่วยเพิ่มตามไปด้วยผู้ให้การดูแลผู้ป่วย (caregiver) ในทางปฏิบัติ หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ดูแลช่วยเหลือบุคคลอื่นที่มีปัญหาเจ็บป่วยเรื้อรังหรือภาวะพิการ อาจอาศัยอยู่ด้วยกันกับผู้ป่วยหรือไม่ก็ได้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ เมื่อมีคนใดคนหนึ่งในรอบครัวมีการป่วย สมาชิกในรอบครัวที่เหลือ จะปรับตัวมารับหน้าที่เป็นผู้ให้การดูแล ทำให้ครอบครัวมีหน้าที่ร่วมกันเพื่อรับผิดชอบดูแลสุขภาพของผู้ป่วยมากขึ้น ผู้ดูแลผู้ป่วยควรใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการดูแลผู้ป่วยเพราะเป็นหนทางที่ทำให้ผู้ดูแลผู้ป่วยคลายจากความเครียด ความกังวล ความเหนื่อยล้าจากการดูแลผู้ป่วยได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: (แนวทางสร้างสุข), (ผู้ดูแลผู้ป่วย)

Abstract

At the present, it is found that the incidence of chronic disease has increased. It caused the number of patients with disabilities are inefficiency and are in the higher dependency. Therefore, it is required more caregivers to provide. In the practical way refers to person who acting to help other persons with chronic disease or disabilities, they may live neither nor live together with patients. In the family, if anyone has gotten sick, the member

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

of family will adapt to take over as caregivers, it makes the members in family have a shared duty to take on more responsibility for the patients' health care. Caregivers should hold the sublime states of mind to care for patients because it is the way to relieve from stress, anxiety, and fatigue from patients' caring as well.

Keywords: (The way to build happiness), (caregiver)

1. บทนำ

ความสุข เป็นสภาวะที่เห็นได้ชัดเจนนของทุกคน สืบผ่านทางด้านอารมณ์ ความคิด คำพูด ซึ่งสามารถสังเกตได้จากตนเองและหรือผู้ที่พบเห็น โดยได้ศึกษาเกี่ยวกับความสุขมีมาอย่างยาวนาน ยกตัวอย่างเช่น ในพจนานุกรมยุคกรีกโบราณได้ให้ความหมายเกี่ยวกับความสุขโดยรวมแบบโบราณว่าเป็นความโชคดีและโชคลาภ (good luck and fortune) โดยการวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์ของอเมริกา ระบุว่าตั้งแต่ปี ค.ศ.1790-2010 นั้น ในปี 1920 มีการเปลี่ยนแปลงความหมายของความสุขมาเป็นความพึงพอใจและประสบการณ์ที่สนุกสนานเพลิดเพลินใจ (pleasure and enjoyable experience)²

ในบทความวิจัยของ Shigehiro Oishi และ Elizabeth A. Gilbert ศึกษาวิจัยเรื่องทิศทางในปัจจุบันและอนาคตของวัฒนธรรมและความสุข พบว่าแนวความคิดและการพยากรณ์ความสุขและความแตกต่างกันออกไปตามวัฒนธรรม คือสังคมอเมริกาให้คุณค่ากับความสุขในแง่ของความพึงพอใจ (pleasure) และความเพลิดเพลิน (enjoyment) ในขณะที่วัฒนธรรมอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออก (East Asian) และตะวันออกกลาง (Middle Eastern) มีความลึกลับดัดจริตไม่ได้ระหว่างความสุขและเน้นไปที่ความสุขที่มีเกิดขึ้นชั่วคราว และศักยภาพของสังคมที่ทำให้เกิดความยุ่งยาก ทำให้ตัวพยากรณ์ความสุขแตกต่างออกไปตามวัฒนธรรม

ในปัจจุบันพบว่าอุบัติการณ์การเจ็บป่วยจากโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น ทำให้ปริมาณผู้ป่วยที่มีความพิการ เสื่อมสมรรถภาพ และอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงสูงขึ้น ส่งผลให้ต้องอาศัยผู้ให้การดูแลผู้ป่วยเพิ่มตามไปด้วย ผู้ให้การดูแลผู้ป่วย หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ดูแลช่วยเหลือบุคคลอื่นที่มีปัญหาเจ็บป่วยเรื้อรังหรือภาวะพิการ เมื่อมีคนใดคนหนึ่งในครอบครัวมีการป่วย สมาชิกใน

² Oishi, shigehiro and Gilberts, Elizabeth A, "Current and future directions in culture and happiness research", **Current Opinion in Psychology** 2016, (8): 54-58.

ครอบครัวที่เหลือ จะปรับตัวมารับหน้าที่เป็นผู้ให้การดูแล ทำให้ครอบครัวมีหน้าที่ร่วมกันเพื่อรับผิดชอบดูแลสุขภาพของผู้ป่วยเรื้อรัง ภาระที่เกิดขึ้นแก่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยเรื้อรังในด้านร่างกาย ด้านจิตใจและด้านการเงิน ซึ่งหากครอบครัวต้องเผชิญกับภาระเหล่านี้ไปเรื่อยๆ ในที่สุดครอบครัวจะอยู่ในสภาวะที่เสียสมดุลได้ (family in disequilibrium) ผู้ดูแลผู้ป่วยเกิดภาวะเหนื่อยหน่ายจากการดูแลผู้ป่วยและส่งผลเสียต่อสุขภาพของตนเองและผู้ป่วย³

ผู้เขียนมีความสนใจเรื่องการสร้างความความสุขสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยเพราะว่าเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2559 บิดาของข้าพเจ้าป่วยเป็นโรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดหัวใจตีบ โรคไต หลังจากที่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลในจังหวัดนครปฐม บิดาของข้าพเจ้าก็เป็นโรคอัมพาต ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ต้องนอนติดเตียง หลังจากรักษาที่โรงพยาบาลประมาณ 6 เดือน โรงพยาบาลอนุญาตให้คุณพ่อกลับบ้านได้ และให้พาคุณพ่оมาตรวจอาการที่โรงพยาบาลเดือนละ 1 ครั้ง ตามที่แพทย์นัด ในระหว่างที่กลับบ้านคุณพ่อต้องล้างไตที่บ้านทุกวัน โดยทางโรงพยาบาลให้ยืมเครื่องล้างไตมาล้างไตที่บ้าน บ้านของครอบครัวข้าพเจ้าอยู่ที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรีและข้าพเจ้าทำงานที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาระส่วนใหญ่ในการดูแลบิดาจึงเป็นของมารดาและพี่น้อง ในการะเรื่องค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาส่วนใหญ่ข้าพเจ้าจะเป็นผู้รับผิดชอบ ข้าพเจ้ายังโชคดีที่รับราชการ บิดาจึงเบิกค่ารักษาพยาบาลได้ แต่ในการดูแลบิดานอกจากค่ารักษาแล้วก็มีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ มากมาย เช่นค่าอาหารสำหรับบำรุงผู้ป่วย ค่าผ้าอ้อมสำหรับผู้ป่วย ฯลฯ ในสภาวะการณ์ตอนนั้นทุกคนในครอบครัวเกิดความเครียดและความเหนื่อยล้าจากการดูแลผู้ป่วย มีความวิตกกังวลว่าจะดูแลคุณพ่อได้ไม่ดี ทุกคนในครอบครัวมีการแบ่งภาระหน้าที่ในการดูแลคุณพ่อ คุณแม่มีหน้าที่อาบน้ำ ป้อนข้าวทางสายยาง น้องสาวมีหน้าที่จัดเตรียมอาหารสำหรับผู้ป่วย พี่ชายมีหน้าที่เปิดปิดเครื่องล้างไต น้องชายมีหน้าที่ขับรถยนต์พาคุณพ่อไปโรงพยาบาล ในช่วงที่คุณพ่อป่วย ข้าพเจ้าเครียดและวิตกกังวลมาก กลัวว่าคุณพ่จะทรมาน คุณพ่จะตาย เป็นความโชคดีของข้าพเจ้าที่ในตอนนั้น ข้าพเจ้าศึกษาปริญญาโท สาขาสันติศึกษา ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้พบปะและได้รับคำแนะนำ สั่งสอนจากพระอาจารย์ ทำให้ข้าพเจ้าคลายจากความทุกข์ และมีความสุขในการดูแลบิดของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงต้องการช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์จากการดูแลผู้ป่วยและปรารถนาให้เขามีความสุข โดยให้เขาได้ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการดับความทุกข์และสร้างความสุข

³ วิชุดา จิรพรเจริญ และชัยสิริ อังฤะวรานนท์, **เวชปฏิบัติครอบครัว 2**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (เชียงใหม่: Box Office Graphic Design, 2561) หน้า 130.

2. ความหมายของการสร้างสุขตามทัศนะของนักวิชาการ

ท่านพุทธทาส⁴ ท่านได้ให้ทัศนะว่า ความสุขที่ไม่หลอกลวง ความสุขที่หลอกลวง นั้นเป็นกิเลสของความงมงาย ถ้ามนุษย์ยังมีความงมงาย ก็ต้องไปหลงยึดเอาของที่ไม่ใช่ความสุขมาเป็นความสุข เหมือนกับโบราณที่ว่า “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ซึ่งแบบนี้มีอยู่มากในสังคมปัจจุบัน ความสุขที่แท้มักไปในทางสงบร่มเย็น ส่วนความเพลิดเพลนหลงใหลนั้นมักจะนำไปสู่ความร้อน ดังนั้น ความสุขที่แท้จริงแล้ว ความพอใจนั้นต้องมาจากการทำหน้าที่ที่ถูกต้อง อีกทั้งยังเป็นประโยชน์แก่ทุกคน เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว จงทำให้ทุกอิริยาบถ ทุกที่ ทุกนาที่ ทุกเวลา ให้เกิดความถูกต้องและพอใจ นี่คือสวรรค์ที่แท้จริงเป็นความสุขที่แท้ตลอดวันและคืน

คณาจารย์กลุ่มจิตวิทยาการแนะแนว⁵ ให้ความหมายของความสุข คือการสิ้นไปของความทุกข์ที่เกิดจากการบีบคั้นทางการสังคม จิตใจ ปัญญา เช่นการขาดปัจจัย 4 สิ่งแวดล้อมไม่ดี ความขัดแย้งในครอบครัว ชุมชน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การขาดคุณธรรม หงุดหงิด ขาดสติ คิดและทำอะไรไม่ถูกต้อง

อภิชัย มงคล⁶ กล่าวว่าความสุขหมายถึง สภาพที่เป็นสุขอันเป็นผลมาจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิตมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีโดยครอบคลุมถึงความดีงามภายในจิตใจ ภายใต้อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

วิทยากร เชียงกุล⁷ นิยามความสุขไว้ว่าความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตหรือการมีอารมณ์ความรู้สึกทางบวกเป็นสัดส่วนสูงกว่าอารมณ์ในทางลบ

สุภาณี สุขนาคินทร์⁸ ให้ความหมายของความสุข ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเห็น หรือความรู้สึกของบุคคลที่อยู่ในสภาวะของความพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองได้รับหรือมีอยู่ การมีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยเบียดเบียนและมีสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนความสุข

⁴ พุทธทาส, **งานเป็นผล คนเป็นสุข**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2552), หน้า 60.

⁵ คณาจารย์กลุ่มจิตวิทยาและการแนะแนว, **Human Behavior and Self Development**, (คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2554), หน้า 54

⁶ อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ, การศึกษาดัชนีความสุขของคนไทย, **รายงานวิจัย**, โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่น, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์, 2544), หน้า 90

⁷ วิทยากร เชียงกุล, **จิตวิทยาในการสร้างสุข**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สนามสาร, 2548), หน้า 87

ผู้เขียนคิดว่า ความสุขหมายถึง สภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขทางกายทางใจ การมีร่างกายที่แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น การไม่มีเรื่องเดือดร้อนทั้งกายและใจ

3. ความสำคัญของการสร้างสุขสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย

การทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลผู้ป่วยเรื้อรังจะส่งผลกระทบต่อผู้ดูแลผู้ป่วยเรื้อรังทุกด้าน ต้องมีการปรับตัวทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม หากผู้ดูแลผู้ป่วยเรื้อรังไม่สามารถปรับตัวกับการทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วยเรื้อรังให้เข้ากับการดำเนินชีวิตประจำวันและหน้าที่การงานของตนเองแล้ว จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกว่าการให้การดูแลผู้ป่วยนั้นเป็นภาระ หลังจากการปฏิบัติหน้าที่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง ไปเรื่อย ๆ ในที่สุดก็จะเกิดภาวะเหนื่อยหน่ายจากการดูแลผู้ป่วยและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของตนเองและผู้ป่วย เนื่องจากไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ฉะนั้นจึงต้องนำหลักพรหมวิหาร ๔ มาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วย จะช่วยในการส่งเสริมกำลังใจให้กับผู้ป่วยและผู้ดูแลผู้ป่วย ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ประเภทของผู้ให้การดูแลผู้ป่วย

ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยอย่างไม่เป็นทางการ (Informal caregiver) ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการว่าจ้างหรือค่าตอบแทน (unpaid caregiver) ไม่ได้รับการฝึกอบรมการทำหน้าที่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยมาก่อน (untrained caregiver) เช่น สมาชิกในครอบครัว ที่ผันตัวเองมาทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวที่เจ็บป่วย หรือเพื่อนบ้านที่ช่วยให้การดูแลผู้ป่วย เป็นต้น⁸

ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยอย่างเป็นทางการ (Formal caregiver) ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยที่ได้รับการว่าจ้าง (paid caregiver) หรือดูแลแบบไม่รับค่าตอบแทนแต่มาโดยสมัครใจ (volunteer caregiver) ได้รับการฝึกอบรมการเป็นผู้ให้การดูแลผู้ป่วยมาก่อน (trained caregiver) เช่น พยาบาลในหอผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง เจ้าหน้าที่บ้านพักคนชรา ผู้ให้การดูแลที่ญาติของผู้ป่วยจ้างไปดูแลที่บ้าน เป็นต้น

⁸ สุภาณี สุขะนาคินทร์, ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของประชาชน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์, วิทยานิพนธ์ สาขาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยอุตรดิตถ์, 2549), หน้า บทคัดย่อ.

⁹ วิชุดา จิรพรเจริญ และชัยสิริ อังกระวรรณ, **เวชปฏิบัติครอบครัว 2**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (เชียงใหม่: Box Office Graphic Design, 2561) หน้า 132.

ผู้ให้การดูแลหลัก (Primary caregiver) ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยที่รับผิดชอบทำหน้าที่หลักในการให้การดูแลผู้ป่วย มีสัดส่วนความรับผิดชอบในการดูแลสูงที่สุด

ผู้ให้การดูแลรอง (Secondary caregiver) หมายถึงผู้ให้การดูแลผู้ป่วยที่รับผิดชอบรองลงไปในการดูแลผู้ป่วย มีสัดส่วนความรับผิดชอบในการดูแลผู้ป่วยน้อยลง

4. ผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ทำหน้าที่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วย

ผลกระทบทางด้านร่างกาย (Physical Impact)

การทำหน้าที่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยบางหน้าที่ จำเป็นต้องออกแรงช่วยผู้ป่วยในการเคลื่อนไหว พยุง ยกหรือพลิกตัวจนถึงการช่วยทำกายภาพบำบัด จึงอาจเกิดการบาดเจ็บของระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ (musculoskeletal disorder) บางครั้งการดูแลผู้ป่วยนี้ ครอบคลุมเวลาในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้ให้การดูแลผู้ป่วย ต้องอดอาหารหรือรับประทานอาหารไม่ตรงเวลา เกิดเป็นโรคแผลในกระเพาะได้ นอกจากนี้บางรายอาจต้องให้การดูแลแทบจะตลอดเวลาเลยไปถึงเวลากลางคืนส่งผลให้การนอนหลับของผู้ให้การดูแลผู้ป่วยเปลี่ยนไปจากปกติและเกิดการอดนอนได้ (sleep deprivation)¹⁰

ผลกระทบทางด้านจิตใจ (Mental Impact)

การทำหน้าที่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยต้องใช้ความรับผิดชอบสูง ก่อให้เกิดความเครียดและความเหนื่อยล้าจากการดูแลผู้ป่วยได้ การขาดทักษะในการจัดการกับความเครียดและทักษะในการดูแลผู้ป่วย อาจทำให้มีความเครียดเกิดขึ้นอยู่เสมอๆ และเมื่อไม่ได้รับการแก้ไขจะส่งผลให้เกิดโรคซึมเศร้าในผู้ให้การดูแลผู้ป่วยได้ นอกจากนี้การดูแลผู้ป่วยที่มีภาวะพึ่งพิงมาก ส่งผลให้ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยมีความกังวล เกรงว่าหากตนเอง ไม่คอยดูแลอาจเกิดอันตรายแก่ผู้ป่วยได้จนไม่กล้าออกไปไหน ทำให้เวลาส่วนตัวลดลงและกระทบต่อการดำเนินชีวิตปกติในที่สุด¹¹

ผลกระทบทางด้านสังคม (Social Impact)

การทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วยส่งผลกระทบต่อสังคมรอบตัวของผู้ให้การดูแล ทั้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนใกล้ชิด ครอบครัว เพื่อนฝูงตลอดจนที่ทำงาน เนื่องจากการดูแลผู้ป่วยทำให้เวลาส่วนตัวในการเข้าสังคมลดน้อยลง จนบางครั้งทำให้หน้าที่ในสังคมมีปัญหาได้ เช่น เหนื่อยจากการดูแลผู้ป่วยจนดึกดื่น ไม่สามารถตื่นไปทำงานได้ หรือมีปัญหาการแบ่งหน้าที่ในการดูแลผู้ป่วยของสมาชิกในครอบครัวไม่สมดุลกัน ภาระไปตกอยู่ที่คนใดคนหนึ่ง จนเกิด

¹⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 136.

¹¹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 136.

ปัญหาทะเลาะเบาะแว้งระหว่างคนในครอบครัว นอกไปจากนั้นยังมีผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการดูแลผู้ป่วยมีค่าใช้จ่ายที่อาจกระทบต่อรายรับ-รายจ่ายของสมาชิกในครอบครัวได้

ภาระของผู้ให้การดูแลผู้ป่วย (Caregiver burden)

การให้การดูแลผู้ที่ตนเองรักและห่วงใยโดยเฉพาะสมาชิกในครอบครัวนำมาซึ่งประโยชน์หลายอย่างแก่ผู้ให้การดูแล เช่น ความรู้สึกอิ่มเอมใจที่ได้รับจากการเยียวยาความเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว (relieve another's suffering) และความรู้สึกเติมเต็มในจิตใจ (personal fulfillment) ตลอดจนความรักความสามัคคีในครอบครัว (family cohesiveness) อย่างไรก็ตามการดูแลผู้ป่วยย่อมนำมาซึ่งภาระที่หลีกเลี่ยงได้ลำบาก ภาระของผู้ให้การดูแลผู้ป่วย (caregiver burden) หมายถึง สิ่งที่ผู้ให้การดูแลต้องจ่ายออกไป (toll) เพื่อให้มีการดูแลผู้ป่วยเกิดขึ้นไม่ว่าด้านใดก็ตามทั้งทางด้านร่างกาย (Physical burden) จิตใจ (psychological burden) และค่าใช้จ่าย (financial burden)

ภาวะ caregiver burden นั้นยังไม่มีเกณฑ์ในการวิจัยที่ชัดเจนและเป็นสากล แต่ส่วนใหญ่จะให้นิยามตามการศึกษาของ Zarit และคณะว่า “caregiver burden คือสภาวะที่ผู้ให้การดูแลรับรู้ว่าการทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วยนั้น ส่งผลในทางลบต่อร่างกาย อารมณ์ สังคม สภาพเศรษฐกิจ ไปจนถึง ความเชื่อด้านจิตวิญญาณของตนเอง” จากนิยามนี้จะเห็นได้ว่ากลไกการเกิด caregiver burden นั้นมีความจำเพาะสูงมากขึ้นอยู่กับมุมมองประสบการณ์การแก้ปัญหาของแต่ละบุคคล บางคนเมื่อถูกกระตุ้นทางด้านอารมณ์มากๆ อาจเกิดภาวะ caregiver burden ในทางตรงกันข้าม บางคนอาจถูกกระตุ้นด้วยการเสื่อมของร่างกายจากการดูแลผู้ป่วย ทำให้แพทย์ต้องให้การดูแลสุขภาพของผู้ให้การดูแลผู้ป่วยด้วย โดยจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทของผู้ให้การดูแล เพื่อให้สามารถดูแลผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสมภาระของผู้ให้การดูแลสัมพันธ์กับความเครียดที่เกิดจากสถานการณ์ในการให้การดูแลผู้ป่วย ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถควบคุมและคาดเดาล่วงหน้าได้ มีรายงานว่า 1 ใน 3 ของผู้ให้การดูแลมีระดับภาวะของการดูแลผู้ป่วยอยู่ในระดับสูง โดยสัมพันธ์กับการมีระดับการศึกษาที่ต่ำ การอาศัยอยู่กับผู้ป่วยและการไม่มีคนสนับสนุนในการทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วย เมื่อมีภาระของการดูแลผู้ป่วยที่สูงขึ้น ส่งผลให้ตัวผู้ให้การดูแลผู้ป่วยมีเวลาให้กับครอบครัวและเพื่อนฝูงลดลง มีความเครียดเกิดขึ้น และนำไปสู่การไม่สนใจสุขภาพตนเอง เช่น ไม่ออกกำลังกาย มีพฤติกรรมรับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสม¹²

¹² เรื่องเดียวกัน , หน้า 138.

5. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการให้การดูแลผู้ป่วย (Factors associated caregiver burden)

ปัจจัยทางด้านผู้ป่วย (Patient factors)

โรคที่ผู้ป่วยเป็น (Disease type)

โรคที่ทำให้ผู้ป่วยไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้จะส่งผลให้ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยทำงานหนักในการดูแลผู้ป่วย เช่น โรคหลอดเลือดสมอง โรคมะเร็ง โรคสมองเสื่อม ในขณะที่โรคไม่รุนแรง ไม่จำเป็นต้องใช้เวลาในการดูแลผู้ป่วยนาน ส่งผลให้ภาระในการให้การดูแลผู้ป่วยน้อยกว่า เช่น การดูแลสมาชิกที่ป่วยเป็นไข้เลือดออก เป็นต้น¹³

ระดับความรุนแรง (Severity) ในโรคชนิดเดียวกันแต่ระดับความรุนแรงต่างกันทำให้ภาระในการดูแลผู้ป่วยมากน้อยต่างกันไปด้วย เช่น ในโรคหลอดเลือดสมองหากผู้ป่วยอ่อนแรงแค่ครึ่งซีกยังพอสามารถช่วยเหลือตนเองได้บ้าง ผู้ให้การดูแลย่อมมีภาระในการให้การดูแลน้อยกว่าในผู้ป่วยที่ไม่มีสติ ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เลย

พฤติกรรมของผู้ป่วย (Behavioural) การเจ็บป่วยบางอย่างทำให้พฤติกรรมของผู้ป่วยเปลี่ยนไป เช่น ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ที่มีอาการอ่อนแรงของร่างกายทำให้ช่วยเหลือดูแลตนเองได้ลดลง ผู้ป่วยอาจมีพฤติกรรมก้าวร้าวขึ้น หรือในผู้ป่วยอัลไซม์เมอร์ที่มีพฤติกรรมหลงลืมส่งผลให้ผู้ให้การดูแลเกิดความเครียดและมีภาระของการให้การดูแลผู้ป่วยสูงกว่ากลุ่มโรคที่ไม่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้ป่วย

ปัจจัยทางด้านผู้ให้การดูแลผู้ป่วย (Caregiver factors)

อายุ (Age) อายุที่เพิ่มขึ้นของผู้ให้การดูแลผู้ป่วยทำให้มีระดับความรับผิดชอบและการแก้ไขปัญหาดีขึ้น รวมถึงการดูแลที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น วัยรุ่นที่ต้องรับหน้าที่ให้การดูแลผู้ป่วยมักทำหน้าที่ได้ไม่ดีเท่ากับผู้ให้การดูแลที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ แต่หากผู้ดูแลเข้าสู่วัยชราปัญหาทางสุขภาพของ วัยชราอาจเป็นอุปสรรคต่อการทำหน้าที่ได้เช่นกัน

โรคประจำตัวของผู้ให้การดูแลผู้ป่วย (Underlying disease) ผู้ให้การดูแลที่สุขภาพแข็งแรงไม่มีโรคประจำตัวย่อมทำหน้าที่ให้การดูแลผู้ป่วยได้ดีกว่าและเกิดภาระจากการให้การดูแลน้อยกว่าผู้ให้การดูแลที่สุขภาพไม่แข็งแรงหรือมีโรคประจำตัวเนื่องจากบางอย่างเป็นอุปสรรคต่อการให้การดูแลผู้ป่วย เช่น การป่วยเป็นโรคกระดูกสันหลังเสื่อม มี

¹³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 139.

การกดทับเส้นประสาทจะส่งผลให้ไม่สามารถออกแรงพุงตัวผู้ป่วยหรือพลิกตัวผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องด้วยอาการเจ็บหลัง เป็นต้น

ทักษะการแก้ไขปัญหา (Coping pattern) การมีทักษะในการแก้ไขปัญหาในการดูแลผู้ป่วยที่ดีจะเกิดภาวะของการดูแลผู้ป่วย และ ความเครียดจากการดูแลน้อยกว่าผู้ให้การดูแลผู้ป่วยที่ขาดทักษะในการแก้ไขปัญหาในการให้การดูแลผู้ป่วยที่ไม่ดี

ระดับการศึกษา (Education) การศึกษาที่สูงช่วยให้ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยมีทักษะในการแก้ไขปัญหาที่ดี เรียนรู้จากประสบการณ์และทำความเข้าใจในการให้การดูแลผู้ป่วยได้ดี

ทรัพยากรของผู้ให้การดูแลผู้ป่วย (Resources) ทรัพยากรในที่นี้ หมายถึง การเงิน เวลาและแหล่งสนับสนุน ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้หากผู้ให้การดูแลผู้ป่วยมีเพียงพอ จะส่งผลให้ภาระในการให้การดูแลผู้ป่วยลดลง¹⁴

ความสัมพันธ์ในอดีตกับผู้ป่วย (Previous relationship) หากความสัมพันธ์ในอดีตระหว่างผู้ให้การดูแลและผู้ป่วยเป็นไปด้วยดีจะส่งผลให้กับผู้ให้การดูแล ปรารถนาที่จะให้การดูแลผู้ป่วยเป็นไปอย่างดีและมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามหากความสัมพันธ์นี้มีปัญหา ทำให้มีแนวโน้มที่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยไม่ยอมให้การดูแลผู้ป่วยได้

ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental factors)

สถานะทางเศรษฐกิจ (Economic status) หากสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวผู้ป่วยและผู้ให้การดูแลมั่นคงจะส่งผลให้มีทรัพยากรที่ใช้ในการดูแลผู้ป่วยอย่างพอเพียง เช่น อาจจ้างผู้ให้การดูแลผู้ป่วยที่มีความเชี่ยวชาญมาช่วย เพื่อลดภาระของสมาชิกในครอบครัวได้

ค่าใช้จ่ายในการให้การดูแลผู้ป่วย (Cost of care) ความเจ็บป่วยของผู้ป่วยแต่ละคนนั้นมีค่าใช้จ่ายที่ไม่เท่ากัน โรคที่มีค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาที่สูง เช่น โรคมะเร็ง โรคหลอดเลือดสมอง จะส่งผลให้เกิดภาระในการให้การดูแลผู้ป่วยที่สูงกว่าโรคที่มีค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาต่ำกว่า

การคมนาคม (Transportation) การคมนาคม หมายความว่า ทั้งการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยไปพบแพทย์และการที่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยต้องเดินทางมา ดูแลผู้ป่วยในกรณีที่มิได้อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน โดยหากการคมนาคมมีระยะทางที่ไกลเป็นอุปสรรคต่อการดูแลจะส่งผลให้ภาระในการให้การดูแลผู้ป่วยสูงขึ้น

¹⁴ เรื่องเดียวกัน , หน้า 141.

การสื่อสารในครอบครัว (Communication in the family) หากการสื่อสารภายในครอบครัวมีปัญหาจะส่งผลให้หน้าที่ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยตกไปอยู่ที่สมาชิกครอบครัวเพียงคนเดียวคนหนึ่ง ทำให้เกิดภาระในการให้การดูแลผู้ป่วยที่สูงขึ้นของสมาชิกคนนั้น ดังนั้นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในครอบครัวทำให้เกิดการแบ่งเบาภาระในการให้การดูแลผู้ป่วยระหว่างกัน ทำให้การดูแลผู้ป่วยมีคุณภาพมากขึ้น และภาระในการดูแลผู้ป่วยที่จะตกกับสมาชิกแต่ละคนลดลง¹⁵

6. การบำบัดดูแลรักษาผู้ป่วย

การบำบัดรักษาโรคมะเร็งใช้เจ็บจำเป็นต้องอาศัยทั้งแพทย์ พยาบาล ญาติฯ ตลอดจนผู้ดูแลเป็นผู้ร่วมมือกันไว้ ผู้ให้การรักษาและผู้ดูแลจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในโรคมะเร็งที่เกิดขึ้นแต่ละตัวคนไข้รวมทั้งวิทยาการหรือเทคโนโลยีมาใช้เพื่อบำบัดรักษา ป้องกันอาการของโรค การปฏิบัติต่อผู้ป่วยจึงต้องอาศัยความเข้าใจที่ลึกซึ้ง การปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์ พยาบาล ตลอดจนผู้ดูแลคนไข้ต่างๆ นั้น นอกจากจะใช้จรรยาบรรณของวิชาชีพ (medical ethics) เป็นพื้นฐานแล้ว การนำหลักพระพุทธศาสนาในเรื่องต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์การบำบัดรักษาผู้ป่วยจึงเป็นเรื่องที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชีวิตและค่านิยม

คนรักษาและคนดูแลคนไข้ หรือเรียกว่า แพทย์และพยาบาลนี้ ในพระพุทธศาสนาท่านยกย่องและให้เกียรติบุคคลผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาผู้ป่วย ว่าได้ทำหน้าที่เสมอเหมือนพระพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้พยาบาลรักษาบุคคลผู้มีโรคทางใจอันเกิดจากกิเลส แต่แพทย์และพยาบาลทำหน้าที่พยาบาลรักษาบุคคลผู้มีโรคทางกายอันเกิดจากเชื้อโรค และเหตุภายนอกอื่นๆ แม้จะทำหน้าที่รักษาโรคต่างกัน แต่ทั้งสองก็เหมือนกันในแง่เป็นผู้มีหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนให้พ้นจากความทุกข์ทางกายและทางใจ ฉะนั้น แพทย์และพยาบาลจึงได้รับการยกย่องและได้รับเกียรติในสังคมทั่วไป เพราะทำหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ เป็นผู้ต่อชีวิตให้กับมนุษย์ และเป็นผู้หยิบยกความทุกข์ของมนุษย์ออกไป การที่ได้รับเกียรติเช่นนี้ เพราะว่าการเป็นแพทย์และพยาบาลมิใช่จะเป็นกันได้ง่ายๆ นอกจากจะต้องศึกษาจนมีความรู้พอเพียงที่จะดูแลรักษาผู้เจ็บป่วยได้แล้ว ยังจะต้องมีจิตใจสูงส่ง

ในพุทธอุปัฏฐากสูตร กล่าวถึงคุณธรรมที่ผู้เป็นแพทย์และพยาบาลจำต้องมีอยู่ประจำได้ ๕ ประการ คือ

¹⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 1

๑.สามารถจัดยา คือ มีความรู้ในการตรวจรักษา การวินิจฉัย และการสั่งยา จ่ายยาได้ถูกต้อง

๒.ทราบสิ่งที่เป็นสัปปายะและสิ่งที่ไม่เป็นสัปปายะ นำสิ่งที่ไม่เป็นสัปปายะออกไป นำสิ่งที่เป็นสัปปายะเข้ามา คือความรู้เรื่องของแสง ของควร ไม่ควรสำหรับคนไข้ที่ดี

๓.มีจิตเมตตาพยาบาล ไม่เห็นแก่อาภิสพยาบาล คือมีจิตเมตตาเป็นที่ตั้ง มุ่งหวังมนุษยธรรมมากกว่าค่าตอบแทน

๔.ไม่รังเกียจที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ อาเจียน หรือน้ำลายออกไปทิ้ง คือไม่แสดงกิริยาอาการขยะแขยง หรือรังเกียจ เมื่อเห็น หรือจำเป็นต้องทำความสะอาดคนไข้

๕.สามารถชี้แจงให้คนไข้เห็นชัดด้วยธรรมีกถาตามกาลอันสมควร คือสามารถพูดคุยปลุกใจ ปลอบใจ ให้กำลังใจคนไข้ ทำให้คนไข้เข้มแข็ง สัมความเจ็บปวดทรมานได้ หรือให้คนไข้ได้สติ ปลงตกในสังขารร่างกายได้ในโอกาสอันสมควร

นอกจากนี้ท่านนักปราชญ์ทางศาสนาได้กล่าวถึงคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ว่าเป็นเจตนารมณ์ของผู้เป็นแพทย์และพยาบาล คือ¹⁶

- เพื่อให้แพทย์และพยาบาลสำนึกในหน้าที่ของตนเสมอ เพื่อปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม
- เพื่อให้แพทย์และพยาบาลไม่มีอคติ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง
- เพื่อให้แพทย์และพยาบาลมีเมตตาธรรมต่อคนไข้เสมอหน้ากัน
- เพื่อลดทัศนคติที่ว่า แพทย์และพยาบาลไม่มีน้ำใจ เห็นแก่อาภิสสินจ้าง
- เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ช่วยเหลือกันและกันด้วยน้ำใจ
- เพื่อให้คนไข้ที่ยากจน ได้รับการดูแลรักษาอย่างเสมอภาคกับคนมีฐานะดี
- เพื่อให้คนไข้ได้รับความอบอุ่น และความเป็นกันเอง
- เพื่อรักษาระดับฐานะของแพทย์และพยาบาลในสังคม

¹⁶ พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9) , **หน้าที่ของคน**, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ม.บ.ป.), หน้า 48-49.

7. การประยุกต์หลักธรรมในการดูแลผู้ป่วย

สถานพยาบาลของรัฐที่มีอยู่ในปัจจุบัน รองรับได้แต่ผู้ป่วยโรคเฉียบพลันเท่านั้น ซึ่งยังไม่มีสถานดูแลผู้ป่วยแบบเรื้อรังให้กับประชาชน ขณะเดียวกันนโยบายด้านสาธารณสุขและสังคม ได้มีการส่งเสริมให้มีการดูแลในชุมชน เพื่อให้ผู้ป่วยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ตนคุ้นเคย ผู้ป่วยเรื้อรังส่วนใหญ่ได้รับการดูแลโดยคนในครอบครัว แต่การดูแลผู้ป่วยเรื้อรังในบ้าน เป็นงานที่หนักมาก มีผลกระทบต่อสภาพร่างกาย จิตใจ และฐานะทางด้านการเงินของผู้ดูแล จนผู้ดูแลอาจเป็นผู้ป่วยด้วย ผู้เขียนมองว่าการนำหลักพรหมวิหาร ๔ มาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยจะช่วยให้การส่งเสริมกำลังใจให้กับผู้ป่วยและผู้ดูแลผู้ป่วย ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้¹⁷

1. หลักเมตตา เป็นหลักที่ถูกนำมาใช้เพื่อให้มีความรัก ปราณาติ อยากให้คนอื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ผู้ป่วยต้องฝึกปฏิบัติใช้หลักเมตตาเข้าใช้ ปรับทุกข์อารมณ์ ทุกความรู้สึกของตนเอง โดยมีจิตใจที่เมตตาปราณาติแก่ทุกคนรอบตัว มีความปราณาติให้ทุกคนมีความสุข ไม่สร้างความเดือดร้อนและทำให้คนอื่นไม่สบายใจ ผู้ดูแลผู้ป่วยจะต้องมีจิตเมตตาปรารถนาให้ผู้ป่วย สุข เกิดการพัฒนาทั้งกายใจ สังคมทุกมิติของชีวิต พัฒนาควบคู่กับภาวนา ๔ ด้วยการดูแลพัฒนาอินทรีย์ทั้ง ๕ คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้มีความสุขสมดุล และพอดีไม่ให้เกิดโทษ ตัวอย่างเช่น ทางกาย ใส่ใจในการทำให้ผู้ป่วยที่เป็นผู้สูงอายุมีความแข็งแรงเพิ่มสมรรถภาพทางกาย หากทำกิจกรรมร่วมกับสังคม เพื่อให้ผู้ป่วยได้พัฒนาในทางที่ดี ให้ผู้ป่วยได้รับฟังแต่เรื่องราวดีๆ ที่ไม่เกิดโทษ ได้เห็นในสิ่งสวยงาม ไม่ก่อให้เกิดความทุกข์เวทนา แก้อินทรีย์ จะเห็นได้ว่า ผู้ดูแลต้องมีความเมตตาสร้างสรรค์สิ่งดีเกิดประโยชน์ต่อผู้ป่วย

๒. หลักกรุณา เป็นความสงสาร ที่คิดจะช่วยผู้ป่วยนั้นให้พ้นทุกข์ หลักธรรมผู้ดูแลควรต้องมีเพราะเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นในยามที่เขามีปัญหาทุกข์ลำบากในชีวิต การกรุณาเป็นการหาหนทางให้เขาพ้นทุกข์ได้ บุญกุศลอย่างใหญ่หลวง ทั้งบุญที่ได้ทำกับผู้อื่นและตนเองได้ผลบุญ

๓. หลักมุทิตา เป็นการแสดงความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใส ด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อผู้อื่นในยามปกติ พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นเขาได้ดีมีสุข ผู้ป่วยจะต้องมีหลักธรรม ข้อนี้อาจจะจริงใจรักใคร่ให้มีความรักสามัคคีกัน เมื่อใครได้ดีย่อมแสดงความยินดีด้วยความจริงใจ และมีมิตรไมตรีอย่างแท้จริง มีความยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 161 – 163.

๔. **อุเบกขา** เป็นการสร้างคุณภาพของใจให้เป็นกลาง เมื่อเกิดปัญหาหรือผู้อื่นทำผิด ย่อมวางใจเป็นกลาง ถือความถูกต้อง ดีงาม ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเที่ยงธรรมไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใด ผู้ดูแลต้องคอยกระตุ้นให้ผู้ป่วยมีหลักธรรมข้อนี้ และพาให้ฝึกกรรมะเข้าวัดปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ การฝึกจิตใจด้วยธรรมะหลักทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ล้ำเลิศที่ผู้ดูแลจะต้องตระหนัก เป็นการกล่อมเกล่าจิตใจให้มีความงดงาม มีความดีในจิตใจ มีหลักธรรมต่างๆ เหล่านี้ย่อมเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กระบวนการในการดูแลเป็นไปตามทิศทางที่พึงประสงค์ การใช้หลักพรหมวิหารธรรม นี้จะต้องมีในใจของบุคลากรทางการแพทย์ และผู้ดูแลหรือญาติพี่น้องของผู้ป่วย เพราะเป็นคุณธรรมที่ต้องมีอยู่ในใจของบุคคลผู้ทำหน้าที่ในการให้บริการแก่ผู้ป่วยโดยทั่วไป เพราะถ้าคุณธรรมข้อนี้ไม่มีในใจของผู้ให้บริการจะทำให้การทำงานที่ในครั้งนั้นๆ เต็มไปด้วยความรังเกียจต่อผู้ป่วย ดังนั้นการนำหลักพรหมวิหารธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้จึงเป็นไปเพื่อเป็นผลดี และเป็นประโยชน์แก่ผู้ป่วย คุณธรรมข้อนี้มาดูแลผู้ป่วย ผู้ดูแลจะต้องใช้คุณธรรมทุกข้อของพรหมวิหารธรรม คือมีจิตใจที่เตรียมด้วยความรักในการเอาใจใส่ในทุกๆ เรื่อง โดยเฉพาะบุคลากรทางการแพทย์ ต้องมีจิตใจที่ทรงไว้ซึ่งความเสมอภาคในการให้การดูแลโดยไม่คำนึงว่าผู้ป่วยคนนั้นเป็นญาติสายโลหิตของเราหรือไม่ และสิ่งสำคัญคือ การเอาใจใส่อย่างต่อเนื่องคือการใช้อุเบกขา ในการดูแลสอดคล้องอย่างใกล้ชิด ติดตามดูอาการของคนป่วยอย่างสม่ำเสมอ

การนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยเรื้อรังแม้ว่าเป็นงานที่หนักและยากแต่ด้วยภาระหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่จะต้องทำและต้องทำให้ดีที่สุด ด้วยความปรารถนาดีให้ผู้ป่วยเรื้อรังมีอาการดีขึ้น ช่วยเหลือตนเองได้ให้ได้มากที่สุด ให้กำลังใจผู้ป่วยอย่างเป็นกันเองและอบอุ่น การอยู่ร่วมกับระหว่างผู้ป่วยและผู้ดูแลผู้ป่วยเพื่อให้เกิดความสุขทั้งผู้ป่วยและผู้ดูแลผู้ป่วย ต้องมีหลักธรรมพรหมวิหาร 4 เข้ามาร่วมด้วยประกอบไปด้วยหลักธรรมเมตตา กรุณา มุติตาและอุเบกขา ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่ใช้เพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมและครอบครัวอย่างมีความสุข

8. บทสรุป

การทำงานที่ผู้ดูแลผู้ป่วยเรื้อรังถือว่าการบำเพ็ญบารมีในฐานะเป็นพรหมในร่างของมนุษย์เพราะได้ใช้คุณธรรมที่เรียกว่า หลักพรหมวิหารธรรมมาใช้เพื่อประคับประคองสภาวะจิตของตนให้ตั้งมั่นในการดูแลเพราะผู้ดูแลจะเกิดภาวะของความกดดันในจิตใจจนทำให้เกิดความท้อในการดูแลผู้ป่วยเรื้อรังได้ ซึ่งสภาวะเช่นนี้ ถ้าไม่เกิดกับบุคคลใดก็จะไม่รู้ว่าการดูแลผู้ป่วยเรื้อรังนั้นมีความทุกข์ทรมานอย่างไร ดังนั้นในการดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง จึงจำเป็นต้องมีความเมตตาเต็มใจในการดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง และมีความพยายามในการหาวิธีการให้ผู้ป่วยเรื้อรังหายจากภาวะที่

เป็นอยู่ ด้วยการหมั่นดูแลเอาใจใส่ในการบำบัดรักษา ต้องให้กำลังใจต่อผู้ป่วยด้วยจิตกรุณาและดีใจเมื่อผู้ป่วยมีสภาพปกติ แม้ว่าการดูแลนั้นไม่ทำให้ผู้ป่วยหายจากสภาวะของโรคได้ แต่ผู้ดูแลจะต้องมีอุเบกขาธรรมประคับประคองใจด้วยการดูแลให้กำลังใจอย่างใกล้ชิด

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 161 –163.

พุทธทาส, **งานเป็นผล คนเป็นสุข**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2552), หน้า 60.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเดโช ป.ธ.9) , **หน้าที่ของคน**, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ม.บ.ป.), หน้า 48–49.

วิชุดา จิรพรเจริญ และชัยสิริ อังกระวรรณท์, **เวชปฏิบัติครอบครัว 2**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (เชียงใหม่: Box Office Graphic Design, 2561) หน้า 132.

คณาจารย์กลุ่มจิตวิทยาและการแนะแนว, **Human Behavior and Self Development**, (คณะครู ศาสตราจารย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2554), หน้า 54

อภิชัย มงคล และคนอื่นๆ, การศึกษาด้านความสุขของคนไทย, **รายงานวิจัย**, โรงพยาบาลจิตเวช ขอนแก่น, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์, 2544), หน้า 90

วิทยากร เชิงกุล, **จิตวิทยาในการสร้างสุข**, (กรุงเทพ: สำนักพิมพ์สานธาร, 2548), หน้า 87

สุภาณี สุขชนะนาคินทร์, ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของประชาชน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์, **วิทยานิพนธ์ สาขาวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยอุตรดิตถ์, 2549), หน้า บทคัดย่อ.

Oishi, shigehiro and Gilberts, Elizabeth A, “Current and future directions in culture and happiness research”, **Current Opinion in Psychology** 2016, (8): 54–58.

บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

Integration of the Buddha's Teaching Methods in Buddhist Based Schools

พระปลัดสิทธิเดช สีลเตโช, Phrapalad Sitthidet Silatejo¹

พระมหาบุญศรี ญาณวุฑโฒ, Phramaha Boonsri Nāṇavuddho²

โสภณ ขำทัพ, Sophon Khumtrup³

E-mail : sitthidet21@gmail.com

Received: November 13, 2022 Revised: December 06, 2022

Accepted: December 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์นิพนธ์เรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ 2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสอน 3) เพื่อบูรณาการวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธด้วยพุทธวิธีการสอนและ 4) เพื่อนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับ “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 รูป/คน และมีการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) โรงเรียนวิถีพุทธได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรมผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการกิน อยู่ ดี และ พัง โดยมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” 2) พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนรู้ คำนิ่งถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล ในการสอนนั้นการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงดูดความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ 3) การบูรณาการพุทธวิธีการสอนร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านกายภาพ (2) ด้าน

¹ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย / Program Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

² อาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย / Lecturer, Program Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

³ อาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย / Lecturer, Program Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

การจัดเรียนการสอน (3) ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน (4) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ และ (5) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และ 4) องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบวิธีแห่งการเปลี่ยนแปลง เรียกว่า “SCN Model” หมายถึง การสอนโดยบูรณาการหลักธรรม และ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ผ่านกิจกรรม 5 ด้าน ของโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาให้ครูมีคุณลักษณะที่ดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาพร้อมจะพัฒนานักเรียนให้เกิดความรู้ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: (การบูรณาการ), (พุทธวิธีการสอน), (โรงเรียนวิถีพุทธ)

Abstract

This article was a part of Dissertation entitled “Buddha's Teaching Methods in Buddhist Based Schools” containing 4 objectives; 1) to study teaching methods in Buddhist based schools, 2) to study the Buddha's teaching methods, 3) to integrate the teaching methods in Buddhist based schools with the Buddha's teaching methods, and 4) to present guidelines and knowledge on "Integration of the Buddha's teaching methods in Buddhist Based Schools". The data of this qualitative research were collected from documents, research works, in-depth interviews with 15 experts, and focus group discussions with 8 experts, and then analyzed by content analysis. The results of the study indicated that: 1) The Buddhist based school has applied Buddhist principles to the development of learners by focusing on the development framework according to Tisikkha principles, which are practices through activities promoting eating, living, seeing and listening with the process of managing to learn the characteristics of "teaching, training and behaving." 2) The Buddha's teaching methods place a focus on learners and are adjusted to suit the differences individuals. In teaching, a good start contributes to a successful result. 3) Integrating the Buddha's teaching methods in conjunction with the learning activities in Buddhist based schools in all 5 areas: (1) Physical, (2) Teaching management, (3) Teachers' and students' behaviors, (4) Promoting the Buddhist way, and (5) Activities on Buddhist Holidays. and 4) The knowledge gained from the research is called "SCN Model ". It means integrative teaching of the Buddhist principles and the Buddha's teaching methods through the five areas of the Buddhist Based School to develop teachers to have good characteristics according to Buddhist doctrine and to develop students to gain knowledge, to be good, to be capable, to be happy and to live a valuable life in society appropriately.

Keywords: (Integration), (The Buddha's Teaching Methods) , (Buddhist Based Schools)

1. บทนำ

การศึกษาในประเทศไทยมีความสำคัญอย่างมากเพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจ และ สังคมไทย การศึกษาไทยมีการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงยุคปัจจุบันประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน จะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็ง และมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคน ดังพระบรมราโชวาทถึงความสำคัญของการศึกษาว่า “การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่ และ สำคัญยิ่งของมนุษย์ คนเราเมื่อเกิดมาก็ได้รับการสั่งสอนจากบิดามารดา อันเป็นความรู้เบื้องต้น เมื่อเจริญเติบโตใหญ่ขึ้น ก็เป็นหน้าที่ของครู และ อาจารย์สั่งสอนให้ได้รับวิชาความรู้สูง และอบรมจิตใจให้พร้อมด้วยคุณธรรม เพื่อจะได้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติสืบไป”⁴ การศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ กำลังมีปัญหาก่อขึ้นเป็นผลจากระบบการศึกษาของประเทศที่ยังไม่สามารถเตรียม และพัฒนาคนในแต่ละช่วงวัยให้มีทักษะ และคุณลักษณะที่พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจ และสังคม และ เป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับระบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการศึกษาในทุกระดับการศึกษา มาตรฐานสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา และ ครูตามมาตรฐานวิชาชีพ และระบบการจัดการศึกษา และ การเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะการเรียนรู้ทักษะการดำรงชีวิต รวมถึงการสร้างลักษณะนิสัยและคุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับพลเมืองในศตวรรษที่ 21⁵

ปัญหาคุณภาพเยาวชนในสังคมไทยปัจจุบัน ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ทั้งนี้เป็นเพราะว่าครูผู้สอนมีปัญหาในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ครูผู้สอนไม่มีเวลาสอนเนื่องจากมีภาระงานสอน และ ภาระงานอื่น ๆ มากเกินไป ทำให้ไม่มีเวลาปรับปรุงการสอน ครูผู้สอนเน้นการบรรยายมากเกินไป ขาดเทคนิคการสอน ขาดกิจกรรมการปฏิบัติ ครูผู้สอนยึดถือการสอนแบบเดิม ๆ ในการจัดการเรียนการสอนไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ครูผู้สอนขาดทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ขาดความต่อเนื่องของการเรียนการสอน ไม่สามารถบูรณาการเชื่อมโยงไปยังเนื้อหาสาระอื่น ๆ ได้ การจัดการศึกษาต้องเป็นการเตรียมคนรุ่นใหม่ให้พร้อมที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม และ ช่วยกันพัฒนา

⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 7 ทศวรรษใต้ร่มพระบารมี : พระบรมราโชวาทด้านการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.ซี.พริ้นท์แอนด์แพค จำกัด, 2559), หน้า 24.

⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560), หน้า 68 – 69.

สังคม ทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากปัญหา เข้าถึงสิ่งที่ดีงาม หรือ สิ่งประเสริฐที่สุดเท่าที่ชีวิตจะพึงมี และมีอิสรภาพสมบูรณ์ ทั้งนี้ทำให้นุชนพ้นจากการ ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก และ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นตามลำดับ⁶ พระอัจฉริยภาพด้านการสอน ความเป็นครูของพระพุทธองค์ จึงนับว่า โดดเด่นน่าสนใจ และ เป็นที่ประจักษ์เด่นชัดแล้ว ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นผลงานการสอนของพระพุทธเจ้าที่สืบทอดยาวถึงสองพันกว่าปี แม้เกิดในท่ามกลางนักปราชญ์ราชบัณฑิต ศาสตราเจ้าลัทธิมากมาย และ คงทนต่อการพิสูจน์จากผู้รู้มาทุกยุคทุกสมัยกระทั่งล่วงผ่านกาลเวลามาได้ถึงปัจจุบัน⁷ การนำหลักพุทธวิธีการสอนมาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน แก่นักเรียนในโรงเรียนวิถิพุทธนั้น มุ่งกล่าวถึงการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สำคัญ มาประยุกต์ใช้กับศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสังคมปัจจุบันตามบริบทต่าง ๆ เช่น การบริหาร เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ นิติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ โดยเฉพาะด้านการศึกษา มีความสอดคล้องกับแนวทางของพุทธศาสตร์ คือ ต้องการพัฒนาคนให้เกิดปัญญา หรือ อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาพฤติกรรมของคน ต้องพัฒนาให้เป็นคนดี คนเก่งของสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ดังนั้นการพัฒนาการศึกษา หรือเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพนั้น มีเป้าหมายทำให้ประชาชนเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข หลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับปัญญา หรือการศึกษา คือ รู้เท่าทันจิต และ การฝึกพัฒนาจิต สังคมไทยให้ค่านิยมกับวัตถุนิยม สังคมตะวันตก ซึ่งหลังไหลเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีอย่างมีอาจปิดกั้นได้ วัฒนธรรมใหม่จึงเกิดขึ้นโดยไม่รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม อันเป็นที่มาสำคัญของความภาคภูมิใจในตน สังคมประเทศชาติ และ สำนึกความรักชาติ

โรงเรียนวิถิพุทธเป็นอีกหนึ่งแนวทางการเรียนการสอนโดยการนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือ การจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ ดู พังเป็น คือใช้ปัญญา และ เกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการ จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโมสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสง

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สันติธรรม, 2540), หน้า 1.

⁷ วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2545), หน้า 13.

ปัญญา⁸ ที่จะช่วยผลักดันให้นักเรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข จึงเป็นความหวังในการเยียวยาแก้ปัญหาสังคม โดยนำหลักพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าไปบูรณาการกับการเรียนการสอน การบริหาร และการจัดกิจกรรมในโรงเรียน เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตั้งแต่ยังอยู่ในสถานศึกษา และเป็นประชาชนคนรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพ โดยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ปลุกจิตสำนึกที่ดี สร้างพื้นฐาน และ ความสำคัญให้กับการนำหลักธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เพื่อความเจริญงอกงามในวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีการสืบทอดกันมาใช้ และ บูรณาการวิธีการสอนอย่างจริงจัง จึงน่าสนใจอย่างยิ่ง ควรค่าแก่การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” รวมทั้งแนวคิดหลักการใช้พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุชนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 4 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ
- 2.2 เพื่อศึกษาพุทธวิธีการสอน
- 2.3 เพื่อบูรณาการวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธด้วยพุทธวิธีการสอน
- 2.4 เพื่อนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับ “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ”

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary research) มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อนำเสนอแนวทางและการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีขั้นตอนการทำวิจัย ดังนี้

3.1 การสำรวจเอกสาร โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎีบูรณาการหลักการสอน วิธีการสอน และพุทธวิธีการสอน โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เป็นระบบทางวิชาการ และการศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และอรรถกถา ศึกษาจากเอกสารทุติยภูมิ คือ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการสอน รูปแบบ เนื้อหา วิธีการ และเป้าหมายการสอนของพระพุทธเจ้า และเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

⁸ กระทรวงศึกษาธิการ, *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปริ้นติ้ง, 2562), หน้า 8-9.

3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยมีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินการขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 15 รูป/คน และไปสัมภาษณ์ตามวันและเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวก ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเทปการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นนำเทปบันทึกการสัมภาษณ์มาถอดความสาระสำคัญ วิเคราะห์ข้อมูล และบันทึกประเด็นสัมภาษณ์ และประชุมสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิ 8 รูป/คน

3.3 นำเสนอรูปแบบบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ จากการวิจัยวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม แล้วเรียบเรียงตามประเด็น เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์

4. ผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่องบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธนั้น จะเห็นได้ว่าการมีการวิเคราะห์ และ สังเคราะห์ข้อมูล จากการทำวิจัยทุกขั้นตอน ตรงตามวัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินการคำตอบ และ แนวทางในการบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ ผลจากการวิจัย พบว่า

4.1 การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธจะมีแนวทางการเรียนการสอนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนา มาใช้ หรือ ประยุกต์ในการพัฒนานักเรียน โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และ ปัญญาอย่างบูรณาการ ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการกิน การอยู่ การดู และการฟัง⁹ ด้วยการสอนของครู ที่ใช้วัฒนธรรม และ บรรยากาศการเรียนรู้มีความเมตตา เอื้ออาทร ไม่เอาเปรียบ เสียสละ และ มีความกตัญญู ทั้งต่อธรรมชาติ และ บุคคล มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น”¹⁰ การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ทั้งความรู้ กระบวนการ ฝึกปฏิบัติ และ มีการวัดประเมินทุกหน่วยการเรียนรู้ โดยเฉพาะด้านคุณลักษณะนิสัย ศรัทธา ค่านิยม และ โดยลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ จะเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนา ตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงาม

มีการจัดกิจกรรมหลากหลาย และ ต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ให้นักเรียน รู้จักคิด และได้ฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และ ปัญญาไปพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวัน ที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ

⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, อ้างแล้ว, หน้า 16.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต¹¹ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ มีหลักการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ตามหลักพุทธศาสนา โดยมีบรรยากาศสงบเงียบ เรียบง่าย ร่มรื่น สะอาด มีระเบียบ ปลอดภัย สีสัน และ อุปกรณ์การเรียนการสอนมีการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และมีลักษณะเกื้อกูล และ ใกล้ชิดกับชุมชน โดยโรงเรียนจะมีการร่วมมือกับ บ้าน วัด และ สถาบันต่าง ๆ ในชุมชนที่จะพัฒนาทั้งนักเรียนและ สังคมตามหลักธรรมในพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันในสังคม

4.2 พุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

พุทธวิธีการสอนมีมากมายหลากหลายวิธี ล้วนมีจุดประสงค์ให้ผู้ฟังเกิดความรู้ หรือ เกิดปัญญาในระดับต่าง ๆ ตามคุณลักษณะปัจจัยที่ผู้เรียนมีความสามารถเข้าถึง และ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางดี คือ เกิดการเรียนรู้ เมื่อมองกว้าง ๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน 4 อย่าง ดังนี้ ได้แก่ 1) สันทติสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา 2) สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ 3) สมุตเตชนา เร้าใจให้แกล้งกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก และ 4) สัมปหังสนา ซิลมใจให้เข้มขึ้น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และ เปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ¹²

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนรู้ คำนี้ถึง และ สอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธีนอกจากคำนี้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไป สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ และ ได้ผลจริง¹³ เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถก ผู้เฒ่าเฒ่า ด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ¹⁴ การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียน กับ ผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และ โดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าคุณได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และ มีความชัดเจนมั่นใจ หลักนี้

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-11.

¹² สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ 25, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์ จำกัด, 2562), หน้า 45.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-37.

¹⁴ ชุ.เถร. 26/373/300-301.

เป็นหลักที่พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้เป็นประจำ และมักมาในรูปการถามตอบ เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และ เหตุการณ์ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยโอกาส และ มีปัญหา

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธรูปเจ้า ที่เกี่ยวกับการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมาก การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อย ก็เป็นเครื่องดึงดูดความสนใจ และ นำเข้าสู่เนื้อหาได้ พระพุทธรูปเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบ หรือ ผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขารู้เข้าใจดี¹⁵ หรือ สนใจอยู่สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้เกิดเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และ ให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธรูปเจ้าที่สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตน และ ผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดลใจใคร ๆ¹⁶ สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักว่าทำ หรือ เห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือ เห็นเป็นชั้นต่ำ ๆ ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

4.3 การบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

การจัดการเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียน และ นักเรียน ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ และ ด้านกิจกรรมวันพระ¹⁷ ซึ่งมีตัวชี้วัดในแต่ละด้านแตกต่างกันไป โดยภาพรวมโรงเรียนวิถีพุทธนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ และการปฏิบัติ เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเอง และ ผู้อื่น โดยมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ¹⁸ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน และ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ พัฒนาไตรสิกขา และ มีปฏิสัมพันธ์

¹⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธวิธีในการสอน, อ่างแล้ว, หน้า 41.

¹⁶ อ.ปญจก. 22/159/166.

¹⁷ พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) และ ดร.เกษม แสงนนท์, คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, พระนครศรีอยุธยา : ส่วนวางแผนและพัฒนากิจกรรม สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562, หน้า 61, (อัคราณา).

¹⁸ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, อ่างแล้ว, หน้า 8-9.

ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน รวมทั้งเสริมสร้างปัญญา เข้าใจในหลักการดำเนินการโรงเรียนวิธิพุทธร่วมกัน และ เป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์หาจุดเน้นรูปแบบของโรงเรียนวิธิพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา โดยใช้พุทธวิธีการสอนมาบูรณาการ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิธิพุทธ ทำให้ผู้บริหาร ครู และ นักเรียน รู้จักใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และ เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู และ นักเรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบทต่าง ๆ ของ โรงเรียนวิธิพุทธ

จากการศึกษาค้นคว้า และ ทบทวนเอกสารที่ผ่านมาเกี่ยวกับเรื่องการจัดการเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวิธิพุทธ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารโรงเรียน และ นักเรียน ด้านการส่งเสริมวิธิพุทธ และ ด้านกิจกรรมวันพระ ซึ่งมีตัวชี้วัดในแต่ละด้านแตกต่างกันไป โดยภาพรวมโรงเรียนวิธิพุทธนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ และ การปฏิบัติ เพื่อเชื่อมโยง การเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเอง และ ผู้อื่น โดยมุ่งให้นักเรียนโรงเรียนวิธิพุทธมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน และ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ พัฒนาไตรสิกขา และ มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน รวมทั้งเสริมสร้างปัญญา เข้าใจในหลักการดำเนินการโรงเรียนวิธิพุทธร่วมกัน และ เป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ สถานศึกษาวิเคราะห์หาจุดเน้นรูปแบบของโรงเรียนวิธิพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา โดยใช้พุทธวิธีการสอนมาบูรณาการ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิธิพุทธ ทำให้ผู้บริหาร ครู และ นักเรียน รู้จักใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” และ เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบท ต่าง ๆ ของโรงเรียนวิธิพุทธ

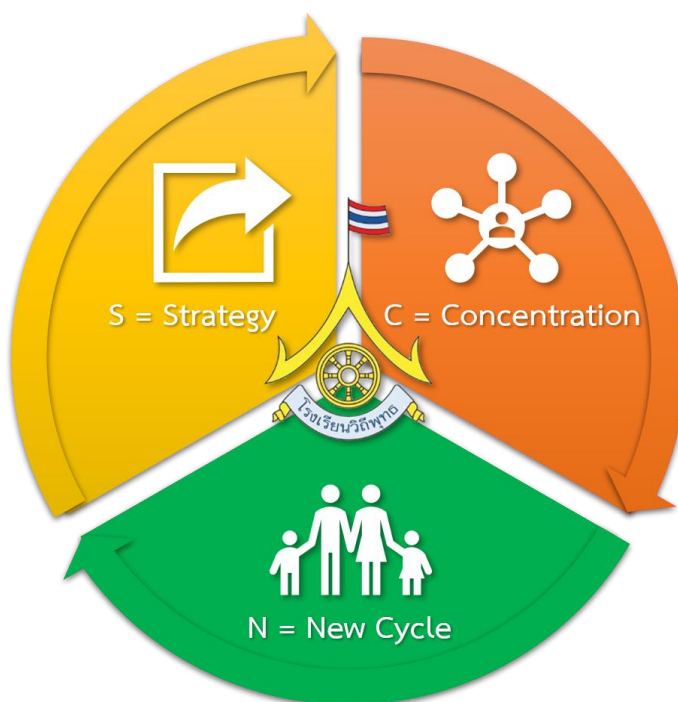
หลังจากที่นำพุทธวิธีการสอน และ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาบูรณาการผ่านกิจกรรมการเรียนรู้แล้ว ทำให้ครู และ นักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปใช้ชีวิตได้อย่างรู้คุณค่า เช่น ด้านกายภาพ ได้คุณค่าด้านจิตใจ สะอาด สว่าง สงบ บรรยายภาพเพื่อการเรียนการสอนของโรงเรียนวิธิพุทธ เป็นสัญลักษณ์ของการเป็นโรงเรียนวิธิพุทธ มีองค์พระครองใจ ไวส์ถการบูชาเป็นหลักธรรมในการเตือนจิต สุขภาพกาย และ จิตดี ผีกลด้วยภาวณา มีห้องที่เป็นสัดส่วน มีศิลปะทางอบายมุข ทำชีวิตให้ประณีต สร้างวินัยให้กับตนเอง สังคมปลอดอบายมุข สิ่งเสพติด ด้านการเรียนการสอน ครู และ นักเรียน ได้ฝึกสมาธิ ฝึกสติ ทำให้เกิดปัญญา สร้างวินัย ซึ่งจะนำไปสู่การมีจิตอาสาของนักเรียนต่อชุมชน ปลูกฝังนิสัยความมีน้ำใจ และ จิตสาธารณะ นักเรียนได้

แสดงออกถึงพฤติกรรมความร่วมมือกันในการช่วยเหลือสังคม ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน ดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สมาทานศีลหน้าเสาธง บูรณาการ ครูประจำชั้นประเมินทุกวันก่อนเลิกเรียน ยิ้มง่าย ไหว้สวย ทำให้น่ารัก น่าชื่นชม รักษาวัฒนธรรม อันดีงามของไทย การพิจารณาอาหาร ไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ ทำให้รู้จักความพอประมาณ มีสติ กตัญญู ไม่หลงใหลในรส กลิ่น มีมารยาทในการรับประทานอาหาร การประหยัด อดออม ถนอมใช้เงิน และสิ่งของ ทำให้รู้จักใช้จ่ายอย่างพอเพียง รู้คุณค่าของคน และ สิ่งของรู้จักการวางแผนในการใช้จ่าย และมีนิสัย ใฝ่รู้ สู้งานยาก ทำให้มีความขยันอดทน มีความเพียร ความพยายาม มุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ครู และ นักเรียนมีสุขภาพดี รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ มีการชื่นชมความดีทำให้เกิดความปลื้มใจในสิ่งที่ได้ทำ พร้อมทั้งมีสมุดที่บันทึกความดีคอยย้ำเตือนให้ทำดี รู้หลักธรรมคำสอน ในพระพุทธศาสนา สามารถแก้ไขปัญหา และ ด้านกิจกรรมวันพระ จากการที่ครู และ นักเรียน ใส่เสื้อขาว ซึ่งเว้นจากการปรุงแต่ง แสดงความสามัคคีร่วมใจ ใส่บาตร ฟังเทศน์ เสวยสละเอื้อเฟื้อ สร้างปัญญา ชัดเกล่าจิตใจ สร้างเสริมปัญญา อาหารมังสวิรัตติ รักษาศีล ความเมตตากรุณา เว้นจากการฆ่าสัตว์ สวดมนต์แปล ฟังสมาธิ เข้าใจซึ่งในพระธรรมคำสอน จากการศึกษาข้อมูลในบทที่ 2 บทที่ 3 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และ สันทนากลุ่ม ทำให้เกิดองค์ความรู้ เกี่ยวกับการบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยได้นำพุทธวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ แบบสากัจฉา หรือแบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ สติภาวนาสอน ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ สันทสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จงใจ) สมุตเตชนา (หาญกล้า) สัมปหังสนา (ร่าเริง) กลวิธีและอุปายประกอบการสอน ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การเรียนการสอน การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา เล่นคำ และ ใช้คำในความหมายใหม่ อุปายเลือกคน และ การปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและให้รางวัล กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มาบูรณาการร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธ ทำให้เกิดองค์ความรู้จากการวิจัย “บูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ” ในครั้งนี้ เป็นองค์ความรู้ ที่เกิดการสังเคราะห์ และ กลั่นตัวจนตกผลึก หยั่งลงเป็นกรอบความคิดที่มีรูปแบบขององค์ความรู้ ที่ชื่อว่า “SCN Model” ซึ่งเป็นโมเดลของการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน มุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรม ที่มีเป้าหมายในเรื่องของชีวิต สามารถช่วยเหลือดูแลตัวเองได้ ซึ่งรวมถึงการปลูกฝังเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และ เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม รู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลง สร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพ ผ่าน “การกิน

อยู่ ดู ฟังเป็น” ด้วยเหตุที่ผู้วิจัยเห็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ จึงได้ตั้งชื่อว่า รูปแบบการบูรณาการพุทธวิธีการสอนในโรงเรียน วิถีพุทธ ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 SCN Model

S = Strategy หมายถึง ยุทธวิธีการสอนที่เกิดจากการนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเข้ามาบูรณาการ และเป็นกระบวนการพิจารณาใช้วิธีการสอนให้สอดคล้องกับวิชาที่สอน สถานที่สอน และคุณสมบัติของนักเรียนที่เข้ารับการสอน

C = Concentration หมายถึง การเอาใจจดจ่อ การชื่นชอบ และการเข้าถึงได้กับเนื้อหาวิชาที่ได้รับการถ่ายทอด เป็นผลที่เกิดจากการใช้ยุทธวิธีของพระพุทธเจ้าโดยมีหลักธรรมเข้ามาบูรณาการใช้โดยผ่าน 5 องค์ประกอบหลักในการบริหารจัดการ ส่งผลให้นักเรียนเข้าใจในเนื้อหาวิชาได้ง่าย มีความถูกต้องกับวิธีการถ่ายทอด ทำให้เกิดความใส่ใจ ความสนใจ แบบจิตที่เป็นสมาธิ และมีใจจดจ่อต่อสิ่งนั้นจนจบกระบวนการวิชา

N = New Cycle หมายถึง วงจรใหม่แห่งกระบวนการวิธีการสอน การเรียน และการบริหารจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ด้วยบุคลากรรูปแบบใหม่ทั้งครูผู้สอน นักเรียน วิธีการสอน และการบริหารจัดการต่าง ๆ ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ทรงคุณค่าต่อประสิทธิภาพของนักเรียน ครู อาจารย์ และกระบวนการดำเนินการในโรงเรียนรูปแบบต่าง ๆ

6. บทสรุป

โรงเรียนวิถิปุทธจะมีแนวทางการเรียนการสอนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ในการพัฒนานักเรียน โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ใจ และ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการกิน การอยู่ การดู และการฟัง ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การเรียนรู้ในชั้นเรียนจะเป็นลักษณะการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ ทั้งความรู้ กระบวนการ ฝึกปฏิบัติ โรงเรียนวิถิปุทธได้นำพุทธวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ แบบสากัจฉา หรือ แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ สีลาการสอน ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ สันตัสสนา (แจ่มแจ้ง) สมาทปนา (จงใจ) สมุตเตชนา (หาญกล้า) สัมปหังสนา (ร่าเริง) กลวิธีและอุบายประกอบการสอน ของพระพุทธเจ้า ได้แก่ การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปการณการเรียนการสอน การทำเป็นตัวอย่าง การเล่นภาษา เล่นคำ และ ใช้คำในความหมายใหม่ อุบายเลือกคน และ การปฏิบัติรายบุคคล การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและให้รางวัล กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มาบูรณาการร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถิปุทธ ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านการจัดเรียนการสอน 3) ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน 4) ด้านการส่งเสริมวิถิปุทธ และ 5) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบวิถีแห่งการเปลี่ยนแปลง เรียกว่า “SCN Model” หมายถึง การสอนโดยบูรณาการหลักธรรม และ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ผ่านกิจกรรม 5 ด้าน ของโรงเรียนวิถิปุทธ เพื่อพัฒนาให้ครู มีคุณลักษณะที่ดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาพร้อมจะพัฒนานักเรียนให้เกิดความรู้ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม 22, 26. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2521.
- กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปริ้นติ้ง, 2562.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สันติธรรม, 2540.

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) และ ดร.เกษม แสงนนท์. **คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ.**

พระนครศรีอยุธยา : ส่วนวางแผนและพัฒนากการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562. (อัดสำเนา).

วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา,
2545.

สมเด็จพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์ จำกัด, 2562.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **7 ทศวรรษใต้ร่มพระบารมี :
พระบรมราโชวาทด้านการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.ซี.พริ้นท์แอนด์
แพค จำกัด, 2559.

_____. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริก
หวานกราฟฟิค จำกัด, 2560.

ทักษะการคิดเชิงคำนวณกับอิทธิบาท 4 หลักธรรมแห่งความสำเร็จ Computational Thinking Skills and Iddhipada 4 Principles of Success.

อรุณรัชต์ ศาสตร์สกุล,

Arunrat Satsagul¹

E-mail: arunrat.sat90@gmail.com

Received: March 02, 2022 Revised: June 10, 2022

Accepted: June 10, 2022

บทคัดย่อ

ทักษะการคิดเชิงคำนวณ เป็นทักษะกระบวนการในการแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ อย่างมีเหตุผล เป็นขั้นเป็นตอน เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาในรูปแบบที่สามารถนำไปประมวลผล ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในศาสตร์อื่น ๆ และปัญหาใน ชีวิตประจำวันได้ เมื่อนำมาผนวกรวมกับอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จ เพราะเป็น หลักธรรมที่มีวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดทักษะการ คิดเชิงคำนวณ อิทธิบาท 4 นั้นประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจหรือความศรัทธาต่อสิ่งนั้น 2) วิริยะ ความเพียรหรือความอดทนอดกลั้นต่ออุปสรรค 3) จิตตะ จิตจดจ่อต่อสิ่งนั้นหรือความ รับผิดชอบในสิ่งนั้น 4) วิมังสา การไตร่ตรองหรือการทบทวนต่อสิ่งที่ตนเองทำ หลักธรรมนี้จะช่วย พัฒนาตนเองไปสู่ความก้าวหน้าและประสบความสำเร็จได้

คำสำคัญ: (ทักษะการคิดเชิงคำนวณ), (อิทธิบาท 4), (ทักษะในศตวรรษที่ 21)

Abstract

Computational thinking skills It is a problem-solving process skill. analytical thinking rationally step by step to find a solution in a form that can be processed effectively And can also be used to solve problems in other sciences and everyday problems. When combined with the 4 powers, which is the principle of success. Because it is a principle that has clear practice and can be applied in problem solving to develop computational thinking skills. Iddhipada 4 consist of 1) desire, contentment or faith in that thing, 2) persistence,

¹ ครูชำนาญการ โรงเรียนชุมชนวัดกลางท่าข้าม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
สิงห์บุรี

persistence, or forbearance against obstacles, 3) citta, is the mind focused on that thing? responsibility for that; 4) persistence, reflection or review of what one does This principle will help you develop yourself to progress and be successful.

Keywords: (Computational Thinking Skills), (Iddhipada), (21st Century Skills)

1. บทนำ

ทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีของโลกในศตวรรษที่ 21² คือ ทักษะการคิดเชิงคำนวณ เป็นทักษะที่มีความสำคัญกับการแก้ปัญหาในชีวิตของทุกคน เนื่องจากทักษะการคิดเชิงคำนวณเป็นวิธีการคิดที่เป็นระบบมีขั้นตอน มีเหตุผล สามารถทำให้จินตนาการมองปัญหาด้วยความคิดเชิงนามธรรม และนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหายอย่างเป็นขั้นตอน³ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการศึกษาของไทยในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ซึ่งทักษะการคิดเชิงคำนวณเป็นทักษะสำคัญในการแก้ปัญหาและเกี่ยวข้องกับทักษะเสริมศักยภาพอื่น ๆ⁴ ดังนั้นควรนำเอารูปแบบการคิดไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

อิทธิบาท 4 คือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่ปรารถนาในกิจการงานที่ทำนั้น สำเร็จตามประสงค์ทุกประการ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา⁵ 1) ฉันทะ หมายถึง ความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จอยากให้งานนั้นบรรลุถึงจุดหมาย 2) วิริยะ หมายถึง ความอาจหาญ แก้วกล้า ใจสู้ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก 3) จิตตะ หมายถึง ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจ

² วรารัตน์ เสนาสังห์. (26 เมษายน 2562). การสอนวิทย์แบบสร้างสรรค์ในศตวรรษที่ 21. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2562, จาก <https://www.scimath.org/article-science/tem/9607-21-9607>.

³ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2560ข). **คู่มือครู รายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีวิทยาการคำนวณ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4**. กรุงเทพฯ:สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

⁴ ภาสกร เรืองรอง, วุจโรจน์ แก้วอุไร, ศศิธร นาม่วงอ่อน, อพัชชา ช่างขวัญยืน และศุภสิทธิ์ เตังคิว(2561). Computational Thinking กับการศึกษาไทย. **วารสารปัญญาภิวัฒน์**. 10(3),322-330.

⁵ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฝึกฝน ได้แก่วิธีการฝึกฝน จดจำเนื้อหาเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน

4) วิมังสา หมายถึง ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญ ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลย บกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้น⁶

ทักษะการคิดเชิงคำนวณ จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีนั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมแห่งความสำเร็จ หรืออิทธิบาท 4 เข้ามาเชื่อมโยง ยกตัวอย่างเช่น การจะแก้ปัญหาได้ปัญหานั้นจะต้องมีความพอใจ ความเพียร ความคิดจดจ่อ และการไตร่ตรองต่อสิ่งต่าง ๆ ทำให้เราสามารถประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหานั้น ๆ ได้ ทั้งในการทำงาน การเรียน รวมไปถึงการแก้ปัญหามิในชีวิตประจำวันสามารถประสบความสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายได้ เป็นอย่างดี

2. ทักษะการคิดเชิงคำนวณ

ความหมายของทักษะการคิดเชิงคำนวณ

Barcelos และคณะ กล่าวว่าทักษะการคิดเชิงคำนวณ หมายถึง การรวบรวมชุดของกระบวนการให้เหตุผลที่ซับซ้อนซึ่งจัดขึ้นเพื่อระบุปัญหาและการแก้ปัญหาผ่านเครื่องมือการคำนวณ ความสามารถในการจัดระบบปัญหาและแก้ไขปัญหานั้นด้วยวิธีการเหล่านี้กำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาทักษะที่นักเรียนทุกคนต้องพัฒนาร่วมกับวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งวิทยาการคอมพิวเตอร์มีรากฐานมาจากวิชาคณิตศาสตร์การเรียนรู้คณิตศาสตร์ได้รับอิทธิพลจากการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทักษะการคิดเชิงคำนวณให้กับนักเรียน ผ่านกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาทักษะการคิดคำนวณ⁷

Wing ได้ให้ความหมายทักษะการคิดเชิงคำนวณไว้ว่า เป็นการคิดแก้ปัญหาคำนวณ ออกแบบระบบ และการเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์โดยการวาทศาสตร์พื้นฐานไปยังวิทยาการคอมพิวเตอร์ยังหมายรวมถึงเครื่องมือทางจิตที่สะท้อนให้เห็นถึงความกว้างขวางของสาขาวิชาวิทยาการคำนวณ⁸

ชยกร ศิริรัตน์ กล่าวว่า ทักษะการคิดเชิงคำนวณ เป็นกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหา เริ่มจากการทำความเข้าใจในปัญหาที่ซับซ้อนด้วยการกำหนดรายละเอียดขอบเขตของปัญหาแล้ววิเคราะห์งานออกเป็นส่วนย่อย ๆ ก่อนที่จะหารูปแบบของการแก้ปัญหาเพื่อนำมาประ-

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย**. กรุงเทพฯ:พลีพิมพ์.

⁷ Barcelos, T., Munoz, R., Villarroel, R., Merino, E. and Silveira, I. (2018). Mathematics Learning through Computational Thinking Activities: A Systematic Literature Review. IN **Journal of Universal Computer Science**. 24(7), 815-845.

⁸ Wing, J. (2006). **Computational thinking**. **Communications of the ACM**, 49(3), 33-35.

ยุคที่ใช้และกำหนดขั้นตอนการแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นตอนสุดท้ายที่ทำให้งานสำเร็จ โดยมีการประเมินและการตัดสินใจในการกระบวนการแก้ปัญหาใด ๆ จะอยู่บนเหตุผลที่มีข้อมูลและหลักเกณฑ์รองรับ แนวคิดเชิงคำนวณที่ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องได้รับการพัฒนามี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ แนวคิดเชิงนามธรรม การแบ่งงานเป็นส่วนย่อย การหารูปแบบของการแก้ปัญหาและขั้นตอนวิธี⁹

ภาสกร เรืองรอง และคณะ กล่าวว่า ทักษะการคิดเชิงคำนวณ หมายถึง กระบวนการคิด ที่ต้องใช้ทักษะและเทคนิคเพื่อแก้ไขปัญหา โดยมีลำดับ ขั้นตอนและวิธีการแก้ไข ปัญหาจะต้องถูกนำเสนอในรูปแบบที่ผู้แก้ปัญหาสามารถปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถนำแนวคิดลำดับขั้นตอนไปแก้ปัญหาในเชิงนามธรรมจากข้อมูลจำนวนมาก และสามารถหาเหตุผลจากฐานข้อมูลนี้ได้¹⁰

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กล่าวว่าทักษะการคิดเชิงคำนวณ เป็นกระบวนการในการแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลเป็นขั้นตอน เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาในรูปแบบที่สามารถนำไปประมวลผลได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความสำคัญในการพัฒนาซอฟต์แวร์และยังสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในศาสตร์อื่น ๆ และปัญหาในชีวิตประจำวันได้¹¹

สรุป ทักษะการคิดเชิงคำนวณ หมายถึง ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาที่เริ่มจากการทำความเข้าใจปัญหาด้วยหลักเหตุผล เพื่อนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาที่มีลำดับขั้นตอนที่สามารถปฏิบัติตามได้

3. องค์ประกอบของทักษะการคิดเชิงคำนวณ

ศรายุทธ ดวงจันทร์ กล่าวว่า ทักษะการคิดเชิงคำนวณมีองค์ประกอบย่อยที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การแยกส่วนประกอบและการย่อยปัญหา คือ ความสามารถในการแบ่ง จำแนก

⁹ ชยการ ศิริรัตน์. (2562). การใช้กระบวนการแก้ปัญหาและโปรแกรม App Inventor พัฒนา ทักษะการคิดเชิงคำนวณ(Computational Thinking: CT) สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา. **วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. 47(2), 31-47.

¹⁰ ภาสกร เรืองรอง, วุจโรจน์ แก้วอุไร, ศศิธร นาม่วงอ่อน, อพัชชา ช่างขวัญยืน และศุภสิทธิ์ เต็งศิริ(2561). Computational Thinking กับการศึกษาไทย. **วารสารปัญญาภิวัฒน์**. 10(3),322-330.

¹¹ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ. (2560ก). **คู่มือ การใช้หลักสูตรรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระเทคโนโลยี(วิทยาการคำนวณ) ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

ปัญหาออกเป็นส่วนย่อย เพื่อการจัดการได้ง่ายขึ้น 2) การหารูปแบบ คือ ความสามารถในการค้นหาความเหมือนหรือความคล้ายของรูปแบบการแก้ปัญหา 3) การคิดเชิงนามธรรม คือ ความสามารถในการมุ่งคิดไปที่ข้อมูลสำคัญของปัญหาหรือวิธีการแก้ปัญหาโดยคัดกรองส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป 4) การออกแบบขั้นตอนวิธี คือ ความสามารถในการคิดค้นและอธิบายขั้นตอนวิธีในการแก้ปัญหาได้อย่างชัดเจน¹²

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กล่าวว่า ทักษะการคิดเชิงคำนวณมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบดังนี้ 1) การแบ่งปัญหาใหญ่ออกเป็นปัญหาย่อย เป็นการพิจารณาและแบ่งปัญหาลงเป็นส่วนย่อย เพื่อให้จัดการกับปัญหาได้ง่ายขึ้น 2) การพิจารณารูปแบบของปัญหาหรือวิธีการแก้ปัญหา การพิจารณารูปแบบแนวโน้มและลักษณะทั่วไปของปัญหา/ข้อมูล โดยพิจารณาว่าเคยพบปัญหาลักษณะนี้มาก่อนหรือไม่ หากมีรูปแบบของปัญหาที่คล้ายคลึงกันสามารถนำวิธีการแก้ปัญหานั้นมาประยุกต์ใช้และพิจารณารูปแบบปัญหาย่อยซึ่งอยู่ภายใน ปัญหาเดียวกันว่ามีส่วนใดที่เหมือนกันเพื่อใช้วิธีการแก้ปัญหาเดียวกันได้ทำให้จัดการกับปัญหาได้ง่ายขึ้นและการทำงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น 3) การพิจารณาสาระสำคัญของปัญหา เป็นการพิจารณารายละเอียดที่สำคัญของปัญหา แยกแยะสาระสำคัญออกจากส่วนที่ไม่สำคัญ 4) การออกแบบอัลกอริทึม ขั้นตอนในการแก้ปัญหาหรือการทำงานโดยมีลำดับของคำสั่งหรือวิธีการที่ชัดเจนที่คอมพิวเตอร์สามารถปฏิบัติตามได้¹³

สรุป ทักษะการคิดเชิงคำนวณมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบดังนี้ 1) การแบ่งปัญหาใหญ่ออกเป็นปัญหาย่อย 2) การพิจารณารูปแบบของปัญหาหรือวิธีการแก้ปัญหา 3) การพิจารณาสาระสำคัญของปัญหา 4) การออกแบบอัลกอริทึม

4. อธิบาท 4 หลักธรรมแห่งความสำเร็จ

หลักอธิบาท 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้เขียนได้ศึกษาและค้นคว้านำมาเสนอ ดังนี้ ในพระพุทธศาสนานั้น สมาธิที่เกิดจากนั้นแหละ และความเพียรที่มุ่งมั่น เจริญอธิบาท

¹² ศราวุธ ดวงจันทร์. (2561). ผลการใช้แนวสะเต็มศึกษาในวิชาฟิสิกส์ที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงคำนวณของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย. วิทยานิพนธ์ ค.ม..จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ

¹³ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ. (2560ก). คู่มือการใช้หลักสูตรรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระเทคโนโลยี(วิทยาการคำนวณ) ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

ประกอบด้วย วิริยสมาธิปานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิริยะ และความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย จิตตสมาธิปานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากจิตตะ และความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย วิมังสาสมาธิปานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิมังสา และความเพียรสร้างสรรค์ เพราะฉะนั้น อิทธิบาท 4 มีองค์ประกอบ ดังนี้ ฉันทสมาธิ¹⁴ หมายถึง สมาธิที่เกิดจากฉันทะ วิริยะ หมายถึง การปรารภความเพียรทางใจ สัมมาวายามะจิต หมายถึง มโน มานัส มโนวิญญาณธาตุที่สมกัน ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยะพละสัมมาวายามะวิมังสา หมายถึง ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิวาสสมาธิ หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สัมมาสมาธิ (สภาวะที่จิตมีอารมณ์ เดียว)

นอกจากนี้ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึง อิทธิบาท ซึ่งได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ดังนี้ “อิทธิบาท 4 ได้แก่ ภาวในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปานสังขาร 2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปานสังขาร 3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปานสังขาร 4) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปานสังขาร”¹⁵

หลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตามหลักอิทธิบาททั้ง 4 ประการ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงปฏิบัติมาด้วยพระองค์เองและได้ทรงตรัสสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้และปฏิบัติตามจนเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้ง และเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์ ดังนั้น ที่มาและความหมายของหลักอิทธิบาท จึงมีปรากฏตามในพุทธพจน์ ดังนี้ “อิทธิบาท 4 ได้แก่ ภาวในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปานสังขาร 2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปานสังขาร 3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปานสังขาร 4) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปานสังขาร”¹⁶ โดยเนื้อหาดังกล่าว พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ขยายความหลักอิทธิบาท 4 คือ การใช้คุณธรรมนำทางสู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ต้องมีความพึงพอใจมีความเพียรมีสมาธิจึงทำให้เกิดปัญญา และหัวใจของการบริหารเชิงพุทธที่สำคัญที่สุด คือ พรหมวิหาร 4 ต้องมีทั้งเมตตา กรุณา

¹⁴ ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๔๓/๒๔๓๒.

¹⁵ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑ – ๔๖๕/๓๔๒ – ๓๕๓/.

¹⁶ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑/๓๔๒.

ให้ความช่วยเหลือสั่งสอนผู้น้อยให้เรียนรู้ที่จะอยู่ด้วยตนเอง มีมุทิตา ปลอຍให้เขาเติบโตได้ไม่เข้า การแทรกแซงและอุปเบกษา รู้จักความพอดีปลอຍว่างฝึกจิตให้พอเพียงในสิ่งที่มีที่เป็นนี้คือ หลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตและบริหารงานได้อย่างที่ประเสริฐและบริสุทธิ์¹⁷

สรุป อิทธิบาท 4 ประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็น แนวทางสำหรับการใช้ชีวิตให้ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในการทำงาน หากสามารถเชื่อมโยง กระบวนการทั้ง 4 ข้อได้ ผลสำเร็จก็อยู่ไม่ไกลเกินเอื้อม คือ 1) ฉันทะ คือ การมีใจรัก ศรัทธาและ เชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ เราต้องสร้างฉันทะ เลือกว่าจะศรัทธาบางอย่าง มุ่งมั่นทำด้วยความตั้งใจ การ ทำงานด้วยความเชื่อมั่นศรัทธาที่ดี ย่อมเกิดผลสำเร็จที่ดีทั้งต่อตนเอง และส่วนรวม 2) วิริยะ คือ ความเพียร ความมุ่งมั่นทุ่มเท หมายถึง ความเพียรพยายามอย่างสูง ที่จะทำตามฉันทะหรือ ศรัทธาของตัวเอง วิริยะจะมากำกับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมี ความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจ ความวิริยะอุสาหะ จึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่กล้าท้าทายต่ออุปสรรคทั้งปวง เพื่อความสำเร็จ นั้นเอง 3) จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบเมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตาม เมื่อ กระทำการสิ่งใดด้วยจิตจดจ่อแล้วต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ทำด้วย และ 4) วิมังสา คือ การทบทวนใน สิ่งที่ได้คิดได้ทำมา สิ่งที่ทำอันเกิดจากการมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจ จดจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ และสุดท้ายคือ การ ทบทวนตัวเอง และองค์กร ว่าสิ่งที่ได้คิดได้ทำเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเรา เองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ให้ดียิ่งขึ้น

5. ทักษะการคิดเชิงคำนวณกับอิทธิบาท 4

ทักษะการคิดเชิงคำนวณ เป็นกระบวนการในการแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์อย่างมี เหตุผลเป็นขั้นตอน เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาในรูปแบบที่สามารถนำไปประมวลผลได้อย่างมี ประสิทธิภาพมีความสำคัญในการพัฒนาซอฟต์แวร์และยังสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในศาสตร์อื่น ๆ และปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ควรจะต้องเชื่อมโยงกระบวนการทั้ง 4 ข้อ ของอิทธิบาท 4 ซึ่ง เป็นแนวทางสำหรับการใช้ชีวิตให้ประสบความสำเร็จ เพื่อให้การแก้ปัญหาสามารถบรรลุเป้าหมาย ได้ ในทุกองค์ประกอบของทักษะการคิดเชิงคำนวณ

1. การแบ่งปัญหาใหญ่ออกเป็นปัญหาลย่อย เป็นการพิจารณาและแบ่งปัญหา แต่ละส่วนประกอบของปัญหา ออกเป็นส่วนย่อย เพื่อให้จัดการกับปัญหาได้ง่ายขึ้น เชื่อมโยงกับ

¹⁷ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ”, หนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ, (ฉบับวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๑).

อิทธิบาท 4 ได้ดังนี้ 1) **ฉันทะ** คือ จะต้องมีความมุ่งมั่นในการแบ่งปัญหาเป็นส่วนย่อยอย่างตั้งใจ และมีความเชื่อมั่นในการแบ่งปัญหาของตนเอง 2) **วิริยะ** คือ ต้องมีความเพียร และความอดทน ไม่ย่อท้อต่อการแบ่งย่อยปัญหา 3) **จิตตะ** คือ มีใจจดจ่อและแบ่งย่อยปัญหาอย่างรอบคอบ 4) **วิมังสา** คือ มีการทบทวน พินิจพิเคราะห์ การแบ่งย่อยปัญหาของตนอย่างถี่ถ้วน

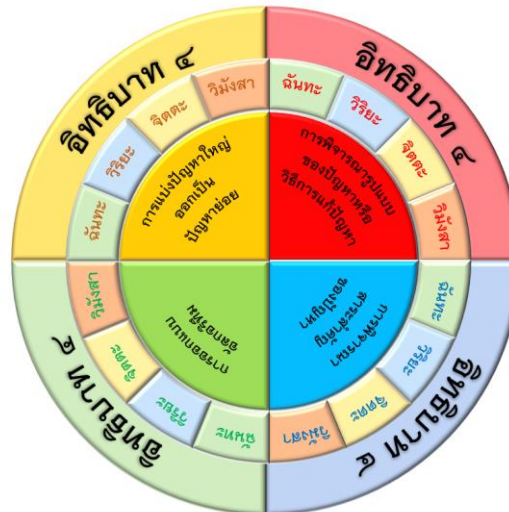
2. การพิจารณารูปแบบของปัญหาหรือวิธีการแก้ปัญหา โดยพิจารณาว่าเคยพบปัญหาลักษณะเดียวกันนี้มาก่อนหรือไม่ หากมีรูปแบบของปัญหาที่คล้ายคลึงกัน สามารถนำวิธีการแก้ปัญหานั้นมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการกับปัญหาได้ง่ายขึ้นและการทำงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เชื่อมโยงกับอิทธิบาท 4 ได้ดังนี้ 1) **ฉันทะ** คือ จะต้องมีความมุ่งมั่นในการพิจารณารูปแบบของปัญหาอย่างตั้งใจ และมีความเชื่อมั่นในการพิจารณารูปแบบของปัญหาของตนเอง 2) **วิริยะ** คือ ต้องมีความเพียร และความอดทน ไม่ย่อท้อต่อการพิจารณารูปแบบของปัญหา 3) **จิตตะ** คือ มีใจจดจ่อและพิจารณารูปแบบของปัญหาอย่างรอบคอบ 4) **วิมังสา** คือ มีการทบทวน พินิจพิเคราะห์ การพิจารณารูปแบบของปัญหาของตนอย่างถี่ถ้วน

3. การพิจารณาสาระสำคัญของปัญหา เป็นการพิจารณารายละเอียดที่สำคัญของปัญหา แยกแยะสาระสำคัญออกจากส่วนที่ไม่สำคัญ เชื่อมโยงกับอิทธิบาท 4 ได้ดังนี้ 1) **ฉันทะ** คือ จะต้องมีความมุ่งมั่นในการพิจารณารายละเอียดเพื่อแยกสาระสำคัญของปัญหาออกจากส่วนที่ไม่สำคัญอย่างตั้งใจ และมีความเชื่อมั่นในการพิจารณารายละเอียดของตนเอง 2) **วิริยะ** คือ ต้องมีความเพียร และความอดทน ไม่ย่อท้อต่อการพิจารณารายละเอียดเพื่อแยกสาระสำคัญของปัญหาออกจากส่วนที่ไม่สำคัญ 3) **จิตตะ** คือ มีใจจดจ่อและพิจารณารายละเอียดเพื่อแยกสาระสำคัญของปัญหาออกจากส่วนที่ไม่สำคัญอย่างรอบคอบ 4) **วิมังสา** คือ มีการทบทวน พินิจพิเคราะห์ การพิจารณารายละเอียดเพื่อแยกสาระสำคัญของปัญหาออกจากส่วนที่ไม่สำคัญของตนอย่างถี่ถ้วน

4. การออกแบบอัลกอริทึม เป็นการบอกลำดับขั้นตอนในการแก้ปัญหาหรือการทำงานโดยมีลำดับของคำสั่งหรือวิธีการที่ชัดเจนที่สามารถปฏิบัติตามได้ เชื่อมโยงกับอิทธิบาท 4 ได้ดังนี้ 1) **ฉันทะ** คือ จะต้องมีความมุ่งมั่นในการบอกลำดับและวิธีการแก้ปัญหอย่างตั้งใจ และมีความเชื่อมั่นในการบอกลำดับและวิธีการแก้ปัญหาของตนเอง 2) **วิริยะ** คือ ต้องมีความเพียร และความอดทน ไม่ย่อท้อต่อการบอกลำดับและวิธีการแก้ปัญหา 3) **จิตตะ** คือ มีใจจดจ่อต่อการบอกลำดับและวิธีการแก้ปัญหอย่างรอบคอบ 4) **วิมังสา** คือ มีการทบทวน พินิจพิเคราะห์ การบอกลำดับและวิธีการแก้ปัญหของตนอย่างถี่ถ้วน

6. องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษา ความหมายของทักษะการคิดเชิงคำนวณ องค์ประกอบของทักษะการคิดเชิงคำนวณ และอิทธิบาท 4 หลักธรรมแห่งความสำเร็จ ผู้เขียนได้เสนอรูปแบบของทักษะการคิดเชิงคำนวณกับอิทธิบาท 4 หลักธรรมแห่งความสำเร็จ ดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบของทักษะการคิดเชิงคำนวณกับอิทธิบาท 4 หลักธรรมแห่งความสำเร็จ

7. สรุป

จากการศึกษา ความหมายของทักษะการคิดเชิงคำนวณ องค์ประกอบของทักษะการคิดเชิงคำนวณ และอิทธิบาท 4 หลักธรรมแห่งความสำเร็จ พบว่า ทักษะการคิดเชิงคำนวณเป็นกระบวนการในการแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลเป็นขั้นตอน เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาในรูปแบบที่สามารถนำไปประมวผลได้อย่างมีประสิทธิภาพมีความสำคัญในการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ และยังสามารนำไปใช้แก้ปัญหาในศาสตร์อื่น ๆ และปัญหาในชีวิตประจำวันได้ เมื่อเชื่อมโยงกระบวนการทั้ง 4 ข้อ ของอิทธิบาท 4 แล้วจะสามารถทำให้การแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งในการทำงาน การเรียน รวมไปถึงการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสามารถประสบความสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายได้ เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- Barcelos, T., Munoz, R., Villarroel, R., Merino, E. and Silveira, I. (2018). Mathematics Learning through Computational Thinking Activities: A Systematic Literature Review. *Journal of Universal Computer Science*. 24(7), 815–845.
- Wing, J. (2006). **Computational thinking**. *Communications of the ACM*, 49(3), 33–35.
- ชยการ ศิริรัตน์. (2562). การใช้กระบวนการแก้ปัญหาและโปรแกรม App Inventor พัฒนาทักษะการคิดเชิงคำนวณ(Computational Thinking: CT) สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา. *วารสารครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 47(2), 31–47.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “**ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ**”, หนังสือพิมพ์ **ไทยรัฐ**, (ฉบับวันที่ 20 มิถุนายน 2551).
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. กรุงเทพฯ:พลีธัมม์.
- ภาสกร เรืองรอง, รุจโรจน์ แก้วอุไร, ศศิธร นาม่วงอ่อน, อพัชชา ช้างขวัญยืน และศุภลสิทธิ์ เตังคิว (2561). Computational Thinking กับการศึกษาไทย. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*. 10(3), 322–330.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรารัตน์ เสนาสิ่งห์. (26 เมษายน 2562). **การสอนวิทย์แบบสร้างสรรค์ในศตวรรษที่ 21**. สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2562, จาก <https://www.scimath.org/article-science/tem/9607-21-9607>.
- ศราวุธ ดวงจันทร์. (2561). **ผลการใช้แนวสะเต็มศึกษาในวิชาฟิสิกส์ที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงคำนวณของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย**. วิทยานิพนธ์ ค.ม.. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ. (2560ก). **คู่มือการใช้หลักสูตรรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระเทคโนโลยี(วิทยาการคำนวณ) ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2560ข). **คู่มือครู รายวิชาพื้นฐาน
วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีวิทยาการคำนวณ** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. กรุงเทพฯ:
สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษา เขต 5

The Strategies for Academic Administration According to Tisikkhā Principles
in Phrapariyattidhamma Schools, General Education, Region 5

พระศราวุธ วชิรปญโญ, Phra Sarayut Wachirapanyo¹

E-mail: watintraram20@gmail.com

พระมหาพิสิฐ วิสิฐรูปญโญ, Phramaha Phisit VistÚtÚhapaññ²

E-mail: Pisit.sueb@mcu.ac.th

ประจิตร มหาหิง, Prachitr Mahahing²

E-mail: prachitr84@gmail.com

Received: March 02, 2022 Revised: June 10, 2022

Accepted: June 10, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 2) เพื่อพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 3) เพื่อประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครูและคณะกรรมการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 จำนวน 148 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ PNI modified

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 พบว่า ระดับปฏิบัติการบริหารงานวิชาการในสภาพปัจจุบัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และความต้องการจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมี

¹ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, คณะครุศาสตร์, วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตขอนแก่น/ Program in Buddhist Educational Administration, Faculty of Education, Khonkaen Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus.

² อาจารย์ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น/ Lecturer Program in Buddhist Educational Administration, Faculty of Education, Khonkaen Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus

ความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี PNImodified พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านที่ 4 ด้านการนิเทศการเรียนการสอน รองลงมาคือ ด้านที่ 1 ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ และอันดับสุดท้ายคือ ด้านที่ 2 ด้านการจัดการเรียนการสอน

2. ผลการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 พบว่า กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ที่มีองค์ประกอบและจำนวนของ 1 วิสัยทัศน์, 5 พันธกิจ, 5 เป้าประสงค์, 5 ประเด็นยุทธศาสตร์, 69 กลยุทธ์

3. ผลการประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 พบว่า ผลการประเมินความเป็นไปได้ของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 อยู่ในระดับมากที่สุด และความเหมาะสมของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 อยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน

คำสำคัญ : กลยุทธ์, การบริหารงานวิชาการ, หลักไตรสิกขา, โรงเรียนพระปริยัติธรรม

Abstract

The objectives of this dissertation were: 1) to study the present condition, desirable conditions, and needs of academic administration in Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5; 2) to develop a strategy for academic administration according to the Tisikkhā principles (Threefold Learning) in Phrapariyattidhamma schools (General Education), Region 5; 3) to assess the strategies of academic administration according to the Tisikkhā principles in Phrapariyattidhamma schools (General Education), Region 5. This study was carried out by means of mixed-method research, both quantitative and qualitative research. The sample group included 148 teachers and committees in the Phrapariyattidhamma Schools. The tools used were a semi-structured questionnaire and an interview form. The obtained data were analyzed by the following statistics: Frequency, Percentage, Mean, Standard Deviation, and PNImodified.

The research results were as follows:

1) The present condition, desirable conditions, and needs of academic administration in Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5: the level of academic administration in the present condition and desirable conditions overall were statistically rated at a high level as. However, the needs were most important, but there was an urgency to develop the needs first. In considering the PNImodified index value, it was found that the first place was in the fourth aspect, 'Instructional supervision,'

followed by the first aspect, ‘curriculum management and the learning plan,’ and the last one was the second aspect, ‘teaching and learning management.’

2) The development results of the strategy for academic administration according to the *Tisikkhā* principles in Phrapariyattidhamma schools (General Education), Region 5 indicated the strategy consisted of one vision, five missions, five goals, five strategic issues, and 69 strategies.

3) The assessment results of the strategies of academic administration according to the *Tisikkhā* principles in Phrapariyattidhamma schools (General Education), Region 5 revealed the feasibility and appropriateness of the academic administration strategy according to the *Tisikkhā* principles in the Phrapariyattidhamma Schools were at the highest level.

Keywords: Strategies, Academic Administration, *Tisikkhā* Principles, Phrapariyattidhamma Schools

บทนำ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5 ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน เป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ซึ่งในมาตรา 5 และมาตรา 7 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมไว้ว่า 1) เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ 2) เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และมีการรักษาพระธรรมวินัยให้เป็นไปอย่างถูกต้องดั่งงามโดยเคร่งครัด เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และ 3) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง³ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5 มีโรงเรียนในสังกัดจำนวน 40 โรงเรียน ดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามวิสัยทัศน์ที่ว่า “มุ่งพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาสถานศึกษาภายในกลุ่มโรงเรียน โดยการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการศึกษา ครูบุคลากร การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะและคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์ตามจุดเน้นของการจัดการศึกษาโรงเรียนที่มีวัตถุประสงค์พิเศษ” ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาภายในกลุ่มให้มีคุณภาพ สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมพบปัญหาในหลายด้าน ซึ่งจากการประเมินของสำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ผลการประเมินคุณภาพภายนอกกรอบที่สามมีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน น่าน พระเยา เชียงราย แพร่ จำนวนโรงเรียนทั้งสิ้น 49 แห่ง ได้รับการรับรองจำนวน 26 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 53.06 และไม่ได้

³ “พระราชบัญญัติ การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562”, *ราชกิจจานุเบกษา*, 136 (เมษายน 2562) : 12-13.

รับรองจำนวน 23 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 46.94⁴ นอกจากนั้น ผลการประเมินยังพบว่า มาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาทั้ง 3 ด้าน ไม่ได้คุณภาพมาตรฐาน คือ ด้านผู้เรียน ด้านครูผู้สอน และด้านผู้บริหาร⁵ จากผลการประเมินดังกล่าว เมื่อพิจารณา พบว่า มีความสอดคล้องกับผลการประเมินตนเองของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ที่พบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ความสามารถในการเรียนรู้และการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนต่ำ ขาดเทคโนโลยีสารสนเทศที่เอื้อต่อการเรียนการสอนในยุค 4.0⁶ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การบริหารศึกษาของสถานศึกษาดังกล่าวเตือนให้ตระหนักถึงปัญหาอันเกิดจากการบริหารการศึกษาโดยเฉพาะการบริหารด้านวิชาการในด้านมาตรฐานหลักสูตรผู้เรียนเป็นต้น กระบวนการเรียนการสอนสะท้อนให้เห็นว่า ยังปรับตัวได้ไม่ดีพอและมีข้อจำกัดทั้งผู้เรียน ผู้สอน และเทคโนโลยีทางการศึกษา (Dysfunctions)

จากเหตุปัจจัยและผลการประเมินผลคุณภาพของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กำลังเผชิญกับปัญหาคุณภาพทางการศึกษาอันเป็นผลเนื่องเพราะการบริหารการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวิชาการ บุคคล กิจการ นักเรียน การเงินและวัสดุ เป็นต้น หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะคณะสงฆ์พยายามแสวงหาทางเลือก (Alternative Approach) ไม่ให้สุดโต่งระหว่างระบบการบริหารการศึกษาแบบเก่า(คณะสงฆ์) และแบบใหม่ ยิ่งไปกว่านั้น ผลการประเมินยังสะท้อนถึงปัญหาการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน ที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมายได้ ซึ่งการที่จะพัฒนาโรงเรียนให้บรรลุผลทั้งด้านผู้เรียน ด้านครูผู้สอนและด้านผู้บริหาร จำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารให้เป็นผู้ที่พัฒนาแล้ว ซึ่งในพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวิต แปลว่า ผู้ที่เจริญแล้ว⁷ ผู้ที่จะเจริญได้ต้องได้รับการพัฒนาให้เป็น ภาวิตัตตะ คือ ผู้มีตนอันเจริญแล้ว ดังที่กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเป็นภาวิตัตตะ คือ ผู้มีตนพัฒนาแล้ว โดยพัฒนาใน 4 ด้าน คือ 1) ภาวิตกาโย (มีกายอันพัฒนาแล้ว) 2) ภาวิตสิโล (มีศีลอันพัฒนาแล้ว) 3) ภาวิตจิตโต (มีจิตอันพัฒนาแล้ว) 4) ภาวิตปัญญา (มีปัญญาอันพัฒนาแล้ว)⁸ กระบวนการพัฒนาเพื่อให้เป็นผู้ที่มีตนอันเจริญแล้ว หรือการพัฒนาสมรรถนะนั้น ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้หลักพัฒนาในด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา ซึ่งเรียกว่า ไตรสิกขา อันมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) อธิศีลสิกขา⁹ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติ โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะ

⁴ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, รายงานข้อมูลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนา, 2556).

⁵ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, รายงานข้อมูลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนา, 2552), หน้า 1-13.

⁶ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5, รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ประจำปีการศึกษา 2563, รวบรวมสรุปโดย พระศราวุธ วชิรปัญญา (ทวีชัย), (สำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5), 2564.

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), “หลักแม่บทของการพัฒนาตน” รวมธรรม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [https://www.payutto.net/book-content/\[1 ธันวาคม 2563\]](https://www.payutto.net/book-content/[1 ธันวาคม 2563]).

⁸ ชุ.จ. (ไทย) 30/148/71.

⁹ ชุ.ม. (ไทย) 29/10/48.

ก้นกิลเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน¹⁰ 2) อธิจิตสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม มีสติสัมปชัญญะ เป็นต้น¹¹ 3) อธิปัญญาสิกขา เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง¹² ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5 ตามกระบวนการไตรสิกขา จะเป็นการพัฒนา 1) ด้านศีล ด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติหน้าที่เพื่อความปกติสงบเรียบร้อย ไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน 2) ด้านสมาธิ ฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัว 3) ด้านปัญญา ฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง¹³

จากปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่คุณภาพและมาตรฐานในการจัดการศึกษายังไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคม การจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับบริบทที่ควรจะเป็น การดำเนินการด้านการบริหารจัดการ และการจัดการศึกษา ยังไม่มีทิศทางการพัฒนา ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จึงสนใจศึกษากลยุทธ์การบริหารการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 จำนวน 40 โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน ตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อศึกษาสภาพปฏิบัติการ สภาพปัญหาและแสวงหาทางเลือกเชิงบริหารการศึกษา โดยเฉพาะการบริหารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ อันเป็นแนวทางพัฒนาประเทศให้มีความเจริญ มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5
2. เพื่อพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5
3. เพื่อประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยการใช้เชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูและคณะกรรมการสถานศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 จำนวน 18 โรงเรียน กำหนดกลุ่ม

¹⁰ ชู.ป. (ไทย) 31/40/606.

¹¹ ชู.ม. (ไทย) 29/10/49.

¹² ชู.ม. (ไทย) 29/10/49.

¹³ บุญมี แทนแก้ว, *จริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2539), หน้า 198.

ตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ (Krejcie & Morgan) จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 148 รูป/คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่า $PNI_{modified}$ และทำการทดสอบสมมติฐานด้วยการทดสอบการวิเคราะห์การถดถอยอย่างง่าย (Simple Regression Analysis) สำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามหลักแบบอุปนัยวิธี (Inductive Method)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 โดยในสภาพปัจจุบัน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อระดับปฏิบัติการบริหารงานวิชาการ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการจัดการหลักสูตร แผนการเรียนรู้ ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน และด้านการนิเทศการเรียนการสอน ตามลำดับ และในสภาพที่พึงประสงค์ พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการนิเทศการเรียนการสอน และด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ตามลำดับ โดยเมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนาก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ในที่นี้ พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านที่ 4 ด้านการนิเทศการเรียนการสอน รองลงมาคือ ด้านที่ 1 ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ และอันดับสุดท้ายคือ ด้านที่ 2 ด้านการจัดการเรียนการสอน

1.1 ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ โดยรวม กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ในสภาพปัจจุบัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่า ศิลสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ จิตสิกขา และด้านปัญญาสิกขา ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ในสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด และพบว่า ศิลสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ จิตสิกขา และปัญญาสิกขา ตามลำดับ เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนาก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ในที่นี้ พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านที่ 3 ด้านปัญญาสิกขา รองลงมาคือ ด้านที่ 2 ด้านจิตสิกขา และอันดับสุดท้ายคือ ด้านที่ 1 ด้านศิลปสิกขา

1.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยรวม กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนในสภาพปัจจุบัน โดยรวม อยู่ในระดับมาก และพบว่า จิตสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ศิลสิกขา และปัญญาสิกขา ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนในสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวม อยู่ในระดับมากและพบว่า จิตสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือปัญญาสิกขา และศิลปสิกขา ตามลำดับ เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนาก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ในที่นี้

พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านที่ 3 ด้านปัญญาสิกขา รองลงมาคือ ด้านที่ 2 ด้านจิตสิกขา และอันดับสุดท้ายคือ ด้านที่ 1 ด้านศีลสิกขา

1.3 ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน โดยรวม กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการจัดสื่อการเรียนการสอนในสภาพปัจจุบัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่า ด้านจิตสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ปัญญาสิกขา และศีลสิกขา ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการจัดสื่อการเรียนการสอนในสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก และพบว่า ด้านปัญญาสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ จิตสิกขา และศีลสิกขา ตามลำดับ เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ในที่นี้ พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านที่ 3 ด้านปัญญาสิกขา รองลงมาคือ ด้านที่ 1 ด้านศีลสิกขา และอันดับสุดท้ายคือ ด้านที่ 2 ด้านจิตสิกขา

1.4 ด้านการนิเทศการเรียนการสอน โดยรวม กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการนิเทศการเรียนการสอนในสภาพปัจจุบัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่า ด้านจิตสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ศีลสิกขา และปัญญาสิกขา ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการนิเทศการเรียนการสอนในสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่า ด้านศีลสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ปัญญาสิกขา และจิตสิกขา ตามลำดับ เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ในที่นี้ พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านที่ 1 ด้านศีลสิกขา รองลงมาคือ ด้านที่ 3 ด้านปัญญาสิกขา และอันดับสุดท้ายคือ ด้านที่ 2 ด้านจิตสิกขา

1.5 ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยรวม กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการวัดผลและประเมินผลในสภาพปัจจุบัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่า ด้านปัญญาสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ จิตสิกขา และศีลสิกขา ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการวัดผลและประเมินผลในสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด และพบว่า ด้านปัญญาสิกขา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ศีลสิกขา และจิตสิกขา ตามลำดับ เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ในที่นี้ พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านที่ 1 ด้านศีลสิกขา รองลงมาคือ ด้านที่ 3 ด้านปัญญาสิกขา และอันดับสุดท้ายคือ ด้านที่ 2 ด้านจิตสิกขา

2. ผลการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5

เป็นการยกร่างกลยุทธ์โดยมีวิธีการร่างองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของกลยุทธ์ ดังนี้

วิสัยทัศน์ : เป็นการวางกรอบผลผลิตจากการพัฒนาองค์กรในทิศทางที่จะเกิดขึ้น ของการบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขา ผู้วิจัยใช้ข้อมูลของการบริหารงานวิชาการ และหลักไตรสิกขา (อิงตามชื่อการศึกษาวิจัย) พนวกกับมาตรฐานการศึกษาซึ่งเป็นข้อกำหนดเพื่อบริหารงานวิชาการที่ถูกต้องของกระทรวงศึกษาธิการ

พันธกิจ : เป็นสิ่งที่สื่อถึงภารกิจหลักขององค์กร เป็นการวางกรอบและทิศทางในการดำเนินงานขององค์กรเพื่อให้บรรลุถึงวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยวางลำดับของพันธกิจตามความต้องการจำเป็นเร่งด่วนจากผลการวิจัยเชิงปริมาณในส่วนของการความต้องการจำเป็นจากการจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่มีดัชนีสูงสุดเรียงตามลำดับ ไปร่างเป็นกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขา ซึ่งจากข้อมูลความต้องการจำเป็นสูงสุดคือด้านการนิเทศการเรียนการสอน รองลงมาคือด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้อุทิศด้านการวัดผลและประเมินผล การจัดสื่อการเรียนการสอน และด้านการจัดการเรียนการสอน ตามลำดับ

เป้าประสงค์ : เป็นจุดหมายและผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยกำหนดเป้าประสงค์โดยการพิจารณาจากพันธกิจ 5 ข้อ ว่าพันธกิจแต่ละข้อต้องการอะไร และเป้าประสงค์ควรได้อะไร ซึ่งจากการพิจารณาพบเป้าประสงค์ใน 5 ด้าน

ประเด็นยุทธศาสตร์ : เป็นการกำหนดประเด็นหลักที่ต้องการพัฒนาโดยการมุ่งเน้น ประเด็นยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นประเด็นที่สามารถทำได้โดยการนำเป้าประสงค์แต่ละข้อมาพิจารณาว่าในเป้าประสงค์แต่ละข้อนั้นหน่วยงานต้องการดำเนินการในประเด็นใดเป็นพิเศษ และหลังจากได้ดำเนินการดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ต้องการให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงในทิศทางใด

กลยุทธ์ : เป็นการนำข้อมูลผลการวิจัยเชิงปริมาณในส่วนของการความต้องการจำเป็นจากการจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่มีดัชนีสูงสุดของรายชื่อ ผู้วิจัยพิจารณาตัดเลือกลำดับดัชนีสูงสุดและรองลงมา และคัดเลือกกลยุทธ์เพิ่มเติมจากข้อมูลเชิงคุณภาพนำไปสร้างเป็นกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขา

ผลจากการพัฒนาร่างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 มีรายละเอียดของร่างกลยุทธ์มีชื่อว่า ร่างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 (ร่างกลยุทธ์ฉบับที่ 1) การยกร่างกลยุทธ์ฉบับนี้ มีรายละเอียดของยกร่างที่มีองค์ประกอบของ 1 วิสัยทัศน์, 5 พันธกิจ, 5 เป้าประสงค์, 5 ประเด็นยุทธศาสตร์, 57 กลยุทธ์

ในขั้นตอนการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้นำร่างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 (ร่างกลยุทธ์ฉบับที่ 1) ให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบและชี้แนะประเด็นเพื่อการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการแก้ไขประเด็นต่าง ๆ ตามข้อแนะนำ และปรับปรุงแก้ไขกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 เป็นการสรุปกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 (สมบูรณ์) ซึ่งสรุปองค์ประกอบได้ 1 วิสัยทัศน์, 5 พันธกิจ, 5 เป้าประสงค์, 5 ประเด็นยุทธศาสตร์, 69 กลยุทธ์

3. ผลการประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5

ผลการประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 เป็นขั้นตอนหลังการแก้ไขข้อแนะนำจากการสนทนากลุ่มแล้ว ผู้วิจัยนำกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการที่ทำการแก้ไขแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจประเมินใน 2 ด้าน คือ ด้านความเป็นไปได้ และความเหมาะสม ซึ่งผลการประเมินพบว่า ความเป็นไปได้ของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติ

ธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 อยู่ในระดับมากที่สุด และความเหมาะสมของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 อยู่ในระดับมากที่สุด เช่นกัน

จากผลสรุปกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ได้ประเด็นกลยุทธ์ 5 ประเด็น คือ

1) การส่งเสริมการนำแผนนโยบายนิเทศการเรียนการสอนไปใช้ในการปฏิบัติงานตามหลักไตรสิกขา ซึ่งกลยุทธ์ที่มีความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ คือ กลยุทธ์ที่ 1-6 จากองค์ประกอบของกลยุทธ์ 13 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) สนับสนุนให้ผู้บริหารดำเนินการกำหนดนโยบาย และแผนการนิเทศในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง(ศีลสิกขา) (2) สนับสนุนให้ผู้บริหารได้นำความรู้จากการนิเทศการเรียนการสอนมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน(ศีลสิกขา) (3) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินการให้มีแผนและคู่มือเพื่อกำหนดการเรียนการสอน(ปัญญาสิกขา) (4) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการกำหนดนโยบายด้านการนิเทศการเรียนการสอน(ปัญญาสิกขา) (5) พัฒนาผู้บริหารให้มีความมุ่งมั่นส่งเสริม สนับสนุนให้ครูรู้และเข้าใจถึงผลที่เกิดจากการนิเทศการเรียนการสอน(จิตสิกขา) (6) พัฒนาผู้บริหารให้มีความมุ่งมั่นส่งเสริม สนับสนุนให้ครูรู้และเข้าใจแนวคิดด้านการนิเทศการเรียนการสอน(จิตสิกขา) (7) ส่งเสริมการนิเทศการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สมบูรณ์ในด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสติปัญญา(ศีลสิกขา) (8) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการกำหนดนโยบายด้านการนิเทศการเรียนการสอน(ปัญญาสิกขา) (9) ส่งเสริมการนิเทศการสอนทุกเทอมในปีการศึกษา(จิตสิกขา) (10) ส่งเสริมการนำผลการนิเทศมาวิเคราะห์ แล้วนำมาเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการวัดการเรียนการสอนของครู(ปัญญาสิกขา) (11) วางแผนจัดทำเครื่องมือการนิเทศ(ศีลสิกขา) (12) ส่งเสริมการนิเทศการเรียนการสอน(จิตสิกขา) (13) ส่งเสริมให้มีคณะกรรมการนิเทศ(ศีลสิกขา)

2) การจัดหลักสูตรแผนการเรียนรู้ของสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ที่ตรงตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งกลยุทธ์ที่มีความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ คือ กลยุทธ์ที่ 1-6 จากองค์ประกอบของกลยุทธ์ 13 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) ส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรแผนการเรียนรู้(ปัญญาสิกขา) (2) ส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการกำหนดเป้าหมายของการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้(ปัญญาสิกขา) (3) ส่งเสริมให้ผู้บริหาร พยายามในการจัดทำโครงสร้างหลักสูตร(จิตสิกขา) (4) ส่งเสริมให้ผู้บริหารได้การส่งเสริม สนับสนุนให้ครูนำหลักสูตรแผนการเรียนรู้ไปใช้(จิตสิกขา) (5) ส่งเสริมให้ผู้บริหารได้ดำเนินการให้มีกฎระเบียบ และคู่มือการวัดผลประเมินผลหลักสูตรแผนการเรียนรู้(ศีลสิกขา) (6) ส่งเสริมให้ผู้บริหารได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรแผนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการอย่างต่อเนื่อง(ศีลสิกขา) (7) ส่งเสริมให้ครูนำหลักสูตรแผนการเรียนรู้ไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพตามตารางสอน(ศีลสิกขา) (8) ผู้บริหารมีความมุ่งมั่น พยายามในการจัดทำโครงสร้างหลักสูตร ส่งเสริม สนับสนุนให้ครูนำหลักสูตรแผนการเรียนรู้ไปใช้(ศีลสิกขา) (9) พัฒนาครูให้รู้และเข้าใจหลักสูตรแกนกลาง(ปัญญาสิกขา) (10) ส่งเสริมการกำหนดเป้าหมายของหลักสูตรโดยมุ่งเน้นคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ(จิตสิกขา) (11) ส่งเสริมการนิเทศการใช้หลักสูตรแผนการเรียนรู้(ปัญญาสิกขา) (12) ส่งเสริมการติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร(จิตสิกขา) (13) ส่งเสริมการวิเคราะห์หลักสูตรและปรับปรุง(จิตสิกขา)

3) การพัฒนามีเครื่องมือวัดผลและประเมินผลให้ได้มาตรฐานตามหลักไตรสิกขา ซึ่งกลยุทธ์ที่มีความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ คือ กลยุทธ์ที่ 1-6 จากองค์ประกอบของกลยุทธ์ 10 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดผลและประเมินผลให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน (2) ส่งเสริมให้ผู้บริหารได้ดำเนินการให้มีกฎระเบียบ และคู่มือการวัดผลและประเมินผลตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการอย่างต่อเนื่อง(ศีลสิกขา) (3) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานด้านการวัดผลและประเมินผล(ปัญญาสิกขา) (4) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการส่งเสริม สนับสนุนการวัดผลและประเมินผลให้สอดคล้องกับหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ(ปัญญาสิกขา) (5) พัฒนาผู้บริหารให้มีความมุ่งมั่นดำเนินการวัดผลและประเมินผลเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน(จิตสิกขา) (6) พัฒนาผู้บริหารมีความมุ่งมั่นให้มีการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง(จิตสิกขา) (7) ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดผลและประเมินผลให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน(ศีลสิกขา) (8) พัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้สอดคล้องกับหลักสูตรจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา(ศีลสิกขา) (9) ส่งเสริมให้ครูวัดผลประเมินผลเองตามตัวชี้วัด(ปัญญาสิกขา) (10) ส่งเสริมกิจกรรมการสอบเก็บคะแนนร่วมกัน(ปัญญาสิกขา)

4) การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสมต่อผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ซึ่งกลยุทธ์ที่มีความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ คือ กลยุทธ์ที่ 1-6 จากองค์ประกอบของกลยุทธ์ 11 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการจัดสื่อการเรียนการสอน(ปัญญาสิกขา) (2) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้กับการเรียนการสอน(ปัญญาสิกขา) (3) ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำสื่อและนวัตกรรมไปใช้กับการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง(ศีลสิกขา) (4) สนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนเพื่อให้เข้าถึงความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะตามมาตรฐานของหลักสูตร(ศีลสิกขา) (5) ส่งเสริมให้ครูมีความมุ่งมั่นในการนำเทคโนโลยีทางการศึกษาไปบูรณาการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ(จิตสิกขา) (6) ผู้บริหารมีความมุ่งมั่นให้ครูผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ(จิตสิกขา) (7) ส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความมุ่งมั่นพัฒนาหนังสือตำราและสื่อที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสถานศึกษา(จิตสิกขา) (8) พัฒนาให้มีห้องเรียนอัจฉริยะห้องเรียน Smart Classroom ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องสมุดโปรเจกเตอร์เครือข่ายอินเตอร์เน็ตที่มีคุณภาพ (9) ส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก อาทิ ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น(ปัญญาสิกขา) (10) ส่งเสริมการจัดสรรงบประมาณในการบำรุง รักษาเครื่องมือ สื่อการเรียนการสอน(ศีลสิกขา) (11) พัฒนาหนังสือตำราและสื่อที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสถานศึกษา(ศีลสิกขา)

5) การพัฒนารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพตามหลักไตรสิกขา ซึ่งกลยุทธ์ที่มีความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ คือ กลยุทธ์ที่ 1-6 จากองค์ประกอบของกลยุทธ์ 22 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการจัดเรียนการสอนโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดค้นด้วยตนเอง(ปัญญาสิกขา) (2) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการจัดเรียนการสอนโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง(ปัญญาสิกขา) (3) พัฒนาผู้บริหารให้มีความมุ่งมั่นดำเนินการให้มีคู่มือเพื่อการจัดการเรียนการสอน(จิตสิกขา) (4) พัฒนาผู้บริหารให้มีความมุ่งมั่นส่งเสริม สนับสนุนให้ครูรู้และเข้าใจถึงผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนจากการจัดการเรียนการสอน(จิตสิกขา) (5) ส่งเสริมแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อเป็นเครื่องมือพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร(ศีลสิกขา) (6) ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำเทคโนโลยีทางการศึกษาไปใช้กับการเรียนการสอน(ศีลสิกขา) (7) ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำเทคโนโลยีทางการ

ศึกษาไปใช้กับการเรียนการสอน(ศีลสิกขา) (8) ส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยความมุ่งมั่น(จิตสิกขา) (9) พัฒนาให้ครูรู้และเข้าใจถึงผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนจากการจัดการเรียนการสอนด้วยความมุ่งมั่น (จิตสิกขา) (10) พัฒนาให้ครูมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดค้นคว้าด้วยตนเอง(ปัญญาสิกขา) (11) พัฒนาครูให้มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ(ปัญญาสิกขา) (12) ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อการพัฒนาผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง(ศีลสิกขา) (13) ส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลายตามบริบทของรายวิชา(ศีลสิกขา) (14) สนับสนุนการจัดให้ชุมชนมีบทบาทในการให้ความรู้(ศีลสิกขา) (15) ส่งเสริมให้ครูมีความมุ่งมั่นในการอบรมพัฒนาตนเองและนำความรู้ไปต่อยอดการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน(จิตสิกขา) (16) ส่งเสริมให้ครูสอนตรงตามสาระวิชา(ศีลสิกขา) (17) ส่งเสริมให้ครูผู้สอนวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคลเพื่อจัดการเรียนการสอนตามความแตกต่างของผู้เรียน (18) ส่งเสริมการยึดหลักการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน(จิตสิกขา) (19) ส่งเสริมการช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางด้านสติปัญญาด้านการอ่าน การเขียน(ปัญญาสิกขา) (20) สนับสนุนให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถของตนเองผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน(จิตสิกขา) (21) พัฒนารูปแบบการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองให้กับผู้เรียน(ปัญญาสิกขา) (22) พัฒนาทักษะในการเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาได้อย่างรอบคอบให้กับผู้เรียนเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต(ปัญญาสิกขา)

อภิปรายผล

1) จากผลการวิจัยการบริหารงานวิชาการ ด้านการนิเทศการเรียนการสอน ของความต้องการจำเป็นพบว่า สนับสนุนให้ผู้บริหารดำเนินการกำหนดนโยบาย และแผนการนิเทศในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง(ศีลสิกขา) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถการดำเนินการให้มีแผนและคู่มือเพื่อการนิเทศการเรียนการสอน(ปัญญาสิกขา) และพัฒนาผู้บริหารให้มีความมุ่งมั่นส่งเสริม สนับสนุนให้ครูรู้และเข้าใจถึงผลที่เกิดจากการนิเทศการเรียนการสอน(จิตสิกขา) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การนิเทศการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน พัฒนาครูผู้สอน ให้เกิดความพร้อมใน 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสติปัญญาได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ อนัญญา ทาระธรรม ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากลยุทธ์ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของนักเรียนโรงเรียนวัดหินแร่ (เหมยากรนุสรณ์) อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก” ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของนักเรียน ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ คือ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ การพัฒนาคุณภาพครูและนักเรียน การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน¹⁴ ดังนั้น ผู้บริหารควรมุ่งมั่นส่งเสริมการนิเทศการเรียนการสอนให้แก่ครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

¹⁴ อนัญญา ทาระธรรม, “การพัฒนากลยุทธ์ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของนักเรียนโรงเรียนวัดหินแร่ (เหมยากรนุสรณ์) อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก”, รายงานวิจัย , (สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษา นครนายก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2558).

2) จากผลการวิจัยการบริหารงานวิชาการ ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ มีความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรแผนการเรียนรู้(ปัญญาศึกษา) พยายามในการจัดทำโครงสร้างหลักสูตร(จิตศึกษา) ส่งเสริม สนับสนุนให้ครูนำหลักสูตรแผนการเรียนรู้ไปใช้(จิตศึกษา) และดำเนินการพัฒนาหลักสูตรแผนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการอย่างต่อเนื่อง(ศีลศึกษา) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ โชติ แยมแสง ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การดำเนินงานสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาปทุมวันในจังหวัดปทุมธานี” พบว่า สภาพการดำเนินงานด้านวิชาการส่วนมากใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ การจัดตารางสอนเป็นการจัดตารางกิจกรรมพัฒนาเด็กโดยเน้นกิจกรรมฝึกเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วม เน้นครูมีคุณวุฒิด้านปฐมวัย มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาและจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปี¹⁵ ดังนั้น ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูนำหลักสูตรแผนการเรียนรู้ไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ

3) จากผลการวิจัยการบริหารงาน ด้านการวัดผลและประเมินผล ของความต้องการจำเป็น พบว่า ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวัดผลและประเมินผลให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานด้านการวัดผลและประเมินผล(ปัญญาศึกษา) และพัฒนาผู้บริหารให้มีความมุ่งมั่นดำเนินการวัดผลและประเมินผลเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน(จิตศึกษา) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การวัดผลประเมินผลเป็นเครื่องมือที่จะสะท้อนให้ทราบถึงระดับของการพัฒนาในวิชาการ แต่ขณะเดียวกัน เครื่องมือที่ใช้วัดนั้นต้องมีความเที่ยงตรงและแม่นยำ ดังนั้น ผู้บริหารควรพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้ได้ตามมาตรฐาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ อำนาจ บัวศิริ ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างภาวะผู้นำด้วยหลักไตรสิกขา” พบว่า กระบวนการสร้างภาวะผู้นำด้วยหลักไตรสิกขา ควรฝึกการใช้ปัญญาที่พร้อมจะแก้ไขปัญหามาสามารถคิดประยุกต์ ปรับปรุง สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้¹⁶

4) จากผลการวิจัยการบริหารงานวิชาการ ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ตามความต้องการจำเป็น พบว่า ควรพัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการจัดสื่อการเรียนการสอน(ปัญญาศึกษา) พัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้กับการเรียนการสอน(ปัญญาศึกษา) และส่งเสริมให้ครูมีความมุ่งมั่นในการนำเทคโนโลยีทางการศึกษาไปบูรณาการพัฒนาลือการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ(จิตศึกษา) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เทคโนโลยี สื่อนวัตกรรมเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรมุ่งมั่นที่จะสรรหาเทคโนโลยีและสื่อที่ทันสมัยมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน อันจะพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพทางการเรียนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ สุรพล พิมพ์สอน และคณะ ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41” พบว่า กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

¹⁵ โชติ แยมแสง, “กลยุทธ์การดำเนินงานสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาปทุมวันในจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556).

¹⁶ อำนาจ บัวศิริ, “กระบวนการสร้างภาวะผู้นำด้วยหลักไตรสิกขา”, *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2561) : 27.

เขต 41 ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์หลัก 11 กลยุทธ์รอง ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ พัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาระดับชาติและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 พัฒนาศักยภาพครูผู้สอนในการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21¹⁷ ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้สื่อเทคโนโลยีและเสริมสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น การจัดสื่อการเรียนการสอนควรสอดคล้องกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

5) จากผลการวิจัยการบริหารงานวิชาการ ด้านการจัดการเรียนการสอน ตามความต้องการจำเป็น พบว่า ควรพัฒนาผู้บริหารให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดค้นคว้าด้วยตนเอง(ปัญญาธิกา) ส่งเสริมแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อเป็นเครื่องมือพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร(ศีลสิกขา) และส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำเทคโนโลยีทางการศึกษาไปใช้กับการเรียนการสอน(ศีลสิกขา) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคคลคือครูผู้สอน วัสดุอุปกรณ์อันเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก วิธีการสอนล้วนแล้วมีส่วนผลักดันให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ Ashworth, Allan and Harvey, Roger C. ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การประเมินคุณภาพในการส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษา” โดยได้นำเสนอแนวคิดการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพว่าจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบด้านปัจจัยตัวบั่น ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ และด้านผลลัพธ์ ได้แก่ คณาจารย์ สิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุอุปกรณ์ การสอน ผลสัมฤทธิ์ การจัดการและการควบคุมคุณภาพ และนิสิตนักศึกษา¹⁸

6) จากผลการประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ที่มีผลการประเมินความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากที่สุด และผลประเมินความเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ตามที่ผู้วิจัยนำเสนอนี้ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารงานวิชาการได้ ซึ่งได้สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระครูปลัดตอเนก ปุณฺณวุฑฺโฒ (แก้วดวงดี) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5” พบว่า ผลการประเมินรูปแบบการบริหารตามหลักไตรสิกขา ใน 4 ด้าน คือ ด้านความถูกต้องของรูปแบบ ด้านความเหมาะสมของรูปแบบ ด้านความเป็นไปได้ของรูปแบบ และด้านประโยชน์ของรูปแบบ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน¹⁹

¹⁷ สุรพล พิมพ์สอน และคณะ, “กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41”, **วารสารครุศาสตร์**, ปีที่ 42 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน, 2557) : 56.

¹⁸ Ashworth, Allan and Harvey, Roger C., **Assessing Quality in Further and Higher Education**, (London: Jessica Kingsley Publishers, 1994), p. 7-14.

¹⁹ พระครูปลัดตอเนก ปุณฺณวุฑฺโฒ (แก้วดวงดี), “รูปแบบการบริหารตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า ก.

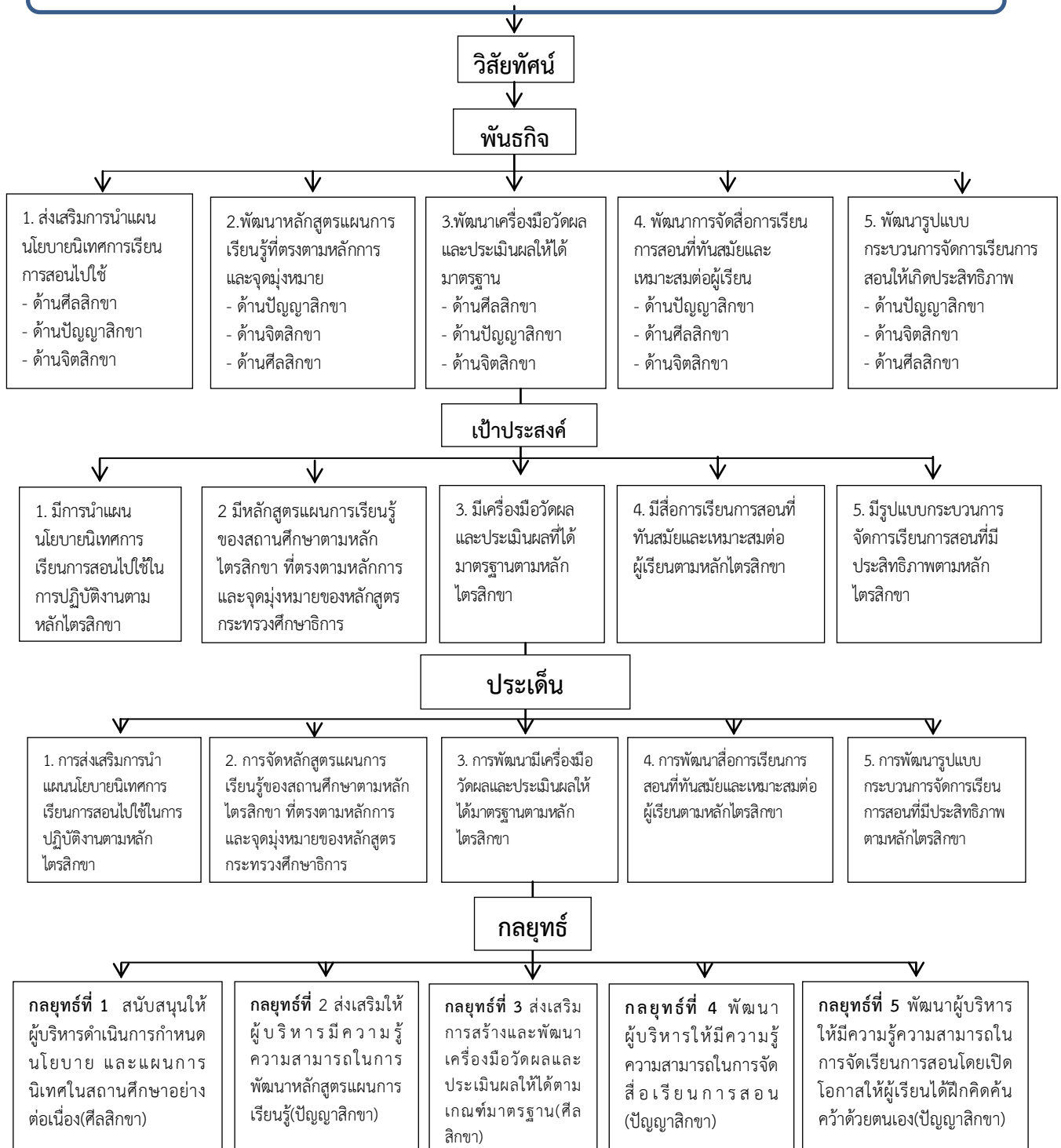
7) จากผลการวิจัยของการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ทำให้ได้รูปแบบของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ฉบับสมบูรณ์ ที่มีองค์ประกอบของ 1 วิสัยทัศน์, 5 พันธกิจ, 5 เป้าประสงค์, 5 ประเด็นยุทธศาสตร์, 69 กลยุทธ์ จากผลการวิจัยสะท้อนได้ว่าการบริหารงานวิชาการสามารถนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดภาคกลาง” พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา พบว่า รูปแบบการบริหารด้านวิชาการตามหลักศีล 4 แนวทาง ตามหลักสมาธิ 5 แนวทาง ตามหลักปัญญา 3 แนวทาง และรูปแบบการบริหารด้านบุคลากรตามหลักศีล 4 แนวทาง ตามหลักสมาธิ 4 แนวทาง ตามหลักปัญญา 3 แนวทาง 3) ผลการประเมินรูปแบบการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขา ทั้ง 4 ด้าน มี 3 รูปแบบในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด²⁰

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัย ถึงกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 เป็นแผนภาพได้ดังนี้

²⁰ พระอุทัยปริยัติโกศล (เสถียร ยอดสังวาลย์), “รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดภาคกลาง”, *ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) จากผลการศึกษาวิจัยที่แสดงถึงความต้องการจำเป็นเร่งด่วนในการนำแผนนโยบายนิเทศการเรียนการสอนไปใช้ในการปฏิบัติงานตามหลักไตรสิกขา ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐที่ดูแลระบบการศึกษา ควรดำเนินการพัฒนางานวิชาการด้านนิเทศการเรียนการสอน และส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้นำไปใช้เพื่อการบริหารงานวิชาการด้วยคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับอย่างเต็มประสิทธิภาพ

2) จากผลการวิจัยถึงเป้าหมายของการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ของสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ที่ตรงตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรแผนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานวิชาการอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) จากผลการประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาที่มีผลความเป็นไปได้และความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด จึงมีประสิทธิภาพที่ผู้บริหารของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 และเขตอื่นควรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารงานวิชาการ

2) ผู้บริหารของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 และเขตอื่น ที่นำกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการ ควรศึกษาหลักการในรายละเอียดของกลยุทธ์ให้เข้าใจเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานวิชาการมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาหลักไตรสิกขาในเชิงปฏิบัติหรือเชิงทดลอง เพื่อให้เกิดประจักษ์ภาพในการปฏิบัติยิ่งขึ้น

2) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติในด้านการนิเทศการเรียนการสอน ด้วยเป็นความต้องการจำเป็นเร่งด่วนของการศึกษาที่พบในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- โชติ แยมแสง. “กลยุทธ์การดำเนินงานสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาปฐมวัยในจังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2556.
- บุญมี แท่นแก้ว. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2539.
- พระครูปลัดอเนก ปุณฺณวฑฺฒโน แก้วดวงดี. “รูปแบบการบริหารตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5”. **ดุสิตบัณฑิตศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). “หลักแม่บทของการพัฒนาตน” **รวมธรรม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://www.payutto.net/book-content/\[1 ธันวาคม 2563\]](https://www.payutto.net/book-content/[1 ธันวาคม 2563]).
- “พระราชบัญญัติ การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562”. **ราชกิจจานุเบกษา**. 136 (เมษายน 2562) : 12-13.
- พระอุทัยปริยัติโกศล เสถียร ยอดสังวาลย์. “รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักไตรสิกขาของศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดภาคกลาง”. **ดุสิตบัณฑิตศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- รมณี เหลี่ยมแสง. “กลยุทธ์การบริหารการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางทางสะเต็มศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2561.
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5. **รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ประจำปีการศึกษา 2563**. รวบรวมสรุปโดย พระศราวุธ วชิรปัญญา (ทวีชัย). สำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5, 2564.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **รายงานข้อมูลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนา, 2556.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **รายงานข้อมูลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนา, 2552.

สุรพล พิมพ์สอน และคณะ. “กลยุทธ์การพัฒนาคูณภาพผู้เรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41”. **วารสารครุศาสตร์**. ปีที่ 42 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2557) : 56.

อนัญญา ทาระธรรม. “การพัฒนากลยุทธ์ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ของนักเรียนโรงเรียนวัดหินแร่ (เหมยากรอนุสรณ์) อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษา นครนายก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2558.

อำนาจ บัวศิริ. “กระบวนการสร้างภาวะผู้นำด้วยหลักไตรสิกขา”. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2561): 27.

Ashworth, Allan and Harvey, Roger C. **Assessing Quality in Further and Higher Education**. London: Jessica Kingsley Publishers, 1994.

Patin, J. L. “The administrative behavior of the junior high school principal”. **dissertation abstracts international**. Vol.30 (No.4) (1969): 1373-A.

Ross, M.L. “A Comparative Case Study of Teacher Participation in Planning in Three Types of Decentralization Schools”. **Ph.D. Dissertation**. State University of New York at Buffalo, U.S.A., 1997.

**รูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4
ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เขต 5**
**The Academic Administration Model Based on the Four Iddhipāda
Dhammas in Phrapariyattidhamma Schools,
General Education, Region 5**

พระมหาไผ่จิต ไผ่สิตตมฺโม, Phramaha Khosit Khosittadhammo¹

E-mail: tomkhsit@gmail.com

พระมหาพิสิฐ วิสิฏฐรูปญฺโญ, Phramaha Phisit VisitÚtÚhapaññ²

E-mail: Pisit.sueb@mcu.ac.th

ประจิตร มหาหิง, Prachitr Mahahing²

E-mail: prachitr84@gmail.com

Received: March 09, 2022 Revised: May 26, 2022

Accepted: May 26, 2022

บทคัดย่อ

คุณูปการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 และ 3) เพื่อสร้างและประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ

¹ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, คณะครุศาสตร์, วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตขอนแก่น/ Program in Buddhist Educational Administration, Faculty of Education, Khonkaen Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus.

² อาจารย์ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น/ Lecturer Program in Buddhist Educational Administration, Faculty of Education, Khonkaen Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และPNImodified ผลการวิจัยพบว่า 1. องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ได้แก่ ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้นี้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ด้านการนิเทศ และด้านการวัดผลและประเมินผล 2. สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 พบว่า การบริหารงานวิชาการในสภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้นี้และด้านการนิเทศการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ตามลำดับ และการบริหารงานวิชาการในสภาพที่พึงประสงค์โดยรวม อยู่ในระดับมาก และพบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้นี้ ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการนิเทศการเรียนการสอน และด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ตามลำดับ เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี PNImodified พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน รองลงมาคือ ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้นี้ ด้านการนิเทศการเรียนการสอน และด้านการจัดการเรียนการสอน ตามลำดับ3. ผลการสร้างและประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 พบว่า ได้รูปแบบที่มีองค์ประกอบของชื่อรูปแบบ วัตถุประสงค์ หลักการ แนวคิด และเนื้อหาของวิธีการปฏิบัติของรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 และผลการประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 พบว่า ความเป็นไปได้และความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : รูปแบบ, การบริหารงานวิชาการ, หลักอิทธิบาท 4, โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

Abstract

The objectives of this dissertation were: 1) to study the components of the academic administration model for administrators of Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5; 2) to study the current condition, desirable conditions, and needs of the academic administration of the administrators in the Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5; 3) to create and assess a model of academic administration based on the Four Iddhipāda Dhammas for the Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5. This study was carried out by means of mixed-method research (quantitative and qualitative research). The tools used to collect the data were a semi-structured interview form and a

questionnaire. Data were analyzed using statistics: Frequency, Percentage, Mean, Standard Deviation. and PNI_{modified}.

The research results were as follows:

1) The components of the academic administration model for administrators of Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5, included curricula management, learning and teaching management, management of teaching media, supervision, and measurement and evaluation.

2) Regarding the current condition, desirable condition, and needs of the academic administration for the administrators in the Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5, the academic administration in the present condition was at a high level. The teaching and learning management aspect had the highest mean, followed by curriculum management and learning plans, instructional supervision, measurement and evaluation, and teaching media management, respectively. The aspect of academic administration in desirable conditions overall was statistically rated at a high level. The teaching and learning management aspect had the highest man, followed by curriculum management and learning plans, measurement and evaluation, teaching supervision, and teaching media management, respectively. Sorted by the importance of needs by considering the PNI_{modified} Index, the first place was teaching media management, followed by measurement and evaluation, curriculum management and learning plans, teaching supervision, and teaching and learning management, respectively.

3) The result of an assessment of a model of academic administration based on the Four Iddhipāda Dhammas for the Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5 was to obtain a model with components of the model's name, objectives, principles, concepts, and contents of the method of implementation of the academic administration model based on the Four Iddhipāda Dhammas. The assessment results of a model of academic administration based on the Four Iddhipāda Dhammas for the Phrapariyattidhamma Schools (General Education), Region 5, showed the model's feasibility and suitability at the highest level.

Keywords: Model, Academic Administration, Four Iddhipāda

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ว่าด้วย โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553³ ได้มุ่งเน้นภารกิจหลักในการปฏิรูปการ เรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีความรู้คู่คุณธรรม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมี ความสุข การพัฒนาคุณภาพการศึกษาจึงเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ สอดคล้องกับภารกิจหลักตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วยการพัฒนาทั้งระบบ ได้แก่ การ พัฒนาคุณภาพของปัจจัยการผลิต การพัฒนาคุณภาพของกระบวนการบริหารจัดการ และการ พัฒนาคุณภาพผู้เรียน⁴ และพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 ได้กำหนดการ ปฏิบัติงานในสถานศึกษาพระปริยัติธรรม ในมาตรา 18 กำหนดให้ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหาร การศึกษาในสถานศึกษาพระปริยัติธรรม ขณะเดียวกัน ในมาตรา 20 กำหนดให้สถานศึกษาพระ ปริยัติธรรมจัดให้มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษาตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และระยะเวลาที่คณะกรรมการกำหนด⁵ ดังนั้น การบริหารสถานศึกษา จึงเป็นภารกิจหลัก ของผู้บริหารที่จะต้องกำหนดแบบแผนวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างเป็นระบบ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้ริเริ่มและเป็นผู้นำทางวิชาการอย่างมีคุณภาพเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 (เชียงใหม่ ลำพูน และ แม่ฮ่องสอน) สังกัดกองพุทธศาสนศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานให้การ สนับสนุนในการพัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษา และการบริหารจัดการสถานศึกษาแก่โรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา⁶ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาพระ ปริยัติธรรมไว้ว่า 1) เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ ปราภฏในพระไตรปิฎก ไบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ 2)

³ “พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553”, **ราชกิจจานุเบกษา**, 127 (กรกฎาคม 2553): 1.

⁴ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5, **คู่มือการบริหารสถานศึกษา กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5**, (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554), หน้า 1.

⁵ “พระราชบัญญัติ การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562”, **ราชกิจจานุเบกษา**, 136 (เมษายน 2562): 17-18.

⁶ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5, **คู่มือการบริหารสถานศึกษา กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5**, หน้า 2

เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และมีการรักษาพระธรรมวินัยให้เป็นไปอย่างถูกต้องดีงามโดยเคร่งครัด เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และ3) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง⁷

อย่างไรก็ตาม จากสภาพการณ์ของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ภายใต้ระเบียบปฏิบัติดังกล่าว ปรากฏมีประเด็นที่เป็นปัญหาที่ต้องมีการแก้ไขและต้องได้รับการพัฒนาที่ล้าคัญอยู่หลายประเด็น เช่นด้านคุณภาพและมาตรฐานในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคมในวงกว้าง ความไม่ชัดเจนในอัตลักษณ์ของการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทที่ควรจะเป็นอย่างแท้จริง ประสิทธิภาพของระบบการดำเนินการด้านการบริหารจัดการ และการจัดการศึกษา ที่ยังไม่มีทิศทางการพัฒนา และขาดความชัดเจนในการสร้างเอกภาพทางการบริหารให้กับกลุ่มโรงเรียน⁸ ทั้งนี้ จากรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่ม 5 พบปัญหาของแต่ละสถานศึกษาส่วนใหญ่ต้องการที่จะพัฒนาครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับนโยบายทางการศึกษาและการพัฒนาผู้เรียนในการปฏิรูปการศึกษายุค 4.0 พัฒนาสื่อการสอนที่เหมาะสม และการใช้เทคโนโลยีช่วยในการสอนสำหรับครู จัดสื่อเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา และมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ ให้ความสำคัญสนับสนุนด้านการศึกษา การจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอต่อการพัฒนาการศึกษาสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน บางโรงเรียนมีครูไม่เพียงพอต่อความต้องการ ต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานต้นสังกัดในการให้ข้อมูล หลักเกณฑ์ งบประมาณ และแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาสถานศึกษาไปสู่โรงเรียนต้นแบบของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา⁹

การพัฒนาศักยภาพของการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในทางพระพุทธศาสนาจะใช้หลักธรรมเป็นแนวทาง คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้เพื่อการ

⁷ “พระราชบัญญัติ การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562”, ราชกิจจานุเบกษา, 136 (เมษายน 2562) : 12-13.

⁸ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ การพัฒนาการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (พ.ศ. 2553-พ.ศ. 2562), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553), หน้า 1.

⁹ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5, รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา, รวบรวมโดย พระมหาโฆสิต โฆสิตธมฺโม (บารุณแจ่ม), (สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเขต 5, 2563).

บริหารโรงเรียนของผู้บริหาร มี 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำในสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลยิ่ง ๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง 3) จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตผูกใฝ่ไม่ปล่อยให้ใจเกิดความฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา (ความไตร่ตรองหรือทดลอง) คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบหาข้อที่บกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผลคิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุง¹⁰

จากปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่คุณภาพและมาตรฐานในการจัดการศึกษายังไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคม การจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับบริบทที่ควรจะเป็น การดำเนินการด้านการบริหารจัดการ และการจัดการศึกษา ยังไม่มีทิศทางการพัฒนา ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษาหนึ่งของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 จึงมีความประสงค์ จะทำการศึกษารูปแบบการประกอบของรูปแบบการบริหารงานวิชาการ สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ทั้งนี้ เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักกฤษฎีกา 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ในการเสริมสร้างสถานศึกษาให้มีคุณภาพและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ใหม่ได้อย่างมั่นคง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการประกอบของรูปแบบการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5
3. เพื่อสร้างและประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักกฤษฎีกา 4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหาร ครูและคณะกรรมการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, 2551), หน้า 160.

จำนวน 18 โรงเรียน กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ (Krejcie & Morgan) จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 148 รูป/คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทำการทดสอบสมมติฐานด้วยการทดสอบการวิเคราะห์การถดถอยอย่างง่าย (Simple Regression Analysis) สำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique)

ผลการวิจัย

1. องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ได้จากการสังเคราะห์แนวคิด เอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารโรงเรียนจากนักการศึกษาโดยใช้ค่าความถี่ระดับ 4 ขึ้นไป ของความถี่ทั้งหมดมาเป็นองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการ ซึ่งได้องค์ประกอบหลัก 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน 4) ด้านการนิเทศ 5) ด้านการวัดผลและประเมินผล

2. ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 โดยในสภาพปัจจุบัน พบว่า การบริหารงานวิชาการ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.89$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ ด้านการนิเทศการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ตามลำดับ และในสภาพที่พึงประสงค์ การบริหารงานวิชาการ ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.35$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ ด้านการวัดผลและประเมินผลด้านการนิเทศการเรียนการสอน และด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ตามลำดับ

เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ในที่นี้ คือ 0.120 พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านที่ 3 ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ($PNI_{modified} = 0.128$) รองลงมาคือ ด้านที่ 5 ด้านการวัดผลและประเมินผล ($PNI_{modified} = 0.122$) ด้านที่ 1 ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ ($PNI_{modified} = 0.119$) และอันดับสุดท้ายคือด้านที่ 2 ด้านการจัดการเรียนการสอน ($PNI_{modified} = 0.115$) และด้านที่ 4 ด้านการนิเทศการเรียนการสอน ($PNI_{modified} = 0.115$)

2. ผลการสร้างและประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5

ผลการสร้าง (ยกเว้น) รูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักกฤษฎีกา 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 (ฉบับร่างที่ 1) โดยนำผลของความต้องการจำเป็นอันดับสูงสุดและรองลงมา รวมทั้งข้อเสนอแนะจากข้อมูลเชิงคุณภาพมาสร้างเป็นรูปแบบ โดยมีองค์ประกอบของรายละเอียด คือ 1) ชื่อรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ 3) หลักการ แนวคิด 4) เนื้อหา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักกฤษฎีกา 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 (ฉบับร่างที่ 1) กับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 รูป/คน ด้วยการสนทนากลุ่ม และได้ทำการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำจนเป็นรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักกฤษฎีกา 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 (ฉบับสมบูรณ์) โดยเรียงลำดับตามความต้องการจำเป็น ประกอบด้วย 1) ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน 2) ด้านการวัดผลและประเมินผล 3) ด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้อื่นๆ 4) ด้านการนิเทศการเรียนการสอน และ 5) ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยมีรายละเอียดของวิธีการปฏิบัติของรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักกฤษฎีกา 4 ในแต่ละด้านได้ดังนี้

การจัดสื่อการเรียนการสอน

ด้านวิธีะ คือ จัดให้มีแหล่งค้นคว้าเพื่อการศึกษาข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ มีความพยายามในการต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคที่ขัดขวางในการจัดสื่อการเรียนการสอนอำนวยความสะดวกด้านอุปกรณ์ให้กับครูและนักเรียน สรรหาแบบที่สืบค้น ตรวจสอบ และปรับปรุงใช้ได้จริง จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนเข้าถึงได้ง่าย และจับต้องได้ทางกายภาพ มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่ขัดขวางการจัดสื่อการเรียนการสอน เพื่อยุติความสับสนของบรรดาครูและนักเรียนเพื่อสนับสนุนการผลิตหลักสูตร สื่อ วิธีการสอน และเพื่อยุติความสับสนของแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลายและทันสมัย เช่น อุปกรณ์ สื่อเทคโนโลยี สื่อดิจิทัล รวมถึงแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและภาคีเครือข่าย

ด้านจิตตะ คือ จัดให้มีศูนย์สื่อการเรียนการสอนภายในโรงเรียนด้วยความเอาใจใส่ฝักใฝ่ จัดให้มีฐานข้อมูลของแหล่งการเรียนรู้ที่ทันสมัย เอาใจใส่ในการจัดสื่อการเรียนการสอน โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความสุข ปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนที่เน้นบทบาทการคิดวิเคราะห์ การแสดงออกมากกว่าท่อง จดบันทึก กำหนดเนื้อหาของรายวิชาตามกลุ่มสาระให้เหมาะสมกับผู้เรียน จัดให้มีศูนย์สื่อการเรียนการสอนภายในโรงเรียนด้วยความเอาใจใส่ฝักใฝ่ และสร้างแรงจูงใจ และการมีส่วนร่วมในการผลิตหลักสูตร สื่อ วิธีการสอน

ด้านฉันทะ คือ พัฒนาตนเองให้ทันต่อความก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่ จัดครูที่มีความพอใจ มีความรักในการสอนเข้ารับการอบรมการจัดทำสื่อการเรียนการสอนและการผลิตสื่อต่างๆ พัฒนาตนเองให้ทันต่อความก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่ จัดทำสื่อการเรียนการสอนที่มีความเหมาะสมระดับชั้นของผู้เรียนและวัตถุประสงค์หรือผลลัพธ์การเรียนรู้ การจัดกิจกรรมแบบบูรณาการกับรายวิชาหรือตามกลุ่มสาระ

ด้านวิมังสา คือ ตรวจสอบและติดตามประเมินผลการใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ รวบรวมเครื่องมือและเทคโนโลยีทางการเรียนรู้ให้เพียงพอต่อผู้เรียนหาสาเหตุและวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคของการจัดสื่อการเรียนการสอน ปรับปรุงวิธีศึกษาองค์ความรู้ควบคู่การลงมือปฏิบัติ ปรับปรุงและพัฒนาวิธีการใช้สื่อดิจิทัลที่สามารถสืบค้น เก็บข้อมูล ตรวจสอบ แก้ไขปรับปรุงได้ง่าย จัดอบรมเรื่องการผลิตสื่อ และส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยี และผลิตหลักสูตรสื่อ วิธีการสอน ที่สามารถนำไปปฏิบัติและแก้ปัญหาชีวิตได้จริง

การวัดผลและประเมินผล

ด้านวิริยะ คือ พยายามที่จะปรับปรุงการวัดผลและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จัดให้ครูสร้างเครื่องมือวัดผลให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้โดยไม่ทอดทิ้งต่อความยากลำบาก มีการประเมินผลตามสภาพจริง มีการติดตามผลการประเมิน ต้องศึกษากระบวนการวัดผล และการปรับปรุงแก้ไข ใช้สถิติเพื่อกระตุ้นการพัฒนาและแก้ไข และเห็นความสำคัญของการพัฒนา

ด้านวิมังสา คือ ให้ครูผู้สอนเข้ารับการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล มีการสรุปผลการบริหารงานวิชาการทุกครั้ง รูปแบบการวัดและประเมินที่หลากหลาย สอดคล้องกับสถานะความแตกต่างระหว่าง นำข้อมูลจากการประเมินผลงานในสภาพปัจจุบันไปปรับปรุงและพัฒนา เป็นข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้ สร้างความตระหนักให้ครูเรียนรู้จากสื่อเทคโนโลยี นำข้อมูลสารสนเทศจากต้นสังกัดหรือกลุ่มสาระมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการสอน ประเมินผลงานวิชาการเชิงประจักษ์ โดยศึกษาจากเอกสารหลักฐาน ข้อมูลทางสถิติ และพฤติกรรมที่เป็นปัจจุบัน พิจารณาข้อมูลผู้เรียนรายบุคคล มีจุดประสงค์รูปแบบการประเมินที่ชัดเจน ใช้เครื่องมือประเมินจากข้อมูลจริง

ด้านจิตตะ คือ มุ่งมั่น ดูแล ตรวจสอบเกณฑ์การวัดผลและประเมินผลให้เที่ยงตรงอยู่เสมอ มีใจจดจ่อที่จะรวบรวมแนวข้อสอบเพื่อใช้พัฒนาผู้เรียน ควรศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล บุคลากรทุกคนที่เกี่ยวข้องควรศึกษาเรียนรู้ และนำความรู้ไปปฏิบัติและแก้ไขร่วมกัน มีการสรุปผลเทียบเคียงข้อมูล และประกาศให้ปรากฏ ออกแบบการวัดผลและประเมินผลให้เหมาะสมกับบริบทของการประเมิน

ด้านฉันทะ คือ เอาใจใส่ในการวัดผลประเมินผลทุกครั้งหลังการจัดการเรียนรู้ มีความพอใจในแนวปฏิบัติการวัดผลประเมินผลที่ชัดเจน วางแผนและออกแบบการวัดผลประเมินผลที่ชัดเจน เที่ยงตรง มีความพอใจที่จะปรับปรุงการวัดผลและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มีความพอใจที่จะตรวจสอบเกณฑ์การวัดผลและประเมินผลให้เที่ยงตรงอยู่เสมอ มีความพอใจในการติดตามผลงาน นำเสนอรายงานการจัดการเรียนการสอนแต่ละภาคเรียนให้สาธารณชนหรือหน่วยงานต้นสังกัดได้รับทราบ

การจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้

ด้านจิตตะ คือ เอาใจฝึกฝนคิดค้นจัดทำโครงการสอนและใบงานเพื่อให้สอดคล้องหลักสูตร เอาใจใส่ในการกำกับติดตามการนำ หลักสูตรมาใช้ในสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอใส่ใจในระบบและกลไกรายละเอียดของการประเมินแผนการเรียนรู้ และเอาใจใส่ในการพัฒนางานบริหารงานวิชาการ ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและความต้องการของคนในชุมชน

ด้านฉันทะ คือ การกำหนดนโยบายในการร่วมกันพิจารณาคัดเลือกหนังสือประกอบการเรียนการสอนโดยรอบคอบ ประชุมวางแผนในการจัดทำหลักสูตรแผนการเรียนรู้ ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมด้วยความพอใจ จัดทำแผนพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวง จัดทำแผนพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน สังคม ชุมชน ความต้องการของผู้เรียน ประชุมวางแผนในการจัดทำหลักสูตรแผนการเรียนรู้ ยึดบริบทของผู้เรียนและศักยภาพของผู้เรียน และทักษะของครูสอน เพิ่มเติมหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมสังคม ชุมชน และการดำเนินชีวิตของผู้เรียน มีความเชื่อมั่นและยึดมั่นต่อปรัชญาและแผนการเรียนรู้ของหลักสูตร ผู้บริหารถ่ายทอดหลักสูตรและแผนการเรียนรู้ให้ผู้สอนและบุคลากรสายสนับสนุนให้เข้าใจและมีความเป็นเอกภาพในการนำสู่การปฏิบัติ และเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรและรูปแบบการเรียนการสอน

ด้านวิมังสา คือ พัฒนาแผนการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ นำผลการประเมินผลการใช้หลักสูตรไปปรับปรุงใช้ในการดำเนินงานวิชาการเสมอ ใช้ปัญญามองปัญหาแล้วกำหนดวิสัยทัศน์ จัดทำยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด เป้าหมาย และกลยุทธ์ที่ทำให้ปฏิบัติได้จริง ปรับปรุงและพัฒนาแผนการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ เพิ่มหลักสูตรด้านคุณธรรม ปรับปรุงวิชาเพิ่มเติมของสถานศึกษาให้ทันสมัย นำผลการวิเคราะห์หลักสูตรมาพัฒนาปรับปรุง จัดการศึกษาาระยะ 3 ปีและแผนรายปีที่ชัดเจน ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงและพัฒนาใน 8 สารวิชาให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับการพัฒนาสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ และวางแผนจัดทำหลักสูตรมีความยืดหยุ่น

ด้านวิริยะ คือ มีความเพียรขยัน ตั้งใจในการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ จัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับเทคนิคการเรียนการสอนให้กับครูอย่างไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคหมั่นศึกษารายละเอียดเนื้อหาหลักสูตรอย่างตั้งใจ มีความเพียรขยัน ตั้งใจในการจัดการหลักสูตรแผนการเรียนรู้ มุ่งเน้นการศึกษาเรียนรู้ด้านหลักธรรมพุทธศาสนาและพยายามสร้างหลักสูตรที่ใช้ประโยชน์ได้จริง

การนิเทศการเรียนการสอน

ด้านจิตตะ คือ มีจิตจดจ่อที่จะนำผลการนิเทศมาปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ ให้โอกาสครูผู้สอนเข้ารับการนิเทศการเรียนการสอน ประเมินเพื่อสร้างความตระหนักรู้และความรับผิดชอบต่อการนิเทศ ให้ความสำคัญของการนิเทศ ทำการนิเทศให้หลายรูปแบบ และสม่ำเสมอ สร้างความกระตือรือร้นที่จะนิเทศ สร้างการนิเทศที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนใน

องค์การ กำกับ ติดตาม ดูแล ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จัดทำสมุดบันทึกการนิเทศของผู้บริหารด้วยความขยันหมั่นเพียร ควบคุมนักเรียนในการใช้เทคโนโลยีที่ปลอดภัยต่อพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและไม่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

ด้านวิมังสา คือ มีการสรุปผลการนิเทศทุกครั้ง รู้จักหาสาเหตุวิธีการป้องกันและแก้ไข ปัญหาอุปสรรคของการนิเทศที่ไม่ประสบผลสำเร็จ ตรวจสอบคุณภาพการเรียนการสอนโดยใช้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน มีการใช้ผลการนิเทศ ผลการดำเนินของครูประจำวิชา มอบรางวัลที่เป็นแบบอย่างให้กับคนอื่นได้ ให้โอกาสครูผู้สอนเข้ารับการนิเทศการเรียนการสอน วางแผนเพิ่มช่องทางในการจัดการศึกษา ประเมินสรุปผลการนิเทศ และนำข้อมูลไปวางแผนแก้ไข้ปัญหา

ด้านวิริยะ คือ จัดทำสมุดบันทึกการนิเทศของผู้บริหารด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้าปฏิบัติหน้าที่ตรงต่อเวลา ไม่มาสาย หรือขาดราชการความเอาใจใส่ใฝ่รักในหน้าที่การปฏิบัติงานตนเอง นิเทศการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง จัดอบรมเพื่อสร้างแนวคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาความรู้ทักษะของครู มีความพยายามที่จะใช้ผลการประเมินจากผลงานการสอนไปปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนการอบรมด้วยวิธีการเสวนา สัมมนาเชิงปฏิบัติ จัดทำสื่อเป็นกิจกรรมทำร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน จัดหาสื่อเทคโนโลยี ระบบสารสนเทศใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดความสะดวกและทันสมัย

ด้านฉันทะ คือ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ตรวจสอบคุณภาพการเรียนการสอนแต่ละชั้นเป็นประจำประชุมและชี้แจงหลักการ วิธีการนิเทศ การอำนวยความสะดวกด้านเครื่องมือที่จะช่วยสื่อการเรียนการสอน สร้างเครื่องมือนิเทศโดยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ส่งเสริมการอบรมเพื่อสร้างทักษะความรู้ใหม่ๆ ให้กับบุคลากร ให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมในทุกด้าน ส่งเสริมความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีมาจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน

ด้านวิริยะ คือ จัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับเทคนิคการเรียนการสอนให้กับครูอย่างไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรค ผู้สอนและผู้บริหารจัดหาอาหารกลางวันที่มีคุณภาพ และน้ำดื่มที่สะอาดให้กับผู้เรียนกำกับติดตามให้ครูเข้าสอนตรงตามวิชาเอก เพียรพยายามที่จะส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ให้เกิดทักษะและประสบการณ์อย่างเต็มที่ ครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างต่อเนื่องครอบคลุมทุกรายวิชา ส่งเสริมสนับสนุนครูให้สร้างนวัตกรรมการเรียนการสอนใหม่ๆ แสวงหาแหล่งทุนและตั้งกองทุนสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ออกแบบกิจกรรมที่บูรณาการเสริมทักษะและประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตควบคู่กับการเรียนรู้ทางวิชาการ และเพียรพยายามสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

ด้านฉันทะ คือ การพิจารณาการจัดการเรียนการสอนว่ามีความเหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่ การจัดกิจกรรมนันทนาการ และการจัดให้มีสถานที่พักผ่อนสำหรับผู้เรียนจัดครูผู้สอนและ

ตารางเรียนอย่างเหมาะสม จัดครูตรงตามสาขาวิชาให้เป็นไปตามระเบียบ ออกแบบจัดกิจกรรมที่สร้างประโยชน์แก่ผู้เรียน ออกแบบการจัดกิจกรรมที่ผู้สอนและผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิดและดำเนินการ ออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของสถานศึกษา และกำหนดผู้รับผิดชอบกำกับติดตามและดูแลคุณภาพการเรียนการสอน

ด้านวิมังสา คือ ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอน จัดให้มีการสอนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มความรู้ความสามารถแก่ผู้เรียนใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอน พิจารณาการลดเวลาเรียนเพื่อเพิ่มเติมสิ่งที่ผู้เรียนต้องการรู้ จัดการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับผู้เรียน วางแผนดำเนินการเรียนการสอนที่สอดคล้องและเหมาะสมกับเวลา วางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นทักษะการคิด วิเคราะห์ การให้เหตุผล มากกว่าแบบท่องจำหรือจดบันทึก วางแผนและจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอ วางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน ไม่ใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมที่มากเกินไป วางแผนการเรียนรู้ทฤษฎี ควบคู่กับภาคปฏิบัติ วางแผนที่จะส่งเสริมความรู้ความสามารถของผู้เรียน วางแผนให้มีการประเมินความพึงพอใจการเรียนการสอนประจำปี และวางแผนให้มีการติดตามประเมินผลการเรียนการสอนและนำไปปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ด้านจิตตะ คือ พิจารณาคัดเลือกกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน สนับสนุนครูให้มีใจจดจ่อ ฝ่าฝืนที่จะใช้แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเพื่อการจัดการเรียนการสอน เอาใจใส่ในการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมอย่างมีความสุข มุ่งมั่นที่จะอำนวยความสะดวกในอุปกรณ์ และสถานที่เพื่อการจัดการเรียนการสอนที่คุณภาพ เปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และเอาใจใส่ในกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมและช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

การประเมินผลรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 รูป/คน ได้ตรวจประเมินรูปแบบด้านเป็นไปได้และด้านความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 โดยพบว่า มีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.98$, S.D. = 0.03) และมีความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.96$, S.D. = 0.03) ซึ่งแสดงได้ว่ารูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 มีความเป็นไปได้อย่างดีและมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์รูปแบบที่พึงประสงค์ทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 พบว่า

ผลการวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการด้านหลักสูตรแผนการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 ด้วยการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมด้วยความพอใจในงานของตนที่ทำงานเป็นเบื้องต้นจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ (ฉันทะ) ศึกษารายละเอียดเนื้อหาอย่างตั้งใจ (วิริยะ) ใส่ใจในรายละเอียดของแผนการเรียนรู้ (จิตตะ) ใช้ปัญญาแก้ปัญหาแล้วกำหนดวิสัยทัศน์ จัดทำยุทธศาสตร์ที่ทำให้ปฏิบัติได้จริง (วิมังสา) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นบันไดที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จด้วยการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความพึงพอใจ มีความเพียร มีจิตจดจ่อ และใช้ปัญญาไตร่ตรองในสิ่งที่ทำซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของหลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ ได้กล่าวถึงความหมายของอิทธิบาท 4 ไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือข้อธรรมะที่เป็นบันไดแห่งความสำเร็จในการปฏิบัติกิจทุกอย่างประกอบไปด้วย ฉันทะ ความพอใจในเรื่องที่เราจะทำวิริยะ ความเพียรไม่ทอดถอนในการประกอบกิจนั้น ๆ จิตตะ เอาใจใส่ไม่ทอดธุระในเรื่องนั้นๆ วิมังสา จะต้องทำงานนั้นต่อไป บันไดสู่ความสำเร็จสี่ประการที่กล่าวนี้ข้อสุดท้ายสำคัญสุด¹¹

ผลการวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 ในลักษณะการจัดครูสอนและตารางเรียนในแต่ละชั้นให้มีความเหมาะสมต่อผู้เรียน ดำเนินการที่สอดคล้องและเหมาะสมกับเวลา ควรให้มีการเรียนรู้ทฤษฎี ควบคู่กับภาคปฏิบัติ ควรจัดกิจกรรมที่มีความน่าสนใจ เป็นประโยชน์ เสริมทักษะในการดำเนินชีวิตมากกว่ามุ่งความรู้ทางวิชาการ ซึ่งสะท้อนได้ว่า ครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของผู้เรียนหากครูผู้สอนสามารถจัดรูปแบบการเรียนที่เหมาะสมต่อผู้เรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ที่ได้กล่าวถึงการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหาร และครูผู้สอนว่า การสอนที่ดีนั้นจะส่งผลให้งานประสบผลสำเร็จ ถ้าผู้บริหารและครูผู้สอนสามารถนำไปปฏิบัติได้ครบถ้วนจะถือว่าเป็นผู้บริหารที่มีความสมบูรณ์ ซึ่งหลักอิทธิบาท 4 จะส่งผลให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ¹²

ผลการวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการด้านการจัดสื่อการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 สรุปได้ว่า ควรสนับสนุนงบประมาณ ควรสร้างแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมในการผลิตหลักสูตร สื่อวิธีการสอน ควรจัดอบรมเรื่องการผลิตสื่อ และส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยี วิธีการ บูรณาการการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ฝึกทักษะของผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความรู้อย่างสมบูรณ์ ท้นต่อความก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งสะท้อนได้ว่า สื่อการเรียนการสอนควรมีการพัฒนาตามยุคสมัยซึ่งยุคสมัยปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้สื่อทางเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการเรียน

¹¹ หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ, *งานคือชีวิตชีวิตคืองานบันดาลสุข*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า 60.

¹² พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), *คู่มือปฏิบัติธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอพริ้นท์ แอนด์แพ็ค จำกัด, 2553), หน้า 69.

การสอน สถานศึกษาใดที่ขาดสื่อเทคโนโลยีจะเป็นจุดอ่อนที่ส่งผลให้ขีดความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนต่ำกว่าสถานศึกษาที่มีเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่สมบูรณ์กว่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **จุมพล พูลภัทรชีวัน และคณะ** Weaknesses เป็นจุดอ่อนด้านทรัพยากรที่มีศักยภาพ และความเสียเปรียบทางการแข่งขัน เช่น ทิศทางยุทธศาสตร์ของสถานศึกษาที่ไม่ชัดเจน ปัญหาทางด้านการประมาณ บุคลากรขาดทักษะและความชำนาญ คุณภาพการให้บริการทางการศึกษาดำ ขาดเทคโนโลยีสนับสนุน¹³

ผลการวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการด้านการนิเทศการเรียนการสอนตามหลักอิทธิบาท 4 สรุปได้ว่า ควรใช้วิธีการเอาใจใส่ ทรนกว่าการนิเทศเป็นความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และให้ความสำคัญกับการนิเทศ สร้างความกระตือรือร้นการมีส่วนร่วมของคนในองค์กร มีการกำกับติดตาม ดูแล ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งวิธีการที่จะช่วยส่งเสริมให้ครูผู้สอนมีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย สอดคล้องกับบริบทการเรียนการสอน คือ การอบรมเพื่อสร้างแนวคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาความรู้ ทักษะของครู การอำนวยความสะดวกด้านเครื่องมือที่จะช่วยสื่อการเรียนการสอน การมีส่วนร่วมของคนในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **สุกานดา ตปณียางกูร** ที่ให้ความหมายว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการทางวิชาการที่จะทำให้การศึกษามุ่งบรรลุตามปรัชญาและเป้าหมายประสงค์ เพราะงานนิเทศการศึกษาเป็นงานที่จะช่วยปรับปรุงแก้ไข ริเริ่ม โดยการใช้เทคนิคและบริบททางสังคมเป็นแรงใจและกระตุ้นให้ครูเกิดกำลังใจความรับผิดชอบ ความคิดริเริ่มในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักการนิเทศและมนุษยสัมพันธ์เข้าช่วย เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทุกวิถีทางทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา¹⁴

ผลการวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการด้านการวัดผลและประเมินผลตามหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งวิธีการเพื่อให้ผู้บริหารเกิดความพยายามในการพิจารณา ใคร่ครวญในระบบตรวจสอบคุณภาพการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องนั้น ต้องมีการติดตามผลงาน นำเสนอรายงานการจัดการเรียนการสอนแต่ละภาคเรียน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ออกแบบ ตรวจสอบคุณภาพร่วมกัน มีการวัดผลในหลากหลายรูปแบบ และปรับปรุง แก้ไข วิธีการอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารหลักฐาน ข้อมูลทางสถิติ และพฤติกรรมที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งการใช้สถิติเข้ามาช่วยในการประเมินนั้นจะทำให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์ต่อประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **เยาวดี วิบูลย์ศรี** ที่ได้ให้ความหมายว่า การวัดผล คือ กระบวนการที่พยายามค้นหาระดับที่แสดงถึง

¹³ จุมพล พูลภัทรชีวัน และคณะ, **การวิเคราะห์บริบท : ความท้าทายของการบริหารการศึกษาในอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553).

¹⁴ สุกานดา ตปณียางกูร, **หลักการนิเทศการศึกษา**, (เชียงใหม่ : ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543), หน้า 5.

ปริมาณของคุณลักษณะใดลักษณะหนึ่งในตัวบุคคล หรือสิ่งของหรือเหตุการณ์ ส่วนการประเมินผล คือ การรวบรวมข้อมูลและจัดข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อช่วยให้มีการตัดสินใจหลายทาง¹⁵

ผลการวิเคราะห์ระดับปฏิบัติการบริหารงานวิชาการโดยรวมพบว่า ด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน มีความต้องการจำเป็นสูงสุด จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว สะท้อนได้ว่า สื่อการเรียนการสอนจัดเป็นอุปกรณ์สำคัญสำหรับใช้เพื่อการเรียนการสอน ดังนั้น ผู้บริหารต้องจัดการให้มีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยและอยู่ในสภาพดี มีระบบการบริการที่ทันสมัยและเพียงพอต่อการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ **Ashworth, Allan and Harvey, Roger C.** ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การประเมินคุณภาพในการส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า วัสดุอุปกรณ์ การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพจะต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาที่มีจำนวนเพียงพอ และเหมาะสมกับจำนวนนักศึกษา รวมทั้งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ สำหรับตัวบ่งชี้คุณภาพของวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา ความเหมาะสมของจำนวน และประเภทวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา อุปกรณ์ทางการศึกษาอยู่ในสภาพที่ดีใช้งานได้หรือไม่ ระบบการให้บริการ การแนะนำเกี่ยวกับวิธีการใช้ ความทันสมัยของวัสดุอุปกรณ์ สัดส่วนระหว่างจำนวนนักศึกษาต่ออุปกรณ์¹⁶

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ด้านวิธีมีความต้องการจำเป็นสูงสุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารมีความพยายามที่จะปรับปรุงการวัดผลและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่า การวัดและประเมินผลมีความสำคัญต่อการบริหารงานวิชาการด้วยเป็นเครื่องมือที่แสดงถึงประสิทธิผลของการทำงาน ดังนั้น การสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลต้องมีความเที่ยงตรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ **พิชิต ฤทธิ์จรรยา** ได้เสนอหลักการวัดและประเมินผลไว้ว่า วัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมาย ใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ คำนึงถึงความยุติธรรม การแปลผลให้ถูกต้อง และใช้ผลการวัดและการประเมินให้คุ้มค่า¹⁷

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านการจัดการหลักสูตรแผนการเรียน พบว่า ด้านจิตตะ มีความต้องการและจำเป็นสูงสุด สะท้อนได้ว่า การเอาจิตฝึกฝนในงานนั้นมีความสำคัญต่อการจัดหลักสูตรแผนการเรียน ด้วยว่าหากผู้บริหารไม่เอาจิตฝึกฝน ขาดความสนใจใน ไม่เห็นความสำคัญแล้ว การจัดการหลักสูตรย่อมขาดประสิทธิภาพหรืออาจจะปล่อยปละละเลยไม่มีการจัดการหลักสูตรแผนการเรียน ดังนั้น ผู้บริหารไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป ควรอุทิศตัวอุทิศใจให้แก่

¹⁵ เยาวดี วิบูลย์ศรี, **การวัดผลและการสร้างแบบสอบผลสัมฤทธิ์**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 5-6.

¹⁶ Ashworth, Allan and Harvey, Roger C., **Assessing Quality in Further and Higher Education**, (London: Jessica Kingsley Publishers, 1994), p. 7-14.

¹⁷ พิชิต ฤทธิ์จรรยา, **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : เฮาส์ออฟเคอร์มัส, 2558), หน้า 11-13.

สิ่งที่ทำอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้แก่ อิทธิบาท โดยในด้านจิตตะ คือความเข้าใจสภาพแวดล้อมการเรียนการสอน ความตั้งใจผู้บริหารต้องมีความตั้งใจส่งเสริมและผลักดันการเรียนการสอนนักเรียนแก่นักครูอาจารย์ และนักเรียน¹⁸

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านการนิเทศการเรียนการสอน พบว่า ด้านจิตตะ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งจากผลการวิเคราะห์รายข้อพบว่า ผู้บริหารมีจิตจดจ่อที่จะนำผลการนิเทศมาปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ การนิเทศผู้บริหารและครูจะเป็นแนวทางส่งเสริมให้มีความรู้ที่จะดูแลผู้เรียนให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ วัชรินทร์ ปะนามะเก (2558 : 52) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2 ได้แก่ การนิเทศภายในโดยผู้บริหารและคณะครูอย่างสม่ำเสมอ มีการดูแลและช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบใช้กระบวนการ PDCA ในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายใน¹⁹

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ด้านวิริยะ มีความต้องการจำเป็นสูงสุด เมื่อวิเคราะห์รายข้อพบความต้องการจำเป็นในข้อที่ว่า ผู้บริหารจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับเทคนิคการเรียนการสอนให้กับครูอย่างสม่ำเสมอเพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรค ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับเทคนิคการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า เทคนิคการจัดการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน หากผู้บริหารมีนโยบายเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ชัดเจน และครูผู้สอนมีกระบวนการสอนที่มีประสิทธิภาพย่อมส่งผลดีต่อผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระมหาสุริยา คั่นฟ้าบ (แสงอินตา) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์มหานิกายในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานฝ่ายวิชาการ ผู้บริหารต้องมีการปรับปรุงพื้นฐานการเรียนการสอนสำหรับ

¹⁸ พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร), “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร”, **ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2560.

¹⁹ วัชรินทร์ ปะนามะเก, “การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2”, **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม**, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2558) : 52

ผู้เรียนให้เหมาะสมและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนมีส่วนร่วม และใช้สื่อให้ทันสมัย²⁰ ดังนั้น ผู้บริหารควรปรับปรุงพื้นฐานการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน

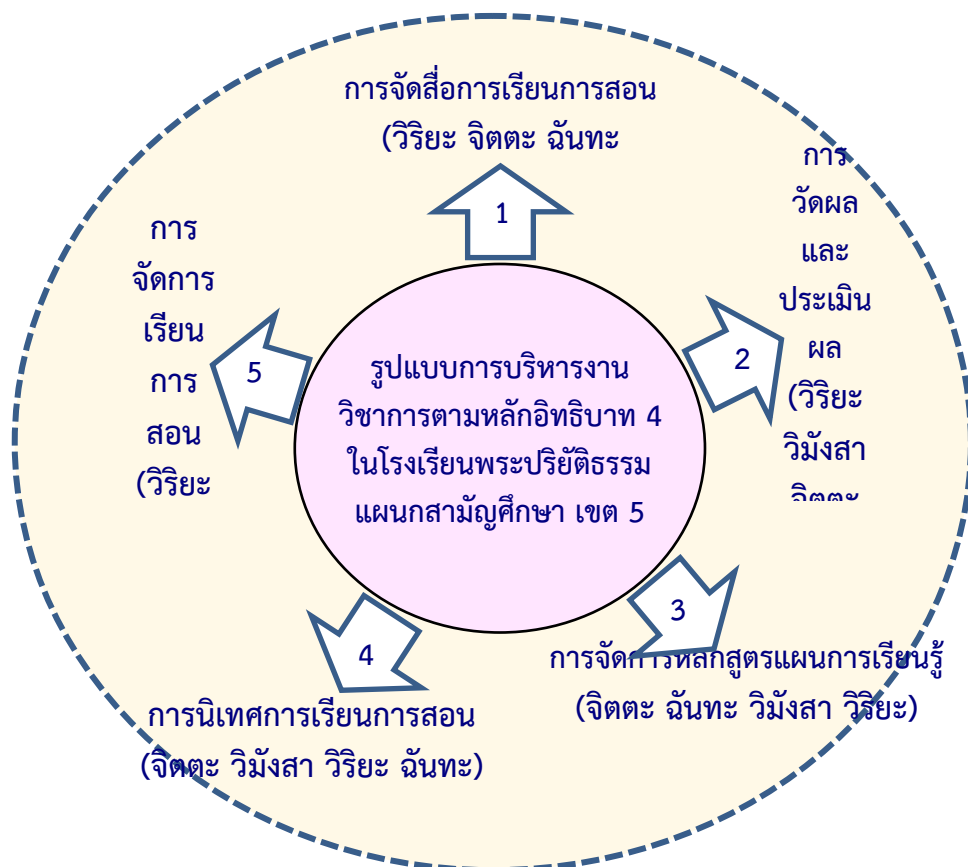
ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ได้ผ่านการตรวจประเมินรูปแบบ ด้านเป็นไปได้และด้านความเหมาะสมของรูปแบบ โดยพบว่า มีความเป็นไปได้และความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งแสดงได้ว่ารูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5 มีความเป็นไปได้และมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระปลัดบุญเจ็ด สุจิตโต (สุนทรสุข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” ผลการวิจัย พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบรูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พบว่า มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติได้จริง²¹

²⁰ พระมหาสุริยา คั่นฟ้าบ (แสงอินตา), “การพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์มหานิกายในประเทศไทย”, **ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2562.

²¹ พระปลัดบุญเจ็ด สุจิตโต (สุนทรสุข), “รูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”, **ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

องค์ความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้ประกอบด้วยสภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานวิชาการ 5 ด้าน ซึ่งได้จำแนกเข้ากับหลักอิทธิบาท 4 เพื่อให้เข้าใจได้ สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติได้ ผู้วิจัยสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ที่มีค่าอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนได้ว่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานวิชาการ ดังนั้น ภาครัฐควรส่งเสริมนโยบายการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากผลการศึกษาที่พบความต้องการจำเป็นเร่งด่วนของการบริหารงานวิชาการในด้านการจัดสื่อการเรียนการสอน ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดให้มีแหล่งค้นคว้าหรือศูนย์สื่อการ

เรียนการสอน เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อความก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยในรูปแบบ R & D หรือวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยนำรูปแบบการบริหารงานวิชาการตามหลักกฤษฎีบท 4 ตามคู่มือที่ได้จัดทำไว้ไปพัฒนาจากประเด็นหลักสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5. **คู่มือการบริหารสถานศึกษา กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5.** กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการพัฒนาการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2562).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553.

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ. **การวิเคราะห์บริบท : ความท้าทายของการบริหารการศึกษาในอนาคต.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

พระครูวิโชติศิลาภิรักษ์ (ณรงค์ กิตติธโร). “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร”. **ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

พระปลัดบุญเจ็ด สุจิตโต (สุนทรสุข). “รูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธบริหารการศึกษา.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, 2551.

พระมหาสุริยา คั่นฟ้าบ (แสงอินตา). “การพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์มหานิกายในประเทศไทย”. **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

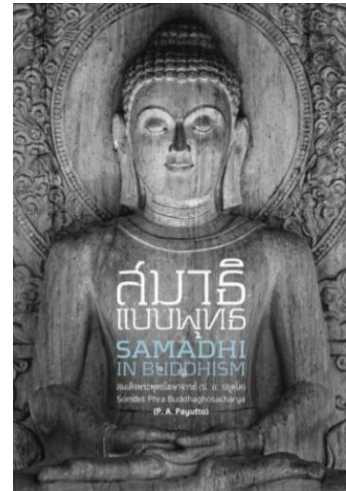
“พระราชบัญญัติ การศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562”. **ราชกิจจานุเบกษา.** 136 (เมษายน 2562)

- “พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553”. **ราชกิจจานุเบกษา**. 127 (กรกฎาคม 2553)
- พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). **คู่มือปฏิบัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอพริ้นท์ แอนด์แพ็ค จำกัด, 2553.
- พิชิต ฤทธิ์จรรยา. **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : เฮาส์ออฟเคอร์รี่ส์, 2558.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. **การวัดผลและการสร้างแบบสอบผลสัมฤทธิ์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 5. **รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา**, รวบรวมโดย พระมหาไชยิต ใสจิตฺตโม (บำรุงแจ่ม). สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเขต 5, 2563.
- วัชรินทร์ ปะนามะเก. “การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2”. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2558) : 52
- สุกานดา ตปนียางกูร. **หลักการนิเทศการศึกษา**. เชียงใหม่ : ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.
- หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ. **งานคือชีวิตชีวิตคืองานบันดาลสุข**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.
- Ashworth, Allan and Harvey, Roger C. **Assessing Quality in Further and Higher Education**. London: Jessica Kingsley Publishers, 1994.

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง	: สมาธิแบบพุทธ
ผู้เขียน	: สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
ผู้วิจารณ์	: แม่ชีนวพร ทองศรีเพชร

1. บทนำ

สมาธิแบบพุทธ ได้กล่าวถึงความหมาย คุณประโยชน์ การใช้สมาธิที่ถูกต้องตามของพระพุทธศาสนา และผลพลอยได้ที่เป็นประโยชน์ข้างเคียง ซึ่งถ้าเรารู้เท่าทันแล้ว เราก็เอามาใช้ได้หมด แม้แต่ใช้สมาธิเป็นตัวกล่อม แต่ใช้แบบไม่ให้เกิดความประมาท อย่าใช้แล้วทำให้เราหยุดนิ่งติดจมกับสมาธิ แต่ใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ผ่านพ้นไปได้ หรือจะเป็นแง่สมาธิเพื่อพลังจิต ใช้รวมจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน แต่ก็มีหลักที่แท้จริงคือ ประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายของพุทธศาสนา ที่จะกำจัดกิเลส และให้รู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย ให้รู้ตามจริงว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รวมทั้งรู้จักโลกและชีวิตตามเป็นจริง จนสามารถวางจิตวางใจต่อชีวิตและโลกได้ถูกต้อง เป็นจิตสงบราบเรียบ โปร่งโล่ง ผ่องใส เป็นอิสระ เพราะไม่มีกิเลส ไม่มีความเป็นไปใดๆ ในโลก ที่จะมาทำให้จิตหวั่นไหวได้ เพราะปัญญาเข้าถึงความจริง แล้วดำเนินชีวิตเป็นอยู่ด้วยปัญญา ที่รู้และทำตรงเหตุปัจจัย อันนี้คือสิ่งที่เราต้องการ ซึ่งจะสำเร็จด้วยการที่มาปฏิบัติตามกระบวนการส่งต่อของไตรสิกขา

"สมาธิแบบพุทธ" ได้เรียบเรียงจากธรรมกถา โดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์พระพรหมคุณาภรณ์ ได้แสดงปาฐกถา แก่ท่านกงสุลใหญ่ประเทศไทย ประจำนครชิคาโก และภรรยา ญาติโยมวัดธัมมาราม ชาวชิคาโกและเมืองใกล้เคียง วัดธัมมาราม นครชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2539 ท่านเห็นว่าเมื่อฝรั่งสนใจพระพุทธศาสนาและสนใจเรื่องสมาธิ เราในฐานะชาวพุทธที่ใกล้ชิดศูนย์กลาง ใกล้คำสอน น่าจะมีความรู้เป็นหลักแก่เขาได้ เป็นการพูดในแง่หลักการทั่ว ๆ ไป กว้างๆ จึงได้แสดงธรรมกถาในครั้งนี้

2. เนื้อหา

โครงสร้างเนื้อหาของหนังสือ สมาธิแบบพุทธ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 คำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ “สมาธิ” ควรใช้ "concentration" เพราะมีความตรงมากกว่าคำว่า meditation และ คำว่า “ภาวนา” แปลว่า เจริญ ทำให้เพิ่มพูนขึ้น มีอยู่ 2 อย่าง คือ (1) สมถภาวนา มุ่งให้เกิดสมาธิ จิตสงบ (Tranquility Meditation หรือ Tranquility Development) และ (2) วิปัสสนาภาวนา มุ่งให้เกิดปัญญา รู้เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย (Insight Meditation หรือ Insight Development)

ส่วนที่ 2 ปฏิบัติสมาธิให้ถูกทาง คำว่า “สมาธิ” แปลว่า จิตตั้งมั่น จิตมีอารมณ์หนึ่งเดียว ไม่ฟุ้งซ่าน แฉ่วแฉ้อ และ “ประโยชน์ของสมาธิ 3 ด้าน” ได้แก่ พลังจิต สุขสงบ และจิตโลดขยายปัญญา

(1) สมาธิเพื่อพลังจิต พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วก็ไม่ทรงสรรเสริญการใช้สมาธิเพื่อฤทธิ์เดช แต่ทรงสรรเสริญการสอนให้เห็นตามจริงเกิดปัญญาด้วยตนเอง จิตเป็นอิสระไม่ต้องขึ้นต่อพระองค์ ดังปรากฏในปาฏิหาริย์ 3 คือ อิทธิปาฏิหาริย์ (การแสดงฤทธิ์) อาเทศนาปาฏิหาริย์ (การทลายใจ) และ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ (การสอนให้เกิดปัญญา) ทรงสรรเสริญข้อสุดท้าย ส่วนสองอันแรกใครทำคนนั้นได้ คนอื่นก็หวังฟังแต่คนนั้นไม่ฟังตนเอง พระพุทธเจ้าเป็นยอดของผู้มีฤทธิ์ แต่ไม่เคยใช้ฤทธิ์บันดาลผลให้แก่ใครเลยตลอด 45 พรรษา จะใช้ฤทธิ์เพื่อประกาศศาสนา ต่อผู้ที่มาททอลง เพื่อให้เขายอมและสอนธรรม ดังนั้นสมาธิที่ได้ฤทธิ์จัดเป็นฉันทโลกีย์ ยังไม่ทำให้หมดกิเลส และขัดขวางการบรรลุธรรม

(2) สมาธิเพื่อสุขสงบ คือ จิตใส สงบสุข เป็นเครื่องพักผ่อน ป้องกันและแก้ปัญหาด้านจิต เช่น ความเครียด สับสน แต่สมาธิอาจกลายเป็น "สิ่งล่อลอม" คือ การทำให้สบายใจ เพลิดเพลิน ควรใช้แค่ชั่วคราว พอลายจากอาการแล้วก็หยุด เช่น ภาระวุ่นวาย สิ่งล่อลอมของมนุษย์ มุ่งหาความสุขจากการเสพทางวัตถุ จึงมีปัญหามาก ส่วนสิ่งล่อลอมประณีตทางจิต คือ สมาธิ ช่วยให้เกิดความสุขสงบภายในจิต ถ้าไม่ระวังก็จะผิดหลักการ 2 อย่าง คือ ตกอยู่ในความประมาท ล่อลอมสบายใจ หลบหนีปัญหา และ ขัดกับไตรสิกขา ขัดกับเป้าหมายของพุทธศาสนา เพราะหยุดแค่สมาธิ กลายเป็นยอดดื้อน ไม่เดินปัญญา

(3) สมาธิเพื่อจิตโลดขยายปัญญา คือ ผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว จะรู้ชัดตามที่เป็นจริง "กัมมณียัง หรือ กรรมนิย" แปลว่า เหมาะแก่การใช้งาน มีสมาธิดีแล้ว ก็เอามาใช้งานทางปัญญา พิจารณาจนเข้าถึงพระไตรลักษณ์ รู้ความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย แล้วจิตหลุดเป็นอิสระ ก็จะถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา

“ผลพลอยได้” จากจิตที่มีสมาธิ เรียกว่า จิตเข้าที่ ดังนั้นคนที่มีสมาธิลึก จิตสงบมาก หายใจราบรื่น ใช้พลังงานน้อย เฝ้ามลายน้อย ทำให้สุขภาพดี เสียดลมเดินดี อายุยืน ดังนั้นสมาธิ มีผลต่อสุขภาพ และใช้รักษาโรคได้ด้วย

ส่วนที่ 3 วิธีป้องกันและแก้ไขโทษของสมาธิ สมาธิเป็นพวกเดียวกับ “โกสัชชะ คือ ความเกียจคร้าน” พอได้สมาธิ สงบ สบาย เฉื่อย ไม่อยากทำอะไร จึงต้องระวัง ต้องมีคุณภาพ รักษาอินทรีย์ให้สม่ำเสมอ เรียกว่า “การปรับอินทรีย์ 5” แบ่งเป็น 2 คู่ คือ ศรัทธากับปัญญาเข้าคู่ตรึงกันให้พอดี และ วิริยะกับสมาธิเข้าคู่คุมกันให้พอดี ส่วนสติคอยดึงให้ดุลใช้ทุกกรณี

“การปรับให้ดำเนินตามไตรสิกขา” คือ กระบวนธรรมทุกข้อ มีศีล สมาธิ ปัญญา ต้องส่งผลต่อกันในการเคลื่อนไหวเดินทางไปสู่จุดหมาย ขับเคลื่อนด้วยองค์รวม ไม่ทำเฉพาะหน่วยตน ซึ่งการปฏิบัติต้องมีธรรมสำคัญคือ “สันโดษ” เป็นการสุขง่ายด้วยวัตถุน้อย ทำให้ใจเรากลับสบาย ไม่ดิ้นรน พร้อมทั้งจะเอาใจมาปฏิบัติ เมื่อเราสันโดษถูกต้อง ทำให้เราพร้อมที่จะบำเพ็ญกุศลธรรม ทุ่มเทให้กับกิจหน้าที่ ให้ก้าวหน้าไปในไตรสิกขา ดังนั้นภิกษุควรสันโดษ 4 อย่างนี้ ได้แก่ จีวร อาหาร บิณฑบาต ที่อยู่อาศัย และ การละอกุศลธรรมและบำเพ็ญกุศลธรรม ส่วนสิ่งที่ไม่ควรสันโดษ คือ การทำกุศลธรรมและความเพียร

“สติปัญญาน” จะเกิดขึ้นเมื่อสมาธิถูกต้อง เป็นตัวเอื้อแก่ปัญญา ก้าวจากสมถะไปสู่วิปัสสนา ดังนั้น สติปัญญาน คือ การเอาสติตามดูรู้ทันสิ่งที่เกิดขึ้น ทางกาย เวทนา จิต และธรรม เอาสติไปจับให้ทันหมด ส่งให้ปัญญารู้เห็นเข้าใจ ดังนั้น สติกับปัญญา ทำงานคู่กัน ซึ่งปัญญาในที่นี้เรียกว่า สัมปชัญญะ ซึ่งสติเป็นองค์ธรรมฝ่ายจิต คืออยู่ในหมวดสมาธิ ก็ทำงานคู่กับปัญญา จะเห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นการเกิดขึ้น การตั้งอยู่ การดับไป

3. บทวิจารณ์

หนังสือ สมาธิแบบพุทธ ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แม้จะเป็นการถอดแถบเสียงออกมามาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม หนังสือหนาเพียง 49 หน้า แต่ด้วยเนื้อหาที่อ่านเข้าใจง่ายเพราะเป็นปาฐกถาที่แสดงแก่ญาติโยมทั่วไป ไม่เน้นวิชาการมากนัก เหมาะสำหรับผู้เริ่มสนใจปฏิบัติ จึงทำให้มีการพิมพ์ซ้ำมากกว่า 31 ครั้ง ซึ่งเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องสมาธินี้ ไม่เพียงแต่พุทธศาสนิกชนเท่านั้นที่ให้ความสนใจ แม้แต่นักวิชาการทางตะวันตกก็สนใจสมาธิกันมานาน มีการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านจิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จนยอมรับกันว่า การฝึกสมาธิที่ถูกวิธี จะช่วยยกระดับสุขภาพจิตให้แข็งแรง และมีความนุ่มนวลควรแก่การงาน นำมาแก้ปัญหาวิตถิ์ สามารถเกิดปัญญาพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ จึงได้วิเคราะห์ประโยชน์ของสมาธิแบบพุทธ รวมทั้งผลพลอยได้ และผลที่ต้องการอย่างแท้จริง มี 3 ด้านดังนี้

๑. สมาธิเพื่อฤทธิ์หรือพลังจิต

ตั้งแต่ก่อนพุทธกาลเขาใช้สมาธิกันมานานแล้ว อย่างพวกโยคี ฤาษีที่ได้ฤทธิ์ ได้อภิญญา แต่ก็ไม่สามารถหมดกิเลสเพราะสมาธิกำจัดกิเลสไม่ได้ แต่สมาธิช่วยให้จิตสงบจากกิเลสได้ชั่วคราว ทำให้จิตพร้อมทำงาน ถ้าให้ตรงเป้าหมายของพุทธศาสนาก็นำไปเดินปัญญาต่อ ดังพุทธพจน์ "เปรียบเหมือนแม่น้ำที่เกิดบนภูเขา ไหลลงเป็นสายยาวไกล ... กระแสน้ำในท่ามกลาง ไม่กระจาย มีกระแสเดียว และพัดพาสิ่งของที่พาเอาไปได้..."¹ เหมือนการที่มีพลังจิตรวบรวมสมาธิอย่างดี ไม่ฟุ้งซ่านไป เรียกว่า จิตรวมให้นำมาพัฒนาปัญญาต่อ พิจารณาเห็นรูปนามตามความเป็นจริง มาถึงตรงนี้ส่วนมากมักชอบเอาพลังจิตนั้นไปใช้ทางฤทธิ์เดช ในเมืองฝรั่งชอบเรื่องพลังจิตแบบอิทธิปาฏิหาริย์ มีการค้นคว้าทดลองกันอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามเราสามารถพลังจิตเพื่อรวมสมาธิไม่ให้จิตฟุ้งซ่านได้

2. สมาธิเพื่อความสงบ

ทำให้ใจสบายมีความสุขในปัจจุบัน ดังพุทธพจน์ "สมาธิภาวนา ที่เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว จะเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ปลอดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงปฐมฌาน... จตุตถฌาน"² ในสมัยก่อนพุทธกาลก็มีแบบนี้ แต่ใช้สมาธิเป็นตัวกล่อมจิต เขาปลีกตัวออกจากสังคม ไปอยู่ในป่า มีความสุขจากฌานสมาบัติ เรียกว่า ฌานทิพ พะไลติพละในฌาน พระพุทธเจ้าไม่ทรงยอมรับด้วย เพราะทำให้เกิดความประมาท ตั้งให้หยุดนิ่งตั้งจมในสมาธิ แต่ให้ใช้สมาธิกล่อมจิตได้แบบชั่วคราว ใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ความเครียด กระวนกระวาย นอนไม่หลับจนเจ็บป่วย ดังนั้นใช้สมาธิกล่อมจิตบางครั้งเท่านั้น เหมือนอย่างใช้ยานอนหลับแก้โรคได้ พอได้พักผ่อนให้โรคหายหรือทุเลาลง แต่อย่าให้ติดยานั้น ตรงนี้พึงระวัง ซึ่งมีเพียงบุคคลเดียวที่จะไม่ติดสิ่งกล่อมจากสมาธิสุขสงบ คือ พระอรหันต์ ท่านใช้สมาธิเป็นเครื่องพักผ่อน เรียกว่า ฌานสูตรสุขวิหาร

3. สมาธิเพื่อจิตใจขยายปัญญา

เพื่อดำเนินตามกระบวนการของไตรสิกขา เข้าสู่ความพ้นทุกข์ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ "เปรียบเหมือนห้วงน้ำ ที่ใสแจ้ว คนตาดียืนอยู่บนฝั่ง ก็จะได้เห็นได้ ซึ่งก้อนหิน ผงปลาแหวกว่ายหรือหยุดอยู่ เพราะน้ำไม่ขุ่น แม้ฉันใด จิตที่ไม่ขุ่นมัว จักรู้ได้ซึ่งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์สองฝ่าย ประจักษ์แจ้งได้ซึ่งญาณทัสสนะ เป็นอริยชน"³ การปฏิบัติจะ

¹ อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๑/๘๕.

² ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๒๗๕.

³ ที.สี. (ไทย) ๕/๒๔๘/๘๔.

ดำเนินไปตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ที่ต้องมีความสันโดษ คือ สุขง่ายด้วยวัตถุน้อย มีเพียงปัจจัย 4 ที่เรียบง่ายเพียงพอต่อการปฏิบัติ จิตจึงพร้อมปฏิบัติด้วยความเพียรที่จะสร้างกุศลธรรมทั้งหลาย และมีสติกับปัญญาทำงานคู่กันไป เป็นก้าวข้ามจากสมณะขึ้นสู่วิปัสสนา เรียกว่า สติปัญญา ที่เกิดจากการสะสมสมาธิที่ถูกต้องจะเอื้อให้เกิดปัญญาขึ้นมา ซึ่งระหว่างทางถ้าสมาธิมากเกินไปจะทำให้เกิด โสฬชชะ หรือความเกียจคร้าน ดังนั้น ต้องมีการปรับอินทรีย์ 5 ให้สมดุลอยู่เสมอ เมื่อรักษาศีลดี และจิตมีสมาธิที่เหมาะสมแก่การทำงาน เรียกว่า กรรมนิยฺย ตรงนี้นำมาใช้งานทางปัญญา พิจารณาธรรมลึกซึ้งจนเข้าถึงความที่สรรพสิ่งเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รู้ความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย แล้วจิตหลุดเป็นอิสระ ไม่มีกิเลส ผ่องใส ปลอดโปร่ง ไม่มีสิ่งใดมาทำให้จิตกระเพื่อมไหว เพราะเกิดปัญญารู้แจ้งความจริงของชีวิตและโลก ล้วนเกิดดับไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งสิ้น

นอกจากนี้ผลพลอยได้จากจิตที่มีสมาธิ เรียกว่า จิตเข้าที่ ดังนั้นคนมีสมาธิลึก จิตสงบมาก หายใจราบรื่น ใช้พลังงานน้อย เหนื่อยล้าอยู่น้อย ทำให้สุขภาพดี เลือดลมเดินดี อายุยืน ดังนั้นสมาธิมีผลต่อสุขภาพ และใช้รักษาโรคได้ด้วย

4. สรุป

เรื่องของสมาธิแบบพุทธนั้น ควรรู้พื้นฐานของสมาธิ คือ การทำให้จิตตั้งมั่น เรียบสม่ำเสมอ ไม่วอกแวกต่อสิ่งที่มารบกวน ต่อมารู้ถึงประโยชน์ของสมาธิแบบพุทธ 3 ส่วน ได้แก่ "เพื่อพลังจิต" ไม่เน้นที่ฤทธิ์ แต่จะทำให้สมาธิให้จิตรวมแล้วนำมาพัฒนาปัญญาต่อ พุทธศาสนา มุ่งเน้นที่ตัวปัญญาที่รู้ความจริงด้วยตนเองไม่หวังพึ่งพาผู้อื่น นี่เป็น อนุสาสนิปาฏิหาริย์ การสอนให้เกิดปัญญา ต่อมา "เพื่อสงบสุข" ใช้พักผ่อน แก้ปัญหาทางจิตตั้งเครียด ลับสน เรียกว่า เป็นสิ่งกล่อม ซึ่งใช้ได้แบบชั่วคราวหรือแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ต้องพิจารณาในการใช้สมาธิกล่อมจิต เพราะอาจจะทำให้ประมาท หลบหนีปัญหา หรือ หยุดอยู่แค่สมาธิไม่เดินปัญญา ต่อมา "เพื่อจิตใฝ่ขยายปัญญา" นี่เป็นเป้าหมายของพุทธศาสนา คือ จิตที่มีสมาธิควรแก่การทำงาน (กรรมนิยฺย) ให้นำมาพัฒนาปัญญา ตามกระบวนการของศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยจิตที่มีความสันโดษ มักน้อย มุ่งสร้างกุศลธรรมด้วยความเพียร มีการเจริญสติปัญญาเป็นพื้นฐานเพื่อพัฒนาสมาธิเข้าสู่ปัญญา และมีการปรับอินทรีย์ 5 ให้สมดุลอยู่เสมอ นอกจากนี้ผลพลอยได้ของสมาธิยังช่วยในการรักษาสมดุลของกายและใจช่วยรักษาโรคได้ด้วย ส่วนคำศัพท์ของ "สมาธิ" ควรใช้ "concentration" จะมีความตรงกว่าคำว่า meditation และ คำว่า "ภาวนา" มีอยู่ 2 อย่าง คือ (1) สมถภาวนา มุ่งให้เกิดสมาธิ จะใช้ Tranquility Meditation หรือ Tranquility Development และ (2) วิปัสสนาภาวนา มุ่งให้เกิดปัญญา จะใช้ Insight Meditation หรือ Insight Development

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). สมมติแบบพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร:
วิถญาณเวศกวัน, 2562.

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงาน ด้วยโปรแกรม CopyCat เว็บ Thaijo ในระดับ ไม่เกิน 20% โดยมีผลตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม 2562 เป็นต้นไป

วารสารจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจำนวน 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) ต่อ 1 บทความ โดยผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน หากไม่ปฏิบัติตามกติกา กองบรรณาธิการวารสารขอสงวนสิทธิ์ในการปฏิเสธการตีพิมพ์ และไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

1. หากบทความมีความซ้ำซ้อนมากกว่า 20%
2. ผู้เขียนไม่ปฏิบัติตามรูปแบบของวารสาร
3. บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
4. ไม่แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะตามระยะเวลาที่กำหนด (1 เดือน หลังการแจ้งของบรรณาธิการ)

ผู้เขียนสามารถชำระค่าธรรมเนียมผ่านบัญชีธนาคาร

ธนาคาร "กรุงไทย"

ชื่อบัญชี "วารสารภาษาศาสตร์ปริทัศน์"

หมายเลขบัญชี "459-0-68710-0"

เมื่อชำระแล้วให้ส่งหลักฐานไปที่ thaneesuw@mcu.ac.th

การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสาร มจร บาฬิศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ได้ที่ <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa>

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวระหว่าง 10-12 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ เปลี่ยนเป็นฟอนต์ TH Niramit AS ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนาเช่นตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีกครั้ง ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกด้านขวามือ

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุนิติการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเรียงมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยกท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการและชื่อหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำตอบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (3 – 5 คำ)

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัย โดยสรุปมีความกะทัดรัด และสั้น
- 2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย
- 3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ
- 5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ซึ่งให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด
- 6) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป
- 7) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ (1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
- 8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงบรรณานุกรม การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบ APA

บทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (original article) และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ (book review) ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
- 6) เอกสารอ้างอิง (Reference) เชิงบรรณานุกรมรูปแบบแทมเพด

รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วย ภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 20 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิงค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ก่อนเท่านั้น

